

ס פ ר

מ ו ר ה נ ב ו כ י ם

ח ל ק ש נ י

כ ו ל ל

בִּיאור מציאות הש"ית על ארבעת רבעיו

א' חיוב מציאותו בבחינת עצמו, ב' אחדותו הפשוט, ג' שלילת הגשם, ד' שלילת כח בגשם

ועוד ידו נטויה לבאר

בוה חידוש העולם, מציאות המלאכים, מציאות הנבואה וכל מחלקותיה, מעשה בראשית וכל מסעדיה.

ה וגה כ שקידה רבה

בתיקון הטעות שנפלו בנדפסים הראשונים, וגם נתוספו בו נוסחאות חדשות אשר לא היו בראשונים.

מפורש ושום שכל

בביאור קל וקצר אשר ירוץ הקורא בו ויבין דבר דבור על אפניו.

More Nebuchim.

ו ו י ע ן

גערדוקט ביא אנמאן ערלען פאן שמיד ק' ק' פריזליגירטען בוכדרוקער.

WIEN, gedruckt bey ANTON Edlen von SCHMID k. k. privilegirten Buchdrucker 1828.

ה ק ר מ ה

נאום המחבר גדול מעלת ספר המורה אין לריך רחיה זהיות שכל חכם ונבין מדעמו כי תיחס גלות ישראל מעל אדמתו לא נתחבר ספר כמזהו (זולתי ספרי חז"ל הקדמונים), הוא הנותן צמורה ה' דרך וצדקת חז"ל נתיבה, הוא המלמד לחדם דעת חת ה' להפיק הבה וריון ממנו ית', הוא הנותן נשמה להוגים צו ושארית נלחי לעוינו, חיי עולם הוא למחזיקים צו ותומכיו מלושר באושר ההלכה האנושית האמתית. ומהמבואר שהאשר האנושי הוא נעלה ונגבז מאל על כל צרכה ותהלה עד שלא יכולא ולא יתהלל בזולתו כי האומר שהאשר נעלה כמו חיה מעלה ושלמות נגבז, ידמה לאומר שזה ה' הלוס היקר צפנינים נעלה מאל כזה הכובית הזך, וזה נכח החוקר צט' לראשון מכפר המדות שהאשר חינו מהדברים המשובחים כי הוא השבח בעלמו אשר לא ישובח ולא יתהלל בזולתו, וזהו ידעת זה הספר הנכבד הוא עלם מקנה וקנין האשר לכן לו דומיה תהלה:

אולם לא רבים יחכמו צו כי עמוק עמוק הוא מי ימלאנו על כן רצו מפרשיו, והן אלה המפרשים אם הם כוונתם להועילנו, הנה הכס צערכנו במאורות הגדולים ואנחנו צערכים כעטופים לא ראו אור זהיר על כן לא נושענו, כי מי מהם העמיק הרחיצ ביאורו בפילוסופיה האלהית וללל במים אדירים עד אין לחל ידיו לעבור צם כי גאו המים, מה שלא היה זו כוונת הרב ז"ל צזה החיבור כי מגמת פניו צו לבאר ספיקות הדת ולהראות אמתת נסתריה לא לללל צמי הפילוסופיה (כח"ש צהקדמתו לשני משני), וקלת מפרשים לא ללמד ילחו כי אם להראות כחם ועולם שכלם באלהות, אלה חיפו צרות שכלם צקשו להקות כל מימי צראשית צללוחית אחת קטנה, הגדילו והוסיפו חכמה ודעות חדשות לא נתפרסמו עדנה צימי הרב ז"ל שמו מגמתם לפרש צדרי הרב צתשפטים צל ידעם הרב ז"ל. ומשלים אלו כנגן המנגן נועם פיוט ידוע ומרקדים ירקדו שמה צקול שטטת פרקות נועם נגיה זולתו כאשר עם לצס, על כן רחקו הקוראים מיבע, ועם היות אלה המפרשים גדולים חקרי לצ צדורותם, הנה לא לנו עזר מהם עכ"פ:

ואני הסעיר צראותי כי אלת יד החכמה האלהית מרובי המוננו, ואפס עלור ועוזו באושר האנושי, נכמרו רחמי על בני גילי, ואומר יוא אלא גם אני לישע בני עמי כי זה דרכי מעודי

ה ק ד מ ה

אני דורש טוב לעמי אף כי לאנשים כערכי שצורי לב ודכאי רוח אשר לא גובה להם ולא יוהרה להם, הם המה ישמעו לי ילקחו אנני בלבבם וירוח להם:

וזה דבר ביאורי אשר אליו נשאתי את נפשי, א' לא הלכתי בגדולות ובנפלאות וננני, ב' לא גללתי צוני הפילסופי עמוק מחור השכל, ג' לא סרתי מלכת בדרך המעשים הישנים, ובקלת מקומות אשר נטיתי ונדעתם העירותי בלדק על טעם הנטיה, ד' סדרתי פרקיו זה אל זה לידע ולהודיע כוונתו בפרק הנויחד להם אשר אליו ידרשו כאשר נוס הרב ז"ל בפתיחתו לראשון, ה' ראיתי כי טוב לבאר דברי הרב ז"ל בדרך קלרה וקלה למען ירוץ הקורא בו ויבין כוונתו, ו' בלדק כל אנני פי אין בם תוספת או נגרעת, רק שנתתי דברתי כפי הצורך אל המובן, ז' בקלת ונקומות העירותי על ביאור איזה כתובים אך הרחק לא הרחקתי ללכת כי אם אני כמעיר ובה למען ישמע חכם ויוסף לקח, דברי הדורש טוב לעמו, יצחק הלוי:

הקדמות המורה

חלק שני

השנית שמציאות בעלי שיעור אין תכלית למספרם שקר. והוא שיהיו נמצאים יחד:

השלישית שמציאות עלות ועלולים אין תכלית למספרם שקר ואע"פ שלא יהיו בעלי

שיעור, והמשל בו שיהיה השכל הזה על דרך-משל סבתו שכל שני, וסבת השני שלישי, וסבת השלישי רביעי, כן אל לא תכלית, זה ג"כ שקר מבואר:

הרביעית היא שהשני ימצא בארבעה מאמדות, במאמר העצם, וזה השני ההווה בעצם הוא ההויה וההפסד, וימצא במאמר הכמות, והויה הצמיחה

ההקדמות שצריך אליהם בקיים מציאות האלוה יתעלה, ובמופתים על היותו לא גוף

ולא כח בגוף, ושהוא יתעלה שמו אחד, חמש ועשרים הקדמות כולם בא עליהם המופת אין ספק בדבר מזה, כבר עשה אר"ם מו ומוי שאחריו מן המשאיים מופת על כל אחת מהן, והקדמה אחת נודה לחם בה, כי בזה יתבאר מבוקשינו במופת כמו שאבאר, וההקדמה החיה היא קדמות העולם:

ההקדמה הראשונה שמציאות בעל שיעור אחד אין תכלית לו שקר;

הקדמה א. שמציאות צעל שיעור. אם נרגיש עלם צעל כמות או צעל איכות מה, אולם אפס קלסו נראה וכלו לא נראה ודלוננו לדעת אם העלם ההוא הוא צעל תכלית או צעל צלי תכלית,

אזי, אם נוכל לקחת חלק משוער ממנו צפועל ממש אז נדע מזה שיש לו כל והוא מביע אל תכלית, והמופת על זה כל צעל צלי תכלית לא יתואר צפחות ויתר יען הם ממשיגי צעלי הבצול והתכלית וצעל צלי תכלית אין לו בצול ותכלית, וכל מה שיש לו חלק יתואר צפחות ויתר צפחות, כי כשנדיח חלק מהצ"ת ההוא הנמשך יהי' הנמשך צצ"ת קטן ופחות וכשנוסיף עליו זה החלק יהיה צצ"ת גדול ויתר ממה שהוא צלי חלקו זה, לכן יהיה צפחות צצ"ת כי החלק ההוא הצצ"ת מורד את כלו ונותן לו בצול ותכלית. ועל פי זה המופת יתבאר הקדמה ה' והב', אולם תנאי היה דצרי אלה הסקדמות והוא שאין צעל שיעור יכול להיות צצ"ת צפועל לכל יכול להיות צצ"ת צכח עכ"פ או צצ"ת צצוא זה אחד סוד זה, וזה כי אם היות שכל גשם צפועל חלקו צפועל הוא צצ"ת צפועל עכ"פ הוא אפשרי להתחלק לצצ"ת ג"כ, יען זה ההתחלקות הוא צכח ההשערה לצד לא צפועל ממש, וכן דורות עולמים הצאים זה אחד סוד זה אף כי נקח חלק מהם צפועל או צהשערה עכ"פ יתכן היותם צצ"ת וזה כי החלק צפועל לא ימרוך הכל הכחי או הדברים שצד סוד ועדדו כי שניהם אינם צמציאות לכן אינם צצ"ת צאמת, יענין מ"כ הדצ המורה צהקדמה ה"א למדברים (צע"ג לראשון מזה) והצנ זה כי גדולי המפרשים נכחו צזה כאשר יראה כל מעיין ישר הולך:

ד' שהשני ימלא ד' מאמדות, השינויים הם צ' מניס, א' הוא שינוי פתאומי והם המשתנים פתאום צלי המשך זמן וצלי אלמעי כהשתנות החומר בצלישת הבורות המיניות אשר לפתע פתאום ישתנה נורה ליחת הצצה לצורת האפדור וכן פתאום תשתנה נורת האפדור ותעדד וילצם נורה הדוממת צמותו, וזה המין מהשינוי ימלא צכל המאמדות כי כלם ילאו מן הכח אל הפועל צשינוי פתאומי, צ' הוא שינוי הדרגי והם המשתנים צמדדגה אחד מדדגה צתנועה זמנית ועל שם היות זה השינוי צזמן ההוא צתנועה נקרא זה השינוי צצס תנועה, וממין זה השינוי ה' דצד הדצ צזאת ההקדמה, והעד שפתח צשינוי וסיים צתנועה צאמרו תאמר התנועה צפדע וכו'. והנה כל המפרשים הקשו עלם לדעת שאדיקטו כתב צה' מהשמע שאין צמאמר העלם תנועה כי אין צזהיה הפך ואלמעיס הדרגיים, וא"כ איך יאמר הדצ פה הפכו שהשינוי ר"ל התנועה ימלא צמאמר העלם? ואשר יראה לי שאין כאן מחלוקת כלל כי מר אמר חלף ומר אמר חלף ולא פליגי אדיקטו ואמר, שפועל ההויה וההפסד אין צס תנועה כי פתאום יתאמר מהטפה הדעיית אדם ופתאום ימות האדם לשעתו והשנויים הקדומים להם הם מוצילים אל תכלית ההויה וההפסד ואינם אחד צמין עם השינוי

מורה נבוכים

אשר בזה הגשם שנעתק ממקום למקום, ואשר בהכרח, כתנועת האבן אל מעלה במכריח יכריחנה על זה, ואשר בחלק כתנועת המסמר בספינה, כי כשתתנועע הספינה יאמר שכבר התנועע המסמר ג"כ, וכן כל מחובר שיתנועע בכללו יאמר שכבר חלקו התנועע:

השביעית היא שכל משתנה מתחלק, ולזה כל מתנועע מתחלק, והוא גשם בהכרח, וכל מה שלא יתחלק לא יתנועע ולזה אי אפשר שיחיה גשם כלל:

השמינית

הצמיחה וההתוך, וימצא במאמר האיכות, והוא התשתנות, וימצא במאמר האנה, והוא תנועת ההעתקה ועל זה השני באנה, האמר התנועה בפרט ועל שאר השניים בכלל:

החמישית היא שכל תנועה שני ויצאה מן הכח אל הפועל:

הששית כי התנועות מהן בעצם, מהן במקרה, ומהן בהכרח, ומהן בחלק, והוא מין ממה שבמקרה, ואמנם אשר בעצם, כהעתק הגשם ממקום למקום, ואשר במקרה, כמו שיאמר בשחרות

השינוי התכליתי הזה שהוא ההויה או ההפסד ההויה פתאום, אולם הדבר יאמר שמלכות כל ענין מעת היותו עד עת הפסדו הוא משתנה שניונים הדרגיים המוצילים אל ההפסד וזה כל ענין כי יזקן ותחלש הרכבתו מיום אל יום: כלמיחה והסתוך. ר"ל התפשטות והתקצרות צדוד וזקונו: ההשתנות. כמו שיסתנה הענין המתוך אל החוץ צמח ומני: תנועת ההעתקה. תנועת ההסרה ממקום למקום, וזה השינוי צאנה נקרא תנועה צעם ולאסונה ושאר הג' שינויים נקראים ג' כ' תנועה אך על דרך כלל וצוה יורה ששינויים ההדרגיים ידבר צאנה ההקדמה לא צפתאומיים כמו שציארכו: **ה שכל** תנועה שינוי. כל תנועה הנמצאת צד' מאמדות כאמור קודם הוא שינוי הדרגי שיש לו אלמני והפך, והוא יציאה מן הכח אל הפועל, וכן השינויים הפתאומיים המה יציאה מן הכח אל הפועל דק שאין להם הפך ואלמני ולא יקראו צעם תנועה:

ו כי התנועות. הכוונה על התנועה הפרטית שהיא העתקה ממקום למקום לה שם צאדע מניס שזכר, א' תנועת ענין שיש צו ממש ומתנועע דרגיו כתנועת האדם או צעצעו כתנועת האש למעלה, צ' תנועות המקרה צעצע ר"ל כל מקרה שאין צו ממש להיות צלי נושא כספירות הגלגל המתנועע עם הגלגל והחוס עם האש, ב' הכרחית ר"ל הדבר שטבעו המנוחה והוא מתנועע צד המכריח כמות הרים המתנועע צד הכרח מנציח הדוח. ד' חלקית כתנועת חלקי אל מודכ כתנועת כלל המודכ, ופעמים יומלאו צ' מיני תנועות צמתנועע אחד ותקרא כל תנועה לפי צמיתה כמו תנועת הספינה שצמיתה ענין תעצמה היא תנועה ענמית, וצמיתה מניעה היא הכרחית וכיוצא בזה:

ז היא שכל משתנה מתחלק. כל דבר המשתנה הוא מתחלק צע' השתנותו וזה להיות כל משתנה הולך משנה פניו ממה שהוא צו ר"ל ממנו אל מה שישוב אליו, וכל עוד שלא התחיל השינוי הוא כלו צמה שממנו ואחר גמר השינוי הוא כלו צמה שאליו, אולם צע' פעל ההשתנות הוא קצתו דומה שממנו וקצתו צמה שאליו, ולכן יש צו אפשרות להתחלק ולהיות כל קצה נפרד ועומד בעצמו, וכל מתחלק הוא צעל כמות ר"ל גשם וזהויות כל תנועה שינוי כאמור צמיתות לכן כל מתנועע מתחלק, ובהכרח הוא גשם, והנה כפי הנדמה תהיה כונת הדבר צאמרו כל משתנה על השנויים ההדרגיים לצד אשר צם דבר צרציעות כי אין זכר לפתאומיות צהקדמותיו אלה אף כי אין השינוי הפתאומי קצתו צמה שממנו וקצתו צמה שאליו כהוה צתנועה צמית משל"כ הפתאומית ההוה צלי תנועה צמית. ואל"כ יסופקו אלה הספקות על ההקדמה הזאת, א' המשתנים פתאום כמו העננים ההוים או הנפסדים מתחלקים צמיות, צ' אמרו ולזה כל מתנועע מתחלק איננו עולה יפה וזה כי אם היות כל תנועה שינוי כאמור צמיתות, הנה אין כל שינוי תנועה עכ"פ כמו צאמרו כל אדם חי, אין לומר עכ"פ כל חי אדם, ב' הנה הכחות הגופניות כמדלס ויולתם מהתפשטות צגוף מתנועעים צמקרה עם תנועת העתקה נושאיהם והם מתחלקות כאמור צ"ל ואינם גשם עכ"פ

הקדמות חלק שני

ד

בגשם במקרים, או שתהיה עמידת הגשם בו כצורתו הטבעית, ושניהם כח בגשם:
האחת עשרה כי קצת הדברים אשר עמידתם בגוף, יחלקו בהחלק הגוף והי נחלקים במקרה, כמראים ושאר הכחות המתפשטות בכל הגוף, וכן קצת המעמידות לגוף לא יחלקו בשום פנים, כנפש וכשכל:

השנים

עכ"פ, וכן המעמידות לגוף כמו הגשם המתנועעת בתנועת' הבוץ והיא צלתי מתחלקת כלל כאמור שם, וא"כ לא ידק אמרו ולזה כל מתנועע מתחלק והוא גשם צהכרה. ואשר רלוו לומר צישוץ הספק הראשון הוא שכל שינוי פתאומי לא יתהווה מצלי שינויים הדדניים הקודמים לו המציאים אל השינוי הפתאומי כמו החגלי אל המיתר וצחינת לדפוס יחד הוא קצתו צמה שממנו וקלתו צמה שאילוי, וצישוץ הצ' יש לומר שהתנועה והשינוי ההדדני אין אחד יותר כולל אחדו כמו ההדגשה והחיים על כן יתספק המפשט וישאר לודק על דרך שכתב הד' המזרחי צפי' לרש"י ע"פ רוב' זרעך כעפר הארץ, וזה יורה שצננוים ההדדניים ידבר כמו שציירנו, וצישוץ הב' י"ל שגם המקריים צחינת התפשטותם צמקום ודגשתם לחוש בשמי, בשמיים יחשבו:

ח כל מה שיתנועע צמקרה. מצויר שכל מקרה לא יתמיד צמליאות כי הוא מקרה קרה לשעתו וצחלוף עתו. וחלוקה גם הוא, לכן גם התנועות המקריות יתמו ויחלופו וזה אמנם אם לא יהיו סבות מקיימות תנועתם לנצח כי שפיריות הכלל עם היותו מתנועע צמקרה בתנועת הכלל עכ"ז יתכן שיתנועע לנצח צחינת הכלל המקיימו לנצח, ולכ"ז יהי' פי' כל מתנועע צמקרה ר"ל שאין לו מניע עולמי המקיימו לנצח הוא ינחה צהכרה צחינת עצמו, אך צחינת סבתו יתכן שיתמיד לנצח כאמור. וצזה הותד הספק שספקו המפרשי' על הד' ז':

ט כי כל גשם, כל מניע בשמי אם דוחה או מושך יניע צפנישה ומקום הפנישה שהוא חיצור הפוגש והפגש יחד מתנועע ויואל המקימו למקום אשר הסמוך וא"כ מתנועעים שניהם יחד, וצבר ספקו על זאת ההקדמה מאצן המאגנעט המושך הצדל מצלי שיתנועע צעת הנעתו הצדל, והתשובה כי כח המשיכה הנוצע מהמאגנעט הוא עולם בשמי כמו האוויר, והוא המתנועע צהצעת הצדל:

שרוריה עמידתו בגשם, כמדלים וכתמונות שקיומם בגשם הנשואים אשר צהעדר נושאים יעדרו גם המה, אך לא צהעדרם יעדרו נושאים והפסס הצורות העצמיות האמורים אח"ז המעמידות ר"ל המקיימות את הגשם כחות הצ"ח אשר גם צהעדרם יעדר הגשם ולא יהיה העלם ההוא עוד:

יא כי קצת הדברים. המקריים הנשואים בגשם כאמור צקודם יש מהם שהם מתחלקים צמקרה צהחלק נושאים כמו הבורים הנשואים על הגשם, והכמות צין שהוא מתפשט כמו המספר והקו לאורך והשטת לאורך ורוחב, צין שהוא צלתי מתפשט כמו החום והקור השוים צאיכותם בכל חלקי המתחלק כל אלה יתחלקו צמקרה צהחלק נושאים. (והאשרי טעה צאמרו שהאיכות והכמות יתלקו צעלם צהחלק הגשם, וזה אינו א" כי הוא זה ואמר האיכות והוא כולל המדלים ג"כ והוא הפך האמור צדרי הד' ז'ל, צ' שלשת המדחקים הם הנחלקים צעלם והכונן והקלות שזכר נחלקים צמקרה), ויש מקריים שלא יקבל נושאים חלוקה כלל כמו הקו לרוחב והשטת לעומק, ויש מקריים שיספדו צהחלק נושאים כמו הצלות והשמע אשר יעדרו צהחלק העין והאוזן ויתד הפעולות הנשלמות לפי האיברים או החלקים הכליים שיעדרו צהחלק כליהם: וכן קצת המעמידות. קצת הצורות כנפשות הצ"ח וסכל האדם לא יתלקו צחלוקת נושאים כי אם יעדר עולם הקו צהחלק והנפש והסכל ישארו קיימי' צפני עצמם, אולם קצת הצורות יתלקו צהחלק נושאים כמו חרף האש ואורו וקור המים וזולתם. ועל כן יגדור הד' משפטי זאת ההקדמה צהיקף חלקי ר"ל צמלת קצת:

להיות

מורה נבוכים

שבתנועות והראשונה שבהם בטבע, כי ההיות והחפסד יקדם להם השתנות, וההשתנות תקדם לו קריבת המשנה אל המשתנה ואין צמיחה ואין חסרון מבלתי שיקדם להם ההיות והחפסד:

החמיש עשרה כי הזמן מקרה נמשך אחר התנועה ודבק עמה ולא ימצא אחד משניהם מבלתי האחר, לא תמצא תנועה כי אם בזמן, ולא יושכל

השתיים עשרה כי כל כח שימצא מתפשט בגוף הוא בעל תכלית, להיות הגשם בעל תכלית:

השלש עשרה היא שאי אפשר שיהיה דבר ממינו השינוי מדויק, כי אם תנועת ההעתק בלבד, והסבובית ממונה:

הארבע עשרה כי תנועת ההעתקה היא הקודמת

יב להיות הגשם ז"ת. כזר התבאר צדציעות מזה שכל גשם מתחלק, וכל מתחלק הוא ז"ת כאלוור צדאשונה, וזהויות כל הכחות הנפואים על הגשם אם מעמידות או מעומדות קצתיהן מתחלקות וקצתיהן נפסדות צהחלק נוטאיהן כאלוור צקודמת, והנה הנפסדות הם ז"ת צהכרח מלד הפסדן והמתחלקות הם ז"ת מלד חלוקתן, כי כל מה שיש לו חלק יש לו כל כמזולד צדאשונה, וא"כ לזקו דצרי הרצ שכל הכחות המתפשטות בגוף הם ז"ת כאלוור: **יג הוא** שאי אפשר, כזר ידעת אלוור ז"ל צדציעות וצחמיסית שהתנועה והשינוי הם ז' שמות לענין אחד, לכן לא יקשה עליך מה שפתח צדינוי ומסיים צתנועה: מדויק. ר"ל שהיה התנועה מדויקת לכלית כלית כל תכנס ומנוחה צין הדקים, וזה א"ל להמלא כ"א צתנועה הסצוצית ממנה האפסדות להתנועה סצוצים צלי תכלית על הדצוק צצוא זה אחד סור זה צל תצוא מנוחה ציניס, משא"כ תנועת ההעתקה היסרה שלא יתכן היותה דצוקה לצלי תכלית צהיות שאין מקום צצ"ת אשר צו תתנועה, גם לא יתכן שתתנועה על מקום צ"ת תנועה צצ"ת על הדצוק צציהם וחזרה פנים ואחור עד צלי תכלית, צהיות שצין ציהם לציה צ"ל מנוחה, המשל צו אם יתנועה דצד מה על קו ישר מן א' אל צ' א ————— ב הנה מדי יתנועה מנקודת א' אל צ' יתנועה ממה שממנו אל מה שאליו ומה' תנועה דצוקה אל צ' א ————— ב הנה מדי יתנועה מנקודת א' אל צ' יתנועה ממה שממנו אל מה שאליו, וצצוא המתנועה לנקודת צ' הוא כלו צמה אחורה צצית קויות קתה ללד א צמה שממנה וקתה ללד ב צמה שאליו, וצצוא המתנועה לנקודת צ' הוא כלו צמה שאליו ופסקה התנועה הראשונה ונחה ועתה יסוד אלוור ללד א' ויהי קתה צמה שאליו וקתה צמה שממנו, והנה צין התנועה ממה שממנו א מה שאליו וצין התנועה ממה שאליו אל מה שממנו צהכרח מנוחה משא"כ צתנועה הסצוצית האלוור: **יד כי** תנועת ההעתקה. כזר ידעת אלוור צדציעות שהשינוי ימצא צד' מאמדות עלם כמה איך אנה, והנה יאמר שתנועת ההעתקה שהיה השינוי צאנה יש לה קרימה עצמית על שזר התנועות עד שלא יתכן המלא שום תנועה צלעדה אצל יתכן המלאה מצלעדי שזר תנועות, שהוא זה גדר הקודם צעצע כמזולד (צ"צ למלות הגיון): כי ההוים וההפסד. הנה יצאר זה צמופת חיפוש וזה כי ההוים שהיה התנועה צעצם יקדם לה ההשתנות שהיה התנועה צאיך, וזה כי כל מתהוה לא יתהוה כי אם שישתנה החומר צאיכות להיות מוכן לקצלת ההוה המתהוה, וכמו כן צהפסד, וההשתנות צאיך תקדם לו קריצת המשנה שהיה תנועת האנה אשר צקירוצ ודיוחוק מקום תאמר, וזה כי כל משתנה יש לו משנה המנויאלו מן הכח אל פועל השינוי כמזולד (צ"ח להקדמות) וקריצת זה המשנה רומז לקריצת חוס העצמי הפועל צהכנת החומר וקריצת זו הוה ע"י תנועת ההעתקה הסצוצית של גלגל חמה, א"כ תנועת ההעתקה שהיה תנועת האנה קודמת לתנועת העלם והאיך: ואין צמיחה. עוד יורה שהיה ר"ל ההעתקה קודמת גם לתנועת הכמה, וזה כי כל צמיחה וחסרון שהיה תנועה צכמות הגודל והקווען יקדם להם ההוים וההפסד כי ערם ימצא ופסד הנעדר הקודם להוית האנוחה, וא"כ תנועת העלם קודמת לתנועת הכמה. וכזר אלוור שההעתקה שהיה תנועת האנה קודמת להשתנות הקודמת להויה והפסד שהיה תנועת העלם, א"כ תקדם ג"כ לכמה, וצכלל שתנועת האנה קודמת לעלם איך כמה כאלוור: **טו כי הזמן** מקרה, כזר התבאר (צע"ג לראשון) צהקדמה השלישית למדצדים שהזמן הוא מקרה נשוא על מקרה התנועה וגי הוא ר"ל הזמן הוא שיעור רעיוני מהמשך תנועה מה מוגצלת צתפלה וסוף כמו יוס

הקדמות חלק שני

ה

ומתנועע, ולזה כשימות ויעדר ממנו המנוע והוא הנפש ישאר המתנועע והוא הנוף לשעתו כמו שהי' אלא שלא יתנועע התנועה ההיא. ולהיות המנוע הנמצא במתנועע נסתר בלתי נראה לחוש, חשבו בבעל חי שהוא מתנועע מבלתי מנוע וכל מתנועע שיחיה מניעו בו הוא הנקרא המתנועע מעצמו, עניינו שהכח המנוע למה שיתנועע ממנו בעצם נמצא בכללו: **השמונה עשרה** כי כל מה שיצא מן הכח אל הפעל מוציאו וזולתו, והוא חוץ ממנו בהכרח, שאלו היה המוציא בו ולא יהיה שם

יושכל זמן אלא עם תנועה, וכל מה שלא תמצא לו תנועה אינו נופל תחת הזמן:

השש עשרה כי כל מה שאינו גוף לא יושכל בו מניין אה"כ יהי כח בוגף וימנו אישי הכחות ההם בהמנות החברים שלהם או נושאייהם, ובעבור זה העניינים הנבדלים אשר אינם גוף ולא כח בוגף לא יושכל בהם מניין כלל אלא בהיותם עלות ועלולים: **השבע עשרה** כי כל מתנועע יש לו מניע בהכרח, אם חוץ ממנו כאבן שהניע חיד, או יהיה מניעו בו כגוף בעלי חיים שהוא מחובר ממונע

אחד הוא זמן משוער רעיוני מתנועת סיצוצ הגלגל הנומי היקף שלם פעם אחת והחודש הוא זמן משוער רעיוני מתנועת סיצוצ הירח היקף שלם ושיהיה ר"ל הזמן והתנועה משערים זה את זה. המשל צו הלוך הירח רצונית הגלגל ישער רצונית זמן החודש והפך זה רצונית זמן החודש ישער רצונית תנועתו צלגל לכן לא יתכן זמן צלי תנועה ולא תנועה צלי זמן: וכל מה שלא תמצא לו תנועה. כל נמצא בשמי משתנה ומתנועע מיום אל יום מהילכות אל הזקוק ולא יעמוד על תכונה אחת אפי' צ' רגעים כי הכל הולך צלי הפסקה מההוי' אל ההפסד וההפסק אל ההוי' כנחת דור הולך ודור צא, לכן יפלו כלם תחת הזמן, אולם הש"י צהיותו צלתי משתנה לכן אין לו תנועה, ולזה אינו נופל תחת הזמן, ואף זה דמו צתפלה לאחד המתבטא מיומות עולם. ר"ל שהוא ית' נעלה ומדומם מהתייחס אל הימים והזמן: **עז כי כל** מה שאינו גוף, מוצא שרדיו והמנין הוא מפאת ההצדל שצין המנוים ולולי היה שום הצדל צייניהם היו כל עלם אחד עד אפס מקום למנין, והנה כל הגשמים נצדלים זה מזה אף צמקום כמו צ' אלפין הדומים ונצדלים זה מזה צמקומות כתיבתם מהכיר, או יצדלו צמקריים כמו כסף וזה הצדקיים יחד ונצדלים זה מזה צמראה, והנה הצורות המיניות והשכליים הנצדלים צהיות שאפס מקום להם ר"ל אינם נצדלים צמקום וגם מקריים אין להם לכן לא יצדלו זה מזה ולא יושכל צהם מנין כלל כי אף צהיות הצורות חוצרות אל נושאייהם שהם אישי המינים שאז יצדלו הצורית המיניות מפאת הצדל נושאייהם שהם גופי האישים ויושכל צהם מנין מפאת מנין אישי נושאייהם, אולם השכליים הנצדלים שגם נושאים אין להם כי דבר אין להם עם הגשם לכן לא יצדלו זה מזה כי אף צהיותם עילות ועלולים ומפאת זה ההצדל יושכל צהם המנין לאחד זה עילה וזה עלול, עלול א' עלול צ' וכו', וכבר ספקו על זאת ההקדמה ממניאות הנפשות אחד המות צמה יצדלו זו מזה כמו שהעיד זו השאלה הצדד (צשצעי לחמישי מספר הכחדי). והנה רצום אומרים שהדוחיים נצדלים זה מזה צמעלה וצמדריגה וצהשכר' אשר ככה הצדלנה הנפשות כי לפי שכלה תהולל הנפש לאחד זו נפש פלוני וזו נפש פלוני, וחז"ל אמרו שהמלאכים נצדלים זה מזה צפועל כפס שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות רפאל מרפא, גבריאל מליז וזולתם, וכן נצדלות הנפשות זו מזה אחד המות צהצדל מעשיהם הנצלים לאלהים ומשכלותיהם הנצדלות, ואפס מקום להאריך צזה:

יו כי כל מתנועע. זאת ההקדמה מוצדחת מהמוצא צהקדמ' החמישית שכל תנועה יוצאה מן הכח אל הפועל, ומהמוצא ציהשכלמה שיוצא מן הכח אל הפועל מוציאו וזולתו, ומה שסיפק הדש"ט מתנועת האש למעלה והאריך למטה שרדא שהמניע הוא עלם המתנועע אינו ספק כלל כי האור הוא המניע והדוחה אותם ממקומו, אף כי מה שהיו שלא צמקומם ה' ע"י הכרח, והנה מסיד ההכרח הוא המניע והמוציא מן הכח אל הפועל כאמור צהקדמה שאח"כ: **יז כי כל** מה שאל מן הכח אל הפועל. כל הפועלים והמתפעלים והכלל כל ההיות המתהוים צעולם ויוצאים מן הכח אל הפועל יש לכל אחד מוציא וזולתו, המשל צו האפרוח אשר צכח צציה, הקום אשר צמים, אולתו

B ב

Tom II.

מורה נבוכים

האחת ועשרים כי כל מורכב משני עניינים אמנם
ההרכבה ההיא סבת מציאותו כפי
מה שהוא בהכרח, א"כ אינו מחוייב המציאות בעצמו,
כי מציאותו (כ"ח תלוי) במציאות ב' חלקיו ובהרכבתם:
השנים ועשרים כי כל גשם הוא מורכב מב' עניינים
בהכרח, ושינוהו מקדים בהכרח,
אמנם ב' העניינים המעמידים אותו, החומר שלו,
וצורתו, ואמנם המקדים המשיגים אותו, הכמות,
והתכונה, וההנחה:
השלוש ועשרים כי כל מה שהוא בכח ויש בעצמו
אפשרות

מונע, לא יהיה נמצא בכח בעת מן העתים, אבל
היה בפעל תמיד, ואם יהיה מוצאו בו ויהיה לו מונע
והוסר, אין ספק שמסיד המונע הוא אשר יוציא הכח
ההוא אל הפועל. והבן זה:
התשע עשרה כי כל מה שלמציאותו סבת הוא
אפשר המציאות בבחינת עצמו,
שאם ימצאו סבותיו ימצא, ואם לא ימצאו או יעדרו או
ישתנה ערכם המחייב למציאותו לא ימצא:
העשרים היא שכל מחוייב המציאות בבחינת עצמו
אין סבה למציאותו כלל ולא בשום ענין:

זולתו ומוצאו מן הכח אל הפועל, וכן האדם הוא צכח ללכת ונמנע מלכת לצלי נדרכו אל ההליכה ואח"כ הצילו הצורך ללכת
אם להתרחק מהדע או להתקרב אל הטוב הנס זה הצורך שחון ממנו, הוא המסיד המונע ומוצאו מכח ההליכה אל
הפועל, והנס ההקדמה הזאת מצוידת מאד בהקס החילוף שהניח הדב ז"ל: והבן זה, למד שזאת ההקדמה יראה
שהש"י ילא מן הכח אל הפועל חידוש העולם לפי דעת התורה והיה המוכרח מזו שיהי' מוצאו זולתו ח"ו, אשר הדבר
הזה בעצמו ישימו מדידי הדת אחרות על הקדמות כמצויד (צ"ד מזה) ד"ה ויהיה שאמר וכו', על כן יאמר
הדב ז"ל והבן זה כלומר הסד וע"ה מה ששייך להפילסוף ואל תטעה, והיתרו מצויד (צ"ח לזה) ד"ה הדך השני:
יט כי כל מה שלמציאותו סבה כל הדברים לא ימלטו מאחת משלשה מחלקות א' שיהיו מחוייבי המציאות, ב' שיהיו
ממנעי המציאות, ג' שיהיו אפשרי המציאות, ודגריס מצויד צדדני הדב ההכס ד"ה מצויד צדדני (לד'
ממלות הגיון), והנה מציאות כל דבר מוכרח אם צחינת עצמו לצד כאל ית', ואם צחינת סבתו כמציאות התנועה
אשר לכל מתנועע שהיא מוכרחת המציאות צחינת מציאות המניע שהוא סבת התנועה ההוא, וזה הימין הס' מהמלאים
הם אפשרי המציאות צחינת עצמו מאין פנות אל צחינת סבתו המחייבת מציאותו:
כ שכל מחוייב המציאות. הקדמה זו מצוידת בהקס החילוף מהמצויד צקודמת, כי אלו ה' לו סבה היה אפשר
המציאות צחינת עצמו:

כא כי כל מורכב. מצויד (צ"ז למלות הגיון) שחלקי כל נמצא הם קודמים צבעו וצבעו להנמלא ההוא, וכבר התצדד
צקודמת שכל מה שלמציאותו סבה הוא אפשר המציאות צחינת עצמו וא"כ אינו מחוייב המציאות בעצמו כאמור:
כב כי כל גשם. דבר החומר והטוה מצויד (צט' למלות הגיון): הכמות. מצויד (ציו"ד למלות הגיון) שכל
הט' מאלמות הם מקריים: התכונה. שם כולל יתר המקריים כמו התמונה והתאד והגוון: וההנחה.
עצמו צמנחה ותנועה:

כג כי כל מה שהוא צכח. המפרשים פירשו זאת ההקדמה על זה התאד כל מה שהוא צכח אל מציאות חיזה דבר
ויש צבעו אפשרות הכח ההוא האמור יתכן העדר צעל הכח ההוא צעת אחת, וחבר שני התנאים ד"ל
שהי' צכח ויהיה צו אפשרות לאפוקי הכח הדעיוני כמו שיחשב שהכלל יקבל החלוקה שהוא נח מחשבי לצד כי אין צו
אפשרות החלוקה מלד עצמו, ולאפוקי אפשרות המציאות אשר צחינת עצמו המצויד צ"ט, כמו מלאכי אלהים שאינם
צכח עכ"פ, ואלו ד"ל הכלל והמלאכים אין מחוייב מזו שיעדרו, כי אין צם מציאות צ' התנאים יחד שזכר. ויש לספק
על פירושם שהרי הכלל הוא צכח ואפשרות על האניות אשר יתחדשו צתנועה כמצויד צדדני אריסטו, וא"כ יחוייב מזה
שיהיו נעדרים צעת אחת, והנס היה זה דאיה על החידוש, ולמה לא זכר הדב ז"ל זו הראי' דראיותיו על החידוש?
והתשובה

הקדמות חלק שני

ו

והקדמות מופתיות מושכלות ראשונות או קרוב מהם במה שבאדנוהו: מסודרם, ומהם מה שיצטרך למופתים והקדמות רבות, אלא שכבר התבאר כולם במופת אין ספק בו, קצתם בספר השמע ופירושו, וקצתם בספר מה שאחר הטבע ופירושו. וכבר הודעתוך שאין כונת המאמר הזה להעתיק ספר הצילוסופים בן ולבאר הרחוקות שבהקדמות, אבל אזכור ההקדמות הקרובות הצריך אליהם לפי ענייננו, ואחבר אל מה שקדם מן ההקדמות הקדמה אחרת תחייב הקדמות ויחשב אדים"טו שהיא אמיתית ויותר ראויה מכל מה שיאמן ונתנה לו על דרך ההנחה והישוב, עד שיתבאר מה שכוננו לבארו: וההקדמה החיה, היא

השישה ועשרים והיא אמרו שהזמן והתנועה נצחיים תמידיים נמצאים בפעל. ולזה

אפשרות אחת, יתכן בעת אחת שלא ימצא בפעל: **הארבע ועשרים** כל מה שהוא בכח הוא בעל חומר בהכרח, כי האפשרות הוא בחומר לעולם:

החמישה ועשרים שהתחלות העצם המורכב האישי החומר והצורה, ואי אפשר מבלתי פועל ר"ל מניע הניע הנושא עד שהכינו לקבל הצורה החיה, והוא המניע הקרוב המכין חומר איש אחד ויתחייב מכאן העיון בתנועה ובמניע ובמתנועע וכבר התבאר בכל זה מה שראוי לבארו ותורף דברי אדים"טו החומר לא יניע עצמו, וזאת היא ההקדמה הגדולה המביאה להקדור על מציאות המניע הראשון: ואלו החמש ועשרים הקדמות אשר הקדמתם לך, מהם מה שהוא מבואר במעט התבוננות

והתשובה כי פי' זאת ההקדמה הוא שיתכן העדרו צדחינת עלמו (כי אמנם כן טבע החומר צעל כח ואפשרות) אם לא יקיים אותו כדל מחויב המציאות צדחינת עלמו שהוא האל ית':

כד כל מה שהוא צדח. כל כח אינו מליאות צדחי עלמו אלא הוא נשוא על נושא מה, והנושא לנושאים הוא צעל חומר, כדל נשללתי ממשיכלי אחד לאמר הלא המלאכים שהנילו את לוע והפכו את סדום היו טרם פעלו צדח ואפשרות על פעולתם וא"כ גם צדחמי יש אפשרות הפך דדדי הדב ז"ל? והשיבותיו כי התירו מצואר דדרך הדלשון (ל"ח מה): כי האפשרות הוא צדחומר. ד"ל כל צעל חומר הוא צעל כח ואפשרות עכ"פ משא"כ הנדל כמצואר צעיון דעיני לשמי מה:

כה שהתחלות העלם. התחלות כל איש מימי הס' ג' החומר והעדר וההעדר המיוחד כמצואר (צ"ז לדלשון), והנה החומר והעדר זכר צפידוש, וההעדר המיוחד נשומע מכלל אמרו, והוא המניע הקרוב המכין חומר איש, המשל צו המניע הקרוב להכנת חומר הטפה הזדעית לקבל לזרע האדם הוא האדם צפועל המשגל, והוא זה תנועה צעלם כמצואר (צדעיית), ותקדם לה תנועה ההעתקת כלאמר (צ"ד), ואחר שכל הוזה מתנועע תנועה מדוצקת ד"ל שהוא הולך משנה פניו מההויה אל ההפסד ואחריו אל ההויה האחרת על הדציקות, ולא יתכן היות סצת תנועה השינוי שהוא המדוצק כי אם תנועה ההעתקת והסצוצית ממנה כמצואר (צ"ג), והוא תנועה הגלגל הקודמת לכל התנועות ויחויז א"כ היות לתנועה הגלגל מניע כמצואר (צ"ז), וזה המניע לא יתכן היותו גשם כי כל גשם שיניע גשם יתנועע גם הוא צעת הנעתו כמצואר (צע), ויערך גם הוא למניע וילכו א"כ המניעים והמתנועעים לז"צ מה שלל יתכן זה מהמצואר (צג), גם לא יתכן שתהיה סצת תנועה הגלגל נפש הגלגל שא"כ תתנועע הנפש צמקרה כמצואר (צשית), ותנוח בהכרח כמצואר (צשמית), ולא יתנועע א"כ לנח כמצואר (צכ"), ויתחייז א"כ היות מניע הגלגל עלם כדל צלמי מתנועע צהנעתו יתכן שניע לנח צלון הצורא ית'. וזה הנדל ויצינו אל מליאות הסצה הדלשונה כמו שיתצאר צמה שלמינו, והכך דואה שהויה איש אחד המיני' יורנו מליאות הסצה הדלשונה:

כו שהזמן והתנועה נצחיים, הזמן הוא שיעור אורך המשך כל תנועה, ולדלשית תנועה הגלגל, והנה יאמר אדים"טו

הקדמות חלק שני

בהקדמה השלש עשרה מאלו ההקדמות, ועליה יתחייב מציאות מה שאין תכלית לו על צד בא זה אחר סור זה לא שימצא יחד, וזאת ההקדמה היא אשר יחשוב אדם "טו להעמידה תמיד, וידא להי שהוא לא יגזור שראיותיו עליה מופת אבל היא הראויה והנכונה אצלו, ויאמרו הנמשכים אחריו ומפרשי ספריו שהיא מחוייבת לא אפשרית ושכבר התבארה כלל במופת: ויחשב המדבר מן המדברים לקיים שהיא נמנעת, ויאמרו שלא יצויר איך יתחדשו מתחדשים אין תכלית להם בבא זה אחר סור זה, וכח דבריהם שהוא אצלם מושכל ראשון: ואשר יראה לי שזאת ההקדמה אפשרית לא מחוייבת כמו שאמרו המפרשים לדברי אדם "טו, ולא נמנעת כמו שיאמרו המדברים, ואין הכונה עתה לבאר ראיות אדם "טו ולא הראותו הספק עליו ולא לבאר דעתי בחדוש העולם, אבל הכוונה במקום הזה לזכור ההקדמות אשר נצטרך אליהם במבוקשינו השלשה, ואחר הקדמי אלו ההקדמות ונתינתם אתחיל לבאר מה שיתחייב מזה:

י'ה"י

אדם "טו שתנועת הגלגל והזמן הדיוק צה המה קדמונים ולא נתחדשו מעולם: הגם החמישי. חמישי לך יסודות ההווים ונפסקים צחלקים משל"ב גס הגלגל: תקדם לה תנועה, וזה כי כל תנועה שינוי ויחידה מן הכח אל הפועל כמצואד (צ'המה ה'), וכל יולא מן הכח אל הפעל מולאו זולתו כמצואד (צ"ח), וזהויות הכוללם שינוי צמולא, יחויז שיתנועע גס הוא צחולאו את צעל הכח לפעל מהאמור (צ'ה), ויחויז שיהיה גס לו מולאו מן הכח ומתנועע מהאמור (צ"ח), וכן הלוא לצ"צת, וזה יחייז היות התנועה צ"ת קדמונית כאמור: אם ממניה. כי התנועה תמלא צלדע מאמדות כאמור (צ'ה): שינוי מזג. כל צ"ת צהרגישו דצר משתנה למזגו יתנועע להתרחק ממנו, וצהרגישו דצר משתנה למזגו יתנועע להתקדצחליו, וזה יהיה על פי שלשה דרכים אם שיהיו הקידוצ והדיוקן לטוב או רע המוחלטים כמו האכילה והרעצון, או לטוב ורע המדומה כמו הערצ לשעתו והרע צלחית, או טוב ורע העצמי ד"ל אשר צעל השכל יצח ויקדצ או יצח וירחק מהס והס המועילים צלחית וטובים לשעתם, וצלחת הצחינה תהי' ראשית תנועת הצ"ח לה שם צלשת הסצות האמורים כאמור צלצרי הכ צ"ל: יהי' אפשרות חידושן. כל דצר המתחדש לדיך להיות צכח טרם לאתו לפעל החידוש כמו טרם חידוש האפרוח צפעל הוא צכח צצילה, וכנה יתחייז חידוש הכלל, ד"ל שיהי' המליאות צכח טרם שמתחדש ויש לשאול א"כ מי היה הנושא לזה הכח? אשר על כן אמרו קצת שהיה שם טרם הצצילה חומר ביולי קדמון, והוא ה' הנושא של זה הכח טרם התחדש המליאות צפעל וצעלי זאת האמונה הס אלמעים צין אלמיי הקדמות וצין אלמיי החידוש מאין הגמור, ועליהם יאמר הסצר ואם הוכרח צעל הדת להאמין צחומר קדמון אין רע, ולוא יאמרו שמוכו וצוכו האמור צמ"צ רומז לזה החומר הקדמון, אך הצל הוא זאת האמונה כי לא ילויד מליאות חומר צלי לזה צפעל, על כן חכה לדצרי הכ צ"ל כי צפרקים הצאים דצר ידצר הוא צצמיתת אלה הספיקות:

יתחייב

מורה נבוכים חלק שני

פרק ראשון

יתחייב לפי הקדמה החמשה ועשרים שיש מניע הוא אשר הניע החמור הזה ההוא והנפסד עד שקבל הצורה, וכשיבוקש המניע ההוא הקרוב מזה הניעו, יתחייב בהכרח שימצא לו מניע אחר אם ממנו אם מזה, כי התנועה תמצא בארבעה מאמרות והנה יאמר עליהם התנועה בכלל כמו שזכרנו בהקדמה הרביעית, וזה לא ילך אל לא תכלית כמו שזכרנו בהקדמה השלישית. ומצאנו כל תנועה תכלה אל תנועת הגשם החומשי ואצלה תעמד, ומן התנועה ההיא יסתעף ואלה ישתלשל כל מניע וממנו בעולם התחתון כולו, והגלגל מתנועע תנועת העתקה והיא הקדמת שבתנועות כמו שזכרנו בהקדמת הארבע עשרה, וכן עוד כל תנועת העתקה אמנם תגיע בסוף לתנועת הגלגל, כאלו אמרת שזאת האבן אשר התנועעה הניעה המקל, והמקל הניעתהו היר, והיר הניעהו המיתרים, והמיתרים הניעום העורקים, והעורקים הניעום העצבים והעצבים הניעום החושים הטבעיים, והחושים הטבעיים הניעתהו הצורה אשר בו והוא המניע הראשון, בלא ספק, והמניע ההוא חיבתהו להניע עצה על דרך משל, והוא שיביא האבן ההוא בהכות המקל לה אל חור כדי לסותמו עד שלא תכנס לו ממנו הרוח הנושבת, ומניע הרוח ההוא ומוליך נשיבתה היא תנועת הגלגל, וכן תמצא כל סבת הוויה והפסד מוגעת בסוף בתנועת הגלגל: וכאשר הוגעו באחרונה לזה הגלגל המתנועע, יתחייב שיהיה לו מניע כפי מה שקדם בהקדמה השבע עשרה, ולא ימלט מהיות מניעו בו או חוץ ממנו, וזאת חלוקה הכרחית, ואם היה חוץ ממנו, לא ימלט מהיותו גשם או שיהיה בלתי גשם ולא ואמר בו או שהוא חוץ ממנו אבל יאמר נבדל ממנו, כי מה שאינו גשם לא יאמר שהוא חוץ לגשם אלא בהרחבה במאמר, ואם היה מניעו בו רוצה לומר מניע הגלגל, לא ימלט מהיות מניעו כח מתפשט בכל גופו ומתחלק בהתחלקו כחום האש, או יהיה כח בבלתי מתחלק כנפש והשכל כמו שקדם בהקדמות העשירית ו"א, א"כ אי אפשר בהכרח מבלתי שיהיה מניע הגלגל אחד מאלו הארבעה, אם גשם אחד חוץ ממנו או נבדל, או כח מתפשט בו, או כח בלתי מתחלק. אמנם הראשון והוא שיהיה מניע הגלגל גשם אחד חוץ ממנו הוא שקד כמו שאמר, כי אחד שהוא גשם יתנועע כשיניע כמו שזכר בהקדמה התשיעית, ואחר שזה הגשם

השני

פרק ראשון

יתחייב לפי ההקדמה ה"ה. כנגן המנגן וכמכה צליל קלויור צלע"ז אשר טרם יחל רוח הסיד לפעמו יכין לו כלי זמר צנוי ממנוענעים ומלללים משמיעי קולות שונות והיה כנגן המנגן יגע צליל ויכה צינמים נערכי הקולות להשמיע קול נעדר להשמעות אזנים, ככה הדב ז"ל כאשר החל רוח החכמה לפעמו בהשכלת הסקשים הצנוים על הקדמות שונות נערכות זו לזו ערך שכלי, על כן הקדים הקדמותיו טרם יחלן חושים להשכל צלעס שאין לחוש חלק צו, ואחר יעריך מערכות הקשות מושכלותיו, וילך צס מחיל אל חיל ד"ל מהקדמה אל הקדמה הנערכת אליה להבין דבר מתוך דבר ויקח ערוצתם להשמעות אזני הצחיה והיה כנגן המנגן להשמעות אזני צס, ונעצור דמיון החכמה עם הכנינה במערכות הערך כאמור לכן דמה הכתוב דמיון החכמה ולאותותיה לשירי ורינה, ככתוב חכמות צחון תדונה (משלי א') פי' החכמות אשר שפך ה' בחולות הילודים המה ידונו צגאון אליהם לאמר אין חכם כה', ולאמר ממוצא שמש עד מצואו שיר ה' משורר (אסף ח"א כ"ה), ולאמר ערכים וסדרים וחכמות תדונה על כל פנים משורריו (שם ח"ב ל"ה), ולאמר קול דבש וסירה קול ישור צגאון ה' קול מצמד תהלתו (זמירות אסף ח"ד): והנה יאמר הדב שהיות המתחיים אשר צמחיות הנדלית. צכל עת היא תוצילנו לדעת את מי שאמר והיה העולם אשר לו עס צשלס, א' שאינו בוף, צ' שאינו כח צגוף, ב' שהוא אחד צל יסתנה, וכל זה מצואר נגלה למי שסס עינו ולצו על ההקדמות שקדמו: כח מתפשט. הנה קרל הדב ז"ל החוש אשר צמתהום כח מתפשט, וכפי הנדלה אפס מקום לתפיסת החכם דמ"ד על

הדש"ו

מורה נבוכים

השני ג"כ יתנועע כשינוע יתחייב שינועהו גשם שבינו וזה גם כן יתנועע ויתחייב מציאות גשמים אין תכלית למספרם ואז יתנועע הגלגל וזה שקר כמו שקדם בהקדמה הב' : ואמנם הפנים השלישיים והוא שיחיה מניע הגלגל כח מתפשט בו הוא ג"כ שקר כמו שאספר, כי הגלגל גשם והוא מניע אל תכלה בהכרח כמו שקדם בהקדמה הראשונה, ויהיה כחו בעל תכלית כמו שזכר בשנים עשרה, אחר שיתחלק בהתחלקו כמו שזכר באחת עשרה, ולא יניע אל לא תכלית כמו שהנחנו בהקדמה הששה ועשרים : ואמנם הפנים הרביעיים והוא שיחיה מניע הגלגל כח בו בלתי מתחלק כנפש האדם באדם זה ג"כ שקר שיחיה זה המניע לבדו סבה בתנועה התדירה ואע"פ שהיא בלתי מתחלקת, ובאור זה שאם היה זה מניעו הראשון יהיה זה המניע מתנועע במקרה כמו שזכר בהקדמה הששית. ואני מוסיף הנה באור כי האדם על דרך משל כשתנועהו נפשו אשר היא צורתו עד שעלה מן הבית אל העליה, גופו הוא שהתנועע בעצם והנפש היא המניע הראשון בעצם אלא שכבר התנועעה במקרה, כי בהעתק הגוף מן הבית לעליה נעתקה הנפש שהיתה בבית ושבה בעליה, ואם תנוה הנעת הנפש ינוח המתנועע בעבורה ויהיה הגוף ובנוח הגוף תסור התנועה המוקדית ההוא לנפש, וכל מתנועע במקרה ינוח בהכרח כמו שזכר בשמינית, וכשינוח ינוח המתנועע בעבורו יתחייב אם כן שתחיה למניע ההוא הראשון סבה אחרת בהכרח חוץ מן הכלל המורכב ממניע וממתנועע כשתמצא הסבה ההיא אשר היא התחלת התנועה יניע המניע הראשון אשר בכלל ההוא את המתנועע ממנו, ואם לא תמצא ינוח, ולזאת הסבה לא ינועו גופות בעלי חיים תמיד ואף על פי שבכל אחד מהם מניע ראשון לא יחלק, כי מניעם אינו מניע תמיד בעצם, אבל המביאים אותו להניע הם עניינים יוצאים חוץ ממנו, אם בקשת נאות או בריחה ממה שהוא כנגדו. או דמיון או ציור במי שיש לו ציור, ואז ינוע, וכשתנועע יתנועע במקרה ואז אפשר מבלתי שינוח כמו שזכרתי. ואלו היה מניע הגלגל בו על אלו הפנים לא היה יכול להתנועע לנצח, ואם היתה זאת התנועה תדירה נצחית כמו שזכר בעל דיננו וזה אפשר כמו שזכר בהקדמות שלש עשרה, יתחייב בהכרח לפי זה הדעת שתהיה הסבה הראשונה לתנועת הגלגל על הפנים השניים ר"ל נבדל מן הגלגל כמו שהייבתהו החלוקה. הנה כבר התבאר במופת שמניע הגלגל הראשון אם תנועתו נצחית תדירה, יתחייב שיחיה לא גוף ולא כח בגוף כלל, עד שלא יהיה למניעו תנועה לא בעצם ולא במקרה ולזה לא יקבל החלוקה ולא שני, כמו שזכר בהקדמה השביעית והחמישית, וזהו האלוה ית' שמו ר"ל הסבה הראשונה המניעה לגלגל : והוא מן השקר היותו שנים או יותר לשקרות המנות העניינים הנבדלים אשר אינם גוף אלא בהיות אחד מהם עילה והאחר עלול, כמו שזכר בשש עשרה, וכבר התבאר שאינו נופל תחת הזמן גם כן לחמשת התנועה בחקו, כמו שזכר בחמש עשרה. הנה כבר יצא לנו מן העיון הוזה במופת שהגלגל מן השקר שינוע עצמו תנועה נצחית, ושהסבה הראשונה בתנועתו אינה גשם ולא כח בגשם, ושהוא אחד לא ישתנה שאין מציאותו מחוברת אל זמן. ואלו הם השלש שאלות אשר עשו עליהם מופת חשובי הפילוסופים :

עיון

הרש"ט צפי (ליור מעלות הדין) ועו"ס, ואולי יצדיל צין כח מתפשט לכמה מתפשט : יהיה זה המניע מתנועע במקרה, דצד זה יתן עדו וילדיק ציודונו להקדמה השמינית ולא יקשה אם כן מספירות הגלגל המתנועע במקרה לנצח : לשקרות המנות העניינים הנבדלים. ונחנת ותדע כי לפי דעת האומר שישנם המניח מפלת מדריגת המעלה או מפלת שינוי מועל כפס כמו שהעירותו ציודו להקדמה (הי'), הסב יח' הקודם צמדריגה או כצד כח הפעולות הוא האלוה והמניע הראשון, ולא יתכן היות צס שנים דומים צמדריגה או צפעל כי אז יהיו עלם אחד כל יצדלו צמנין :

עיון

עיין שני להם הקדים אר"טו הקדמה, והיא כשימצא דבר מורכב משני דברים, וימצא אחד מושני הדברים בפני עצמו הו"ן מן הדבר ההוא המורכב, מתחייב מציאות האחד בהכרח הו"ן מן הדבר ההוא המורכב ג"כ, שאלו היה מציאותם מחייב שלא ימצאו אלא יחד, כחומר והצורה הטבעית, לא היה נמצא אחד מהם בלתי האחר בשום פנים, יהיה א"כ מציאות אחד מהם בפני עצמו מורה על העדר החיוב, והנה ימצא האחד בהכרח. והמשל בו כשימצא הסכנוגין, וימצא ג"כ הדבש לבדו, יתחייב בהכרח המצא החומץ לבדו: ואחר בארו זאת ההקדמה אמר שאנחנו נמצא דברים רבים מורכבים ממניע ומתנועע, ר"ל שחם יניעו וולתם ויתנועעו מולתם בעת שיניעו וזה מבואר באמצעות בהנעת כלם, ונמצא מתנועע לא מניע כלל והוא המתנועע האחרון, יתחייב בהכרח שימצא מניע לא יתנועע כלל וזהו המניע הראשון, ומאשר א"א בו תנועה, הוא בלתי מתחלק, ולא גוף, ואינו נופל תחת הזמן, כמו שהתבאר במופת הקודם:

עיין שלישי פילוסופי בזה הענין הלוקה מדברי אר"טו ואע"פ שהביאו בענין אחר, וזה סדר המאמר אין ספק שיש עניינים נמצאים והם אלו הנמצאות המושגות בחוש, ולא ימלט העניין משלושה חלקים והיא חלוקת הכרחית, והוא אם שיהיו הנמצאות כלם בלתי הוות ולא נפסדות, (כ"ח או כלם הוות ונפסדות) או יהיו קצתם הוות נפסד, וקצתם בלתי הוות ולא נפסד. אמנם החלק הראשון הוא שקר מבואר, שאנחנו נראה לעין נמצאות רבות הוות נפסדות, וחלק השני הוא שקר ג"כ, ובאורו שאם היה כל נמצא נופל תחת החיות וההפסד, יהיו הנמצאות כלם כל אחד מהם אפשר ההפסד, והאפשר במין אי אפשר בהכרח מבלתי היותו כמו שידעת וראוי שיפסדו ר"ל הנמצאות כלם בהכרח, וכשיפסדו כלם מן השקר שימצא דבר, כי לא ישאר מי שימצא דבר, ולזה יתחייב שלא יהיה דבר נמצא

עיין שני. עוד ישים לזכרון זה ומופת על היות שם מניע בלתי מתנועע מהמלא מתנועע בלתי מניע כמו האבן המתנועעת ממניע האדם, והמופת מצאנו בדברי הרז ז"ל אין צריך לפירוט. ומה שספקו קצת על זאת ההקדמה לאמר הכה מלאנו הסכין מורכב מצדל וחיזור, והנה מלאנו הצדל לצד ולא החיזור לצד, וכן האדם מורכב מחיות וחיזור ומלאנו החיות לצד ולא החיזור לצד? לא תאמר להם אם נקח המצודה צדד כלל תעלה צדוהו ותאבד זה כי אין חומד צלי צורה ומקדים הנשואים עליו ואין צורה צלי חומד ומקדים הדקקים צה, וא"כ עדינה לא נצדלו להשאד לצדס צעלס כי אם המידו והחליפו הדכצת הנשואים והנשואים משא"כ הסכנוגין והמניע והמתנועע שזכר שגשגד כל אחד לצדו:

עיין שלישי, עוד יצאד צמופת שה"ת הוא מחיז המצילות צצחיות עצמו הוא העילה הראשונה, והוא אחד פשוט אינו גוף ולא כח צגוף: ולא נפסדות. צ"ל אחריו, או כלם הוות ונפסדות, וצכל ספדי המורה חסרה זאת החלוקה השנית צשיצום: שאם היה כל נמצא. ר"ל אם היה כל נמצא חמרי המודגש לעינינו אפשר ההפסד והם צכח עליו כפי ההנחה השניה הכה מהמצואר (צצ"ג) היה מחיז שיצאו צעת מה מן כח ההפסד אל פעל ההפסד, כי האפשר צמין ר"ל הכה והאפשרות המיני מחיז שיצא לפעל עכ"פ, שאם יונח שלא יצא לפעל לעולם א"כ למה יאמר עליו שהוא צכח? היאמר על עץ ואבן שהם צכח להיות אפשרות אחד שאין מעצם זה הכה ולא יצאו לפעל האפשרות לעולם? כן האפשרות והכח המיני אם אין מדרכו לזאת לפעל לא יקרא אפשרות וכח, וכן לו תשאך נפסך לאמר הלא כל הנלים הם צכח והאפשרות על היות האפשרות, ועכ"ז דכים מהם צל יצאו לפעל האפשרות? לא תאמר לה כי תתקיים היציאה לפעל צצנים וזולתם ואז אחד יעיד על כל אישי המין משא"כ האפשרות המיני שאין היציאה מתקיימת צצום איש ואין מי יגיד לו יורה שיש שם כח והאפשרות ההוא, על כן מחיז שיתקיים האפשרות המיני ההוא צצאתו לפעל ואז יפסד המין כלו, וכל זה מוצן מהקדמה הכ"ג כמו שציאנו סס. והנה כוונת הרז על הכה והאפשרות ההפסד אשר צחומר הלא אשר אתנו כי האפשרות הוא צחומר לעולם כאמור (צצ"ד), ואם זה החומר היה צו אפשרות ההפסד צכלל היה מחיז שיפסד כלו כאמור. וקצת המפרשים הבינו מדברי הרז שכוונתו על כל הנמצאים צכלל ר"ל שהוא

מורה נבוכים

נמצא כלל, ואנחנו נראה דברים נמצאים והנה אנחנו נמצאים, א"כ יתחייב בהכרח בזה הענין, אחר שיש נמצאות הוות נפסדות כמו שנראה, שיהיה נמצא אחד לא הווה ולא נפסד וזה הנמצא שאינו לא הווה ולא נפסד אין אפשרות הפסד בו כלל, אבל הוא מחוייב המציאות לא אפשר המציאות: אמר עוד שלא ימלט היותו מחוייב המציאות מהיותו בבחינת עצמו, או בבחינת סבתו עד שיהיה מציאותו והעדרו אפשר בבחינת עצמו ומחוייב בבחינת סבתו, ותהיה סבתו היא המחוייבת המציאות כמו שזכר בתשע עשרה. הנה כבר התבאר שא"כ בהכרח מבלתי שיהיה נמצא מחוייב המציאות בבחינת עצמו, ולולי הוא לא היה נמצא כלל לא הוה נפסד ולא מה שאינו לא הוה ולא נפסד, אם יש דבר נמצא כן, כמו שיאמר אריסטו ר"ל שאינו הוה ולא נפסד להיותו עלול בעלת מחוייבת המציאות, וזה מופת אין ספק בו ולא מחלוקת ולא דוחה אלא למי שיסכל דרך המופת: אחר כן נאמר כי כל מחוייב המציאות בבחינת עצמו ראוי בהכרח שלא תמצא למציאותו סבה, כמו שנזכר בהקדמה העשרימיה (ג"ה העשרים מה). ולא יהיה בו רבוי עניינים כלל כמו שנזכר בהקדמה הכ"א, ולזה יתחייב שלא יהיה גוף ולא כח גוף כמו שנזכר בהקדמה הששים ועשרים. הנה רבד התבאר במופת לפ"ז הענין שיש נמצא מחוייב המציאות בבחינת עצמו בהכרח והוא אשר אין סבה למציאותו ואין בו הרכבה, ולזה לא יהיה גוף ולא כח בגוף והוה השם יגדל שמו. וכן יתבאר במופת בקלות שחייב המציאות בבחינת העצם מן השקר הוא שימצא לשנים כי יהיה מין חייב המציאות ענין נוסף על עצם כל אחד משניהם, ולא יהיה אחד משניהם מחוייב המציאות בעצמו לבד, אבל מחוייב בענין ההוא אשר הוא מין חייב המציאות אשר נמצא לזה ולזולתו, והנה יתבאר בפנים רבים כי המחוייב המציאות אי אפשר בו השניות כלל לא דומה ולא הפך, ועלת זה כולו הפשיטות הגמורה והשלמות הגמורה אשר לא יעדף ממנו דבר חוץ מעצמו ממנו ונעדר העלה והסבה מכל צד, א"כ אין השתתפות בו כלל: ענין רביעי פילוסופי גם כן ידוע, שאנחנו נראה תמיד עניינים יהיו בכח ויצאו אל הפעל, וכל מה שיצא מן הכח אל הפעל יש לו מוציא חוצה לו, כמו שנזכר בהקדמה השמנה עשרה, ומבואר הוא גם כן שהמוציא חוצה

כולל גם השכלים הנגדלים ע"כ ספקו עליו לאמר שאין אפשרות צנצל כאמור (צכ"ד) ומקויים צדק הדאשון (לי"ח מה); אצל צלחת כוונתו על החומר הלזה שהוא לצד יוצלמו לדעה כי יש שם סבה מקיימת שלא תהיה צכח להפסד כלו הפסד מימי זה אמת אין צו סתירה כלל: שיהיה נמצא אחד. ר"ל שיהיה נמצא צנצל אין מעצמו להיות צו כח ואפשרות כאמור (צכ"ד) והוא הנותן קיום נלחי לזה החומר: אמר עוד. יצא שזה הנמצא המקיים חיוצ מליאות זה החומר לנלח כדצד אריסטו צ"ל מחיוצ המליאות צצחנית עלמו לא צצחנית סצתו כ"א יהיה אפשר המליאות צצחנית עלמו הנה צצחנית זו יהיה גם החומר המתקיים ממנו אפשר המליאות זא"כ הדקל קושיא לדוכתה שיתחייב העדרו מפאת האפשרות והכח המימי כאמור: שלא יהיה גוף. כי כל גוף מורכב מחומר ולורה כאמור (צכ"ג) ואינו מחיוצ המליאות צצחנית עלמו כאמור (צכ"ה): ולא כח צבוק. לא כח מתפשט כחוס צאס שא"כ יהיה צ"ת כאמור צ"ז, ולא כח צלתי מתפשט כנפס שא"כ יתנועע. צמקרה כאמור (צו) וינח צהכרה כאמור (צח), ולא יניע לנלח כאמור (צכ"ג): צצחנית העלם. צעצור שחיוצ המליאות צצחנית עלמו לא יתכן היות צו הרכבה כאמור (צכ"ה) ואם יונח היות שם צ' מחיוצ המליאות צצחנית עלמו יוכרח א"כ שידלו זה מזה צהצדל מה, והנה לא יתכן היותם נצדלים חומר מהצואר (צכ"ז), ולא צעילה ועלול ע"ד המצואר (צט"ז) מהמצואר (צכ"), ויחויצ א"כ שיסתתפו צדצד מה צדלו צדצד זולמו ויהיה אחד מהם עכ"פ מורכב מצ' צדדים צד צו יסתתף עם האחד וצד צו יצדל ממנו ולא יהי א"כ זה המורכב מחיוצ המליאות צעצור ההרכבה מהמצואר (צכ"ה), לכן לא יתכן היות שם מחיוצ המליאות צצחנית עלמו זולמו ית' והוא עלם פשוט אין צו הרכבה כלל ולא עילה, והוא המליאט אפ הכל ומקיימם כדלמו זמן מה לו לנלח:

ההוא היה מוציא בכח ואחר כך שב מוציא בפעל, ועלת היתרו אז בכח, אם למונע מעצמו, או ליחס אחד היה נעדר מקורם בינו ובין מה שהוציאו וכשיהיה לו היחס ההוא הוציא בפעל, וכל אחד מאלו השנים יחייב מוציא או מסיר מונע בהכרח. וכן ראוי שיאמר במוציא השני או מסיר המונע וזה לא ילך אל לא תכלית ואי אפשר מבלתי הגיע אל מוציא מוכח אל פעל וזהו נמצא לעולם על ענין אחד ואין בו כח כלל, רוצה לומר שלא יהיה בו בעצמו דבר בכח, שאם היה בו בעצמו אפשרות היה נעדר כמו שנזכר בשלשה ועשרים. ומן השקר שיהיה זה בעל חמר אבל נבדל כמו שנזכר בעשרים וארבע, והנבדל אשר אין אפשרות בו כלל אבל הוא נמצא בעצמו הוא האלוה ית'. וכבר התבאר שאינו גוף א"כ הוא אחד, כמו שנזכר בהקדמה השש עשרה, ואלו כלם דרכים מופתיים על מציאות אלוה אחד לא גוף ולא כח בגוף עם האמין קדמות העולם. והנה ג"כ דרך מופתי על הרקת הגשמות והעמיד האחרות, וזה שאלו היו שני אלוהות היה מתחייב בהכרח שיהיה להם ענין אחד שישתתפו בו והוא הענין אשר בו הוא ראוי כל אחד משניהם שיהיה אלוה, ולזה ענין אחד בהכרח בו נפל החפרש והיו שנים, אם שיהיה בכל אחד משניהם ענין בלתי הענין אשר באחר, ויהיה כל אחד משניהם מורכב משני ענינים, ואין אחד משניהם סבה ראשונה ולא מחוייב המציאות בבחינת עצמו, אבל כל אחד משניהם בעל סבות כמו שהתבאר בהקדמה תשעה עשר, ואם שיהיה ענין החפרש נמצא באחד משניהם, ויהיה זה אשר בו שני הענינים בלתי מחוייב המציאות בעצמו:

דרך אחר ביהוד, כבר התבאר (פסק ע"ז חלק א') במופת כי הנמצא כלו כאיש אחד נקשר קצתו בקצתו ושכחות הגלגל מתפשטות בזה החמר התחתון ומכניס אותו. ומן השקר עם זה אשר התבאר שיהיה האלוה האחד מתעסק לבדו בחלק מחלקי זה הנמצא והאלוה השני יתעסק לבדו בחלק אחר מפני שזה נקשר בזה ולא ישאר בחלוקה, אלא שיהיה זה עושה את אחת וזה עושה את אחרת, או שיהיו שניהם יחד עושים כאחד תמיד עד שלא תשלם פעולה מן הפעולות אלא משניהם יחד. אמנם היות זה עושה את זה עושה את אחרת הוא שקר

עין רצוני. עוד ינוסף ידו לצד צופת מציאותו ית' ושאנינו גוף ולא כח צגוף ושהוא אחד מחוייב המציאות צצחית עלמו: למונע מעלמו. כמו ילד קטן מאס שאין צכחו להצניע עץ עץ ולהוציאו לפועל השריפה: או ליחס אחד. כמו שהי' האש גדול אך לא הי' קדוץ אל העץ כפי הדרך, והנה מסיר המונע ר"ל מגדיל המדורה וממלא היחס ר"ל המקדש העץ הוא המוציא ההצנעה לפעל ההצד: שיהיה זה צעל חומר. כי כל צעל חומר הוא צעל כח ואפשרות מה כמו שציארו שם, ומזה הצינתי ציאורו שם: אשר אין אפשרות. אינו אפשר המציאות צצחית עלמו כי אם מחוייב מעלמו והוא שאין עלה לו כצוצד (צ"ט) ואינו מורכב כצוצד (צכ"א), ואינו גשם כצוצד (צ"ג), ולא כח צגשם כצוצד (צ"ג), והוא האלוה ית' הקיים צצחית עלמו ומקיים זה החומר ומוציאו תמיד מן הכח אל פועל ההיות, ולולי היה זה הנבדל המקיים, אפשר המציאות צצחית עלמו תקדם השאלה לאמר מי מקיימו?

דרך אחר ציחור. אחד שהתצד צמופת מציאותו ית' מעטם זאת המלאים מן הכח אל הפעל שהוא לדיך למוציא אין זו דבר צכח, או מעטם אפשרותם על ההעדר שהוא לדיך אל מחוייב המציאות צצחית עלמו מקיים המלאים האפשריים כאמור, ציחור צזה היות המלאי הזה המוציא המלאי מכחיותם אל הפעל ומקיימם צמציאות גמלא אחד, וזה מעטם המצוצד (צ"ג לראשון) שהמלאים כלם קשורים זה צזה, ומתקדמה הזאת יעשה הקס החילוף שלא יתכן היות שם שני אלוהות הפועלים זה המציאות: מפני שזה נקשר צזה. ואין טענה מהם שאנחנו רואים מלאכה אחת קשורה קצתה צקצתה ועם כל זה יפעלו זה דעים כמו מלאכת הצגדים אשר יפעלו זה הוצי המלך וסודקים ועושים ואורגים וצוצעים והם פועלים דעים צפעולה אחת קשורה צ"צ, וכן מלאכת כלי מורה השעות

מורה נבוכים

שקר מפנים רבים, שאם היה הזמן אשר יעשה בו האחד מהם אפשר שיעשה בו האחר מזה הסבה המחייבת שיעשה זה ויבטל זה, ואם היה הזמן אשר יעשה האחד מהם נמנע על האחר לעשות בו תהיה שם סבה אחרת היא אשר חייבה אפשרות הפעל לזה והמנעו מזה, אחר שהזמן כלו אין חלק בו והנושא למעשה נושא אחד נקשר קצתו בקצתו כמו שבארנו, ועוד שכל אחד משניהם יהיה גופל תחת הזמן אחר שמעשהו מחובר בזמן. ועוד שכל אחד משניהם יצא מן הכח אל הפעל בזמן עשייתו מה שיפעל וצריך כל אחד משניהם מוציא מן הכח אל הפעל, ועוד יהיה בעצם כל אחד משניהם אפשרות. ואמנם אם יהיו שניהם יחד עושים תמיד כל מה שבמוציאות עד שלא יעשה אחד מהם בלתי האחר זה ג"כ שקר כמו שאספר, וזה שכל כלל שלא ישלם פעל אחר אלא בכלו אין אחד ממנו פועל בבחינת עצמו ואין אחד ממנו ג"כ סבה הראשונה לפעל ההוא אבל הסבה הראשונה התחבר הכלל. וכבר התבאר במופת שמתחייב המציאות ראוי בהכרח שלא יהיה לו סבה, ועוד שהתקבץ הכלל פעולה אחת והיא צריכה סבה אחרת והיא מקבצת הכלל, ואם היה המקבץ לכלל ההוא אשר לא ישלם הפעל אלא בו אחד יהיה הוא השם בלא ספק, ואם היה המקבץ לכלל ההוא ג"כ כלל אחר התחייב לכלל השני כמו שהתחייב לכלל הראשון, וא"א מבלתי הגיע לאחד הוא הסבה במוציאות זה הנמצא האחר על אי זה דרך שהוא אם על דרך חדשו אחר העדר או על דרך החיוב, הנה כבר התבאר לך ג"כ בזה הדרך שהיות הנמצא כולו אחד הורנו על שמוציאו אחד:

דרך אחד בהרחקת הגשמות. כל גשם מורכב כמו שזכרנו בשנים ועשרים, וכל מורכב אי אפשר לו מבלתי פועל הוא הסבה למציאות צורתו בחומר שלו: ומבואר הוא מאד שכל גשם מקבל חלקה.

וזהו רענן צ"ל, שהפעולה קשורה ז"צ, ועכ"ז המתכות יפעל החוצץ צהר וסגולה יפעל חרס גדול, והאופנים יעשה אחר חולתם. והעצום צהר כי פעולת האדם דבר הקשרים זה צהר הוא הקשר מקרי כמו לצינת הנוצח לבון הצהר, ותפירת התופר וכן סידור אופני כל השעות כלל קישור מקרי ואינס קשר צלחת משל"כ קשר הגמלאים אשר צעולם הוא קשר ענמי כי המינים התחבונים קשורים צעלונים מהם הקשר חומר ולורה שהוא קשר ענמי המ"צ לורה הצמחים שהיה ההנה הוא חומר החי ולורה החי שהוא החיות הוא חומר האדם, והוא זה קשר גדריהם (המצא חמדם ולורתם) מעשה למעלה המוח גדלו גשם מוח, החי גדלו מוח חי, האדם גדלו חי מדבר, וזה קשר ענמי ומחיותי אמתיו כאלו היה פעולה אחת אין זה דבר מחייב שיעשה פועלים שנים אם לא תהיה שם סבה מפאת הפועל כמו הליאות או מפאת הזמן כאמור אחריו: תהיה שם סבה אחרת. אחד שהזמן שיה' כלו לכן איננו מחייב צדחינת עצמו היות שם צ' פועלים, ולא ישאר א"כ צחלוקה סבה הגורמת להיות שם צ' פועלים כי אם מלך הפועל שיעשו שניהם צומן אחד מפני הליאות ד"ל שכל אחד מהם לזה לעשות הכל כאמור אחריו: ועוד שכל אחד משניהם יעשה מלך המעילים לאחר שזה הספק והצא אחריו ד"ל ענין הליאות מן הכח אל הפועל והיות שם אפשרות צכל אחד מהם, אשם מקום להם כי לפעולות האחרים היותם צומן מעלתי זמן אין חיוצ שילאו צעזר זה מן הכח אל הפעל או שיהיה צם אפשרות אחת כמצאוד (צ"ח לזה), והיות תשובתי אליו הנה לפי ההנחה אשר צה דבר הדך צזה לא יתכן שיהיו אלה צ' הפועלים האחרים היותם להיות שלא יושכל צהם ממין לדעת הדך כי אם מלך היותם עילות ועלולים כמצאוד (צ"ו) ויהיה המתחייב לפי זה שהעולה תעשה הכל, אחד שהשמי שהוא העלול עצמו תעשה ממנה. ולפ"ז א"כ אשם מקום אל המחקר האמור כי המופת מצאוד נגלה, לכן צהכרה מצאוד וזה שצפועלים חמדיים דבר ידבר הוא הדך ז"ל צזחת ההנחה וינשא עליהם המנין מלך הצדלם זה מזה צחומר, ועל"ז יספק הדך מעטם הליאות מן הכח אל הפעל והאפשרות האמור: **דרך** אחד בהרחקת הגשמות: הדך ז"ל פתח צהרחקת הגשמות ומסיים צחירות ובהרחקת הגשמות: מצלתי פועל. ד"ל שכל מורכב יש לו מרכיב, והוא מצאוד מכלל האמור (צכ"א), ולא יהיה א"כ מחייב המציאות צצחי עצמו כאמור (צכ"), וזה מופת אחד על האחרות, ויש לסקס על זה מהמצאוד צהקדמה המונחת

חלק שני

חלוקת יוש לו דחקים א"כ הוא נושא למקרים בלא ספק, אין הגשם א"כ אחד לא מצד חלוקותיו ולא מצד הרכבתו ר"ל היותו שנים במאמר. כי כל גשם אמנם הוא גשם אחד מפני עניין אחד מוסף בו על היותו גשם א"כ הוא בעל שני עניינים בהכרח, וכבר התבאר במופת שהמחוייב המציאות אין הרכבה בו בשום פנים, ואחר הקדים אלו המופתים ארחיל לבאר דרכיו כמו שיעדנו:

פ ר ק ש נ י

זה הגשם החמישי והוא הגלגל לא ימלט מהיותו, אם הוזה נפסד והתנועה גם כן הוזה נפסדה, או יהיה בלתי הוזה ולא נפסד כמו שיאמר בעל הריב, ועם היה הגלגל הוזה נפסד יהיה מציאותו אחר העדר הוא האל ית' שמו, וזה מושכל ראשון כי כל מה שנמצא אחר העדר יש לו מציאות בהכרח וזמן השקר שימצא עצמו, ואם היה זה הגלגל לא סר ולא יסור היותו כן מתנועת תנועה תדירות נצחית, יתחייב לפי ההקדמות אשר הקדמנו שיהיה מניעו זאת התנועה הנצחית לא גוף ולא כח בגוף והוא האל יתעלה. הנה כבר התבאר לך שמציאות השם ית' הוא המחוייב המציאות אשר אין סבת לו ולא אפשרות למציאותו בבחינת עצמו, הורו המופתים החותכים האמתיים על מציאותו יהיה העולם חדש אחר העדר או יהיה בלתי חדש אחר העדר הכל שוה, וכן הורו המופתים על היותו אחד ובלתי גוף כמו שהקדמנו, כי המופת על היותו אחד ובלתי גוף הנה יתבאר יהיה העולם חדש אחר העדר או לא יהיה הכל שוה, כמו שבארנו בדרך השלישי מן הדרכים הפילוסופיים, וכמו שבארנו בפירוש הרחקת הגשמות והעמדת האחדות בדרכים הפילוסופיים, והנה טוב אצלי שאשלים דעת הפילוסופים ואבאר ראיותיהם במציאות השכלים הנפרדים ואבאר השתוותם ליסוד תורתנו ר"ל מציאות המלאכים ואשלים זה העניין, ואח"כ אשוב למח שיעדתי מזהבא ראיות על חרוש העולם, כי החזקות שבראיות עליו לא יתאמתו

צעוק שני והוא שזהמלא אחד מצ' המורכבים צפני עלמו יחוייב שימלא הצ' ג"כ צפני עלמו אשר זה יורה שהמורכב ההוא ה' לו מרכיב עכ"פ, משא"כ בגשם המורכב כי אין מליאות לחומר או צורה לצד וא"כ אין צורך לו למרכיב אחד שאין מעצם להיות נפרדים לעולם, והתשובה כי עם היות שאינם נפרדים צעצעים מכל מקום קיום מליאותו לדרך אל הקיים הצלתי מורכב אשר הוא מחוייב המליאות צנחית עלמו, וזה להיותו מורכב. ויש צו אפשרות ההעדר הנה צו הצנחית יתכן צעת אחת שלא ימלא כמצולר (צכ"ג) על כן לדרך לממלא ומקיים על כל פנים, וזהו תצין שאפס מקום לספק שסיפק הדש"ט מהרכבת הגלגל עם הכוכבים שהם קדמונים לדעת הפילוסוף צלתי מורכב צ' בהרכבת מרכיב עכ"ד, וזה כי אין כוונת הדש צוה לומר לדרך המרכיב להיות קודם צומן אל המורכב כי אם קודם צעצע אשר כן דעת הפילוסוף ג"כ שהש"ית הוא המרכיב זאת ההרכבה אשר צאלה המלאים, הגשמיים וזה מעולם צקדימה עצמית לא זמנית. והכן זה הספק והיתר כי נכון הוא: ומצולר הוא: זה מופת שני על הרחקת הגשמות ושני המופתים כאחד מיוקדים על דמי הקש החילוף והוא שמחוייב המליאות צנחית עלמו לא יתכן להיות מורכב, כאמור:

פ ר ק ש נ י

זה הגשם החמישי. גשם הגלגלים הוא חמישי לגשמי הד' יסודות ואינו ממינס כי הם הווים ונפרדים קלמס לקלמס וגשם הגלגלים קיים לעולם, וזה דעת הקדמונים שחשבו שיש שם גלגלים מקייים יסצבו הכוכבים הקצועים שם אבל דעת האחרונים שהכוכבים סוצבים צאוד סיצוב ידוע לכל אחד כפי ערך המסיכות או הדחיקות אשר יקרו לו משאך הכוכבים, וצמ"ר אמר דש"צ אין אחריו יכולים לידע אם סוצבי הם צלגליהם או אם מעופפים הם צאוד, ואולם לצ' הדעות דצדי הדש המורו צוה הפ' הם כמים ואמתיים ומה שסיפק הדש"ט על הדש ז"ל מעשם הנפילה תחת הזמן וליאם מן הכח אל הפעל ומליאות האפשרות צמי שפועל צעת מצלתי עת, הנה נעלם ממנו מה שכתב הדש ז"ל (צ"ח) לזה עיי"ש וירוח לך: שימלא עלמו. כי ערס המלאו ה' אפס והאפס לא יעשה דצד:

מורה נבוכים

יתאמתו ולא יתבארו אלא אחר ידיעת מציאות השכלים הנפרדים, ואיך אביא ראיה על מציאותם, וא"א מבלתי הקדים לפני זה הקדמה היא נר מאיר תעלומות זה המאמר כולו מה שקדם מפרקיו ומה שיתאחר והיא זאת ההקדמה: **הקדמה** דע כי מאמרי זה לא היתה כוונתי בו שאחבר בחכמה הטבעית, או אבאר ענייני החכמה האלהית על קצת דעות, או אביא מופת על מה שבא עליו המופת מהם, ולא היתה כוונתי בו שאבאר ואגזור תכונת הגלגלים, ולא שאגיד מספרם. כי הספרים המחברים בכל זה מספיקים, ואם לא היו מספיקים בעניין מן העניינים לא יהיה מה שאומר אני אותו בעניין ההוא טוב מכל מה שנאמר, ואמנם היתה הכונה בזה המאמר מה שכבר הודעתיו אותו בפתיחתו, והוא באור ספקות הדת והראות אמתות נסתרות אשר הם נעלמים מהבנת החמון, ולזה ראוי לך כשתראני מדבר בהעמיד השכלים הנפרדים ובמספרם, או במספר הגלגלים ובסבות תנועותיהם, או באמת עניין החמר והצורה, או בעניין השפע האלהי, וכיוצא באלו העניינים, שלא תחשוב או יעלה בלבך שאני אמנם כוונתי לאמת העניין ההוא הפילוסופי לבד, כי אלו העניינים כבר נאמרו בספרים רבים ובא המופת על אמתת רובם אבל אמנם אכן לזכרו מה שיתבאר ספק מספיק התורה בהבנתו, ויותר קשרים רבים בידיעת העניין ההוא אשר אבארהו, וכבר ידיעת מפתחת מאמרי זה שקטבו אמנם יסוב על באור מה שאפשר לחבינו ממעשה בראשית וממעשה מרכבה, ולבאר ספקות נתלות בנבואה ובידיעת האלוה, וכל פרק שתמצאני מדבר בו בביאור עניין, כבר בא המופת עליו בחכמת הטבע, או כבר התבאר במופת החכמת האלוהות, או התבאר שהוא הראוי מכל מה שיאמון, או עניין נתלה במה שהתבאר בלמודים, דע שהוא מפתח בהכרח להבנת דבר מספרי הנבואה רצוני לומר ממשליחם וסודותיהם, ומפני זה זכרתיו ובארתי והראיתיו למה שיועילנו מידיעת מעשה מרכבה, או מעשה בראשית, או לבאר עקר בעניין הנבואה, או בהאמין דעת אמתית מן האמונות התוריות, ואחר הקדמי זאת ההקדמה אשוב להשלים מה שנכנסנו בו:

פרק שלישי

דע כי אלו הדעות אשר יראה אדם"טו בסבות תנועת הגלגלים אשר מהם הוציא מציאות שכלים נפרדים, ואע"פ שהם טענות שלא יעמד עליהם מופת אמנם הם יושב מעטות ספק מכל הדיעות שנאמרו ויותר חולכות על סדר מכולם, כמו שיאמר אלכסנדר בספר הנקרא התחלות הכל, והם ג' כ' מאמרים מסכימים למאמרים רבים ממאמרי התורה, כל שכן לפי מה שיתבאר במדרשות המפורסמות אשר אין ספק שהם לחכמים כמו שאבאר, ולזה אביא דעותיו וראיותיו עד שאלקט מהם מה שהוא נאות לתורה מסכים לדרכי החכמים ז"ל:

פרק רביעי

אמנם היות הגלגל בעל נפש הוא מבוואר עם ההשתכלות אבל יחשוב השומע שזה עניין קשה להשיג, או ירחיקהו

יתחייז לפי ההקדמות. כמזכיר צעיון ראשון. (לראשון זה): ואיך אציג ראיה על מציאותם. ואיך אציג ראיה על מציאות המלאכים (צגליש לזה):

הקדמה דע. אחר אשר יצא צופתים בגיוניס מציאותו ית' ואחרתו ושאינו בוף ולא כח צבוף צין לדעת ההקדמות צין לדעת החידוש כאמור צמה שקדם שז לצלד צפרקים הצאים דעות התורה וצולוד משלים והכרעת החידוש על ההקדמות:

פרק שלישי

דע כי אלו הדעות. הכה מקום אתו לאמת דעת החוקר צמציאות המלאכי מפאת השכל, ואחר יצא צמציאות (צמשי לזה) מפאת הכתוב והקצלה:

פרק רביעי

אמנם היות הגלגל בעל נפש. צה הפרק יצא הצז שיש שס ד' סצות לתנועת הגלגל שהם כדורותו ונפשו ושכלו ותשוקתו

ירחיקתו נ"כ, להיותו מדמה שאמרנו שהוא בעל נפש, שהוא כנפש האדם או החמור והשור, ואין זה ענין המאמר; אבל ענין המאמר, שתנועתו המקומית מורה על היות ברהתחלה, בה יתנועע בלא ספק, ותחתה היתה היא נפש בלא ספק וביאור זה כי מן השקר שתהיה תנועתו הסבובית כתנועת האבן הישרה למטה או כתנועת האש למעלה, עד שתהיה התחלת התנועה היתה טבע לא נפש, כי אשר יתנועע זאת התנועה הטבעית, אמנם תניעהו ההתחלה היתה אשר בו כשיהיה בזולת מקומו לבקש מקומו, וכשיגיע למקומו ינוח, וזה הגלגל מתנועע במקומו בסבוב, ולא מפני היותו בעל נפש ג"כ יתחייב שיתנועע כן, כי כל בעל נפש אמנם יתנועע מפני טבע או מפני ציור רצוני באמרי הנה טבע, לכוון אל הנאות ולברוח ממה שהוא בלתי נאות, ואין הפרש בין שיהיה מניעו לזה מחוץ, כברור בעל חיים מחוסר השמש וכו' או מקום המים כשיצמא, או יהיה מניעו דמיון, כי בדמיון מה שהוא כנגד ומה שיאות יתנועע ג"כ החי וזה הגלגל לא יתנועע לברוח ממה שהוא כנגד או לבקש הנאות, כי כל מה שאליו יתנועע מומנו יתנועע וכל מה שממנו יתנועע אליו יתנועע, ועוד שאלו היתה תנועתו מפני זה, היה מתחייב שיהיה מניע אל מה שיתנועע אליו וינוח, כי אם יתנועע לבקש דבר או לברוח מדבר ולא יוכל למצאו לעולם תהיה א"כ התנועה לבטלה, הנה זאת התנועה א"כ הסבובית תהיה בציור אחד מחייב לו הציור ההוא שיתנועע כן, ולא היה ציור כי אם (ל"ח צטל חס) כן הגלגל הוא בעל שכל, ואין כל מי שיש לו שכל שצייר בו ענין אחד ותהיה לו נפש בה יוכל להתנועע מתנועע כשיצייר, כי הציור לבדו לא יחייב תנועה כבר התבארה בפילוסופיאה הראשונה, והוא מבואר שאתה תמצא מעצמך שצייר ענינים רבים ואתה יכול להתנועע אליהם אך לא תתנועע אליהם בשום פנים, עד שתתחדש לך תשוקה בהכרח לענין ההוא אשר ציירתו ואז תתנועע להגיע אל מה שציירתו. הנה כבר התבאר ג"כ שאין הנפש אשר בה תהיה התנועה, ולא השכל אשר בו יצייר הדבר מספיקים בהתחדש כמו זאת התנועה, עד שתתחבר אל זה תשוקה לענין ההוא המצייר, יתחייב ג"כ מזה שיהיה לגלגל תשוקה למה שציירתו והוא הדבר האהוב, והוא האל יתעלה שמו; ובאלו הפנים אמר שיניע השם הגלגל, ר"ל בהיות הגלגל כוסף להדמות במה שהשיג, והוא הענין ההוא המצייר, אשר הוא בתכלית הפשיטות ואין שינוי בו כלל ולא התחדשות ענין, והטוב ממנו שופע תמיד. ואי אפשר כן לגלגל מאשר הוא גשם אלא אם תהיה פעולות תנועת סבוב ולא דבר אחר, כי זה תכלית מה שאפשר בגשם שתתמיד פעולתו עליו, והיא הפשוטה שבתנועות החיות בגוף, ולא יהיה בעצמו שני ולא בשפע מה שיתחייב מתנועתו מן הטובות: וכאשר המתבאר לארים"טו זה כולו, שב והשתכל ומצא הגלגלים

רבים

ותשוקתו, אשר לזה דמו יתקאל צקדלו לגלגלים חיות על שם שהם חיים מפלגים, ודמו צד' כנפים לארצות סבות תנועתם ועופותם כאמור (מדלשון לשלשי עד סוף שיעני ממנו), והדג' ז' צוחר מדעות הפילוסופי' הדברים היותר קרובי אל דעות הכזבים וחז"ל: כנפש האדם. ר"ל שאין תנועת הגלגל כתנועת צעלינפש כל חי המתנועעים לקדש אל המועיל או לברוח מן המזיק כי אלו תכלית תנועתם היא המנוחה משא"כ הגלגל לכן אין נפשו כנפשו כמו שיתבאר: התחלה. סבה: אי יסיה מניעו דמיון. ר"ל דמיון כוזב כמו שידמה הזכר להטענן צלור הנד כי מתוק האור לעיניו ויתנועע אליו ויסדף: שאליו יתנועע. המשל נניח התחלת תנועת הגלגל המולות מן עלה אל שור יהיה עלה הנקודה מה שממנה יתנועע ושור הנקודה מה שהוא אליו יתנועע והנה זה התחלת התנועה אל מה שאליו תיכף מתקרב אל מה שממנו ואין זו דחוק וקירוב כתנועת דחוק כל צ"ח מהמזיק וקירובו אל המועיל: להדמות צמח שהשיג. ר"ל להדמות צהרים וזהו צהר אשר הם מהוים ומניעים כתנועותיהם לצודאם ית' ולפ"י יהיה הש"ית המניע הדלשון ע"ל התכלית: ואי אפשר. אי אפשר

מורה נבוכים

רבים במופת, תנועת זה מתחלפת לתנועת זה במהירות ובאחור ובצד התנועה, ואע"פ שתכלול כלם התנועה הסבובית ויתחייב לפי הענין הטבעי שיאמין, שהענין, אשר יציירתו זה הגלגל עד שיתנועה התנועה הממהרת ביום אחד, בלתי הענין אשר יציירתו הגלגל אשר יתנועה תנועה אחת בשלשים שנה. ופסק הדין שיש שכלם נפרדים כמספר הגלגלים, כל גלגל מהם יכסוף לשכל ההוא אשר הוא התחלתו, והוא מניעו זאת התנועה המיוחדת בו, והשכל ההוא הוא מניע הגלגל ההוא. ולא גור ארס"ט ולא זולתו שמספר השכלים עשרה או מאה אבל זכר שהם על מספר הגלגלים, עד שהיו חושבים בומנו שהגלגלים חמשים, ואמר ארס"טו אם הענין כן השכלים הנפרדים ג"כ חמשים, כי היו הלמודים בומנו מעטים. ולא היו שלמים, והיו חושבים שכל תנועה צריכה גלגל, ולא היו יודעים שמונטיית הגלגל האחד יתחדשו תנועות רבות נראות, כאלו תאמר תנועת האורך, ותנועת הנטייה, והתנועה והנראת ג"כ בעגולת האופק ברוחב המזרחיים והמערביים. ואין זה כוונתנו וגשוב אל מה שהיינו בו: אמנם מאמר האחרונים מן הפילוסופים שהשכלים הנפרדים. עשרה, מפני שהם מנו הפרורים שיש בהם כוכבים, והמקוף, ואע"פ שבקצת הכדורים ההם גלגלים רבים והכדורים במספרם תשעה, המקוף בכל, וגלגל הכוכבים העומדים, וגלגלי השבעה כוכבים, והשכל העשירי, הוא השכל הפועל, אשר הורה עליו צאת שכלנו מן הכח אל הפועל, והיות (נ"י וסיויה) הצורות הנמצאות ההוות הנפסדות, אחר שלא היו בחמרים שלהם אלא בכח, וכל מה שיצא מן הכח אל הפועל יש לו מוציא בהכרח חוץ ממנו, וצריך שיחיד המוציא ממין המוצא, כי הנגר לא יעשה האוצר באשר הוא אומן, אבל מאשר בשכלו צורת האוצר, וצורת האוצר אשר בשכל הנגר היא אשר הוציאה צורת האוצר לפועל ושמה אותה בעץ, כן בלא ספק נותן הצורה צורת נבדלת, וממציא השכל שכל, והוא השכל הפועל, עד שיחיד יחס השכל הפועל ליסודות ומה שיורכב מהם, יחס כל שכל נבדל המיוחד לגלגל ההוא, ויחס השכל בפעל הנמצא בנו אשר הוא משפע השכל הפועל ובו נשיגו השכל הפועל, יחס שכל כל גלגל הנמצא בו אשר הוא משפע הנבדל ובו ישיג הנבדל ויצוירו ויכסוף להדמות בו ויתנועע וימשך לו גם כן הענין אשר כבר התבאר, והוא שהש"י לא יעשה הדברים בקריבה, כי כמו

אפשר לתנועה תמידית דבוקה כי אם הסבוביות כמנואל צ"ב מההקדמות: שהגלגלים חמשים. וא"כ יהיו לפי זה מספר השכלים המנועים חמשים ג"כ, ויתכן שידמות אל היוצא שאז יסוד כל איש הישראל ללחוד צלחות נחלתו עד"כ יעקב חזל נחלתו: שמנטיית הגלגל. צעזעו שקועצי הגלגל הכושף לכוכב כוטים מקועצי המסור ללפון ולקדום כמו גלגל המזלות או השמש עם גלגל היומי והמסור יתחדשו מזה תנועות דבות כי כלכת הכוכב צעזעו למזרח ועם היומי למערב לזו יתחדשו מזה ג' תנועות תנועת א' האורך ממזרח למערב, ז' תנועת נטיות הרוחצ ממלון לקדום, ג' תנועת האופקי ד"ל קדימת הזריחה והסקיעה לפי האופקי הסוקים הנקרא מטלע צלשון עד"כ שכלם אלה תעשה נטיית הקועצים. והקדמוני שלא ידעו זה הניחו גלגלים דכים כפי דבוי התנועות: הוא השכל הפועל. הוא המלאך מדריגתו לנטיית ממדרגת המלאכים, ויחמדו המחקרים הזה המלאך צו ידקק נפשות המסכילים צחיהם וצמותם לא יפדלו כי יסודו ליאור באור השכל הפועל לעולם ועד, ונקרא צס"ב גן עדן צחיות שהקדים צו יתעדנו על מושכלותיהם עונג דוחי ונחלי עד"כ אז תתענג על ה', ונקרא עץ חיים יען טועמיו חיי התצוננות וצו שרוא חיי המלאכים וחיי מושכלות מיניות נלחיות נכתבו והחכמה תחיה צעליה, וענין (צלשון לצלשון מכוורי) צמענה הפילסוף: כותן הכורה לורה נבדלת וממליה השכל שכל. ד"ל צ' דברים יורו על מליאות השכל הפועל, א' מליאות האורות צחמרים שלא ימלאו הממולקים צדומה להיות שאין להם השגה צלומנות האורה, צ' זאת שכלנו מן הכח אל הפועל מורה שיש שם שכל צפועל אשר הוא המליה שכלנו מן הכח אל הפועל: וכן נשיג השכל הפועל. עד"כ ה' צלודק נדאה אור, כי הוא יאור המושכלות הדוחיות לצמי' הצחיהם כהאור השמש מוחשי האות לעיני צסר: צקריזה. לא יפגוש המתפעל ממנו אצל הוא הפועל הקטן

כמו שהוא שורף באמצעות האש, והאש יתנועע באמצעות תנועת הגלגל, כן הגלגל גם הוא יתנועע באמצעות שכל נבדל. ויהיו השכלים הם המלאכים המתקרבים. אשר באמצעותם יתנועעו הגלגלים, ומפני שא"א נבדלים המונן בשום פנים. מצד התחלף עצמיתם, שהם לא גוף יתחייב לפי זה אצלו, שיהיה חש"י הוא אשר המציא השכל הראשון, אשר השכל ההוא מניע הגלגל הראשון על: הצד אשר בארנו, והשכל אשר יניע הגלגל השני אמנם עלתו. והתחלתו השכל הראשון. וכן עד שיחיה השכל אשר יניע הגלגל הסמוך לנו. הוא עלת השכל הפועל. והתחלתו, ואצלו תכלה מציאות הנבדלים, כמו שהגשמים גם כן יתחילו מן הגלגל העליון ויכלו אצל הפסוקים ומה שהורכב מהם. ולא יתכן שיהיה השכל המניע הגלגל העליון הוא המחייב המציאות, שכבר השתתף עם השכלים האחרים בענין אחד, והוא הנעת הגשמים, ויבדל כל אחד מן האחר בענין, והיה כל אחד מן העשרה בעל שני עניינים, אם כן א"א מבלתי סבה ראשונה לכל. וזהו מאמר אר"טו ודעתו על אלו העניינים מבוארים כפי שכלם בספרים הנמשכים אחריו, והעולה מדבריו כלם הוא שהגלגלים כלם גשמים חיים בעלי נפש ושכל, יצוירו וישירו התחלותיהם ושבמציאות שכלים נפרדים לא בגשם כלל, כלם שופעים מהארץ יתעלה, והם אמצעיים בין השם ובין אלו הגשמים כולם. והנני אבאר לך מה שבתורתנו ממה שמספיק לאלו הדעות, ומה שבה ממה שהוא בנגדם, בפרקים הבאים:

פ ר ק ח מ י ש י

אמנם שהגלגלים חיים מושכלים ר"ל משיגים זה אמת וכן ג"כ מצד התורה ושאים גשמים מתים באש וכאדון כמו שחשבו הסכלים, אבל הם כמו שאמרנו הפלוסופים, בעלי חיים עובדים את אדוניהם ישבחתו ויהללוהו שבה גדול ומחללים עצומים, אמר השמים מספרים כבוד אל וגו' ומה רחוק מציור האמת מן שיחשוב שזה לשון הענין! וזה כי לשון הגדה וספור לא יפילום העברים יחד אלא על בעל שכל. והמפתח המבואר על היותו מתאר ענייניהם בעצמם, ר"ל ענין הגלגלים לא ענין בחינת האנשים בהם, אמרו, אין אומר ואין דברים בלי גשמע קולם, הנה כבר באר ופירש שהוא מתאר עצמם שהם מושבתם חש"י ומגידים נפלאותיו בלא דברי שפה

במבואר (צט' למלות ההגיון) והוא הפועל על כל התכלית ד"ל שתכלית הפועלים הקרוצים להשתדלות אליו: שא"א נבדלים המנין כאמור (צחקמה הי"ו): הגלגל הסמוך לנו, הוא בלגל הירח והנה השכל הפועל הוא עלול לשכל המניע הגלגל הירח והוא התחתון שצמדריגת המלאכים כאמור: א"א מצלתי סבה ראשונה. הצלתי משתתף עם מלאכיו עושי דברו לכן הוא עלם אחד מחיז המלאכות צדחית עלמו וצחיז מלאכותו זה מקיים הכל:

פ ר ק ח מ י ש י

אמנם שהגלגלים חיים, יתן עידיו ויודיק דברי החוקרים שהגלגלים חיים חיי השכל מכירים את צוראם, ואמר שזה מוסכם מדברי הנצי"ס וח"ל: שזה לשון הענין. שהוא לשון שירי והללי כפי המונן מעמינם לפני אדם אשר זה המונן יכנה הכתוב צדס סיפור והבדל עד"כ חכמות צחן תדוה: אלא על צדל שכל, הנה נעלם מהד"צ אמרו שכל כל חכמות ותודות ועוף השמים ויבד לך, ויספרו לך דני הים (איו"צ). ואשר אחזר אני צצילור זה הכתוב הוא שדמי החכמה הנדלים צילורי ה' ית' יכנה הכתוב צדס סיפור והבדל יען יעידו ויעודו את דאיהם להצגות חסדי ה' וזכמתו אשר יסד צעולמו כאלו יסאו קולם אל צני אדם לאמור הציוו פתאים ערמה הציוו ודאו כי אין חסיד וחכם כה! ולתאף ככתוב חכמות צחן תדוה, והנה לשון סיפור נופל על סיפור הדבר שכבר נעשה, ולשון הבדל נופל גם על הדבר הנעשה עתה. וידוע כי השמים הוא שם כולל לגלגלים ודקיק, אך דקיק הוא שם פרטי לאור אשר משנה הארץ עד מקום האדים העצום לצד, והנה לפ"ז יאמר הכתוב שכל צד השמים מספרים כדור

מורה נבוכים

שפה ולשון, והוא האמת, כי אשר ישבת בדברים אמנם יספר מה שצריך ועצם הציור הוא השבת האמיתית, אמנם התגיה בו הוא לחבין האחרים או להראות על עצמו שהשיג, כבר אמר, אמרו בלבבכם על משכבכם ידומו סלה, כמו שבארנו. וזו ראיית תורה לא יכחישה רק סכל או מתעקש. אמנם דעת החכמים בזה אינה הוצאת אותו צדיק לבאור ולא לראיה, התבונן סדורם בברכת הירח ומה שנכפל בתפלות ותורה המדרשות באמרו, נצבא השמים לך משהתחיים, ובאומרו, ברויחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים, וזה בדבריהם חרבה. ובבראשית דבר אמרו באמרו יתעלה שמו, והארץ היתה תוהו ובהו, אמרו תוהו ובהו ר"ל תאבל ותצעק על רועה חלקה, ר"ל הארץ אמרה אני והם נבראנו כא' ר"ל הארץ והשמים, העליונים חיים והתחתונים מתים, הנה כבר גלגל ג' בחיות הגלגלים גשמים חיים לא גשמים מתים כיסודות. הנה כבר התבאר לך כי אשר אמרו אדום טו ג'כ בחיות הגלגל משיג מצייר, מסכים לדברי נביאנו וחכמי תורתנו והם החכמים ז"ל. ודע כי כל הפילוסופים מסכימים על היות הנחות זה העולם התחתון נשלמת בכחות שופעות עליו מן הגלגל כמו שזכרנו ושהגלגלים משיגים למה שינהיגוהו יודעים בו וזה ג'כ נכתב בתורה ונאמר, אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, ר"ל שהוא שמוס אמצעיים להנחת הברואים לא שיעבדו, ואמר בפרוש ולמשול ביום ובלילה ולחבדיל וגו', וענין הממשלה השלטון בהנהגה, והוא ענין מוסף על האור והחושך אשר הוא עלת החיה והחפסד הקרובה, כי ענין האור והחושך הוא הנאמר עליו, ולחבדיל בין האור ובין החשך, ומן השקר שיהיה המנהיג דבר א' לא ידע הדבר ההוא אשר ינהיגוהו, כשתודע אמתת ההנהגה על מה זה תפול, והנה נרחיב בזה הענין מאמר אחר:

פ ר ק ש ש י

אמנם שהמלאכים נמצאים, זה ממה שאין צריך שתובא עליו ראיית תורית, כי זה כתוב בתורה במקומות רבים, וכבר ידעת (פסק 3' חלק א') כי אלהים שם השופטים, עד האלהים יבוא דבר שניהם ולזה הושאל זה השם למלאכים, ולבוא לחיותו שופט על המלאכים, ולזה אמר, כי אני ה' אלהיכם, וזה ספור למין האדם כולו ואח"כ אמר, תוא אלהי האלים, ר"ל אלהי המלאכים, ואדוני האדונים, ר"ל אדון הגלגלים והכוכבים שהם אדונים לכל גוף וזולתם. וזהו הענין, לא שיהיה אלהים ואדונים ממין האדם שהם יותר פחותים מזה וכל שכן שאמרו אלהים כולל כל מין האדם ראשיו ונעבדיו, וא"א שיהיה הנרצה בו ג'כ שהוא ית' אדון על כל מה שיחשב בו אלוהות מאבן ועץ, שאין הגדלה וכבוד בחיות השם אדון האבן והעץ והתיכת מתכת; ואמנם הנרצה שהוא ית' שופט על השופטים, ר"ל המלאכים ואדון הגלגלים. וכבר קדם לנו בזה המאמר (פסק כ"ט ח"א) בביאור שהמלאכים אינם

יח' אשר פעל ועשה צמ"ז. אולם הדקיע מגיד צלל יום מעשה ידיו בצורות גשמים ההווים לשעתם וזה טעם סיפור והגדה הנאמר צמ' דעסו והצניחו! ועלם הליור הוא השצח האמיתי. ולפ"ז יהיה טעם מספרים כעטם מליידים וצנצור שהליור נרשם צספור לכן יכנה הליור צספור ואם צלמת איך אומר ואין ספור, וכבר מלתנו אמורה צלמת ולדק: צצרכת הידע. דומה אל אמרם שמים ושמים לעשות דלון קונס, כי השמחה מקרה נשוא אל איש חי: שנכפל צתפלות. דומה לאמרו שמחים צללם ושמים צצנאס: תאצל ותלעק. על פי זה המדע ציידנו פי' לעולם ה' דרך נצצ צממים, צצאורנו לספר המדות (צט"ו לשציעי):

פ ר ק ש ש י

אמנם שהמלאכים נמצאים. מליאות המלאכי מצודת צתורה מאל, נאמר המלאך הכולל אותי, הוא ושלם מלאכו לפניך, הכני שולח מלאך לפניך, מיכאל שרכס וזולתם: הושאל זה השם למלאכים. וזה להיותם שופטים על בני

אֵינֶם גּוֹפֹת, זֶה ג"כ הוּא מ"ש אֲרִים טו, אֵלָּא שֶׁהֵנָּה הִתְחַלְּפוּ שֵׁם הוּא יֹאמֵר שְׂכָלִים נִפְרָדִים, וְאֵינוּ (ג"ח וְאֵינוּ) נֹאמֵר מִלֵּאכִים וְאִמָּנָם אִמְרוּ הוּא שְׂאֵלוֹ הַשְּׂכָלִים הַנִּפְרָדִים הֵם ג"כ אֲמֻצְעִים בֵּין הַבּוֹרָא ית' וּבֵין הַנִּמְצָאוֹת, וּשְׂבֻאֲמֻצְעוֹת יִתְנוּעוּ הַגִּלְגִּלִּים, אֲשֶׁר תִּנְּוֹעַתָם הִיא סִבַּת הַיּוֹת (נ"ח הַיּוֹת) הַלְיוֹת, זֶה ג"כ כְּתוּב בְּכָל הַסְּפָרִים, שֶׁאֵתָּה לֹא תִמְצָא כָּל פֶּעַל שֶׁעוֹשֶׂהוּ הַש"י אֵלָּא עַל יְדֵי מִלָּאךְ. וְכִבְר יִדְעַת שֶׁעִינָן מִלָּאךְ שְׁלִית, וְכֵל עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה מִצּוֹת הוּא מִלָּאךְ, עַד שֶׁתִּנְּוֹעוֹת ב"ח וְאֵפִי שְׁאִינֶם מִדְּבָרִים סֵפֶר הַכְּתוּב עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם עַל יְדֵי מִלָּאךְ כִּשְׁתֹּאוֹת הַתִּנְּוֹעָה הִיא לִכְנוֹת הַבּוֹרָא אֲשֶׁר שֵׁם בּוֹ כַּח יִנְעִיחוּ הַתִּנְּוֹעָה הַזֶּה, אִמְרֵי אֱלֹהֵי שְׁלַח מִלָּאכִיהָ וְסִגְר פֹּסֶם אֲרִיזוֹתָהּ וְלֹא חֲבִלוֹנִי, וְתִנְּוֹעוֹת אֲתוֹן בִּלְעָם כֻּלָּם עַל יְדֵי מִלָּאךְ, עַד שֶׁהִסְדּוֹת יִקְרָאוּ ג"כ מִלָּאכִים עוֹשֶׂה מִלָּאכִי דוֹחוֹת מִשְׁרָתִי אֵשׁ לֹוֹהֵט, וְהֵנָּה יִתְבָּאֵר לָךְ שֶׁמִּלָּאךְ יֹאמֵר עַל שְׁלִית מִן הָאֲנָשִׁים, וְיִשְׁלַח יַעֲקֹב מִלָּאכִים, וְיֹאמֵר עַל הַנְּבִיא, וְעַל מִלָּאךְ ה' מִן הַגִּלְגִּל אֵל הַבּוֹכִים וְיִשְׁלַח מִלָּאךְ וְיִצְיָאֵנוּ מִמִּצְרַיִם, וְיֹאמֵר עַל הַשְּׂכָלִים הַנִּפְרָדִים שִׁירָאוֹ לִנְבִיאִים בְּמִרְאָתָהּ הַנְּבוּאָה, וְיֹאמֵר עַל הַכְּחוֹת הַחַיּוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּבְאָר, וְדִבְרָנוּ חֲנָה אִמָּנָם הוּא בְּמִלָּאכִים אֲשֶׁר הֵם שְׂכָלִים נִפְרָדִים, שֶׁתּוֹרֵתֵינוּ לֹא תִכְחִישׁ הַיּוֹת יִתְעַלָּה מִנְּחִיגָה זֶה הַמִּצְיָאוֹת בְּאֲמֻצְעוֹת הַמִּלָּאכִים. כִּתְּבוּ הַחֲכָמִים בְּמֵאמֶר הַתּוֹרָה, נַעֲשֶׂה אֲדָם בְּצַלְמֵנוּ, וְאִמְרוּ הֵבָּה נִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם, אֲשֶׁר זֶה לִשּׁוֹן רְבוּתֵנוּ, אִמְרוּ כְּבִיכּוֹל אֵין הַב"ה עוֹשֶׂה דָּבָר עַד שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּפִמְלִיא שְׁלִמְעֵלָה, וְאֵתָּמָה מֵאִמָּרָם מִסְתַּכֵּל, כִּי בּוֹה הַלִּשּׁוֹן בַּעֲצָמוֹ יֹאמֵר אֶפְלָטוֹן שֶׁהֵשֵׁם עֵינָי בְּעוֹלָם הַשְּׂכָלִים, וְיִשְׁפִּיעַ מִמֶּנּוּ הַמִּצְיָאוֹת, וּבִמְקוֹמוֹת אִמְרוּ כֵן מִוֹחֲלֵט אֵין הַק"ב עוֹשֶׂה דָּבָר עַד שֶׁנִּמְלָךְ בְּפִמְלִיא שְׁלִמְעֵלָה, וּפִמְלִיא הוּא הַמַּחֲנֶה בִּלְשׁוֹן יוֹן, וּבִבְרָאשִׁית רִבָּה ג"כ נֹאמֵר וּבִמְדֻרָּשׁ קֹהֶלֶת, אֵת אֲשֶׁר כִּבְר עוֹשׂוֹת, עֲשׂוֹתוֹ לֹא נֹאמֵר אֵלָּא עוֹשׂוֹתוֹ כְּבִיכּוֹל הוּא וּבֵית דִּינוֹ נִמְנוֹ עַל כָּל אֲבֵר וְאֲבֵר שֶׁכֶּךָ וְהוֹשִׁיבוֹ אוֹתוֹ עַל כֵּנוֹ שֶׁנֹּאמֵר, הוּא עֹשֶׂךָ וְיִכְוֹנֶךָ. וּבִבְרָאשִׁית רִבָּה ג"כ אִמְרוּ כָּל מְקוֹם שֶׁנֹּאמֵר וְה' הוּא וּבֵית דִּינוֹ, וְאֵין הַכּוֹנֵה בָּאֵלוֹ הַמֵּאמְרִים כֻּלָּם מֵהַשְּׁבוּרוֹת הַפְּתִיִּים שִׁישׁ לוֹ יִתְעַלָּה דְּבָרִים, אוֹ מַחֲשֶׁבֶת, אוֹ שְׂאֵלָת עֲצָה, אוֹ הַתְּבוּנָנוֹת וְהַעֲזֵר בְּדַעַת אֲחֵרִים, וְאֵיךְ יַעֲזֹר הַבּוֹרָא בְּמֵה שֶׁבְּרָא, אֲבָל זֶה כָּלוּ בְּאוֹר שְׂאֵפִילוֹ חֲלָקֵי הַמִּצְיָאוֹת עַד בְּרִיאַת הָאֲבָרִים מִבְּעֵלֵי חַיִּים כִּפִּי מֵהַ שֵׁם עָלָיו כָּל זֶה בְּאֲמֻצְעוֹת מִלָּאכִים, כִּי הַכְּחוֹת כֻּלָּם מִלָּאכִים; וְמֵה מֵאֵד רַע עוֹרֵן הַסְּכָלוֹת וְמֵה מֵאֵד מוֹיָק! אֵלּוֹ אִמְרַת לֹאִישׁ אֶחָד מֵאֲשֶׁר יִחַשְׁבוּ שֶׁהֵם חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵשֵׁם

אֵדָם כְּמוֹ צִפְיָתָה קְדוֹם וְצִנְיָן צִלְעִים: אֵלָּא ע"י מִלָּאךְ. זֶה שֶׁלֹּא קִדְעַת מו"ל שֶׁאִמְרוּ הַכָּל מוֹרִים שֶׁלֹּא נִצְרָלוֹ הַמִּלָּאכִים צִוִּים ה' שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהֵם שׁוֹתִי לֹא צִוִּים, וְכֵן אִמְרָם ז"ל שֶׁהַק"ב צִנְיָנוֹ לֹא ע"י מִלָּאךְ וְסִדֵּק הוֹלִיךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: שְׁעִינ מִלָּאךְ שְׁלִית. כְּמוֹ וְהַלָּךְ צִלֵּל אֵל שְׂאֵל (ש"ל כ"ג), הֵכָה יַעֲזֵר עַל שְׁתֵּי שֵׁם מִלָּאךְ אֲחֵרֵי אֲשֶׁר כִּבְר הַעֲזֵר עַל מוֹצָנוֹ (צ"ט לְרִאשׁוֹן), וְהוֹמֵר שֶׁמִּלָּךְ הִיּוֹת הוֹרֵאֵת מִלָּאךְ עֲלֵמֵי הַשְּׂכָלִים הַנִּצְרָלִים כְּאִמְרוֹ הֵכָה מִלָּךְ הִיּוֹת מוֹרֵה שְׁלִיחוֹת וְעוֹשֵׂי כָּל מִלָּאכֶה הֵכָה צִנְיָנָהּ זוֹ יִקְרָא מִלָּאךְ כָּל הַכְּחוֹת עוֹשֵׂי שְׁלִיחוֹת ה' מִלָּאכְתּוֹ וְלִזְנוֹ צִנְיָנָה: וְתִנְּוֹעַת אֲתוֹן צִלְעִים. ר"ל מֵהַ שֶׁכֶּךָ אֵל לִדִּי הַדְּרָכִים כָּל זֶה הִיּוֹת הַדְּמִיוֹן מִפְּחִיד אֲשֶׁר הַעֲזֵר ה' צִנְה הַמְדָּמָה שֶׁל אֲתוֹת הַאֲתוֹן וְעַד סִבַּת פִּי הַאֲדִירוֹת, וְהֵכָה הַדְּמִיוֹנִי הַזֶּה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לְזוֹנוֹ ית' נִקְרָא מִלָּאךְ כְּכַתּוּב אֱלֹהֵי שְׁלַח מִלָּאכִיהָ, וְתִדָּל הַאֲתוֹן אֶת מִלָּאךְ ה', וְעוֹד יַעֲזֵר הַרֵב עַל זֶה (צ"ל מו"ה): עוֹשֶׂה מִלָּאכִי דוֹחוֹת. ר"ל הַרֵב הַמִּנְשָׁצַת עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹת ית' עַד הַכָּ וְיִוָּלֵךְ ה' אֵת הַיָּם צְרוּךְ קִדְּוִי וְגו': וְיִשְׁלַח יַעֲקֹב מִלָּאכִים. לְפִי פִשּׁוּעוֹ הֵם שְׁלִיחוֹת צִנְיָ אֵדָם וְדִצְרָנוֹ הֵכָה. אֵךְ צִנְה הַפֶּדֶק נִדְּרָה מִמִּלְאוֹת הַשְּׂכָלִים הַנִּפְרָדִים מִיַּעֲזֵי הַגִּלְגִּלִּים כְּאִמְרוֹ (צ"ל מו"ה): שֶׁנִּמְלָךְ צִנְיָנָה. ר"ל כִּי מִתְּעַן צִנְיָנָה לְפִי חֲכָמָה הַעֲזֵר נִחְלָה וְנִתְּנוֹ לְפִי חֲכָמָה כְּאִמְרָם ז"ל תִּנְּוֹעַת הַתִּנְּוֹת הַק"ב עַם הַיָּם שִׁקְרָע וְכו', וְאֵם צִנְיָנוֹ יִפְלֵא לִיכּוֹת חֲכָמָה הַהוּא הַסְּמִי לְפִי הַמִּנְחָה הַעֲזֵר: מֵאֲשֶׁר יִחַשְׁבוּ שֶׁהֵם חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל.

מורה נבוכים

שהשם ישלח מלאכו שיכנס בבטן האשה ויציר שם העובר יטב לו זה מאד ויקבלהו, ויראה זה עוצם יכלת בחק השם ותכמה ממנו יתעלה, עם האמינו גם כן שהמלאך גוף מאש שורפת שעורו בשליש העולם כלו, ויראה זה כלו אפשר בחק השם, אמנם אם תאמר לו שהשם יעשה בורע כח מצייר עשה תכונת אלו האברים ויתארכם והוא המלאך, או שהצורות כולם מפעולות השכל הפועל והוא המלאך והוא שרו של עולם אשר זכורו החכמים תמיד, יברח מזה, כי לא יבין ענין זה העוצם והיכולת האמתיים, והוא המצאת הכחות הפועלות בדבר אשר לא יושג בחוש, כבר בארו החכמים ו"ל למי שהוא חכם, כי כל כח מן הכחות הנפשיות מלאך, כל שכן הכחות המפורדות בעולם, ושכל כח יש לו פעולה אחת מיוחדת ולא יהיו לו שתי פעולות, בבראשית רבה תני אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות ולא שני מלאכים עושים שליחות אחת, והיו ענין כל הכחות, ומה שיחזק אצל היות הכחות האישיות הטבעיות והנפשיות נקראות מלאכים, אמרם במקומות רבים, ועקרו בבראשית רבה, בכל יום הק"ב בורא את של מלאכים אומרים לפניו שירה ותולכים להם, וכאשר חוקשה זה המאמר במאמר מורה על היות המלאכים עומדים וכן התבאר פעמים שהמלאכים חיים וקיימים, יהיה המענה שמהם קיים ומהם אבר, וכן העניין באמת כי אלו הכחות האישיות הוות נפשות על התמשך, ומיני הכחות ההם נשאים לא יפסדו, ושם נאמר בענין יהודה ותמר, אמר רבי יוחנן בקש לעבור ורמז לו הק"ב מלאך שהוא ממונה על התאות, ר"ל כח הקושי, הנה כבר קרא הכח הזה מלאך ג"כ, וכן תמצא תמיד אומרים מלאך שהוא ממונה על כך וכך, כי כל כח שימנהו הק"ב על ענין מן הענינים הוא מלאך הממונה על אותו הדבר, וכתוב במדרש קהלת, בשעה שאדם ישן נפשו אומרת למלאך, ומלאך אומר לברוך, הנה כבר בארו למי שיבין הישכל, שהכח המדמה ג"כ יקרא מלאך ושהשכל יקרא ברוב ומה מאד הוא נאה זה למי שידע! ומה מאד הוא נמאס לפתאים! אבל היות כל צורה שיראה בה המלאך במראה הנבואה כבר אמרנו בזה, שאתה תמצא נביאים יראו המלאכים באלו הוא איש מן האנשים, והנה שלשה אנשים נצבים עליו, ומהם מי שיראהו כאלו הוא

איש

דומה אל המוחדים אשר צנח החידור בצרו בתלמוד לסלסל ולפלפל לפי פשוטי דברי חז"ל צאמרם חמוד כמו שאין מקרא יולא מידי פשוטו כן אין דבר מאגדות חז"ל יולא מידי פשוטו, על כן ילא משפט מעוקל כי יאמינו דבר והפכו כפתי יאמין לכל דבר וסופרו, ויד ההרגל תעשה זאת כי לא נסתה כף רגלי צדיקים לעמוד בסוד ה' וזהשכלת אמתו ועם היותם כעטלפים לא ראו אור צהיר בהשכלת אמתו ית', הנה קלתם כל ישעם וכל חשלים להאיר דרך לפני זכי הדלות כאלו העור חפלו לכה הדוה, אצל האמת הוא שהתלמוד הוא מקור מים חיים ממנו ישארו החכמים מי תצונה לדעת פי המלכות והלכותיהן אשר הם חיינו ואורן ימינו, אך מי האים החפץ לדעת פירושי האגדות ודברי חז"ל צמדרשים מוכרח לדעת ידיעות דעות בכל דבר חכמה צינה ולפסד דעדיהם צאופן המסכים אל האמת ולא ישים לבו אל הנדחה מפשוטי דעדיהם כי צמדרש ואגדה לא הפטת הוא העיקר כאל המכוון צם יען היותם מדברי חכמים וחידושים סדיקעת תעלמות חכמה הפשוט צתוך המלינות היא עקרת המכוון: שם צודע כח מליד: כן הוא דעת קנת המחקרים שצודע המוליך צדומה ים כח לעשות הנורה צנולך, אך קנת יאמרו שנותן הנורה הוא צורה נצלת והוא השכל הפועל שזכר הכז ז"ל: שרו של עולם. צהיותו נותן הנורות צמדרשים ומוליף שכלי המשכילים מן הכח אל הפועל: הכחות המפורזר צעולם. כמו כח הקור והחום וחולתם, וצמכת ויטעלוקר ויכח אלה הכחות צם אלהים געטער צליף, והוא מטעם המלאכים הנקראים צם אלהים כאמור: עושה שתי שליחויות, כי צנח הדלות לא יוכל אים לשמוע: למלאך. דומה לכח המדמה שהוא שליח צין כחות הכפס לכח השכלי הדומה צכדוד שעיניו צורה ר"ל שהשכל הוא צורה האדם: נמאס לפתאים. ר"ל הפתאים אשר יאמינו שהדברים כפשוטם וימאסו צעיהם דעדיהם ז"ל או זה הפירוש שעה הכז

איש נורא מפחד, אמר, ומדאחו כמראה מלאך האלהים נורא מאד, ומחס מן שיראחו אש, וירא מלאך ה' אליו בלבת אש, ושם נאמר אברהם שהיה כמו יפה נדמו לו כדמות אנשים, לוט שהיה כמו רע נדמו לו כדמות מלאכים, וזה סוד נבואי גדול, והנה יבא (פ' מ"ד ימ"ט מז' החלק) הדברים בנבואה במה שראוי, ושם נאמר עד שלא עשו שליחותן קראם אנשים ומשעשו שליחותן לבשו מלאכות. והסתכל איך באר מכל צד שענין מלאך היא פעולה אחת, ושכל מראה מלאך אמנם הוא כמראה הנבואה ולפי ענין המשיג, ואין במה שזכרו אר"טו ג"כ דבר שיחלוק בזה הענין על התורה, אבל אשר יחלוק בזה כולו היותו מאמין אלו הדברים כלם קדומים, ושחם ענינים מחוייבים, ממונ יתעלה כן, ואנחנו נאמין שכל זה נברא, ושהשם ברא השכלים הנפרדים ושם בגלגל כח התשוקה להם, והוא אשר ברא השכלים והגלגלים ושם בהם אלו הכחות המנחיות, בזה נחלוק עלינו והנה תשמע דעתנו, ודעת התורה האמתית בחדוש העולם:

פרק שביעי

כבר בארנו שתוף שם מלאך, ושהוא כולל השכלים והגלגלים והיסודות כי כלם עושים מצוה, אבל לא החשוב שהגלגלים או השכלים כדמות שאר הכחות הנשמיות, אשר הם טבע ולא ישיגו פעולותיהם, אבל הגלגלים והשכלים משיגים פעולותיהם ובוחרים ומנהיגים, אבל לא כבחירתנו והנהגתנו, אשר היא כלה בענינים מתחדשים, כבר ספרה התורה ענינים העיוני על זה, אמר המלאך אל לוט, כי לא אוכל לעשות וגו', ואמר לו להנצלו, הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה, ואמר השמר מפניו ושמע בקולו וגו', אלו כלם יורוך על השגתם לפעולותיהם, והיות להם רצון ובחירה במה שהושפע להם מן ההנהגה כמו שיש לנו רצון במה שהושפע לנו ונוכל עליו בעקר חוייתנו, אלא שאנחנו נעשה הפחות ויקדם להנהגתנו ופעולתנו ההפך, אבל השכלים והגלגלים אינם כן אבל יעשו

ז'ל. מיראה זה המלאך, כל נורה שהנציף דואה צמדה נצואתו תקרה צס מלאך: איש נורא. כי המדמה יחדד מהדמיונות הנצלי רגילים אלנו: שהיה כמו יפה. שהיה רגיל נצוצה לכן לא חדר החי המדמה ויליירס דמיון רגיל משא"כ לוט שלל ה' רגיל נצוצה ע"כ היתה לו הנצוצה לחדת אלהי ויליירס דמיונות נודאים מצהילים ר"ל כדמות מלאכים, ואל תצב תעמוד מפני הסתירה אשר צוה עם האמור (צמ"ה מזה) צמדריגה ה' כי שם נאמר שהמדבר עם המלאך הוא יותר מעולה מהדואה את עצמו מדבר עם האיש, וזה כי יש הצדל צין הנצוצה אשר ציקלה האמור צוה לנצוצה אשר צחלוס האמור סם כי צשינה יחזק כח המדמה וה' צמדריגה השכל אשר צהקין לכן מי זה הביע צחלומו ללייר דמיון על אמתתו הוא העלה הפך היקלה שהשכל יכזב על המדמה דמיונו. והצן זה כי לא שערבו המפרשים: קדאם אששים. כי אז הס לצד צבא אל מלאכותם וערך הכח אל הפועל כערך האששים אל המלאכים: היא פעולה אמת. והנה שם מלאך כולל צ' המצויים אשר צשורם לאך ח' שליחות כמו צמלאכות ה', צ' מלאכה כמו לא תעשה כל מלאכה, והוא מעטע פעולת הכח ההוא המכונה צס מלאך:

פרק שביעי. כבר בארנו. יצא שם מלאך הוא שם משותף נאמר על הפועלים בדרך וצקירה שהם השכליים הנצולים והגלגלים, ונאמר ג"כ על הפועלים עצמם כמו הכחות החומדיות אשר צוה העולם השפלי, וצבצור היות השכליים הנצולים צעלי רצון ויכולת להוסיף אז לגדוע עצו המושפע על ידיהם לכן נאסר עלינו להתפלל אליהם כדאמר ז'ל בצפרי ע"ס מי כה' אליהינו צכל קדאמו אליו, אליו ולא למדותיו, ואפי' לעשותם שליו להתפלל צעדנו נאסר עלינו כדאמר ז'ל גמיר' דאפי' צפרוונקא לא נקצבים. וזה שלל נשים צטחוננו צהם רק צה' לצדו ולא נאסר לעשות אדם אמצעי כמו שהתפלל משה ושמאל צעדנו וזה כי הכל יודעים כי לא צידם עוצנו ע"כ לא יקירו צטחונם מה' משא"כ המלאך שיש מקור לעשות כדאמר, וצוה הצין כי אין נכון להתפלל תפלת מוכיסי דמיו' ותפלת שלל עשרה מדות האמורות

מורה נבוכים

יעשו תשוב לעולם, ואין אצלם כי אם תשוב, כמו שנבאר בפרקים הבאים, וכל מה שיש להם הוא נמצא בשלמות ובפעל חמיר מעת שנמצאו:

פרק שמיני

מן הרעות הקדומים המתפשטים אצל הפילוסופים ורוב האנשים, שלטנועות הגלגלים קולות נוראים עצומים מאד, והיות ראיתם על זה אמרם שהגדמים הקטנים אשר אתנו כשיטנוענו תנועה ממהרת ושמע להם קעקוע עצום וצליל מרעיד, כ"ש גרמי השמש והירח והכוכבים על מה שהם עליו מן הגודל והמהירות, וסיעת פיטאגורס כלל תאמין שיש להם קולות ערבים נערכים עם גורלם כדרך נגיני המוסיקא, ויש להם לתת עלה להיותנו בלתי שומעים הקולות ההם העצומים והנוראים, וזה הדעת מפורסם באומותינו ג"כ, הלא תראה החכמים יתארו גודל קול השמש בעת מרוצתה כל יום בגלגל, וכן ראוי לכלם: אמנם אריסטו ימאן זה ויבאר שאין קול להם, ואחרי תמצא זה בספר השמים והעולם ומשם תבין זה, ולא תרחיק היות דעת אריסטו הולק על דעת החכמים בזה, כי זה הדעת ר"ל היות להם קולות אמנם הוא נמשך אחר האמנות גלגל קבוע ומולות חודים. וכבר ידעת הכרעתם דעת אומות העולם על דעתם בעניני התכונה האלו, והוא אמרם בפירוש ונצחו חכמי אומות העולם חכמי ישראל, וזה אמר כי הענינים העיוניים אמנם דבר בהם כל מי שדיבר כפי שהביא אליו העיון, ולזה יאמין מה (כ"ה מ"י) שהתאמת מופתו:

פרק תשיעי

כבר בארנו לך (פרק ד' מהם החלק) שמספר הגלגלים לא דוקדק בזמן אריסטו, ושהמונים הגלגלים בזמנו תשעה אמנם

האמורות צחינה וכזר העדוטי על זה צפי' הסליחה שלנו וכזר לווחו שליומים וכן דעים על זה. ומה שהתפלל הרש"ע על הרצ ז"ל צמה שפי' כי לא אוכל לעשות דבר, וכתב השמר מפניו ושמע צקולו וגו', שהוא מענה השכל הנצדל, ותמה הוא הרש"ע מהרצ ואמר כי המלאך האומד ללוט הוא הכח המדמה והנורה הנמצאת בדמיונו וכו', הנה אם צענינו יפלא זה גם צענינו יפלא איך לא שם לנו לדעת כי השכל הנצדל אשר חוץ לנפש המודגש לנצח הוא סבת הנורה הדמיונית אשר נפסד הכח. ועיון מ"כ החצר (צ' לדעיני מכוזרי), וכן דעת הרצ ז"ל צפדקי הכח (מ"ל צ' לזה עד סופו), וגם מה שכתב מענין ידיעת השכליים הנצדלים צזה העולם ידיעה מיונית וכללית לא פרטית, יש צו מקום עיון ועוד נדבר צו: ואמר מה שכתב מענין ידיעת הדעות. צזה הפרק יצא אל מה ידמוז אמרו צמדכזה ואשמע את קול כנפיהם כקול מים דצים וגו':

פרק שמיני מן הדעות

ואמר מה דומה לקול רעש אשר ידעשו הכוכבים צלכתם סביב בגליהם לדעת האומד בגלגל קצוע ומזל חוזר שהכוכב מנסד בגלגל ומשמיע קול כאמרם ז"ל צקול בגלגל חמה: נערכים עם גדלם. כי ערך הקולות שזה לערך גודל הכוכבים משמיע הקולות, והנה מהצד האחד צחכמת הכוכבים שיש ערך מסודר לגודל הכוכבי' זה לזה לכן השמיעו קול מסודר עד צו ונעים: לתת עלה. כי העולה ד"ל הטעם מה שלא נשמע קולם הוא דוד המדחק אשר מהם אלינו: ולזה יאמין מי שהתאמת מופתו. ר"ל דברים המתצדדים צתוכחת השכל איך יתרון לחסיד ולצדל דר"ק צדעתו כי הכל הולך אחר צדור השכל האמיתי כאמרם ז"ל חכם עדיף מנצח וכזר אמר הרצ ז"ל צניולא צזה, ז"ל דברים של אמת מה לי אמת גוי או אמרם נצח, והנה הפדיו הרצ על מדותיו צזה ושאריו לי' מרי', כי לפי הודלת חכמי ישראל לחכמי האומות צענין בגלגל קצוע ומזל חוזר לא אמת דבר הכחיה ואשמע את קול כנפיהם וגו', או לא צדק הודו חכמי ישראל לחכמי האומות, והאמת צזה כי הכחיה יש להם פי' אחד ואם אמתנו לא נדעהו, וה' אליהם אמת ודברו יקום לעולם:

פרק תשיעי. כבר ציארנו. כונת הרצ ז"ל לצאד צזה הפרק אל מה זה דומה דמות ארבע חיות שאלה יחו', כי לפי דעתו ידמוז

אמנם מנו הכדור האחד הכולל גלגלים רבים וחשבוהו לאחד, כמו שהתבאר למי שענין בחכמת התכונה, ולזה לא תרחיק עוד מאמר קצת החכמים שני רקיעים הם, שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, כי ואמר זה המאמר מנה כדור הככבים כלם אחד ר"ל הגלגלים אשר בהם ככבים, ומנה כדור הגלגל המקיף אשר אין ככבים בו כדור שני, ואמר ב' רקיעים הם. ואני אקדים לך הקדמה יצטרך אליה בענין כוונתנו בזה הפרק והיא זאת, דע כי גלגל נוגה וככב יש מחלוקת בהם בין הראשונים מאנשי הלאומים אם הם למעלה מן השמש או תחת השמש, מפני שאין שם מופת יורנו על סדור שני הכדורים האלו, והיה דעת הראשונים כלם שכדורי נוגה וככב למעלה מן השמש ודע זה והבינהו מאד, ואח"כ בא בטלמוס והכריח היותה מתחת, ואמר שהוא הנאות בענין השמימי שיחא השמש באמצע ושלושה כוכבים למעלה ממנו ושלושה תחתיו, ואח"כ באו אנשים אחרים, באנדלוס חכמו בלמודים מאד, ובארו לפי הקדמות בטלמוס כי נוגה וככב למעלה מן השמש. וכבר חבר בזה אבן אפלטון האשבילי אשר התחברתי עם בנו, ספר מפורסם, אח"כ השתדל בזה הענין, הפלוסוף המעולה אבובכ"ר בן אלצאני אשר קראתי עם אחד מתלמידיו והראה לפני ראיות, כבר העתקנום ממנו, ירחיק בהם שיחיה נוגה וככב למעלה מן השמש, אבל זה אשר זכרו אבובכ"ר הוא ראית הרחקותה לא ראית מניעתה. סוף דבר יהיה הענין כן או לא יהיה, הנה הראשונים כלם היו מסדרים ככב ונוגה למעלה מן השמש ולזה היו מונין הכדורים חמשה, כדור הירח הסמוך לנו בלא ספק, וכדור השמש אשר הוא למעלה ממנו בהכרח, וכדור החמשה הככבים הנבוכים וכדור הככבים העומדים, והגלגל המקיף בכל אשר אין ככב בו, ויהיה מספר הכדורים המצויים, ר"ל כדורי הצורות אשר בהם ככבים, כי כן היו הראשונים קוראים הככבים צורות, כמו שהנהגו מפורסם בספריהם יהיה מספרם ד' כדורים, כדור הככבים העומדים, וכדור הככבים הנבוכים הח', וכדור השמש וכדור הירח, ולמעלה מכלם גלגל אחד חלק אין ככב בו, וזה המספר הוא אצלי שרש גדול מאד לענין עלה בדעתי לא ראיתי לאחד מן הפילוסופים בבואי. ואולם מצאתי בדברי הפילוסופים ודברי החכמים דברים חעיוני על זה, והנני אזכירם לך בזה הפרק ואבאר הענין:

פרק עשרי

ידוע מפורסם בכל ספרי הפילוסופים כשידברו בהנהגה, אמרו כי הנהגת זה העולם התחתון ר"ל עולם החיות והחפסד אמנם היא בכחות השופעות מן הגלגלים, וכבר זכרנו זה פעמים, וכן תמצא החכמים ז"ל אומרים אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל, שנאמר הירדת חוקות שמים אם תשים משטרו בארץ, ומזל יקראו ג"כ הכוכב, תמצא זה מביאר בראשית רבה, אמרו יש מזל שהוא

יראות לארצות ראשי הגלגלים שהם גלגל הכוכבים הקיימים, צ' חמשת גלגלי כוכבי נצוכה שהם למעלה מהשמש, ג' גלגל השמש, ד' גלגל הירח, אלה חיות רמות צד חיות שלהם הנצח, והרקיע אשר מעל לראשי החיות דומה לגלגל המקיף בכל, ולהיות שאין בו כוכב כלל זולתי ספיריות ותאורה שהוא נעין הקדח המורה:

פרק עשרי

ידוע מפורסם. בזה הפרק יבאר אל מה זה ידוע אמרו במדבר כי רוח החיים בחופים, ואל מה ידוע אמרו וידוי אלם מתחת כנפיסם, וזיכור רמות אחרות אשר כלל במדבר: נכחות השופעות. אל הנחות ההם ידוע אמרו כי רוח החיים בחופים פי' נחות הגלגלים שופעי על היסודות: ומזל יקרא ג"כ הכוכב. לא הי"צ מזלות לבד כי אם כל כוכב יקרא ג"כ מזל ועל שם היותם מתנועעים ונגרים כמים נחלים לכן נקראים מזלות בכתוב לשם וליות ולמזלות

מורה נבוכים

שהוא גומד הלכות לשלשים עם, יש מול שגומר הלכות לשלשים שנה. הנה כבר בארו בזה המאמר שאפילו איש והחיות יש להם כחות כבדים מיוחדים להם, ואע"פ שכחות הגלגל מתפשטים בכל הנמצאות, אבל יהיה ג"כ בה כבד אחד מיוחד במין אחד כענין בכחות הגשם האחד, כי המציאות כולה איש אחד כמו שזכרנו (פרק ע"ג חלק ה') וכן זכרו הפילוסופים שלידה כח מוסיף ומיוחד ביסוד המים, והראיה על זה תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח והסרנום בחסרונם, והיות המשך בימים עם הקרים הירח והחסרון בשבוע לאחר, ר"ל עלייתו וירידתו ברבעי הגלגל, כפי מה שהוא מבואר נגלה לנו שהשקף על זה, אמנם היות לנצוח השמש מניע יסוד האש והמבואר מאד כמו שתראהו מהתפשט החום במציאות עם השמש, ותגבורת קורית (כ"ח קור) ברחק ממקום או בחלקו ממונו, וזה מבואר אין להאריך בזכרו. ועלה ברעתי כאשר ידעתי זה, כי אלו הד' כדורים המצויים אע"פ ששופעים מכלם כחות בכל המתחוות והם עלתם, יש לכל כדור יסוד מן הד' יסודות, תכדור החוץ-לבר התחלת כחות היסוד ההוא לבר והוא המניע אותו תנועת החיות בתנועתו, והיות כדור הירח מניע המים, וכדור השמש מניע האש, וכדור שאר הככבים הנבוכים מניע האויר, ולרוב תנועות והתחלפם ושונם וישרונם ועמידתם ירבה הצטייר האויר בהתחלפו והתקבצו והתפשטו במהירות, וכדור שאר הככבים העומדים מניע הארץ, ואולי בעבור זה התאחרת (כ"ח פתחים) תנועתה לקבלת ההפעלות וההמונות לאיחוד הככבים בתנועה. וכבר העירו על התיחדות הככבים העומדים בארץ, באמרם שמספר מיני הצמחים כמספר איש ככבים מכלל הככבים, וכן אפשר שיהיה הסדר שיהיו הכדורים ארבעה, והיסודות המתנועעות מאתם ארבע, והכחות הבאים תחלה מאתם במציאות בכלל ארבע כחות כמו שבארנו (פרק ע"ג חלק ה') וכן סבות כל תנועה גלגלית ארבע סבות, והם צורות הגלגל, ר"ל כדוריות, ונפשו, ושכלו אשר בו יצייר כמו שבארנו, (פרק ז' חלק ה') והשכל הנבדל, אשר הוא חשוקו, והבן זה מאד. ובארו כי לולא היות צורתו זאת הצורה, לא היה יכול בשום פנים להתנועע תנועה סבובית על הדבקות, מפני שאי אפשר דבקות תנועה בחוץ חלילה אלא בתנועת הסבוב לבר, אבל התנועה הישרה אע"פ שישוּב המתנועע בדרך ההוא בעצמו פעמים לא תדבק התנועה, כי בין כל שתי תנועות זו הפך זו מנוחה, כמו שחתבאר במופת במקומו. הנה כבר התבאר שמהכרח דבקות התנועה בחזרות בדרך

ולמלות: יש מול. זה יורה שעל שאר הכוכבים ידבר כי ה"ז מלות מהלך אחד להם: כח כוכב אחד מיוחד צמין אחד. עד"כ ממגד תצאיות שמש וממגד גשם ירחים: שלידה כח מוסיף. יליצ בצלות החיות ר"ל הגלגלים למספר היסודות הנקדחים שם אופנים וכל גלגל יש לו כח מיוחד ציסוד אחד, הירח ציסוד המים והשמש ציסוד האש וחמשת כוכבי לנצח ציסוד האויר, והקיימים ציסוד העפר: כדורים המגורים. ר"ל אשר צהם ציור כוכבים: והתקצו והתפשטו. האויר הוא גשם ספוני עלאמטיסער קערפער צל"א יתקצן צקד ויתפשט צחום כמו שתראה זה צנוד בלויז צל"א המלאה לה אויר מעט אס תעמידה נגד האש יתפשט האויר צתוכה וימלאה, וכן יתקצן צאצק השריפה פולצער צל"א ונאשר יצער יתפשט האויר וירחוק צכח גדול כדורי העופרת מקנה השריפה צצקשתו מקוס דח צלאתו החולה, וזה סצת נציצת הרוח אס יתחמם איה אויר קד מקוצן לפתע פתאום ויקר לו מקרה ההתפשטות צצמחצ מקוס אוי ידעה האויר אשר סציו לו ממקומו צתנושע חוקס: הכדורי' ארצעה. כדור הכוכבי' הקיימים, וכדורי חמשת כוכבי לנצח, וכדור השמש, וכדור הירח, וסס אשר קראס צסם חיות על סס היותם חיים משגילים וסס כדומות קוסי המדכזה, ואופני המדכזה המתנועעים צכח החיות סס היסודות המתים: והכחות הצאוס. ידמוץ לארצעת מיני המלכזה המתהוות מכן ססס צומס צומח חי מדכד, כי על סס המדכזה אשר צמיליות וכנה המיליות צכלל צסם מדכזה, ולסס סד' כחות דמויים צאמרו וארצעה פנים לאחת להנה: ארצע סצות. וסס הדמויים צככפי החיות: כמו שהצאצ צמופת. צהקדמה

בדרך אחת בעצמו שיהיה המתנועע מתנועע בסבוב, ולא יתנועע רק בעל נפש, הנה יתחייב מזה מציאות הנפש, ואי אפשר מבלי מביא לתנועה, והוא ציור וכוסף למה שצויר, כמו שזכרנו וזה לא יהיה הנה א"כ בשכל אחד שאינו בריחה ממה שהוא כנגד ולא בקשת נאות, ואי אפשר מבלי נמצא אחד והוא אשר צויר והיה הכוסף אליו כמו שבארנו. הנה אלו ארבע סבות לתנועת הגלגל, וארבעה פנים מן הכחות הכלולות הבאות תחלה מאתו אלינו, והם כח הוויית המתחבים, וכח הנפש הצומחת וכח נפש החיה, וכח נפש המדברת כמו שבארנו. (פיק ע"ז חלק ח') ועוד שאתה כשתבהן פעולות אלו הכחות תמצא שני מינים, הוויית כל מה שיתהוו, ועמידת המתהווה ההוא, ר"ל שמירת מינו תמיד ושמירת אישיו זמן אחד, והוא ענין הטבע, אשר יאמר שהוא חכם מנהיג משגיח בהמצאת החי במלאכת מחשבות משגיח בשמירתו ותתמדתו, בהמצאת כחות נותנות צורה הם סבת מציאותו, וכחות זנות הם סבת עמידתו ושמירתו הזמן. שאפשר הכוונה הוא זה הענין האלהי המגיע ממנו שתי הפעולות האלו באמצעות הגלגל, ומספר הארבעה הנה הוא נפלא ומקום התבוננות במדרש ר' תנחומא אמר כמה מעלות היו בסולם ארבע ר"ל אמרו, והנה סולם מוצב ארצה, ובכל המדרשות יוכר שארבע מהות של מלאכים הם, והושב זה פעמים, וראיתי בקצת הנוסחאות כמה מעלות היו בסולם שבע, אבל הנוסחאות כלם וכל המדרשות מסכימים שמלאכי אלהים אשר דאם עולים ויורדים אמנם היו ארבעה לא יותר, שנים העולים ושנים היורדים, ושארבעה נקבצו במדרגה אחת ממדרגות הסולם והיו הארבעה בשורה אחת השנים העולים והשנים היורדים, עד שהם למדו מזה שרוחב הסולם היה עולם ושליש עולם במראה הנבואה, כי רחב המלאך האחד במראה הנבואה היה שיעור שליש העולם באמרו וגויתו בתרשיש, יהיה רחב הארבע א"כ.

השם עשרה: כמו שזכרנו. דרציעי לזה: כמו שזכרנו. שם: תמצא שני מינים. יאמר אל מה זה ירמוז אמר חדי אדם מתחת כנפיהם, ויאמר כי הוא זה דומה לשתי פעולות כללות השופעות מהגלגלים ח' הוויית אישי המינים, קיומם ושמירתם בהמלאך להם מזונות ולדכם כפי טעם כימי מליחותם במליחות, ויסקו האמור דומה צמ"צ ככתוב וירא אלהים כי טוב, כי טעם לזה ענינו קיום כאמרו וז"ל דואה חמי את דצרי אדמוך כ"כ הרמז"ן ז"ל: ומספר הארבעה זה. ר"ל מספר הארבעה הספול במדרגה זה ארבעתים, ארבע חיות, ארבע כנפים, ארבעה אופנים, ארבעה פנים: כמה מעלות היה בסולם. סולם הוא לול צעל מדריגות הוכן לעלות ולדדת זו, וזהויות המליחות כלן על דרך ההשתלשלות צעל מדריגות על כן ירמוז עליו צעל סולם צעל מדריגות, ואמרו ז"ל שזה הסולם היה צעל ארבע מדריגות ודומה לארבע מדריגות סוגי דומם נומח חי מדצד, ומלאכי האלהים העולים והיורדים זו דומה לארבע היסודות אש רוח מים עפר, שנים הם העולים והם אש ורוח ושנים הם היורדים והם מים ועפר. וכבר התבאר היסודות נקראים מלאכים ככתוב עושה מלאכי רוחות משרתיו אש לוהט: צפולם שבע. אין אלה מדרשות חלוקות אצל האשוקן וכוונן אצל מספר מדריגות סוגי עולם השפל לצד האמור, וזה השני יניב גבולות מדריגות השתלשלות המליחות כלן למספר שבעה כמו שצייר הרב ז"ל צפתיחה לדאשוק, והם ח' סולם דומה להשתלשלות הנמלאים על מדריגות דעים גבול מעל גבול ובזוהרם עליהם, צ' מוצא אלה דומה לעולם היסודות, ג' ודאשוק מניע השמירה דומה לעולם הגלגלים, ד' והנה מלאכי האלהים דומה לעולם המלאכים ר"ל השכליים הנצדלים, ה' עולים דומה אל העולמות, ו' ויורדים דומה אל העולמות, ז' ודאשוק ר"ל נצח עליו דומה אל הסדר הראשונה המליחות צפתיחה עולמות, וזה אמרו כלן דענינו קיום במצור (צ"ו לדאשוק) ז' אי פו מדריגות הסולם אשר מעלות שבעה עולמות: נקצו במדריגה אחת. ד"ל היסודות הארבעה הם קצוים במדריגה השפלה מהסולם הנדמו צמ"צ אלה: מידה המלאך. כל יסוד נקרא מלאך כמו שקדם, ומלאך הוא שליח העולם במראה נבואה לכן ה' שיעור הארבע היסודות עולם ושליש, ד"ל עולם השפל צמ"צ הוא שליח של כל הנמלאים הנחלקים לשלש מחלקות עולם השפל ועולם הגלגלים ועולם השכליים: וגויתו בתרשיש. הרמז תרשיש

מורה נבוכים

א"כ עולם שלישי, ובמשלי זכריה בתארו ארבע מדכבות יוצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת, אמר בפירוש זה אלה ארבע דוחות השמים יוצאות מהתייצב על אדון כל הארץ, והן עלת כל מה שיתחדש. אמנם זכרון נחשת וכן אמרו, נחשת קלל, הראה בוקצת השתתפות. והנה תשמע אחר זה בזה הערה, ואמנם אמר שהמלאך שלישי העולם והוא אמרם בבראשית רבה בזה הלשון שהמלאך שלישי של עולם הוא מבואר מאד. וכבר בארנוהו בחבורנו הגדול בתלמוד כי הנבראות כלם שלשה חלקים, השכלים הנפרדים הם המלאכים, והשני נפות הגלגלים והשלישי החומר הראשון, ר"ל הגופות המשתנות תמיד אשר תחת הגלגל, כן יבין מי שירצה להבין תיודות הנבואה, ויעור משנת השכחה, וינצל מים הסבלות, ויעלה אל עליונים למעלה אמנם מי שייטב לו שישוט במי סכלותו וירד מטה מטה, לא יצטרך שיטריח גופו ולא לבו יניח התנועה והוא ירד למטה בטבע. והבן כל מה שנזכר והשתכל בו:

פרק אחד עשר

דע כי עמיני התכונה האלו הנזכרים, כשיקראם ויבינם איש למורי לבד, יתשוב שהם מופת חותך על שצורות הגלגלים ומספרם כך, ואין העניין כן ואין זה המבוקש בחכמת התכונה, אבל מזה עניינים מופתיים שהם כן כמו שהתבאר במופת שדרך השמוש בדרך נוטה מן הקו השווה וזה מה שאין ספק בו, אבל אם יש לו גלגל יוצא

הם אותיות תרי שש שהוא שלישי המספר, והמלאך הכדור צבואה כולל השגת עולם מלא שהוא שלש המציאות בכלל: ארבע מדכבות ואלות. דומה לארבע יסודות היוצאות מצד שני הרים הדומה לחומר הראשון והצורה הראשונה שהם הרים גדולים כל ימיו לעולם, ומכונים בשם נחשת מעט דמיון כי הנחשת שטוחה כלל היו עושים מהם המדלות והאספקלריות המורים דמות העומדים נגדם. ומעט זה דמות צ"צ על הכה המדמה בשם נחש ומעט זה נקדחו צעלי הדמיונות בשם מנחשים, כי נחש ינחש הוא ר"ל ידע דמיוני המדלות המלועשות דמות לורת הגנז כמו שכתבנו זה באדיבות בהקדמה הצ' לזמירות אסף: נחשת קלל. ר"ל מלועש כמו קלקל צחלים, ואתיא כמו שכתבנו: והוא ירד לנחש צעצע. דוד המון צי אדם טעם נוטה לחיות צחי הדומם או הצהמה, כי הכה דצים יתענגו צינה שהוא חיי הדוממים ויכלו דוד וימיהם צינה נמשל באצנים דמיו (וגם העסק בצד שאין לו קיום נחש צינה תחשצ, ואל זה ידמו חומי המעגל צמליתו ש"ד דחיים שציען שני ר"ל כל עסקו דומה לנטיעת הדוד שאין צו קיום נחש וימי שנותינו צהם שצעים שנה דומה לצינה וחלום מהקין), ודצים יתענגו צמשתה יין ושכר וכל משקה המצמצל השכל ועושה את צעליו כאחד הצהמות, והנה אלה השכורים מתאחים צעצעים לחיות צחי הצהמות, ויותר מהמה כל כסיל לא יחפר צצונה עד שגם צהקין נמשל בצהמות דמיו, ולא די שהם צהמה המה להם אלא אף גם את המשכיל יסיתו להיות אוכל עמיהם צצום אחד, והצועדים צעם כאלה מנשאים את הכסילים ומקדצים אותם ומשכילי עם שפלי וישיבו:

פרק אחד עשר דע כי עמיני התכונה. הדצ ז"ל יעיד על נות דקרו ציאלורו על מעשה מדכבה והנה מדלבה מדצד פן יאמר המספק הכה ציאלורו זה לא אומן צו מצחית צ' ספיקות אשר עליו יעורר א'

הנה חכמת התכונה אשר עליה הוסד ציאלורו הוא מסופקת וא"כ איך היתה זאת שהמסופקת תתן אמת, צ' זאת החכמה היא מעמים הוצאה ר"ל חכמי האומות חקרוה כי כן היא ואיננה כדאי לצלל צה דצדים העומדים דדמו של עולם, ועוד צה שלישי להצין דצד מה דאה הנציא על ככה להזכיר מלת דמות צהשגת החיות ככתוב דמות ארבע חיות, ודמות על דלשי החיות דקיע, מה שלא זכר מלת דמות צהשגת האופנים? הנה את כל אלה יצא צמשת הצחיות ושלם נות דקרו: מן קו השור. הוא קו הדמה העוצר צמלע הדקיע מן אמלע מזרח לאמלע מערב עיקר חשור צלעו והנה מהלך השמש נוטה מן הקו השור הלוה לנמן

יצא חוץ למרכז או גלגל הקף לא התבאר במופת, וזה ממה שלא ירגיש עליו בעל התכונה, כי כוונת החכמה הזאת להניח תכונה שיתכן עמה שתהיה תנועת הככב אחת סבובית אין מהירות בה ולא איחור ולא שני יהיה המתחייב מן התנועה ההיא צורת למה שיראה, וישתדל עם זה שימעט התנועות ומניין הגלגלים כל מה שיוכל. כי על דרך משל כשנוכל להניח תכונה שיתכן עמה הנראה מתנועת זה הככב בג' גלגלים ותכונה אחרת שיתכן עמה זה בעצמו בד' גלגלים מן הראוי שנסמך על התכונה שמספר תנועותיה מעט. ולזה בחרנו בשמש יציאת המרכז על גלגל סבוב כמו שזכר בשלמיוס, ולפי זה העניין, כאשר השגנו תנועות הכוכבים העומדים כלם תנועה אחת, לא תתחלק ולא תשתנו הנחותיה קצתם מקצתם, הסכמנו על היותם כולם בגלגל אחד, ולא ימנע שיהיה כל ככב מהם בגלגל, ויהיו תנועותיהם כלם אחת, והגלגלים ההם כלם על קטבים אחרים, ויהיו אז השכלים לפי מספר הכוכבים, כמו שנאמר היש מספר לגדודי ר"ל לרבוים: כי השכלים וגרמי השמים והכחות כלם הכל גדודיו וא"א מבילתי שיכלול מיניהם מספר, עד שאלו היה העניין כן לא היה נפסד עלינו סדרנו במנותנו גלגל הכוכבים העומדים כדור אחד, כמו שמנינו חמשת גלגלים הכוכבים הנבוכים עם רוב גלגלים כדור אחד, כי הכונה כבר הביענו אותה, שאמנם נמנה כל הכח אשר השגנוהו במציאות השנה כוללת, מבילתי שנוחר לגבול אמתת השכלים והגלגלים, אבל המכוון כולו שהנמצאות מתחת הבורא יתעלה יחלקו ג' חלקים, האחד מהם השכלים הנפרדים, והשני הגופות הגלגלים אשר הם נושאים לצורות עומדות, לא תעתק הצורה בהם מנושא לנושא ולא ישתנה הנושא ההוא בעצמו, והשלישי אלו הגשמים ההויים הנפסדים אשר יכלם חמר אחד, ושחנהנה שופעת מהבורא יתעלה על השכלים כפי סדרם, ומן השכלים ישפכו מהם ממה שהוחן להם טובות ואורים על גופות הגלגלים, וישפכו מן הגלגלים כחות וטובות על זה הגוף החוץ הנפסד ברוב מה שהוחנו מהתחלותיהם. ודע כי כל משפיע טוב אחר בזה הסדר אין מציאות המועיל ההוא וכונתו ותכליתו להועיל זה המקבל התועלת לבד, כי יתחייב

כוז

ולדרוש צדי כ"ד מעלות: חוץ למרכז. חוץ לנקודה האמצעית אשר בגלגל היומי אשר צעזר זה ולאם השמש פעמים קרוב אל הארץ זהיותו צשפל ופעמים רחוק זהיותו צבוצה פעמים צא צלדוכה זהיותו צבוצה רחוק, פעמים צא צקלרה זהיותו צשפל רחוק, כאשר ענין תחזנה מישרים בתמונה הא' אשר צסוף החיצור: או גלגל הקף. הוא גלגל הקפה קטן נושא גוף השמש צלתי מקיף את הארץ כי אם סוצ צולך צעזי הסוצ של הגלגל הגדול המקיף את הארץ הנושא לגלגל הקפה האמור כמו בתמונה הצ' אשר צסוף החיצור עיבול הו צח הוא גלגל הקפה הסוצ על עיבול א צבד ויהי קרוב אל הארץ זהיותו צשפל מצצו צנקודת ח ורחוק מן הארץ זהיותו צבוצה רחוק צנקודת ו', וצא צלדוכה צלכנו בגלגל הקפה לצד הנוכחי אשר צו ילך עם נושא ר"ל שהנושא הולך ילך מן א' אל ד' ואל ג' והשמש יסוצ צהקפה לאחר ר"ל מן ה' אל ז' דרך נקודת ו' ויתממה צלכנו, ופעמים צא צקלרה זהיותו סוצ צמקיף מן ז' אל צקלרה, פעמים קרוב אל הארץ ופעמים רחוק יתכן שתהי' סצתו יולאת המרכז בתמונה הא' או גלגל הקפה בתמונה הצ' כי שמים כאחד כנויים: שלא ירגיש עליו. לא ישים לצו להכריח חיוצ הנחה אחת יותר מהאחרת: שמספר תנועותיה מעט. כי הטעם לא יפעל דצר לצעלה: ולזה צחרנו. למעט בגלגל ותנועה: ר"ל לצרום. כוונת הכתוב שהם רצום אחד אך עכ"פ יש להם מספר צהכרה כמצוחר (צהקדמה שלישית לזה) אצל דצר הכתוב צלשון גוצמא כמו כי חדל לספור כי אין מספר: שאלו היה הענין כן. ר"ל שאם היתה הנחה האמורה שיש לכל כוכב מכוצים העומדים בגלגל צפני עצמו עכ"פ יהיה דצרנו אחת ולדק שכלם חצוצים כאחד להיות כלם ממין תנועה אחת וצזה הותר הספק הא' האמור צדלש המדק: וחלקו ג' חלקים. שהם עולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם היסודות והדמו צשלשת חלקי ההשגה אשר

צמרכנה

E ה

Tom. II.

מורה נבוכים

מזה השקד הנמור, וזה כי התכלית יותר נכבד מן הדברים אשר הם בגלל התכלית, והיה מתחייב א"כ שיהיה מציאות העלין השלם והנכבד מפני הפחות, ולא ירמוז זה משכיל, אבל העניין כמו שאספר, וזה כי הדבר השלם בצד אחד מן השלמות, אפשר שיהיה השלמות ההוא בגבול שישלם עצמו ולא יעבור ממנו שלמות לזולתו, ואפשר שיהיה שלמותו בענין שיוותר ממנו שלמות לזולתו. כאלו תאמר על דרך משל שיהיה איש יש לו מן הממוין מה שיספיק בצרכיו לבד, שלא יוותר ממנו מה שיועיל ממנו לזולתו, ואחר יש לו מן הממוין יותר לו ממנו מה שיעשיר אנשים רבים, עד שיתן לאיש אחד שיעור שיהיה בו האיש ההוא ג"כ עשיר, ויותר לו מה שיעשיר בו איש שלישי, וכן העניין במציאות שהשפע המגיע ממנו יתעלה להמציא שכלים נפרדים, ישפע מן השכלים גם כן להמציא קצתם את קצתם עד השכל הפועל, ואצלו תפסק המציאת הנפרדים, וכל נפרד תשפע ממנו ג"כ המציאה אחת עד שיועיל הגלגלים אל גלגל הירח, ואחריו זה הגוף ההוא הנפסד ר"ל החומר הראשון ימח שהורכב ממנו, וכל גלגל יגיעו מאות כחות אל היסודות עד שישלם שפעם אל תכלית ההויה וההפסד, ואלי העניינים כלם כבר בארנו שאינם סותרים דבר ממה שזכורו ונביאנו וחכמי תורתנו, כי אומתנו אומה חכמה שלימה, כמו שבאר יתעלה על ידי האדון אשר השלימנו, ואמר רק עם חכם ונבון הגוי וגומר, אך כאשר אבדו טובותינו רשעי אנשי האומות הסכלות, ואבדו חכמתנו וחבורינו, וחמיתו חכמינו, עד ששבנו סכלים כמו שיעד רע בעונותינו ואמר, ואבדה חכמת האומות הסכלות, ויתערבו בנוי תסתדר, והתערבנו בהם ונעתקו אלינו דעותיהם כמו שנתקו אלינו מדותיהם, וכמו שאמר בדמיון המעשים, ויתערבו בנוי וילמדו מעשיהם, כן אמר בהעתק דעות הסכלים אלינו, ובילדי נכדים ישפיקו, תדגם וינתן ב"ע ובנימוסי עממין אזלין, וכשאר גדלנו על

במרכזה כמזרח (צחמיים לשליש): צדו זה שהוחזק. מרד עוז השפע אשר חוננו מהשכלים הנדלים ישיפיו על עצמי ההווים והנפסדים: המלאה אחת. ידמוז אל הגלגל שכל שכל מהשכלים הנדלים יש לו צ' השכלות א' השכלת גילתו צ' השכלת עממו, מהשכלת עילתו ישפע ממנו שכל ומהשכלת עממו ישפע ממנו גלגל, וכן הוא דעת צעל ספרי יצירה כמו שתראה ציבור הראש צ' ז' על ס"י, אולם החצר לא נאמנה אליו זו. הדעת והורה למלך הכוזרי צאמרו (צ"ד לרזיעי) ז' ומה הדרך אל ארמיות הוי או אל מלךך וגלגל וכו', יעוין ציבורנו שם: ואצדה חכמת חמיו. כתוב הדור הוא (ישע' כ"ט). הכני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואצדה וגו' והטעם התחלת החכמה היא הפליאה כי לא יחקור האדם על הדבר יחס לא יפלא צעיוו ככתוב ראשית מחקר פליאה ותוכה השכל ותכליתה אחת ולדק (אסף ח"א ז'), והנה יאמר הכתוב כי העם הזה ר"ל בני ישראל ישאלו אלל ראשית חכמה שהיא הפליאה עד"כ וכן ה' צממו, ולא יסבילו עב"פ כי תאצד החכמה צעיוו דע, וציונת נצוים תסתתר, פי' המצינים דצד מתוך דצד הפליאה יסתירו ציונתם מיראתם להגיד המראה כעסם צאני כסיל אל תדצר כי יצו לשכל מליך: צהעתק דעות השכלים הפליאה יסתירו ציונתם מיראתם להגיד המראה כעסם צאני כסיל אל תדצר כי יצו לשכל מליך: צהעתק דעות השכלים אליו. וכבר נשאלתי מאחד הדברים מהו גדר האמונה השלימה? השיצויו היא האמונה אשר יסכים עמה השכל, אז גער עלי ציונתה וקרא ואמר אתה נותן יד לאפיקורסים, אלל אדרצה נהפוך הוא גדר האמונה השלימה הוא להאמין בדבר אשר יסתור אותו השכל, ענייתו אתה נותן יד לצעלי השלישים, האומרים אמור שהאמונה היא יותר נעלה מהשכל עד שהשכל אינו לאל ידו לצחון האמונה ולהראות צה סתירה, משא"כ דת משה וישראל כי היא על חכמה הוסדה ועל שכל יכוננה ככתוב כי היא חכמתכם וציונתכם לעיני העמים, על כן המורה עלינו לחקור צחמתתה ולפתוח צשאלה וצמחקר למי שאין לו דעת לחקור על ארמיות הדת כאמרו ז"ל ושאנו יודע לשאול את פתח לו, וכ"כ הרצ צעל החוצות שכל היודע מצינ לחקור על אמונתו ואינו חוקר עתיד ליתן את הדיון, ואחריו החזיק הרצ צעל ציונה לעמים אשר שם שם לו זכר לרצד ציבור הכתוב דרך אמונה צחרתי ר"ל צענינים הנוגעים צאמונה צחרתי צחירה שכלית ועמדתי על אמתו של דצד אשר הדינשה והחקורה צשכל האנושי, אולם משפטן שויתי ר"ל החקים והמשפטים שויתי הצלתי ידועים צטעמם עס

מנהג דעות הסכלים שבו אלו הדעות הפילוסופיות כאלו הם נכרים מתורתנו כזרותם מדעות הסכלים ואין העניין כן. ואחר שנכלל בזכרנו זכרון השפע מהש"י ומהשכלים צריך שנבאר לך אמתתו ר"ל העניין אשר יכונה בשפע ואח"כ אתחיל לבאר בחדוש העולם:

פרק שנים עשר

מבואר הוא שכל מחודש יש לו סבה פועלת בהכרח היא אשר תרשתהו אחר שלא היה נמצא, והפועל ההוא הקרוב לא ימלט מהיותו גשם או לא גשם, וכל גשם לא יעשה מאשר הוא גשם ואמנם יעשה מעשה אחר מאשר הוא גשם אחר ר"ל בצורתו. והנה אדבר בזה אחר כך. והפועל ההוא הקרוב המחדש לדבר המחודש אשר היותו א"כ (נ"ה ג"כ) מחודש וזה לא ילך אל לא תכלית, אבל א"א לנו בהכרח אם יש דבר מחודש מבלתי שנוי למחדש קרמון בלתי מחודש הוא אשר חדשו, ונשאר לשאול על מה חלש עתה ולא חדש זה מקודם אחר שהוא נמצא? וא"א בהכרח מבלתי שיחיה המנועות הפעולה ההיא המחודשת קודם חדשה, אם מהעדר ערך אחר בין הפועל והפעול, אם היה הפועל גשם, או מפני העדר הכנת החומר, אם היה הפועל בלתי גשם, וזאת ההצעה כולה כפי מה שיחייבהו העיון הטבעי, מבלתי שנוי עתה לקדמות העולם או חדשו, כי אין זה כונת זה הפרק. וכבר התבאר בחכמת הטבע כי כל גוף שיעשה מעשה אחד בגוף אחר לא יעשה בו רק כשיפגשהו או יפגוש מה שיפגשהו, אם היה מעשה הפועל ההוא באמצעים, דמיון זה כי זה הגוף אשר הוחם עתה, הוחם בפגוש אותו גוף האש, או שהאש חממה לאויר והאויר המקיף בגוף ההוא חממו, ויהיה הפועל הקרוב לחמום הגוף ההוא גוף האויר החם, עד שהאין השואבת אמנם תמושך הברזל מרחוק בכח שתתפור ממנו באויר הפגוש הברזל, וליזה לא תמושך על אי זה דוחק שידמן, כמו שלא יחמם זה האש על אי זה דוחק שידמן, אבל

עם הידועים, וכאשר הצין צדד אז דפתה רוחו ואמר שהברזל עם שחר צעלי דת הצילו לחשו צנדר האמונה כמו שהם חושדים, ועל כיוצא בזה נאמר אל תדמה ישראל אל עמים לא עלו מתוך ההפכה ורצו להם עם הדעת, לא כן נתן לנו ה' תורת הסכל ושלום אמת ודעת אמתו ובו' (אסף ח"א מ"ה): ואין העניין כן. כי האמונות גנבו ההכמה מאתנו וזה ידוע מהכמת חשדן התקופות שמתחלה סמכו על חשדן משוש ואח"כ הדגישו צטעותם והתחילו לחשוב נחשדוננו, וזה הותר הספק הצ' האמור דלש הפרק, ועוד יוצא ציור מלת דמות הנאמר בגלגלים ודקיע (ששעיני לשליש):

פרק שנים עשר. מבואר הוא. אחר שמסיים צדקים הקודמים ציאות הנוגע למעשה מרכבה אשר יתבאר (מראשון לשלישי עד שציעי ממנו), סמך אליהם הפרקים המדברים מענין מעשה צדאשית, ותכלית כוונת זה הפרק לצדד שה"י לא פעל העולם צדקיה ופגישתו כמו פעולת כל גשם בגשם ואפס מקום מוגבל לפעולתו אצל תדמה פעולתו למעין נוצה מקור מים חיים שיתפשטו המים סביב לו מכל דך ונקדא זה ההתפשטות צדש שפע ככתוב שפעת מים תכסך, ועל כן יכנו ז"ל פעולתיו צדש שפע: יש לו סבה פועלת. כי לא יעשה שום דבר את עצמו צדיות כי ערס יעשה את עצמו הוא אפס והאפס לא יעשה כלום: מאשר הוא גשם אחד. ר"ל מאשר הוא גשם מיוחד צדורה מיוחדת יפעל פעולה מיוחדת, האש תשדף המים ילחלו: אם היה הפועל גשם. שיש ערך צין גשם לגשם, אך צין גשם לצדל אין ערך כלל לכן תהי' סבת מניעת פעולת הצדל צדומר הוא העדר הכנת החומר כמו שלא יתהוה מהצילה אפרוח צדור שלא הוכנה צדמוס כל צדכה: מנצתי ששגיח. למה שקיה המתחייב מוצאת ההנחה ענין הקדמות באמור צדך ששיל"ד מזה, לכן יאמר הדך כי לא עתה ישים לבו לצדד התירו צדש אצל הכה מקום אתו לצדל התירו צד"א לזה ד"ה הדך השני: צדכ שתתפור ממנו צדאיר. הוא הדך שכתבתי צדיות הספק ששעו המפרשים על

מורה נבוכים

אבל על רוחק שישתנה האויר אשר בינו ובין הדבר המתחמם מכחו אבל כשיפסק חום האויר מזה האש תחת זאת השעוה לא תתך ממנה, כן העניין במה שימשך, וזה אשר לא היה חם ואחר כך נתחמם א"א לו בהכרח מבלתי סבה מחממת התחדשה, אם אש התחדשה, או שתהיה ממנו על רוחק אחד והשתנה הרוחק ההוא והערך ההוא אשר היה נעדר ואח"כ התחדש, וכן נמצא סבות כל מה שיתחדש במציאות ממחודשים תהיה סבתם המזגות היסודות, אשר הם גשמים פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם מקצתם, ד"ל שסבת חרושם קריבת גוף אל גוף או רוחק גוף מגוף, אמנם מה שנמצא ממחודשים שאינם נמשכים אחד מזג, והם הצורות כולם, א"א להם גם כן מבלתי פועל ר"ל נותן הצורה, והוא בלתי גשם, כי פועל הצורה צורה לא בחומר, כמו שהתבאר במקומותיו. וכבר העירונו על ראית זה במה שקדם וממה שיבאר לך זה גם כן, כי כל מזג מקבל התוספת והחסרון והוא יתחדש ראשון ראשון, והצורות אינם כן שהם לא יתחדשו ראשון ראשון, ולזה אין תנועה בהם ואמנם יתחדשו או יפסדו בלא זמן אינם אם כן מפעולת המזג, אבל המזג מכין החומר לקבל הצורה לבד, ופועל הצורה דבר לא יקבל החלוקה כי פעולתו ממינו ולזה מבואר שפועל הצורה רוצה לומר נותנה צורה בהכרח והיא נבדלת, וזה הפועל אשר הוא בלתי גוף מן השקד שיהיה מעשהו למה שיעשהו בערך אחד, אחד שאינו גוף שיקרה (כ"ח סיקר), או ירחק או יקרב גשם לו או ירחק ממנו, מפני שאין ערך רוחק בין הגוף ובין מה שאינו גוף, ובהכרח תהיה עלת העדר הפעולה ההיא, העדר הכנת החומר ההוא לקבלת פעולת הנבדל. הנה כבר התבאר שפעולות הגשמים כפי צורתם קצתם בקצתם תחייב הכנת החומרים לקבלת פעולת מי שאינו גוף, אשר הפעולות ההם הם הצורות וכאשר היו מעשי השכל הנפרד מבוארים גלויים במציאות, והם כל מתחדש בלתי מתחדש מגוף המזג לבד, ידענו בהכרח שזה הפועל לא יעשה בנגיעה ולא על רוחק מיוחד, מפני שאינו גשם, ויכונה לעולם פועל הנבדל בשפע על צד ההדמות בעין המים, אשר ישפיע מכל צד ואין לו צד מיוחד שימשך ממנו או ימשיך לוולתו, אבל מכלל הוא נובע ולכל הצדדים ירות הקרובים אליו והרחוקים ממנו תמיד, כן זה השכל לא יגיע אליו בת מצד אחד ומרוחק אחד ולא יגיע כחו לוולתו ג"כ מצד מיוחד ועל רוחק מיוחד ולא בעת בלתי עת, אבל פעולתו תמיד כל אשר יודמן דבר יקבל הפועל ההוא הנמצא על התמידות, אשר כונה בשם שפע, כן הבורא יגדל שמו כאשר התבאר שהוא בלתי גוף והתקיים שהכל פעלו ושהוא סבתו הפועלת כמו שבארנו

הסקדמה הע' ממשיכת האצן האנגנט מצלי שיתנועע האנגנט צעת הנעתו יעו"ש: העירונו על ראית זה צמה שקדם. צדציעי לזה ד"ה ודריך סיהי' המוליח ממין המולח: ולזה אין תנועה צהס. כ"כ ארס"טו צחמישי מהשמע שאין צמאמר העלם תנועה כי ההויה וההפסד הווים צשינוי פתאומי, והוא קדצד שכתצתי צהיתר המצוכה שעשו המפרטים על הדצ ו' צהקדמה הצדציעות צמ"כ שהשינוי ימאל צמאמר העלם יעו"ש מ"כ צהיתרו: שיקרצ. כל"ל וסעעם שיתקדצ או יתקדק צעצמו לגסם או שיקרצ וידחק הגסם ממנו: מצולדים גלויים. כי מצולד הוא שנותן הצורה לזה נצדלת כלאמור: וכבר נפלה צזה מחלוקת צין המחקרים צי קלת המחקרים לא זו דעתם כי יאמרו שהשכל הפועל הוא זה יתן לזרות צעלי נפש חיה אך הדוממים והצמחים המזג לצד יענה הצורה: פועל הנצדל צשפע. הוא מטעם שפעת מים תכסך וענינו דצוי, משפעת חסיו, והטעם צזה ידמה פעולת הנצדל למקור מים חיים שמימיו נוצעים ומשפיעים לכל ד' כשאין מעצור לפניהם, ויתכן ג"כ שצ"ל נשתמשו צמלה זו צהשפעת הנצדלים מטעם שפוע ההר הנאמר צדצדי חצ"ל והכוונה שפעולותיהם יורדים יורידה הדרגית מעילה לעלול, והדמיון צהשפעת האור הנשפע על קוים יסדים לעומדים נכחו אך מי זה מעקס מצצו מנגד המאיר והמשים מסך מצדיל צינו וצין האור הוא ישים מחסך לפניו

שבארנו וכמו שנבאר, נאמר שהעולם נתחדש מושפע הבורא ושהוא המשפיע עליו כל מה שיתחדש בו, וכן יאמר שהוא השפיע חכמותו על הנביאים, העניין כולו שאלו הפעולות פעולות בלתי גוף והוא אשר יקרא פעלו שפע, וזה השם ר"ל השפע כבר התיירו לשון העברי גם כן על הבורא ית' מפני ההדמות בעין המים השופע כמו שזכרנו, מפני שלא ימצא להדמות פעולת הנבדל יותר נאה מזה הלשון רצוני לומר השפע, שלא נוכל על אמתת שם שתסכים לאמתת העניין, כי ציור פעולות הנבדל כבר מאד כבדות ציור מציאות הנבדל, וכמו שהדמיון לא יצייר נמצא כי אם גוף או כח בגוף, כן לא יצייר הדמיון היות פעולה רק בקרבות פעול או על רוחק אחד ומצד מיוחד, ובעבור זה כאשר התאמת אצל קצת החמון היות השם לא גוף או שהוא לא יקרב למה שיעשהו, ידמו שהוא יצוה המלאכים והמלאכים יעשו הפעולות ההם בקרבות ובנגיעת גשם בגשם, כמו שנעשה אנחנו במה שנעשהו, וידמו המלאכים ההם גם כן גשמים, ומהם מי שיאמין שהוא יתעלה יצוה הדבר בדבור כדברנו, ר"ל באותיות וקול ופעל הדבור ההוא, כל זה המושך אחר הדמיון, אשר הוא גם כן יצר הרע באמת, כי כל חסרון בדבר או במדות הוא פעל הדמיון או נמשך אחר פעלו: ואין זה ענין הפרק, אבל הכוונה להבין עניין השפע הנאמר בחק הבורא ובחק השכלים ר"ל המלאכים להיותם בלתי גשמים, ויאמר בכחות הגלגלים גם כן שהם ישפיעו במציאות ויאמר שפע הגלגל אע"פ שפעולותיו יבאו מגשם, ולזה יעשו הככבים ברוחק מיוחד ר"ל קרבתם למרכז ורחקם ממנו וערך קצתם לקצתם, ומהנה נכנס למשפטי הככבים, אבל מה שזכרנוהו שספרי הנביאים השאילו עניין השפע גם כן לפעל הבורא ית' הוא אמרו, אותי עזבו מקור מים חיים, ר"ל שפע החיים כלומר המציאות אשר הוא החיים בלא ספק. וכן אמרו, כי עמך מקור חיים רוצה בו שפע המציאות. וכן השלמת המאמר והוא אמרו, באורך נראה אור, הוא העניין בעצמו כי בשפע השכל אשר ישפע ממך נשכיל ונתישר ונשיג השכל והבינהו:

פרק שלשה עשר

דעות האנשים בקדמות העולם או חדושו לכל מי שיאמין שיש שם אלוה נמצא, הם שלשה דעות: הדעת הראשון, והוא דעת כל מי שיאמין תורת מר"ע"ה הוא שהעולם בכללו ר"ל כי כל נמצא מלבד הבורא ית' השם המציאו אחר ההעדר הגמור, ושהשם ית' לבדו נמצא ולא דבר בלעדיו לא מלאך ולא גלגל ולא מה שבתוך הגלגל ואחר כן המציא כל אלה הנמצאות כפי מה שהם ברצונו וחפצו לא מדבר, ושהזמן עצמו גם כן מכלל הנבראים, כי הזמן נמשך אחר התנועה, והתנועה מקרה במתנועה, והמתנועה ההוא בעצמו אשר הזמן נמשך

לפניו צאין שינוי צלור, ככה ה"י אינו פועל רק עוז ומשפיע אור עוזו על דרך יסד לישדים צלזות והמעט עקלקלות מצדילים צינס וצין אור עוזו ית' צפועל כס ער"כ כי אם עונותיכם היו מצדילים ציניכם לצין אלהיכם, ואין השינוי צו ית' כי אם צפעל הדשע אשר הטע. את עצמו מדרך הישרה כמו שאין שינוי צשמש צהחשך למי ששם מסך מצדיל צינו וצין השמש, וזה שאמר הכתוב כי שמש ומגן ה' אלהים, לא ימנע עוז להולכים צתמים. וכבר כתבנו זה צציאורנו למפר הכוזי (צדאשן לראשון ממנו), והנה עוזו זה אשר הוא ית' מטיב לכל יכו המקוצלים צשם הספעת אור כשמש המשפיע אורו על כל העומדים סביב לו צאין מצדיל:

פרק שלשה עשר. דעות האנשים. יצא זה מספר הדעות הכוללות צענין חידוש העולם או קדמותו אשר למאמיני מציאות האל ית' כי אפס מקום צזה לאפיקורס הצלתי מאמין צמציאות ה"י: ושהזמן עצמו ג"כ מכלל הנבראים. וע"כ יאמר הכתוב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ולא צששת להורות שהמים הם ג"כ נבראים

מורה נבוכים

נמשך אחד תנועתו מחודש וחיה אחר שלא היה, וזהו אשר יאמר היה הבורא קודם שיברא העולם, אשר תורה מלת היה על זמן, וכן כל מה שיעלה בשכל מחמושך מציאותו קודם בריאת העולם המשך אין תכלית לו, כל זה שער זמן או דמות זמן לא אמתת זמן, כי הזמן מוקרה בלא ספק, והוא אצלינו מכלל המקרים הנבראים כשחרות וכלוב, ואע"פ שאינו ממין האיכות אלא שהוא בכלל מוקרה דבוק לתנועה, כמו שהתבאר למי שהבין דברי אריסטו בביאור הזמן ואמתת מציאותו: ונבאר הנה ענין (ג"כ עיינו) ואע"פ שאינו מכונת מה שאנחנו בו אלא שהוא מועיל בו, והוא שאשר חייב העולם ענין הזמן מהרבה מאנשי החכמה עד שערבם ענינו היש לו אמתות במציאות או אין אמתות לו, כגלינוס וולתו, הוא היותו מוקרה במקרה, כי המקרים הנמצאים בגשמים מציאות ראשונה כמדאים וכמעמים הם יובנו בתחלת מחשבה ויצוירו עניניהם, ואמנם המקרים אשר נושאים מקרים אחרים כלהט במראה והנטיה וההקף בקו יעלם ענינם מאד, ובלבר שיחובר אל זה שיחיה המקרה הנושא בלתי עומד על ענין אחד אך ישתנה מענין אל ענין יעלם הדבר יותר, ונקבצו בזמן שני הענינים יחד שהיה מוקרה דבק לתנועה, והתנועה מוקרה למתנועה, ואין התנועה כדמות השחרות והלובן אשר הם ענין מיושב, אבל אמתת התנועה ועצמותה שלא תתיישב על ענין ואפילו כהרף עין, וזה ממה שחייב העולם ענין הזמן, והכונה שהוא אצלינו דבר נברא מתהווה כשאר המקרים והעצמים הנושאים למקרים החם, ולזה לא תהיה המצאת הבורא לעולם בהתחלה זמנית כי הזמן מכלל הנבראים. והתבונן זה הענין מאד, בעבור שלא תתחייב התשובות אשר אין לנמות מהן למי שישכל זה, כי כשתקיים זמן קודם העולם תחוייב להאמין הקדמות, כי הזמן מוקרה וא"א לו מבלתי נושא, ויתחייב מציאות דבר קודם מציאות זה העולם הנמצא עתה, ומוזה הוא חבריחה, וזו היא אחת הדיעות, והוא יסוד תורת משה רבינו בלי ספק, והיא שנית ליסוד היהודי, לא יעלה בדעתך זולת זה, ואברהם אבינו ע"ה התחיל לגלות (ג"כ יס) הדעת אשר הביאו אליו העיון, ולזה היה קורא, בשם אל העולם וכבר תראה אבינו ע"ה את הדיעות במאמרו, קונה שמים וארץ:

הדעת השני, הוא דעת כל מי ששמענו ענינו וראינו דבריו מן הפילוסופים, וזה שהם אומרים כי מן השקד שימצא

כמו שכתב הרמב"ם: כלהט צמדא. פליאה דעת נשגבה מהרצ ז"ל, כי הלהט החודר מהמראה המלוטשת אינו מקרה אצל הוא עלם האור המושפע מהמאיר וכפול אחר מהמראה עד שהניצוץ הנכפל עוסק זיות עם שטח המראה שזה לזוית שגושה הניצוץ הנופל עם שטח המראה והנה הלהט הוא עלם האור לא מקרה: ענין מיושג. ר"ל נחים צמודה מש"כ המנועה: כי כשתקיים זמן. ומה שאמרו צמ"ר ע"פ והאדן היתה מלמד שהיה סדר זמנים קודם לז"ע כיוונתם ז"ל על השכלול שנתחללה האדן צששת ימי המעשה וקודם השכלול הזה ימימי המעשה היה סדר זמנים, ולתי' כמ"ד שכל תולדות ש"ו נבראו ציוס ראשון ויאלו כל אחד צמנו. וזהו תצין טרז טעם ודעת צפי' הכתוב ויהי ערז ויהי צקר יוס אחד אשר לפי סדר הפרשה היה לו לומר יוס ראשון ממספר המצטרף לשני שלשי וכו' כאמור אחריו אצל תדע וצחכת שמסוגלת המאמר המצטרף הוא שיהיו שני המצטרפים ממין אחד כמו אדון עבד, מלך עם וחולתם ששני המצטרפים הם עלם אישי האדם, והנה עלם הזמן ומחיותו הוא המשך זמן משוער מן ג' עתות עבד הווה עתיד, אך ראשית הזמן והתחלתו צמ"כ לא היה עבד לפניו לכן אינו נכנס בצדד הזמן ומחיותו זהיות שאינו צלם שלם עתים כזמן שאחריו, על כן לא נאמר ויהי צקר יוס ראשון ממספר המצטרף כי אינו מחיותו הזמן שאחריו, ועל כן נאמר יוס אחד ממספר הכפד: אל עולם. כל עולם האמור צמנו צמנו זמן והנה לפ"ז יהיה פי' זה הכתוב הוא אל הזמן ר"ל שהוא צדד הזמן, וקראו ג"כ קונה ש"ו כי צעמותו אותם וזה צדד להיותם מקרה קינון:

הדעת השני. הוא דעת האפלטוניים ודעת קלם המקובלים מאמיני השמעות הקדומות האומרים אמור שהק"צ מחדו עולמו

שימציא השם דבר לא מדבר, וא"א גם כן אצלם שיפסיד דבר אל לא דבר ר"ל שא"א שיתהות נמצא אחד בעל חמר וצורה מהערד החמר ההוא הערד גמור ולא יפסד אל הערד החמר ההוא הערד גמור, ותאך השם אצלם בשווא יכול על זה, בתוארו בשווא יכול לקבץ בין שני החפכים בעתה אחת בנושא אחד, או יברא כמותו יתעלה, או יתגשם, או יברא מרובע קטרו שוה לצלעו ומה שידומה לזה, מן הנמנעות, והמובן מודבריהם שהם אומרים כמו שאין לאות בחקו להיותו בלתי מומציא הנמנעות, כי לנמנע טבע קיים אינו מפעולת פועל, ולזה אי אפשר לשנותו, כן אין לאות בחקו בשלא יכול להמציא דבר מלא דבר, שזה מכת הנמנעות כלם, ולזה יאמינו שיש חומר אחד נמצא קדמון בקדמות האלוה, לא ימצא הוא זולת החמר ולא החמר ימצא זולתו, ולא יאמינו שהחמר כמעלתו יתעלה במציאות אבל הוא סבת מציאותו, והוא לו על דרך משל כחמר ליצר או הבדול לנפח, והוא אשר יברא בו מה שירצה, פעם יצייר ממונו שמים וארץ, ופעם יצייר ממונו זולת זה. ובעלי זאת הדעת מאמינים כי השמים גם כן היום נפסדים, אלא שאינם הווים מלא דבר ולא נפסדים אלא לא דבר, אבל כמו שאישי ב"ח היום נפסדים מחמר נמצא, אל חמר נמצא, כן השמים יתהוו ויפסדו והיותם והפסדם כשאר הנמצאות אשר תחתיהם. ואנשי זאת חכת יחלקו אל כתות אין תועלת לזכרון כתותיהם ודעותיהם בזה המאמר, א"כ (ב"ח חג) שרש זה הכת כולל מה שזכרתי לך, ואפלטון ג"כ זו היא האמנתו, אתה תמצא אריס"טו יספר עליו בספר השמע שהוא מאמין ר"ל אפלטון כי השמים הווים נפסדים, וכן תמצא דעתו מבואר בספרו לטימאוס, אלא שהוא לא יאמין אמונתו כמו שיחשוב מי שלא יבחן הדעות ולא ידקדק העיון וידמה שדעתנו ודעתו שוה, ואין העניין כן, שאנחנו נאמין היות השמים לא מדבר אלא אחר ההערד המוחלט, והוא יאמין שהם נמצאים והיום מדבר, וזהו הדעת השני:

הדעת השלישי, והוא דעת אריס"טו והנמשכים אחריו ומפרשי ספריו, וזה שהוא אומר מה שאמרוהו אנשי הכת הקודם זכרה, והוא שלא ימצא בעל חומר מלא חומר כלל, ויוסיף על זה ויאמר כי השמים אינם נופלים תחת ההויה וההפסד בשום פנים, ובאור דעתו בזה הוא זה, יחשוב שזה הנמצא כלו על מה שהוא עליו לא סר ולא יסור היותו כן, ושהדבר הקיים אשר לא יפול תחת ההויה וההפסד והוא השמים לא סר היותם כן, ושהזמן והתנועה עולמיים תמידים לא הווים ולא נפסדים, ושהדבר ההוה והנפסד, והוא מה שתחת גלגל הירח לא סר היותו כן, רוצה לומר שהחמר ההוא הראשון לא הוה ולא נפסד בעצמו, אבל הצורות יבאו בו זו אחר סור זו יפשוט צורה וילבש אחרת, ושזה הסדר כלו העליון והתחתון לא יפסד ולא יבטל, ולא יתחדש בו מתחדש ממה שאין בטבעו ושהוא הוין לחקש בשם פנים, ואמר ואע"פ שלא אמרו בזה הלשון, אבל העולה מדעתו שהוא משער הנמנע

עולמו ומחדשו משצעת אלפים שנה לשצעת אלפים שנה, (ואולי היתה זה הדעת מקוצלת לאפלטון משלוני אמוני ישרא"ל אשר באו עם הכנזים ידמי' למלכים צדקס מפני נצוקנלד כי רוב תודותיו קבל מידמי' והיה יהודים אשר עמו כאמור במדרש), ויש צנתיים צדקים כוטים לזה הדעת ככתבו כי כאשר השמים הקדשים והאלה הקדשים אשר אני עושה עומדי' לפני, וצמ"ד ח"ד אצרה מלמד שהי' צונה עולמות ומחדשן, ועל כן נשא החזר פנים לזה הדעת כי שם (צ"ל לראשון מהכתובי) נאמר ז"ל ואם היה צנל התורה מחדש להאמין ולסודות צביוני וצחומד קדמון וצבולמים דנים קודם העולם לא היה צנל פגם צאמונתו וכו': אולם לפי דעת הרצ"ל המאמין צחומד קדמון שום עם המאמין צקדמות העולם כאמור בסוף הפרק:

הדעת השלישי. דעת אריס"טו הוא שהמלאכות שופע מאת הש"י כמו האור מהשמש, אך אינו צחיוצ כמו חיוצ האור מהשמש כי אם צלולן ר"ל שהש"י רוצה צפעולה הנמשכת ממנו מעורר צמלאות עם העולם, ולא יתכן שירצה

מורה נבוכים

הנמנע אצלו שישתנה לבוא רצון או יתחדש לו חפץ, ושכל זה המציאות על מה שהוא עליו השם המציא ברצונו, אבל לא פעל אחר העדר, וכמו שהוא משער הנמנע שיעדר תבואה או ישתנה עצמו, כן יחשוב שהויה משער הנמנע שישתנה לו רצון או יתחדש לו חפץ, ויתחייב שיהיה זה הנמצא כלו כפי מה שהוא עתה כן היה במה שלא סר וכן יהיה עדי עד: זה באור אלו הדעות ואמתתם, והם דעות מי שהתבאר אצלו במופת מציאות האלוה לזה העולם: אבל מי שלא ידע מציאות הש"י, אבל חשב שהדברים בהתקבץ ובהתפדר כפי המקרה, ושאיין שם מנהיג ולא סדר מציאות, והוא אפיקורוס וסיעתו והדומים לו, כמו שיספר אלכסנדר אין תועלת לנו בזכרון הכתוב (פ"א סמיות) ההם, כי כבר התבאר במופת מציאות האל, וזכרנו דעות אנשים בנו עניינים על יסוד כבר התבאר סותרו במופת אין תועלת בו, וכן השתדלנו עוד לאמת מאמר בעלי הדעת השני ד"ל היות השמים הווים נפסדים אין תועלת לנו בו, מפני שהם מאמינים בקדמות, ואין הפרש אצלינו בין מי שיאמין שהשמים הווים מדבר בהכרח ונפסדים אל דבר, או אמונת אריסטו אשר הוא יאמין שהם בלתי הווים ולא נפסדים, כי כונת כל נמשך אחר תורת משה רבינו ע"ה ואברהם. אבינו או מי שילך בדרכיהם אמנם היא אמונה שאין דבר קדמון עם הש"י ושהמצאת הנמצא מהעדר בחק השם אינה מכת הנמנע. אבל יהשבו עוד קצת אנשי העיון שהוא מחוייב. ואחר שישבנו הדעות אתחיל בביאור דאיות מופתי אריסטו על דעתו ומת הביאו אל זה:

פרק ארבעה עשר

לא אצטרך להשיב בכל פרק שזה המאמר אמנם חברתיו לך לרעתי מה שעלה בידך, ושאיני לא אצטרך שאביא לשון דברי הפילוסופים בכל מקום אבל ענייניהם ולא אאריך, אבל אעירך על הדרכים אשר יכוננו אליהם כמו שעשיתי לך בדעות המדברים, ולא אשגיח למי שדבר וזאת אריסטו מפני שדעותיו הם הראויים להתבונן, ואם התקיים החשובה עליו או הספוק במה שגשבו או נספק עליו בדבר מהם, יהיה זה בחק וזולתו מכל מי שחלק על יסודי התורה יותר ראוי ויותר חזק:

ואומר כי אריסטו יאמר כי התנועה לא הווה ולא נפסדת ד"ל המוחלטת, שהוא אמר אם התנועה התחדשה, וכל מתחדש תקדם לו תנועה והוא צאתו לפעל והתחדשו אחר שלא היה, תהיה התנועה אם כן נמצאת והיא התנועה אשר בה נמצאת התנועה האחרונה, אם כן התנועה הראשונה קדומה בהכרח או ילך העניין אל לא תכלית, ולפי זה השורש יאמר גם כן כי הזמן לא הוה ולא נפסד, כי הזמן נמשך לתנועה ודבק לה ואין תנועה אלא בזמן ולא יושכל הזמן אלא בתנועה, כמו שהתבאר במופת זאת דרך לו יהייב בה קדמות העולם:

דרך

חלופו יען כי חפץ חסד הוא ומדנה להטיב עם כל הנמצאים המקצלים טונו, ואם ילוי העדר המקצלים צעת מה יהיה זה בדעתו צחקו ית' כי יעדר טונו צעת ההיכל על כן יאמר כי הוא זה העולם קדמון כקדמותו לא סר ולא יסוד לנצח: **פרק ארבעה עשר. לא אצטרך להשיב.** הדב' ז"ל הוא כמתנצל לאמר עלשקד צמקו' שדלוי לה אריך ויאמ' כי הית' זאת יען דבר ידבר הוא עם אלוס כעדרו אשר כד לקחה אזנו כל דברי הפילוסופים ולכמו זה די צבעות דלשי מרקים, אמנם אמר ז"ל חזרתיו לך, לנכוח, מוסב לנכוח התלמודי החשוב ד' יוסף ט"ז ד' ר' יהודה המבד צלגרת אשר דלשם פתיחת זה הספר: המוחלטת. הנלחית, ללמיתות ת"ל לחלוטין: וכל מתחדש תקדם לו תנועה. כאמור (צחקמה ה"ד ט"ז) כי ההיכל וההפסד יקדם להם השתנות וכו': או ילך העניין אל לא תכלית. ד"ל אם יונח שהתנועה הראשונה

דרך שני לו, יאמר החמר הראשון המשותף ליסודות הד', לא הוה ולא נפסד, שאם היה החמר הראשון הוה, יהיה לו חמר ממנו נתהווה, ודאוי שיהיה זה המתהווה בעל צורה שהוא אמתת ההווה, ואנחנו הנחנו חמר לא בעל צורה א"כ הוא בתכונה בלתי הוה מדבר, והוא א"כ קדמון לא יאבד, וזה גם כן יחייב קדמות העולם:

דרך שלישי לו, יאמר כי חמר הגלגל בכללו אין בו דבר מן החפץ, כי התנועה הסבובית אין הפך לה כמו שהתבאר, ואמנם החפץ הוא בתנועה הישרה כמו שהתבאר במופת, אמר וכל מה שיפסד אמנם סברת הפסדו מה שבו מן התהפכות, ואחר שהגלגל אין בו התהפכות אינו אם כן נפסד, ומה שאינו נפסד אינו אם כן מתהווה, ויחליט גזרות ויבארם, והם שכל הוה נפסד וכל נפסד הוה, וכל מה שלא יתהווה לא יפסד וכל מה שלא יפסד לא יתהווה, זה גם כן דרך יחייב בו מה שירצהו מקדמות העולם:

דרך רביעי, אמר כל מתחדש תהיה אפשרות חדשו קדמות על חדשו בזמן, וכן כל משתנה אפשרות שניו קדמות לו בזמן, ובזאת ההקדמה חייב התמדת התנועה הסבובית ושאין לה תכלה ולא התחלה, ובזאת ההקדמה בארו האחרונים מן הנמשכים אחריו קדמות העולם, ואמרו העולם קודם שהיה לא ימלט מהיות חדשו אפשר

איננה קדמה כי אם נתחדשה יחויז שיקדם גם לה תנועה וכן הלאה לכלי תכלית, וגדר הצעל צלי תכלית נצקם ומקוצצ הוא הקדמות, א"כ התנועה קדמה בהכרח, ואחר שהזמן דקוק בתנועה (כאמור בקדום ד"ה והוא שאמר חייב העלם ענין הזמן וכו'), יתחייז א"כ מזה סהזמן ג"כ קדמון כמו התנועה הדקוקה זו:

דרך שני, יאמר החומר הראשון. גדר החומר הראשון מצויר (צט' למלות הסביון) וס' לאמר שהוא חומר צלי צורה (והוא לא נכח ולא צפועל וכל הוה ונפסד ממנו יתהווה ואילו יפסד), אולם גדר ההוה הוא היות עלם מה צעל חומר וזורה, א"כ לא תכון ההוה צפועל הראשון, ומה גם שהוה חומר צלי צורה חומר צלי צורה איננה המתחדשות דבר כלל כי יהיה המתהווה ואשר ממנו מתהווה דבר אחד כי שניהם פשוטים ואין הבדל לזריו ציניהם, ואם יאמר החומר שיתכן שיצדל בהצדל מקומות, הכה יהיה זה התחלקות לא הוה, על כן יאמר לדיסעו שזה החומר הראשון הוא קדמון אין צו הוה כלל:

דרך שלישי, יאמר הפילוסוף שנת הפסד כל נמצא הוא ההפך הנמצא בהרכבתו אשר בהתגדר לנעות אחד אחד מהמורכבים ההפכים אז יפריך ציניהם ויפסד העלם ההוה, והרכבת ההפכים אשר בכל עלם מורדע מחינת פעולותיו ההפכיות המשל צו האדם פעמים ינוע צלות נפשו אל מקום הקוד ופעמים אל מקום האחר, הכה אלה התנועות ההפכיות יורונו שיש צו הרכבת צ' איכיות קוד וחוס, והנה לפעולת הגלגל דבר התנועה הסבובית אין צה דבר מן ההפך, כי כל מה שממנו יתנועע אליו יתנועע ואיננה כתנועה הישרה המתנועעת מהפך אל הפך ר"ל ממה שממנו אל מה שאליה וס' ינוח משא"כ הגלגל כאמור (בהקדמה ה"ג), א"כ תנועת הגלגל הפשוטה תורה שאין צו דבר מן ההפך, ובזהו שאין לו סבה המציאה אל ההפסד לכן לא יפסד לנח, ומה שאינו נפסד הוא צלתי מתהווה כי כל הוה נפסד, א"כ יתחייז מזה היות הגלגל קדמון: ויחליט גזרות. הכה דבר ז"ל סותר לראיותו זו באמרו שהוא מקיים הקדמות צלי דאיה ומופת כי מי יאמר לו שהצלתי נפסד צעצעו הוא צלתי הוה, או שכל הוה נפסד אצל יתכן שעם היות שהגלגל לא יפסד עם כל זה התהווה צדדו, ויענין מ"ש דבר ז"ל (צכ"ז לזה):

דרך רביעי, יאמר הפילוסוף יסוד מוסד צעצע המציאות שלא יתהווה איה דבר מאיה דבר שידמין. המשל צו לא יתהווה אפשרות יונה מצלי תרגולת כי אם איש למיכחו יוליד צדומה לו, ועדס יתהווה שום הוה צפעל היא נכח כמו האפרוח צעדס יתהווה הוא נכח הצילה להיות מתהווה, ואין שם דבר וולא לפעל ההוה צלתי אם בהיותו נכח עדס ולא לפעל, וזה הכה הוא אפשרות היות המתהווה ההוה הקודם להיותו וחדשו צומן: ובזאת ההקדמה צארו. והנה המתחייז מההקדמה האמורה שכל תנועה בגלגלית היולאת לפעל יקדם לה הכה על התנועה וזה הכה לא יתכן מצלתי היות לו נוסא, א"כ לו ונח שהתחדשה התנועה הראשונה יתחייז שיקדם לה הכה ונוסאו עדס התחדשו, וא"כ

מורה נבוכים

אפשר, או מחוייב, או נמנע, ואם היה חרושו מחוייב הנה לא סר היותו נמצא, ואם היה חרושו נמנע לא יתכן שימצא לעולם, ואם היה אפשר מי נשא האפשרות ההיא, אם כן א"א מבלתי דבר נמצא הוא נשוא האפשרות ובו יאמר לדבר ההוא שהוא אפשר וזה דרך חזק מאד בקיום קדמות העולם: וחשבו קצת משכילי האחרונים מן המדברים שהוא התייר זה הספק, ואמר האפשרות הוא אצל הפועל לא בדבר המתפעל, וזה אינו כלום מפני שהם שני אפשרים, כי כל מהודש אפשרות חרושו קודם לו, וכן הפועל אשר חרושו היה בו אפשרות שיחדש מה שחרשו קודם שיחדשו, א"כ הם שני אפשרים בלא ספק, אפשרות בחמר שיתיה כך ואפשרות בפועל שיעל כך, אלו אמתות הדרכים אשר ילך בהם אריסטו בקיום קדמות העולם מצד העולם עצמו, ויש דרכים ג"כ וזכרם הבאים אחריו הוציאו מפלוסופיותו, יקיימו בהם קדמות העולם מצד האל ית' שמו:

מהם שאמר אם הש"י חדש העולם אחר העדר, א"כ היה הבורא קודם שיבדא העולם פועל בכח וכאשר בראו שב פועל בפעל, הנה כבר יצא השם מן הכח אל הפעל, אם כן יש בו יתעלה אפשרות אחד, וא"א לו מבלתי מוציא הוציאו מן הכח אל הפעל, וזהו ג"כ מסופק מאד להתייר ולהראות טור:

וררך אחר יאמרו אמנם יפעל הפועל בעת אחת ולא יפעל בעת אחרת, לפי המונעים או המביאים המתחדשים לו בו, ויחייבו לו המונעים בטול פעולת מה שירצהו, ויחייבו לו המקדים רצון מה שלא היה רוצהו מקודם, ואחר שהבורא יתעלה שמו אין מקדים לו שיחייבו שני רצון ולא מונעים אצלו, ולא מעכבים, שיחדשו או יסורו, א"כ אין צד להיותו פועל בעת אחת ולא יפעל בעת אחרת אבל פעלו תמיד כמו התמדתו נמצא בפעל: **וררך** אחר יאמרו פעולותיו יתעלה שלמות מאד, אין בהם דבר מן החסרון ואין בהם דבר לבטלה ולא מוסף, וזהו הענין אשר ישבחו אריסטו תמיד, ויאמר הטבע חכם ולא יעשה דבר לבטלה, ושהוא עושה כל דבר

כצד היה זמן ומציאות נושא וכח טרם התחדשה התנועה הראשונה, וזה הזמן הקודם אי אפשר לו מצד עדי תנועה כמצדן צדק הקודם ואם נאמר שגם היה התחדשה יתחייב שגם היה יקדם לה הכח והנושא וילך הענין לצ"ת, ותחייב א"כ מה קדמות התנועה והזמן כאמור: אפשר לו מחוייב. גרדי שלם אלה מצדדים דצדדי הכח החכם מה' משה דעמוצ צפידו לשער ד' ממלות ההגיון יעו"ש: שני אפשריים. כל פעולה לה שם צאדע סצות שהם החומר והעולה הפועל והתכלית, וטרם זאת לפעל היה צכח ואפשרות צפועל וצכח ואפשרות צחומר, המשל צו הנגר העושה השולחן, הכה טרם עשותו היה השולחן צכח צפועל הנגר, וצחומר הען אשר ממנו נעשה וזולתם: א"א לו מצדתי מוציא. הכה מצדא (צחקמה הי"ח), וא"כ לא יהיה הוא הסצה הראשונה כי אם המוציא ההוא, ואם המוציא ההוא הוציא ג"כ אחר ההערך יפול הספק האמור גם עליו, ומהמנע מציאות עילות ועלולים לצ"ת יתחייב מציאות העילה הראשונה ל"צ קדמותה וקדמות פעולתה והוא קדמות העולם כאמור:

אמנם יפעל הפועל. כל פועל נוצע או לכוני הפועל צעת מצד עדי עת הכה תהיה סצת זה לפי ענין המונעים והמציאים אל הפעולה, כי האש לא ישרוף אם יושם מעטור לפניו, והאש לא יצנה הצית אם ימנע ממנו חומר הצניה, או צהיותו צלתי מוכדח לצנותו צהיות האויר טוצ, וכאשר זוסר המונע ל"צ צהיג האלס חומר הצניה, ויתחדש לו מציא לצנותו כמו קוד חרם ומער אזי יתחדש לו לזון לצנותו, מש"אכ הש"ית שאין לו מונעים או מציאים עד שיפעל צעת מצד עדי עת, ויתחייב א"כ מה קדמות פעולתו כקדמותו:

פעולותיו ית' שלימות. עוד ישים הפילסוף אותיות על קדמות העולם אשר להם שם צשלה, א' כל פעולותיו הם שלימים מאד ככתוב הוור תמים פעלו, ואמרו ז"ל כל מ"צ צציונן נכדלו פי' צשלימותו ומתמזכר ששלימות כל פעולה נמשכת אחד שלימות חכמת פועלה וממציאה, ולזה לפעולות האדם דצד מלאכתו לא תשלם צפעם הראשונה יען עדן לא נשלמה חכמתו להצין שלימות המלאכה ומגדעותיה מש"אכ הש"ית שחכמתו שלימה לעולם והיא עלם מעממותו כ"צ צלתי ענין נוסף אז נקנה אחר ההערך כי הוא ית' עשם

דבר על מה שאפשר בו מן השלמות, ואמרו מזה זה הנמצא הוא שלם על מה שאפשר בו מן השלמות וא"א טוב ממנו, ולזה צריך שיהיה תמיד, שחכמתו בעצמו תמיד, אבל עצמו חכמתו אשר חייבה מציאות זה המציאות וכל מה שאפשר שתמצאנו מטענות מי שיאמין הקדמות מאלו הדרכים יסתעף ואל אחד מהם ישוב, ועוד על צד ההרחקה שהם אומרים איך היה הבורא יתעלה וישתבח בטל, לא יעשה דבר בשום פנים ולא חדש מתחדש בענין אשר לא סר, וארך המושך מציאותו הקדמון אשר אין תכלית לו לא יעשה דבר, וכאשר היה אתמול התפתח המציאות שאלו אמרת על דרך משל שהשם ברא עולמות רבים קודם זה על מספר מלוא כדור חגלגל העליון חרדל ושכל עולם מהם עמד שנים נמצאות על מספר מלואו חרדל, היה זה בהצטרף אל מציאותו יתעלה אשר אין תכלית לו, כאלו אמרת שהשם יתעלה אמש ברא העולם, שאנחנו כשנקיים התפתחות מציאות אחר ההעדר, אין הפרש בין שתשים היות זה אחר מאות אלפים מן השנים, או אחר זמן קרוב מאד, וזה גם כן ממה שירחק בו מי שיאמין הקדמות: ועוד ע"צ עשות הראיה במפורסם אצל האומות כלם מן העולם אשר יחייב זה שהענין טבעי, לא מונח, ולזה נפלה הסכמת הכל עליו יאמר אר"טו כל אנשי העולם בארו בהתמדת השמים ועמידתם, וכאשר שערו שהם בלתי הויים ולא נפסדים, שמום משכן לאל ית' ולרוחניו ר"ל המלאכים ויחסם לו, לתורות על התמדתם, והביא בזה השער ג"כ עניינים מזה המין ע"צ חוק הדעת אשר אמרתו העין אצלו במפורסמות:

פרק חמשה עשר

בונתי בזה הפרק לבאר שאר"טו אין מופת אצלו על קדמות העולם לפי דעתו, ואינה בזה מונעת ר"ל שהוא עצמו יודע שאין מופת לו על זה, ושהטענות ההם והראיות אשר יאמר אותם, הם אשר יראו ותמה הנפש ליהם יותר, והם יותר מעט ספקות כפי מה שיהיו אצלם נדר ולא יחשב באר"טו שהוא יאמין שהמאמרים ההם מופת, כי אר"טו הוא אשר למד בני אדם דרכי המופת וסתרו ותנאיו. ואשר חביאנו לזה המאמר כי האחרונים מן הנמשכים אחר אר"טו יחשבו שאר"טו כבר עשה מופת על קדמות העולם, ורוב האנשים מן החושבים.

החכמה כמ"שכ הכוזרי (זרלשון לשני) ולפ"ז א"כ יחויז שתהיה פעולתו קדמונית כמו שחכמתו קדמונית: ז' ועוד ע"ז ההדחקה. ר"ל דעת דחוקה הוא שיהיה הש"י צל זהמסך מליאותו הקדמון ואחר התעורר לפעול העולם: שהם צד עולמות רבים. הן לו יאמר שערס צד זה העולם צד זה העולם אחרים כמ"שכ הר"י ז"ל (צ"ע) ר"ש כללים) צהיתר זאת המצובה, אם שהם עומדים קיימים חוץ לזה העולם או שהחיצון כמ"שכ ר' אברהם צמ"ר, יכול זה הספק צעירו על טעם צד זה העולם הראשון מאלה העולמות הקדומים צדדיה: ג' ועוד ע"ז עשות הראי. יאמר המפורסם אצל כל האומות שהשמים מתמידים צמליאות עד שכלם מייחסים השמים למשכן לו ית', עד"הכ היות צממים, השמים שמים לה. ואמר כי האמונה הזאת היא ענין טבעי צהיתר זה לכל נפש האדם, ולולי היתה מונחת ממניחים אמונותיו זו הדעת היו שם קצת צ"א אשר לא האמינו, והנה שיווי האמונה מורה על הטבע אשר הוא יתן האמת צממונה: הן כל אלה הראיות עשה אר"טו ותלמידיו על קדמות העולם, דעם והציגם צעזר תדע מה ישיז עליהם הד"ז צפרקים הצאים:

פרק חמשה עשר. בונתי צד הפק. צד הפק יצא ממשצת אר"טו צד הענין, ואמר כי אר"טו עצמו צדו לא נכון צממונתו וזה מצולל ממשמעות לשונו כמו שיצא, והנה כפי הכרח הין דברי אר"טו חסודים צעירי חכמי הדור ההוא מלד עד שידלו לחלוק עליהם כי חסדו שהחולק עליו נחשד כחולק על התורה וכמדיני

מורה נבוכים

החושבים שהתפלספו יקבלו מאדים"טו בואת השאלה ויחשבו כי כל מה שיכירו מופת חותך אין ספק בו, ויחזיקו להלוק עליו או לחשוב בו שנעלמה ממנו תעלומה או ששגג בדבר מן הדברים, ולזה ראיתי שאמשך עמכם לפי דעתם ואבאר להם שאדים"טו עצמו לא יתפאר שהוא עשה מופת. בואת השאלה, מזה שהוא אומר בספר השמיע כי כל מי שקדמו מחכמי הטבע יאמין כי התנועה בלתי הווה ולא נפסדת, מבלתי אפלטון שיאמין כי התנועה הווה ונפסדת, וכן השמים גם כן אצלו הווים נפסדים זהו לשוני: וידוע שאלו היתה זאת השאלה מבוארת אצלו במופתים חותכים, לא היה צריך אדים"טו שישמכה בחיות מי שקדם מן הטבעיים מאמין כן, ולא היה צריך שיאמר כל מה שאמר במקום ההוא מן ההרחקה למי שיהלוק עליו ונגנת דעתו, כי כל מה שחתבאל במופת לא תוסיף אמתתו ולא יחזק האמת בו בהסכים כל החכמים עליו, ולא תחסר אמתתו ולא יחלש האמת בו בחלוק אנשי הארץ כולם עליו, ואתה ג"כ תמצא אדים"טו יאמר בספר השמים והעולם, כשהתחיל לבאר כי השמים בלתי הווים ולא נפסדים, אמר נרצה עתה שנחקור על השמים ג"כ ונאמר, התראם מתהוים מדבר או בלתי מתהוים מדבר, ואם יפלו תחת ההפסד או לא יפסדו כלל, והשתדל אחר הניחו זאת השאלה לזכור טענות מי שיאמר בהיות השמים היום נפסדים וחביו אחר זה דברים זה לשונם אמר שאנחנו כשנעשה זה היה מאמרנו אז אצל מטיבי העין יותר מקובל ויותר מרוצה וכל שכן כשישמעו טענות החולקים תחלה, שאנחנו אם נאמר דעתנו וטענותינו ולא נזכור טענות החולקים יהיה יותר חלוש לקבלם אצל השומעים, וממה שראוי על מי שירצה שידון באמת שלא יהיה שונא למי שיהלוק עליו, אבל יהיה חומל מודה על האמת יעביר לו מה שיעביר על עצמו מיושר הטענות, זה תודך דברי האיש, ואתם עדת בעלי העין! הנשאר על זה האיש תדעויות אחר זאת התקדמה? ואם יחשוב אדם אחר זה המאמר שעלה בידו מופת על זאת השאלה, ואם ידמה אדם וכל שכן אדים"טו כי הדבר אשר התבאר במופת תחיה קבלתו יותר חלושה אם לא ישמעו טענות החולקים עליו, ועוד שומו זה הדעת לו ושראויותו עליו טענות, האם אדים"טו יסכל ההפך בין הטענות והמופתים ובין הדעות אשר תחזק המחשבה בהם או תחלש ובין העניינים המופתיים, ועוד זה המאמר ההגדלי אשר קדמוהו מהדורות האמת לבעל דינו עד שיחזק דעתו הזה כולו יצטרך אליו במופת, לא, אבל כוונתו כלה היא שיבאר שדעתו יותר נכון מדעות החולקים עליו, מכי שיאמר שהעיון הפילוסופי יביא אל היות השמים נופלים תחת ההיות וההפסד

כהן ע"כ התחכם הרצ"ל לתת מגדעות דדדיו ולהלכות מגדעתם צמה שגם צעיניו נגדעות נחשצו: כי התנועה. תנועת הגלגל היא קדמונית: כשנעשה זה. ר"ל כשזכור דעת החולקים עליו: וסכל ההפך צין הטענות והמופתים. כן יאמר זכורדי (צ"ו לראשון) ז"ל: ומאין לנו מופת שאלה הזאת וכו', אך זאת היא כפלת צעין כל משכיל, וכי משל פנים יש דדד כי הנה כפי המצולד צדק הקודם צד' דרכים ילא הפילסוף להלחם צעד דעתו ולדעתם הם הקשים תנאיים מדווקים צננים על הקדמות לקוחים מטבע המציאות וכלם סותר הנמשך הוליד הקודם, על דרך אם היה השמש עולה הנה עתה הוא יום, אצל לא עלה השמש, א"כ איך עתה יום, כמצולד (צ' למלות הגיון), והמצולד (צח' משם), וסיה הקס כזה מופת משלי צהיות צנוי על הקדמה חושית חפושית כמצולד בכל דרך מדרכיו ד', וא"כ איך יאמר אלה האלגטיים שאין להפסד מופת דדד הקדמות? זאת היא כפלת! והתשובה כי לא יקום ולא יהיה המופת הצנו, על הקדמה הלקוחה מטבע המציאות המיוסד על הדד ההוא צטרם הווסדו כמו שיצד הרצ"ל צדק שא"ז, (והנה יאמר הרצ"ל שאדיסטו הרגיש צחלישות מופתיו מפאת הספק האמור ועל כן לא נחשצו צעיניו מופתים כי אם טענות ודאיות): מאמר ההגדלי. מאמר הספורי, והוא אמרו שאנחנו כשנעשה זה וכו': הזה כלו. האם כל זה יצטרך צעל המופת להזכיר דעת החולק עליו כי החולק על הדד המצולד אמתו צמופת הוא כמתעקש החולק על המופת:

והתפסד, אלא שהם לא נעדרו כלל, או נתהוו ולא נפסדו, ושאר מה שיוכר מהדעות ההם, וזה אמת בלא ספק כי דעתו יותר קרוב אל האמת מרעותם לפי לקיחת הראיות מטבע המציאות, ואנחנו לא כן נשוב כמו שאבאר, אבל כבר גברו התאונות על רוב הכתות ואפי' על הפילוסופים וירצו לקיים שארם"טו באר זאת השאלה במופת, ואולי דעתם ארם"טו באר זאת השאלה במופת והוא לא שער שעשה מופת עד שתתעוררו לזה אחריו, אמנם אני אין ספק אצלי בשאלו הדעות אשר יזכרם ארם"טו באלו העניינים, ר"ל קדמות העולם, ועלת התחלף תנועת הגלגלים, וסדר השכלים, כל זה אין מופת עלי, ולא חשב ארם"טו יום כלל שהאמרים ההם מופת, אבל כמו שזכר שדרכי עשות הראיות על אלו הדברים שעריהם נעולים בפנינו ואין אצלינו התחלה להם שנעשה ראיה בה, וכבר ידעת תורף דבריו והוא זה ואשר אין לנו בהם טענה או הם גדולים אצלנו מאמרנו בהם למה זה כך קשה מאמרנו אם היה העולם קדמון אם לא זה תורף לשוני, אלא שאתה כבר ידעת פירוש אבונ"צר לזה המשל ומה באר בו וחיותו מרחיק שיהיה ארם"טו מספק בקדמות העולם, ובה גאלינוס ביון גדול באמר שזאת השאלה מסופקת לא יודע לה מופת, ויראה אבונ"צר שהעניין מבואר גלוי יורה עליו המופת כי השמים קדמוניים ומה שבתוכם הווה נפסד. סוף דבר לא בדבר מאלו הדרכים אשר זכרנום בזה הפרק יתאמת דעת או יבוטל או יסופק בו, ואמנם זכרנו מה שזכרנו לדעתנו שרוב החושבים שהם השכילו ואע"פ שלא יבינו דבר מן החכמות יגזרו על קדמות העולם קבלה ממי שתתפרסמה חכמתם האומרים בקדמותו וישליכו דברי כל הנביאים, בעבור שאין דבריהם בדרך הלמוד, אבל בדרך ההגדה בשם האל, והוא הדרך אשר לא יתישרו בו, רק יחידים הצליחם השכל, ואמנם מה שנשתדל בו אנחנו מעניין חדוש העולם לפי דעת תורתנו הנה אזכרנו בפרקים הבאים:

פרק ששה עשר

זה הפרק אבאר לך בו מה שאמנינו אני בואת השאלה, ואחר זה אביא ראיה על מה שאשתדל בו, ואומר כי כל מה שיאמרתו מי שיהחשוב שהביא מופת על חדוש העולם מן המדברים אינו רוצה הראיות ההם, ולא אטעה עצמי בשאקרא דרכי ההטעאה מופתים, והיות האדם אומר שעשה מופת על שאלה אחת בהטעאות אינו מחזק אצלי האמת המבוקש ההוא, אבל מחלישו ומדריך למעון עליו, כי כשיתבאר הפסד הראיות ההם תחלש הנפש להאמין כאשר נעשה עליו הראיה, והיות העניין אשר אין מופת עליו נשאר עם היותו מבוקש לבד או שיקובל בו אחד משני קצוות הסותר יותר ראוי, וכבר זכרתי לך (נפק ע"ס חלק ח') דרכי המדברים בקיום חדוש העולם והעירותיך על מקום הטענה עליהם, וכן כל מה שזכרו ארם"טו והנמשכים אחריו מן הראיות על קדמות העולם אינו אצלי מופת חותך, אבל טענות ישיגים הספקות העצומות במה שתשמעוהו, ואשר אשתדל

בו

כל זה אין מופת עליו. וזה צהיות שאין לנו הקדמות מטבע המציאות להיות למוסדות ההקש אשר יעמוד למופת גשערי ההקדמות נעולים צפוינו, צהיות שאין ערך לטבע המיוסד עם הכללי מיוסד כמו שיתבאר צפוק שאל"ה, ובס אפס מקום צה לצד מספר השכליים ועילת שינוי תנועות הגלגלים, והנה הסכם נעו"טון איש עינגלא"עידה אשר ה' קודם זמננו זה כמו פ' שנים העריך מהירות התנועות ודפיוס עם חזק הכחיות והנשיכות ודפיון כמו שזכרתי זה כבר; אולם כל זה אומדנות לא מופתיות:

פרק ששה עשר. זה הפרק אבאר צו. הרצ"ל יבאר דעתו צה שהוא תאמין בחידוש מצחינת האמינו צתורת משה אך לא מצחינת ההתאמת המופת כי לא יעמוד ולא יקום המופת לא על החידוש

ולא על הקדמות כמו שיתבאר צ' שאל"ה: אצל מחלטה. כי הסומע מופת מה על ענין מה תדמה הכפס שהמופת הוא הסכס והאמונה הוא המסוכס

אשר

מורה נבוכים

בו אני שאבאר כי היות העולם מתחדש על דעת תורתנו שכבר בארתינו אינו נמנע, ושהראיות ההם כלם הפלוסופיות אשר יראה מהם שאין הענין כמו שזכרנו, ימצא לטענות ההם כלם פנים יבטלים, ויבטל עשות הראיה בהם עלינו, וכאשר התבאר לי זה והייתה זאת השאלה ר"ל קדמות העולם או החדשו אפשרית, היתה אצלי מקובלת מצד הנבואה, אשר תבאר עניינם אין בכח הענין להגיע אליהם, כמו שאבאר שהנבואה לא תבטל ואפילו על דעת מי שיאמין הקדמות ואחר שאבאר אפשרות מאמרנו אתחיל בהכריעו על זולתו בראיה עיונית גם כן ר"ל בהכריע המאמר בתודו על המאמר בקדמות, ואבאר שכמו שתתחייב לנו קצת הירחקות באמונת החדוש, כן תתחייב הירחקות יותר גדולה ממנה באמונת הקדמות, וחנני אתחיל עתה בהמציא הדרך אשר תבטל ראיות כל מי שיעשה ראיה על קדמות העולם:

פרק שבעה עשר

כל מתחדש היה אחר שלא היה, ואפי' היה החומר שלו נמצא ואמנם הפשיט צורה ולבש צורה אחרת, יהיה טבעו אחר התחדשו והשלמו ונחלו בלתי טבעו בעת התהוותו ואתחילו ביציאה מן הכח אל הפעל, וזולת טבעו ג"כ קודם שיתנועע ליציאה אל הפעל. והמשל בו כי טבע זרע הנקבה והוא דם בכיסו בלתי טבעו בעת ההריון כשיפגשו זרע הזכר ואתחיל להתנועע, וטבעו ג"כ בעת ההיא בלתי טבע והיו השלם אחר הולדו, ואין לעשות ראיה בכל הפנים מטבע הדבר אחר היותו והשלמו והיותו מיושב על השלם שבעניינו על ענין הדבר ההוא בעת תנועתו לחיות, ואין מביאין ראיה מענינו בעת תנועתו על ענינו קודם שיתחיל בתנועה, וכאשר תטעה בזה ותמשיך עשות הראיה מטבע הדבר ההוא בפעל על טבעו והוא בכח, יתחדשו לך ספקות גדולות והיו מן השקר אצלך עניינים יתחייב היותם ויתחייבו אצלך עניינים שקריים ונניח במה שהמשלנו בו שאיש שלם במדע המוטבע באדם מאד נולד, ומתה אמו אחר שהניקתהו חרשים ואביו לבדו השלים גדול הנולד ההוא, באי נגור, עד שגדל והשכיל וידע, והוא לא ראה כלל אשה ולא נקבה מנקבות שאר בעלי חיים, ושאל ואמר לאיש אחד מאשר אתו איך נמצאו? ועל אי זה ענין נהיונו? וענהו הנשאל כי כל איש ממנו אמנם נתחזה בבטן איש ממנו כמותו הוא נקבה בצורת כך, ושכל איש ממנו היה קטון הגוף בתוך הבטן, יתנועע ויוון ויצמח מעט מעט והוא חי, עד שיגיע אל גבול כך מן הגדול יפתח לו שער בגוף למטה שיצא ממנו, ולא יסור היותו צומח אחר כן עד שישוב

אשר צהעד הסצה יעדר המסוצצ לכן צהרגיש הכפס טעות המופת תחלס למונתה, ואמר זה נגד כת המדצדים וקלת המתפלספים מצני עמנו הנוטלים פנים צתורה ועושים מופתים הטעיים על חידוש העולם וחושבים כי צזה יחזקו למונת החדוש ונחסוך הוא כי מרפס האמונה צהודע כי המופת היה צכוצ צלדנו התולדה האמונית. ומן מולל הדצדים תשכיל כי לא יפה עושים קלת צני עמנו הצודים או המספרים ספורי מעשיות נפלאים צדים צצצע המציאות למען חזק צס דעת אחת מד"ת או מדצדי חז"ל כמו ספורי פליאות זרות מתפוטוי הנשים הצקנות אשר מיטע ספורס כוצס, כי תלצד שהוא עוצר על עשה דלודיתא מדצד שקר תדחק, אללל אף כי יחלס האמונה צלצ משכילי העס מצני כחשי הספורים, ועל כיוולל צזה נאמר פתי יאמין לכל דצד ועדורס ציון לשצורו. ועלינו זאת המורה להאמין צספורי התורה ודצדי חז"ל צלי דל"ל או מופת:

פרק שבעה עשר. כל מתחדש יצא צמשל ומלינה שסוס תשכיל מעולס ועד עולס לא יוכל עשות מופת על קדמות העולס או על חדשו עד שהתורה תכריע החדס צצנולל לא מפי המחקר השכלי: והוא דס צכסיו, זרע הנקצה הוא דס החימוד היוולל לפעמים כמו הקרי צוצר, ע"כ אמרו ז"ל שהאשה מזדעת האדום:

שישוב כמו שתראנו, והנולד ההוא היתום, ישאל בהכרח ויאמר, וזה האחד ממנו בשיחיה קטן בבטן והוא זה מתנועע צומח אם היה אוכל ושותה ומתנשם בפיו ונחידיו ויוצא? יאמר לו לא, והוא בלא ספק יתחיל להכחיש זה ועמיד המופת על כל העניינים האלה האמתיים שהם נמנעים, בעשותו ראיה בנמצא השלם הנה ויאמר כל איש ממנו כשתכלא ממנו הנשימה קצת שעה ימות ויבטלו ממנו תנועותיו, ואיך יצויר שיחיה איש ממנו בתוך כים סתום טקיף בו בתוך נוף מרת חדשים והוא זה מתנועע? ואלו בלע אחד ממנו צפור היה הציפור ההוא מת לשעתו בהגיעו באצטומכה וכל שכן בבטן התחתון, וכל איש ממנו אם לא יאכל המזון בפיו ושתה המים בימים מועטים ימות בלא ספק, ואיך ישאר חדש האיש חי מבלי מאכל ומשתה? וכל איש ממנו כשיזין ולא יציא בימים מועטים ימות בכאב גדול ואיך יעמוד זה חדשים בלא יציאה? ואלו נקב בטן אחד ממנו ימורה אחר ימים, ואיך יתשב שזה העובר היה טבורו פתוח? ואיך לא יפתח עינו ולא יפרוש כפיו ולא יפשוט רגליו וכל אבריו שלמים אין הלי בהם כמו שחשבתם? וכן ימשך לו ההקש כולו שהאדם אי אפשר בשום פנים שיתחתה על זאת הצורה: והתבונן זה המשל ובחנהו אתה המעיין ותמצא זה עניינו עם אדם"טו שזה בשוח, שאנחנו עדת הרודפים אחר משה רבינו, ואברהם אבינו ע"ה, נאמין שהעולם נתחתה על צורת כך וכך והיה כך מכך ונברא כך אחר כך, ויבא אדם"טו לסתור דברינו ויביא עלינו ראיות מטבע המציאות הנה השלם ההוא בפעל, אשר נודה לו אנחנו שהוא אחר התיישבו ושלמותו לא ידמה דבר ממה שהיה עלי בעת ההווה, ושהוא נמצא אחר התעדר הגבור, ואי זו טענה תעמוד עלינו מכל מה שיאמרו, ואמנם יתחייבו הטענות האלה על מי שיאמר שטבע זה המציאות הנה, יורה על היותו מחדש, וכבר הודעתך שאני לא אומר זה: והנני אשוב ואזכור לך שרשי דרכי ואראך איך לא יתחייב לנו מהם מאומה בשום פנים, אחר שטענתנו שהעולם בכללו המציאות השם אחר העדר, והוהו עד שנשלם כמו שתראהו, אמר כי החמר הראשון לא הוה ולא נפסד, והתחיל להביא הראיות על זה (עפ"י י"ד מה) מן הרבדים ההם הנפסדים, ולבאר המנע היותו, וזה אמת שאנחנו לא אמרנו שהחמר הראשון נהנה כהתהוות האדם מן הווע, או יפסד כהפסד האדם אל העפר, אבל אמרנו, שהשם המציאו מלא דבר, והוא על מה שהוא עליו אחר המצאו, ו"ל היות מתהוות ממנו כל דבר ויפסד אליו כל מה שנתהוה ממנו, ולא ימצא ערום מצורה ועדו יגיע תכלית ההויה והתפסד, והוא לא הוה כהויה מה שיתהוה ממנו, ולא יפסד כהפסד מה שיפסד אליו, אבל נברא, וכשירצה בוראו יעדרתו העדר גמור מוחלט: וכן נאמר בתנועה בשוח, שהוא הביא ראיה מטבע התנועה שהיא בלתי הוה ולא נפסדת, והענין אמת שאנחנו נאמר כי אחר המצא התנועה על זה הטבע שהיא נחה עליו, לא ידומה הויה ותפסדה הויה כללית ותפסד כללי, כהויה התנועות הפרטיות ההוות וכהפסד התנועות הפרטיות, והוא ההקש בכל מה שיתחייב לטבע התנועה, וכן המאמר בתנועה הסבובית אין התחלה לה הוא אמת, אחר המציא הגשם הכדורי המתנועע בסבוב לא תצויר בתנועתו התחלה, וכן נאמר באפשרות המתחייב שיקדם לכל מתהוה, כי זה אמנם יתחייב בזה הנמצא המיושב, אשר כל מה שיתהוה בו אמנם יתהוה מנמצא אחר, אמנם הדבר הנברא מהעדר, אין שם דבר נרמו אליו לא בחוש ולא בשכל שיקדם לו אפשרות, וכן נאמר בהיות השמים אין הפוך בהם הנה זה אמת

אמר כי החומר הראשון, ידמו אל הדרך השני האמור צפ"ד: וכן אמר צננועה. ידמו אל הדרך הראשון האמור צפ"ד: וכן האמור צננועה הסבובית. ידמו אל דרך השלישי שם: וכן האמור צננועה: ידמו אל דרך הרביעי: וכן האמור צננועה השמיים אין הפוך בהם. דמו אל ההקדמה אשר עליה הוסד הדרך השלישי: שנתהוה השמים קודם

מורה נבוכים

אמת אלא שאנחנו לא אמרנו שהשמים נתהוו כהתהוות הסוס והחמור, ולא אמרנו שהרכבתם תחייב להם התפטר כצמחים וב"ח מפני ההפך שבהם, ועקר העניין הוא מה שזכרנוהו כי הנמצא בעת שלמותו ותמותו לא יורה עניינו ההוא הנמצא לו על עניינו קודם שלמותו, ואין דחוק עלינו גם כן מאמר אומר שנתהוו השמים קודם הארץ, או הארץ קודם השמים, או היות השמים בלתי כבדים, או מין ב"ח בלתי מין אחר, כי זה כלו בעת היות זה הכלל, כמו שהבעלי חיים בעת היותו היה הלב ממנו קודם לבציע כמו שיראה לעין, והגדלים קודם העצמים ואע"פ שאחר שלמותו לא ימצא בו אבר מבלתי אבר מכל האברים, אשר א"א עמידת האיש מבלעדיהם, זה כלו יצטרך גם כן אליו אם ילקח הכתוב כפי פשוטו ואע"פ שאין העניין כן כמו שיתבאר כשנבאר בזה המאמר: וצריך שתזהר בזה העניין שהוא חומה גדולה בניחיה סביב התורה מקפת בה מונעת אבן כל משליך אליה, ואם יטעון עלינו אר"ם טו"ר"ל האוחז דעתו ויאמר אחר שלא יורה לנו זה הנמצא, במה זה ידעתם אתם שזה מהווה ושהיה שם טבע אחר היותו? נאמר שזה לא יתחייב לנו לפי מהשבתנו, שאנחנו לא נשתדל עתה שנקיים שהעולם מחודש, אבל אשר נשתדל בו הוא אפשרות היותו מחודש ולא תבטל זאת הטענה בתביא ראיה מטבע המציאות אשר לא נתלוק בו. וכאשר התקיים אפשרות הטענה כמו שביארנו נשוב אחרי כן ונכריע דעת החדוש, ולא ישאר בזה השער אלא שיביא לנו ראיה בהמנע היות העולם מחודש, לא מטבע המציאות אבל ממה שיחייבוהו השכל בחק השם, והם הדרכים השלושה אשר כבר הקדמתי לך זכרם, ושם יעשו בהם ראיות על קדמות

האלה. מחלוקת החכמים ז"ל: כפי פשוטו. ר"ל כפי פשוטו הכתובים האמורים זמ"ז שנצדק כל דבר ציומו, אמנם חז"ל אמרו שנצדקו כלם ציוס אחד אשר עוד זכור וזכרנו (צלמ"ד מה): ולא ישאר צד. לא ישאר לנו צד השער ליישז כי אם מצוכת שלשת הדרכים המוצגים צדוק פ"ד שהצגים אחדיו לדיסעו הולילו מפולסופיותו לקיים קדמות העולם מלך האל ית':

ובין מולא הדברים תשכיל ותדע כי לפי דעתנו אנחנו קהל עדת ישראל מאלמי החידוש כדת משה, יהיו מימי פעולות הש"ית המתחדשות צעולמו שמים שהן ארבע, דליאיות טעניות נסיות חפישיות, הצדליאיות הס הפעולות שנעשו צשט ימי צדאשית שהיו ים מאין, הטעניות הס הפעולות הנעשות צעולם מיום השציעי והללה צצנות טעניות ים מים ר"ל שכל פעולה תתהווה מחומר מוכן אליה, האפרוח מהצלה האדם מהטפה הזדעית וולתם ככתב אשר צדא אלהים לעשות פי' הוא ית' צדא ים מאין לעשות טענע ים מים, הנסיות הס הפעולות אשר יחדש הש"ית לשעתם צלי הכנת החומר לשיהיה דלוי לאותה פעולה כמו שז הטעם לנחש והמים לדם, החפשויות הס הפעולות אשר יחדש הש"ית ב"כ לשעתם כמו הנסיות אך נצדלות מהם צהיות שהנסיות נעשות צלי הכנת החומר כחומר ואלה נעשים צצנות החמדיים לפעולותיהם צמנה הטענע דק שהם נפעלות צומניהן צנס כמו דדת המן ופתחת פי האלך צצליעת קדח ופתחת פי האתון ויהדלות המים למואז אדומים כדס. אלה הפעולות וכו' ואל צהס היו לפי מנהגי הטענע כי גם היום ימנע אלהים דגן שמים צקלת מקומות (אף שלא ידמה למן מ"מ עיקר הפעולה כצד הטענע המליאות, וגם פתחת פי האתון כצד הול לפי מנהגי הטענע שהתפתחו צעופות דצד יצדד כלמורים) ועיקר הנס צהס שטעשים לשעתם צעת האורך להם, ונקדאים חפשויות שהם מתחפשות צצנזשי הטעניות. וצזה תצין אמרס ז"ל צקלת הנסים תנאי התנה הקצ"ה על הים שיקדע, וכו' וצקלתם יאמרו שנצדלו צע"ס צין השמשות, וזה כי הנסים החפשויות הס אמעיים צין הפעולות הצדליאיות והטעניות ע"כ יאמרו עליהם שנעשו צע"ס צהס שעתה הויא הצדילה צין צ' מימי הפעולות האמורי. אולם הנסיות צהיות שהם כלם צשינוי מנהגי הטענע יאמר עליהם תנאי התנה הקצ"ה וזה כי קשה לפינוי ות' לשנות מנהגי הטענע אשר יקדם צחכמה ע"כ יאמר על הנסים כאלה תנאי היו דצדיהם כלומר גם הס נעשו צחכמה המותנה עליהם צשט ימי צדאשית ומהצדאל שאין שום פועל פעולה מתנגדת לעצמו, והנה צהיות הש"ית עלם החכמה כמו

קרמנות העולם מצד האל יתעלה, והנני אראה לך אופני הביא הספוק עליהם, עד שלא תתאמת מהם ראה בשום פנים, בפרק הבא:

פרק שמונה עשר

הדרך הראשון אשר יוכרו, שיתחייב לנו בו כפי מחשבותם שהשם יצא מן הכח אל הפעל כשיחיה פועל עת אחת ולא יפעל עת אחרת, וסתירת זה הספק מבוארת מאוד והוא שזה העניין אמנם יתחייב בכל מודכ. מחמור בעל אפשרות ומצורה, כי בלא ספק כשיפעל הגשם ההוא בצורתו אחר שלא עשה, כבר היה בו דבר בכח ויצא לפעל וא"ל מבלתי מוציא. כי זאת התקדמה אמנם התבארה במופת בבעל החמור, אבל מה שאינו נוף ואין לו חמור אין בעצמו בשום פנים אפשרות, וכל מה שיש לו הוא בפעל תמיד ולא יתחייב בו זה ולא ימנע בו שיעשה עת ולא יעשה עת, ואין זה שני בחק הנפרד ולא יציאה מן הכח אל הפועל: והראיה על זה השכל הפועל על דעת ארים"טו והנמשכים אחריו אשר הוא נפרד, והנה יעשה עת אחת ולא יעשה עת אחרת כמו שבאר אבונ"צר במאמרו בשכל, אשר שם אמר דבר זה לשונו: אמת וגלוי כי השכל הפועל לא יעשה תמיד, אבל יעשה עת אחת ולא יעשה עת אחרת, וזהו לשונו והוא אמת מבואר, ועם היותו כן לא יאמר שהשכל הפועל משתנה, ולא היה פועל בכח ושב בפעל כאשר עשה בעת אחת מה שלא עשהו מקודם, כי אין ערך בין הגשמים ובין מה שאינו גשם ולא דמיון בשום פנים, לא בעת הפעל ולא בעת החמנוע מן הפעל, ואמנם יאמר לפעולות הצורות הנשואות בחמרים ולפעולות הנפרדות בפעולת בשתוף השם, ולזה לא יתחייב מהיות הנפרד בלתי עושה בעת אחת הפעל אשר יעשהו אחר כן שיחיה יוצא מן הכח אל הפעל כמו שנמצא זה בצורות הנשואות בחמרים. ואולי ישוב חושב שבוה המאמר קצת הטעאה, וזה כי השכל הפועל אמנם התחייב שיעשה עת אחת ולא יעשה עת אחרת, לא מפני עניין אחד בעצמו, אבל מפני הכנת החמרים, אמנם הפעל ממונן הוא תמיד לכל מוכן, ואם היה שם מונע מהפעל ההוא מפני החומנה החמירית לא מפני השכל בעצמו, ידע זה החושב, שכונתנו אינה להגיד הסבה אשר בעבורה עשה הבורא יתעלה בעת אחת ולא עשה בעת אחרת, ולא אחייבנו בזה המושל ואמרנו שכמו שהשכל הפועל יעשה בעת אחת ולא יעשה בעת אחרת והוא נפרד, כן הש"י לא אמרנו זה ולא חייבנוהו, ואלו עשינו זה היתה הטעאה, אבל אשר חייבנוהו והוא חיוב אמתי, שהשכל הפועל

שכתב החצר (שני לשני מכתרי) ז"ל ונקרא אותו חכם לצד מפני שהוא עלם החכמה, על כן לא יתכן שיפעל דבר נגד החכמה כי אם כהפוך הוא כל פעולותיו ית' הם כפי מנהגי החכמה ככתוב כלם צחכמה עשית, והנה שלשת מיני הפעולות שהם הטבעיות והנסיות והפשוטות אלוהי משיגים שכן דבר מני חכמתו ית' זהם, אך הצדיות אין אלו משיגים כלל מהחכמה המיוסדת זה צהיות כי לא נשכיל על דבר כ"א צדצד שיש לנו השגה מה צו משי"א הצדיות שאין לנו השגה כלל צחכמה המיוסד זהם צהצדלם ע"כ הם נעלמות וזה שאמרנו ז"ל להביד כח מ"צ לצדד ודס אי אפשר למיכך סתם הכתוב צדלשית צדל. וצחנת ותדע שאין אחד יעיד על המין כלו, והנה אלוהי רואים שאישי המינים מתחדשים מהחומר הראשון הנה זה יעיד על חידוש החומר הראשון ג"כ כי כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על דבר החידוש לא ללמד על עצמו יצא אלל ללמד על הכלל כלו יצא, ואם אינו ענין לחידוש החומר הראשון יש מיש כמו חידוש הפרטים וזה כי לא יתכן היות חומר צלי צורה מחומר צלי צורה צציוורנו לדרך השני (צפי"ד מזה) לכן תוורו ענין על הפחדות. החומר הראשון יש מאין, ודמו לצדד והחכמה מאין תמלא, והטעם החכמה הנקדחת יש ככתוב להנחיל אורחי יש שהיו עלם החכמה המהיה כל ימות כעטם כלם צחכמה עשית היא נמלאת מאין ר"ל מיוס

מורה נבוכים

הפועל אשר אינו גוף ולא כת בגוף ואע"פ שיעשה עת אחת ולא יעשה הפעל ההוא עת אחרת היתה סבתו אי זה דבר שהיה, לא יאמר בו שיצא מן הכח אל הפעל, ולא שהיתה בעצמו אפשרות, ולא שהיה צריך למוציא ויציאו מן הכח אל הפעל. הנה כבר נדחה מעלינו זה הספק הגדול אשר ספק עליו האומר בקדמות העולם. אחר שאנחנו נאמין שהוא יתעלה אינו גוף ולא כת בגוף ולזה לא יתחייב לו שנוי כשעשה אחר שלא עשה: **הדרך השני**, הוא אשר יחייבו בו קדמות העולם להעלות המביאים והמתחדשים והמונעים בחקו יתעלה: והתרת זה הספק כבדה והיא רקת מאד, ושמענה. דע כי כל פועל בעל רצון שיעשה פעולותיו בגלל דבר אחר, הוא בהכרח יתחייב לו שיעשה עת אחת ולא יעשה עת אחרת מפני מונעים או מתחדשים. והמשלו שהארס על דרך משל ירצה שיהיה לו בית ולא יבנהו מפני מונעים, וזה כשלא יהיה החמר שלו נמצא, או יהיה נמצא ולא יבא לקבל הצורה להעדר הכלים, והנה יהיו החמר והכלים נמצאים ולא יבנה להיותו בלתי רוצה לבנות מפני שאינו צריך למחסה, וכשיתחדשו מתחדשים כהם או קוד יבאחו לבקש המעון או ירצה לבנות. הנה כבר התבאר כי המתחדשים ישנו הרצון, והמונעים יעמדו כנגד הרצון ולא יעשה בעבורם. זה כלו כשיהיו הפעולות מפני דבר אחר חוץ לגוף הרצון; ואמנם כשלא יהיה לפעל תכלית אחת בשום פנים אלא היותו נמשך אחר הרצון, יהיה הרצון ההוא בלי צורך למביאים, והרצון ההוא אע"פ שלא יהיו לו מונעים לא יתחייב שיעשה תמיד, אחר שאין שם תכלית אחת יוצאת אשר בגללה יעשה, ויתחייב כשלא יהיו מונעים למצא התכלית ההוא שיעשה, כי הפעל הנה נמשך לרצון לבד; ואם יאמר אומר זה כולו אמת, אמנם היותו רוצה עת אחת ולא ירצה עת אחרת האין זה שנוי? נאמר לו לא, שאמתת הרצון ומהותו זה ענינה, שירצה ולא ירצה, ואם היה הרצון ההוא לבעל חומר עד שיבוקש בו תכלית אחת יוצאת יהיה רצון משתנה לפי המונעים והמתחדשים, אמנם רצון הנפרד אשר אינו מפני ד"א בשום פנים אינו משתנה, ולא היותו רוצה עתה

דבר

כדור אלהים ארץ ושמים מאין המוחלט, אך טרם הוסד טבע המציאות אין חכמה ואין תבונה לנו למשגת כלל, וזה שאמרו ז"ל ואי אתה דשאי לשלול מה לפנים מה לאחור וזה כי אין לנו השגה בהעדר כל יסוד או צמיתות מהותו כ"צ, וזהיותו ית' ע"ס החכמה כאמור לכן כל אורח חכמה הוא אורח ה' וזהיותו ית' מקור חיים לכן כל אורח חיים חסד וכו' ככתוב והחכמה תחיה צעלים ועל הסך תאמר כל משגלי אהבו מות. וזו יודע מצד ראויו לו לתת כבוד לכל ת"ח כי הוא חלק אלה ממש, וכבר הקיפו ז"ל כבודם לכבודו ית' כאמרו ז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח:

הדרך השני

ישוה לסתור הראיה שהציאו תלמידי אריסטו מעט המציאות והמונעים כאמרם כי יפעל הפועל צעת מצלתי עת לפי המונעים או המציאים, אולם הש"ת צהיות שאין לו מונעים ולא התחדשות לזון אשר יסצנו מציאים על כן אפשר מקום שיעשה עת מצלתי עת אצל פעולתו מתחדת כמציאותו, ועל זאת יסד הרב ז"ל כי הפעולה לפי המונעים והמציאים תהיה לאיש פעולתו העושה מעשהו בגלל תכלית אחד, משא"כ הש"ת שאינו פועל בגלל היותו תכלית כי אם צלזון לצד צלי עעם ותכלית ע"כ אפשר מקום לשאלה למה פעל עתה ולא פעל ערם זו העת שהתחיל זה? כי התשובה אמריה תאמר כן דלה ואין עעם צלזון ודבר זה שנוי (צ"ג לשינוי) כי גם אם יאמר הרב ז"ל שהש"ת פועל צלזון לצד צלי כוונת תכלית מה לפעולתו. ובמחילה מכבוד הרב ז"ל כי לא יכונה דצדיו צפעם הזאת מלך השכל והכחצו והקצלה, א' השכל יאמר כי הוא זו הפעולה הנעשית לתכלית מה היא יותר מעולה מהנעשית לתורה והצל, וזהיות כי לפעולות האדם צכל מעשהו הכל לתכלית א"כ יהיו פעולות האדם יותר חסודות מפעולות הש"ת, זה ענין לא יתכן, ואריסטו (צחמיטי לראשון מספר המדות) ב"כ התפלל מהאומרים שאין תכלית למציאות האדם צכלל ואמר הוא איך יתכן שחלקי האדם יהיה להם תכלית וכלו לא יהיה לו תכלית? וכזה כאמר צמיתות העולם צכלל, צ' הנה הכתוב נאמר לא תורה צדלה וגו', ב' הנה הקצלה אמריה תאמר צדשית צצציל ישראל שנקראו ראשית,

וצצציל

חלק שני

כו

לבר וירצה וולתו מחד שינוי בעצמו, ולא יביא זה לתת סבה אחרת כמו שהיווה פועל ולא פועל אינו שנוי, כמו שבארנו, והנה חתבאר כי רצוננו ורצון הנפדר אמנם יאמר עליהם רצון בשתוף ואין דמיון בין שני הרצונים. הנה כבר הותרה ג"כ הקושיא הזאת, והתבאר שלא יחייב לנו מן הדרך הזה שקר, וזהו השתדלותנו בוכמן שירעת: **הדרך השלישי** והוא אשר יחייב בה קדמות העולם להיות כל מה שהייבתהו החכמה שיצא כבר יצא וחכמתו קדומה בעצמו, יהיה המתחייב מומנה קדמון, וזה ר"ל חייב חלוש מאד, וזה שאנחנו כמו שנסכל חכמתו אשר חייבה שיהיו הגלגלים תשעה לא יותר ולא פחות, ומספר הככבים על מה שהם עליו לא יותר ולא פחות, ולא יותר גדולים ולא יותר קטנים, כן נסכל חכמתו בהמצאו הכל אחר אשר לא היה מומן קדוב, והכל נמשך אחר חכמתו התדירה אשר אינה משתנה, אלא שאנחנו נסכל סכלות גמורה דרך החכמה ההיא ומשפטה, אחר שהרצון ג"כ ברעתו נמשך אחר החכמה, והכל לבר אחר ר"ל עצמו וחכמתו, שאנחנו לא נאמין בתארים. והנה תשמע בזה העניין הרבה כשנדבר בהשגחה (ל"ה י"ז וי"ח לשל"ס), ובזאת הבחינה תפול זאת ההרהקה: ואמנם מה שזכרו אר"טו מהסכים האומות מימי קדם, משכון המלאכים בשמים, ומהיות הא' בשמים, וכן בא בגדאח מן הכתוב, אין זה לראיה על קדמות השמים כמו שירצה הוא, אבל זה נאמר לראיה על שחשמים יורונו על מציאות השכלים הנפרדים והם הרוחניים והמלאכים, והם יורונו על מציאות השם והוא מניעם ומנהיגם, כמו שבאר ונגלה שאין שם ראיה תורנו על מציאות הפועל לפי דעתנו כראית השמים, והם יורונו ג"כ לפי דעת הפילוסופים כמו שזכרנו על מציאות מניעם ושהוא לא גוף ולא כח בגוף. ואחר שבארנו לך מאפשרות טענתנו ושאננה

וצטיל התורה סקולת ראשית דעת, ואמרו צעזעה מאמדות נצלא העולם כדי להפדע וכו', ונאלו יאמרו שתכלית הצדיקים היתה למען המלאך השלימות והשלמים בעולם. והר"י ז"ל כתב צען חיים דיש כללים שתכלית הצדיקים היתה כדי להראות שלימותו, וצדק עולמים כתב למען הטוב לצדקו, וצ' תכליתיים אלו עם היותם גדלים כמתנגדים כי הלאשון הוא צעזור הפועל והצ' צעזור הפועל, אף כי לא יתכן שישלם הש"ת ע"י זולתו והם דואי שלימותו, הכה יהיו שתיים לאחדים צדיקו צלי ספק ומצוכה כלל. ולא די שצדקי הצד' ז"ל צמחלה מנכדור סותרי ד"ת אלא אף כי סותרי דצדי ענמו צהיות (שצ"ה לשל"ס) כתב שגדר פעולת ההצל הוא כל פעולה שאין לה כוונה תכליתית, ולפ"ז א"כ תהיה הצדיקה לתוכו והצל ח"ו. לכן ראיתי את דצדי הר"י ז"ל כי טוב פתר שתכלית הצדיקה היא למען הטוב לכל מוצר צלי תשלום גמול, וזהו כי פרי ההעצה הוא להטוב לטובים שהם פרי היצורים אלה איפו הם שלומי אמוני משכילי צ"א אשר הטוב היותר נעלה להם הוא צהדאותיותם את אשר כצור שלימותו ית' מצחינת שלימות יצוריו כי שלימות הפעול מורה על שלימות פועלו וממלאו, והוא להרמות צאמרו ז"ל כדי להראות שלימותו. והנה מהמנצור ההצדל שצין הקדמות והחידוש הוא ההשגחה והגמול והעונש, כי לדעת הקדמות העולם כמנהג הטבע נורב ואין עם ההשגחה פדעית ושכר ועונש כמו שכתב הצד' ז"ל צעזם שאלו יצאה הש"ת להאריך כנף צצור אחד לא יוכל עשהו, מש"כ לדעת החידוש שהוא ית' כל יכול לשנות הטבע כלצור ולהשגיח השגחה פדעית לתת לאיש כדרכו, ומהמנצור שההשגחה הפדעית היא יותר עוצה לצמי אלם מההשגחה הכוללת כי ישיגה על כל יושגי ארץ וינערו דשעים ממנה לכל יחידיו עולמו, על כן ראה כי החידוש צלצון הוא יותר טוב ליצוריו מהקדמות צחיו, לכן למלם כה החיוצ הצעל צלי תכלית צומן וצמקוס, וצדא עולמו כלצורו צחידוש וצכה צעל תכלית (זה רמז צענין המלאך שצאמרו המקובלים), למען הכיוב עולמו צמשפט פדעי כלצורו כי הוא זה הטוב והיותר שלם צההגה העולם כאמור, וזה צאמר הכתוב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, והוא צאמרו ז"ל צעזעה מאמדות נצלא העולם כדי להפדע וכו' והוא צאמרו ז"ל צטיל התורה וצטיל ישראל, כי פרי השלימות היא התורה ופרי השלימות הם שלומי אמוני ישראל שקדמו צמחשזה לטיותם תכלית המעשה שהיא צמחשזה תחלה. והנה צהיות כי ראה ה' את החידוש כי טוב יותר מהקדמות, אפס מקום למצוכה המונעים

מורה נבוכים

ושיאנה נמנעת כמו שיחשוב מי שאומר בקדמות, אשוב ואבאר הכרעת דעתנו בעיון, ואראה מה שיתחייב לדעתו מן ההרחקה בפרקים הבאים:

פרק תשעה עשר

כבר התבאר לך מדעת אריסטו ומדעת כל מי שאומר בקדמות העולם, שהוא יראה שזה המציאות היא מאציל הבורא יתעלה על צד החיוב ושהוא יתעלה על זה עלול וכן התחייב, וכמו שלא יאמר בו יתעלה למה נמצא? או איך נמצא? כן ר"ל אחד ובלתי גוף, כן לא יאמר בעולם בכללו למה נמצא או איך נמצא? כן? כי זה כולו מתחייב שימצא כך העלה ועלולה, ואי אפשר בהם העדר כלל ולא שני ממה שהם עליו, וע"כ יתחייב מזה הדעת חיוב התמות. כל דבר על טבעו, שלא ישתנה בשום פנים דבר מן הדברים מטבעו, ולפי זה הדעת יהיה שני דבר מן הנמצאות מטבעו נמנע, ולא יהיו א"כ אלו הדברים כלם בכונת מכוין בחר ורצה שיהיו כך, שאם היו בכונת מכוין, כבר היו בלתי נמצאים כן קודם שיכוונו: ואמנם לפי דעתנו אנהנו העניין מבואר שהם בכונת, לא ע"צ החיוב, ואפשר שישנם המכוין ההוא ויכוין כונת אחרת, ואמנם לא כל כונת בסתם

המונעים והמציאים כי ע"ס החידוש הוא ע"מ המציא לירי חידוש, אשר צו ההנחה אפס מקום לקדמות מוחלט כאמור לו לקדמות החידוש כי עם הנחת החידוש אין חילוק צין לו התפתח המציאות אחרת לו מאלף אלפים שנה. הנה זאת מקדמה המקוצלים דעה והצניעה כי היא חומה צורה לתורת ה'. ואחר שתחילת יצירת האדם למען הראות את אורש כבוד שלימותו ית' לפי צניעת החכמה אשר יסד צלימות יצוריו אשר צו יוכה המשיביל צלמותו לצוא אל מנוחת האורש האנושי ולא נחלת העו"כ, הנה מן מולד הדברים תשכיל כי החכמים צעיקים רשעי כסל שונאי דעת אשר צשט נפשו עולמים עיניהם מלאות פועל אלהים ומעשהו צעצעי היורה, עתידים ליתן את הדין, כי הא למה זה דומה למלך אשר נדד רוחו אורו לתת כבוד לאחר מעצדיו, וצא צרכו וצפדו לפני פתח צית העצד למען הראות כבוד אשרו ואת יקר תפארת גדולתו ומעשה תקפו וצבדתו צעכסי המלחמה, והעצד הזה צבאות לצו ודורו לא יא לקדמת המלך ולא ראש צבדורו, הנה צלי ספק שהעצד הוא מחייב ראשו למלך כי זלזל צבדורו, אשר כן אלה שונאי החכמה אשר פועל ה' לא יציעו ומעשה ידיו לא ראו צשט נפשו מחייבים את ראש למלך ה' כי דד ה' צו, אחרי אשר הסתיר פניו מלאות את ה' הדור צלצורו לצום מלכות עד"כ ה' מלך גאות לצם, פי' ציום מלך ה' על יצוריו ר"ל צראשית הצדיקה כי אין מלך צלי עם אז לצם לצושי גאות וכבוד שהם יצוריו אשר צהיכלו ועולמו כלו אומר כבוד שמו על שם פעולותיו כעס כל הנקלא צשמי ולצבדו צראתיו, וצאלה המלצושים הוא ית' מתדאש למשכיליו כי המלך ה' אין רואים אורו ערום מיוצוריו ככתוב ודאית את אחוריו וגו' שהוא כינוי ליצורים הנמשכים אחריו כמו שפ' א ית צדדתי וגו', ועל דשעי כסל כמו אלה העולמים עיניהם מלאות כבוד אלהיו והדד גאורו, נאמר דשע כבוצה אסו צל יראה גאות ה', ה' דמה ידך צל יחזיק, ועליהם יתפלל המשורר השצ גמול על גאים זה עטם סמיכות הפרשיות כמו שציאורנו צציאורנו לספר תהלים. סוף דדד תכלית היורה היא למען ייעיז, ותכלית ההעצה להראות שלימותו לישרים צלצותם כמו שכתב הר"י ז"ל ועם זאת האמונה אין שטן ואין מצוה. ועוד נדד צזה צקלת פרקי זה המאמר:

פרק תשעה עשר. כבר התבאר צזה הספק יעיר הדד על ענין ההתייחדות וההעצרה אשר כדד דדד צו צהקדמה העשירית מע"ג לראשון) ושם נאמר כי זכור וזכרו עוד ועתה יעיר עליו ושלם נות לדקו, וצהקדמה זו ר"ל צהתייחדות קלת הנמצאים צענין אחד וצורה מיוחדת מצלעדי צורה צולתה כפי העצוד על המחצצה הנה זה יורה על כונת מכוין ודלון דואה צהתייחדות הדדד הוא ערס צאתו אל פעל ההויה, זה דא' על החידוש: כדד היו צלתי נמצאים. ועם היות כי לפעולות ה' צמלאות הנמצאים אין שם קדימה זמנית למחצצתו על העשות הפעולה הצלויה כי כל פעולה כשעלתה צמחצצתו כן נעשתה צעתה היא כאמור (צ"צ לדשעי מכתרי) צפי' ספר וספור וספר האמור צספר יצירה,

בסתם, כי יש שם טבע הנמנעות קיים א"א בטולו כמו שנבאר. וכונתי בזה הפרק שאבאר לך בראיות קרובות למופת, שמציאותנו זאת תורנו על שהיא בכוונת מכון בהכרח, מבלתי שאעמום על מה שהתגברו עליו המדברים, מבטול טבע המציאות, והמאמר בחלק, ובראות המקרים בהתמדה וכל מה שבארתי לך (נפיק ע"ג חלק ה') משרשקם, אשר אמנם השתדלתי להציעו להמציא הביאור. ולא תחשוב שהם ג"כ אמרדזה אשר אומר אותו, אמנם שהם השתדלו כמה שאשתדל בו, אין בזה ספק, וכך זכרו העניינים אשר אזכרם וכוננו בהם הביאור, אלא שאין הפרש אצלם בין התייחד זה הצמת באדימיות מבלתי הלובר, או במתיקות מבלתי המירות, או התייחד השמים במה שהם עליו מן התכונה מבלתי הרבוע והשלוש, וקיימו התייחדות בהקדמותיהם אשר כבר ידעתם, ואני אקיים התייחדות בנמצאות שצריך שיקיים בהם בהקדמות פילוסופיות לקוחות מטבע המציאות:

וזה הדרך אבארהו אחר הקדימי זאת ההקדמה, והוא שהחמד מושותף בין דברים משתנים בפנים מאופני השני וא"א בהכרח מבלתי סבה אחרת חוץ לחמד ההוא המשותף, היא אשר חייבה היות קצתו בתאר אחר וקצתו בתואר אחר, או סבתו על מספר המשתנים. וזאת היא ההקדמה מסכים עליה מי שיאמין בהקדמות ומי שיאמין החדוש. ואחר זאת ההקדמה אתחיל לבאר מה שכונתי לבאר ע"צ השאלה והמענה לפי דעת אריס"טו. שאלנו אריס"טו ואמרנו לו, כבר עשית לנו מופת על היות חמד כל מה שתחת גלגל הירח חמד אחר מושותף לכל א"כ מה עלת ההתחלפות ואלו המינים הנמצאים הנה, ומה עלת ההתחלף אישי כל מין מהם? ועננו על זה בשאמר עלת ההתחלפות שני מוג המורכבות מן החמד ההוא וזה שהחמד ההוא המשותף קבל תחלה ד' צורות, וכל צורה מהם נמשכו אחריה שתי אכיות, ובאכיות ההם הארבע, היו יסודות למה שהורכב מהם, וזה שהם יתערבו תחלה בתנועת הגלגל, ואחר כן ימוגו ויתחדש ההתחלפות בהתערבות המורכבות מהם בשיעורים מתחלפים מן החם והקר והלח והיבש, והיו בהם באלו המוגים המתחלפים הכנות מתחלפות לקבל צורות מתחלפות, והצורות ההם ג"כ יהיו מוכנות לקבל צורות אחרות וכן תמיד, והצורה המינית האחת ימצא לחמד שלה רוחב גדול בכמותה ובאיכותה, ולפי הרוחב ההוא יתחלפו אישי המין, כמו שהתבאר בחכמת הטבע, וזה כלו אמת מבואר למי שיורה על האמת לנפשו ולא יונה אותה: אח"כ שאלנו עוד אריס"טו ואמרנו לו, אחר שהיה המוגות היסודות הסבה בהכנות החמדים לקבל הצורות מתחלפות, אי זה דבר זמן החמד ההוא הראשון עד שקבל קצתו צורת האש, וקצתו צורת הארץ, ומה שביניהם לקבל צורת המים, והאוויר, וחמד הכל אחד מושותף? ובמה זה היה חמד הארץ יותר ראוי בצורת הארץ, וחמד האש יותר ראוי בצורת האש? ענה אריס"טו על זה, בשאמר חייב זה התחלף המקומות. כי הם חייבו לזה החמד האחד הכנות מתחלפות, וזה כי אשר סמוך לו המקיף יעשה בו דקות ומחירות תנועה ויקרב לטבעו וקבל בהכנות ההוא צורת האש, וכל מה שירחק החמד מן המקיף אל צד המרכז היה יותר עב ויותר קשה ויותר מעט אור והיה ארץ, והיא העלה במים ובאוויר. והיה זה הכרחי, כי מן השקר שהיה החמד הוה לא במקום, או היה המקיף הוא המרכז, והמרכז הוא

מכל מקום עדס עלתה צמחצמה לא היתה עדסה, והוא הפך המונח לצעל הקדמות: טבע הנמנעות. שאין ציכולם הסם כצ"י לפעול אותם כאמור (צט"ו לשלישי), והמדצד יאמר שאין דבר מנעו צחק הסם כי כל יכול ולא יצלד ממנו מאומה כמדובר (בהקדמה העשירית מע"ג לראשון): חומר אחד משותף. הוא החומר הראשון הנעדר מכל צורה צמחית עלמו וכל הצורות מולפות וצאות עליו על הדצוק ואינו עומד צלי צורה מה ולכן נקרא חומר משותף לכל הצורות.

כי מן הראוי שנחקור עליהם ונאמדם בהם כפי השגת שכלנו והכמתנו ודעתנו, אלא שאין ראוי לאדם שישיא זה עליו לעזות מצח ועז לבב, אבל ראוי שיפליא מוריותינו על הפילוסופיא ובקשנו עליה, וכשנבקש השאלות המעולות הנכבדות ונחזק להתירם החד מעט מתוקן, מן הדין על השומע שתחזק שמחתו וישיש. זה תורף דבריו. הנה התבאר לך שהוא בלא ספק ידוע בחלשת המאמרים ההם, וכל שכן בהיות חכמת הלמודים בזמנו בלתי שלמה, ולא נודע בזמנו מתנועת הגלגלים מה שנודע היום. וידעה לי כי אשר אמרו בספר מה שאחר הטבע: מהניח שכל נפדר לכל גלגל, אמנם הוא מפני זה העניין ג'כ, עד שיהיה דבר ייחד כל גלגל בתנועה אחת, והנה אבאר שהוא לא הרויח בזה מאומה. אמנם אמרו בזה הלשון אשר זכרתי לך כפי השגת שכלנו והכמתנו ודעתנו, הנה אבאר לך ענינו ולא דאיתיו לאחר מן המפדשים, אמנם אמרו, דעתנו הוא רוצה בו צד החיוב אשר הוא המאמר בקדמות העולם. ואמנם אמרו חכמתנו ר"ל העניין המבואר המוסכם עליו, כי כל דבר מאלו הדברים אי אפשר לו מבילתי סבה ועלה וזאינו עניין נפל כאשר הזכרנו. ואמרו, שכלנו, ר"ל קוצר יד שכלנו לתת סבות לכיצא באלו העניינים עד תכליתם, אלא שהוא חשב לתת בהם דבר מועט וכן עשה, כי אשר זכרו ממחירות התנועה הכללית, ואחור גלגל הככבים העומדים להיותו בחלוק הצד, היא עלה נפלאה, ואמר שכן יתחייב כי כל מה שירחק גלגל מן השמיני יהיה יותר ממחר התנועה, אלא שזה לא ימשך, כמו שבארתי לך. ויותר גדול מזה שגלגלים ג'כ יתנועעו מן המזרח למערב למטה מן השמיני, והיה ראוי שיהיה יותר ממחרים ממה שתחתיהם מאשר יתנועע כן מן המזרח אל המערב, ושיהיו אלו המתנועעים מן המזרח קרובים במהירות לתנועת התשיעי, אבל כמו שהודעתוך לא היתה חכמת התכונה בזמנו כמו שהיא היום: ודע כי לפי דעתנו אנחנו קהל האומרים. בחדוש העולם יקל זה כלל, וימשך לפי שרשנו שאנחנו נאמר שיש מיוחד יחד כל גלגל במה שרצה מצד התנועה ומחירותה, אלא שאנחנו נסכל אופני החכמה בהמציא זה כך, ואילו יכול ארס"טן שיתן לנו עלת התחלף תנועת הגלגלים עד שיהיה זה על סדר הנחת קצתם מקצתם כמו שחשב היה זה נפלא והיתה עלת התיירות בהתחלף תנועותיהם בעלת התחלף היסודות בתחתם בין המקוף והמרכו, אלא שלא ילך העניין על הסדר כן כמו שבארתי. ויותר מבואר מזה במציאות התיירות בגלגל אשר לא יוכל אדם שימציא לו סבה מיוחדת וזולת כונת המכוין, הוא מציאות הככבים, וזה שהיות הגלגל מתנועע תמיד והככב עומד תמיד מורה על שחמר הככבים אינו חמר הגלגלים. וכבר זכר אבונ"צ בתוספותיו על ספר השמע דבר ז"ל אמר בין הגלגל והככבים הפרש, כי הגלגל ספירי, והככבים אינם ספירים, והסבה בזה כי בין שני החמרים ושתי הצורות הפרש אבל מעט. זה תורף דבריו: אמנם אני איני אומר מעט, אבל מתחלף מאד מאד, שאני לא אלמוד הדאיה מן הספירות אבל מן התנועות, ויתבאר לי שאלו ג' תמרים ושלשת צורות גשמים נחים לעולם

לסם שהוא הפכס, ועל זה יספק הדב לאחד שאנחנו נראה הפך קצתו שהממחר הוא למעלה מהמתאחר. צלתי שלמה, ומה גם היום נודע שזימי הדב ז"ל ג'כ לא היתה שלמה כי לפי תוכני זמננו אין שם גלגל היומי כי אם הארץ וכל כוכבי השמים מתנועעים סביב השמש תנועה יומית, ומעברד למזרח וזהה דלוי שיהיו יותר ממחרים ממה שתחתיהם, צעזור שהעליוני סמוכים ליומי העוזר להם להתנועע למערב, ולא כן המליאות כי התחתונים ממחרים למערב יותר מהעליונים: הגלגל מתנועע תמיד, זהו לדעת האומר גלגל חוזר ומזל קצוץ, ואמת הדבר גם לדעת האומר גלגל קצוץ ומזל חוזר, אולם לפי דעת התוכנים החקשים יתנועע הכוכב עם האויר אשר סביב לו והתייחדות קלתם צמחירות התנועה וקלתם צדמיון הוא לפי חזק המשיכות והדחיקות אשר יקבלו זה מזה כמו שכבר זכרנו זה צדס התוכן נעוץ,

מורה נבוכים

לעולם מעצמם והם גרמי הככבים, וגשמים מהנועעים לעולם והם גרמי הגלגלים, וגשמים יתנועעו וינחו והם היסודות. ואני נמיה אני זה דבר קבץ בין שני החמדים המתחלפים האלה? אם תכלית התחלפות כמו שיראה לי, או אשר ביניהם התחלף מעט כמו שזכר אבונ"צ? ומי הוא המוכן לזה התאחדות? סוף דבר שני גופים מתחלפי קבוע אחד משניהם באחד בלתי מתערב עמו אבל נגבל במקום ממנו מיוחד מדובק בו באין כונת מכיוון. פלא ויותר נפלא מזה אלו הככבים הרבים אשר בשמיני כולם כדוריים, קצתם קטנים וקצתם גדולים ככב הנח ואחר ברחוק אמה כפי ראות העין, ועשרה נלחצים נקבצים וחתיכה גדולה מאד אין דבר בה מזה הסבה המיוחדת לזאת החתיכה בעשרה ככבים, והמיוחדת לאחרת להעדר הככבים? ועוד גשם הגלגל כלו גשם אחד פשוט ואין חלוק בו. ולאי זו סבה היה זה החלק מן הגלגל יותר ראוי בזה הככב הנמצא בו מן החלק האחר? וזה כולו וכל מה שהוא ממינו אמנם ירחק מאד גם יקרב להמנעות כשיאמנו שזה כולו יהיה ע"צ החיוב מהאל כמו שיראה אר"טו. אמנם כשיאמנו שזה כלו בכונת מכיוון עשה כן, לא יתחבר לזה הדעת דבר מן התמה ולא רוחק כלל ולא ישאר מקום חקירה, אלא אמר מזה הסבה בכונת זה ואשר יודע על הכלל שזה כולו לענין לא נדעו, ואין זה פעל בטל ולא כאשר חודמן, שאתה כבר ידעת שגיד איש הכלב ותחמור ועצבית' לא נפלו כאשר חודמן ובאי זה שיעור שנודמן, ולא היה זה הגיד עב ואחר דק ועצב מסתעף סעיפים ואחר לא יסתעף ואחר יורד ישר ואחר נברך במקרה ושלא היה דבר מזה אלא לתועלת, כבר נודע הכרח היותם כך, ואיך ידמה משכיל שיהיו הנחות אלו הככבים ושיעורם ומספרם ותנועות גלגליהם המתחלפות ללא עניין או כאשר חודמן, אין ספק כי כל דבר מהם הכרחי לפי כונת המכוון, וסודר אלו העניינים ע"צ החיוב לא בכונת ענין רחוק מן הציור מאד מאד, ואין ראיה אצלי על הכונה יותר גדולה מהתחלפות תנועות הגלגלים והיות הככב קבוע בגלגלים. ולזה תמצא הנביאים כלם לקחו הגלגלים והככבים מופת על מציאות השם בהכרח, ובא בענין אברהם מבחינתו בככבים מה שכבר התפרסם, ואמר ישעיה מועד על עשות הראיה בהם, שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, וכן ידמיה אמר, עושה השמים, ואמר אברהם, ה' אלהי השמים, ואמר אדון הנביאים, רוכב שמים, כמו שבארנו, וזו היא הראיה האמתית אשר אין ספק בה. ובאר זה כי כל מה שתחת הגלגל מן החלופים ואע"פ שהחמור שלהם אחד כמו שבארנו, תוכל לשים מיוחדם כחות גלגלים והנחות החמור מן הגלגל, כמו שלמדנו אר"טו, אמנם החלופים הנמצאים בגלגלים ובככבים מי הוא מיוחדם כי אם השם, ואם יאמר אומר השכלים הנפרדים, לא תרוע בזה המאמר מאומה, ובאר זה כי השכלים אינם גשמים שיהיה להם הנחה מן הגלגל ולמה זה יתנועע זה הגלגל תנועתו תשוקיית לצד שכלו הנפרד לצד המזרח, ואחר למערב, התראה זה השכל הנבדל בצד המערב והאחר בצד המזרח, והיות זה ממחר וזה מאחר ולא ימשך זה על ערך רוחק קצתם מקצתם כמו שידעת, וא"א בהכרח מבלתי שיאמר שטבע זה הגלגל ועצמו חייב שיתנועע לזה הצד ובזאת המיוחדות ושתהיה מחייבת תשוקתו זה העניין כן, וכן יאמר אר"טו ובוה יבאר. הנה כבר שבנו למה שחיינו תחלה בו, ונאמר אחר שהיה החומר שלהם כלם אחד, באי זה דבר התייחד זה בטבע מבלתי טבע האחר, והיתה בו תשוקה א' תחייב לו זה המין מן התנועה מתחלפת לתשוקת האחר אשר חייבה לו מין תנועה אחרת א"א מבלתי מיוחד בהכרח: הנה כבר הוציאנו

וצה יכנו דברי הרצ יותר כי התייחדות קלת הכוכבים צחוק המשיכות וקלת צדפון גם הוא לריק למיחד חכם כלומר: צענין אלהם מנחמתו בכוכבים. כלומר צספר ילידה המכונה לאלהם, וכן אמר דוד כי אלה שמיך מעשה אלצעותיך

הנציאתנו זאת הבחינה אל המחקר על ב' שאלות. א' מהם, הבמציאות זה ההתחלפות יתחייב שיהיה זה בכונת מכוין בהכרח לא ע"צ החיוב (כ"ח) לא יתחייב? והשאלה השנית, האם בהיות כל זה בכונת מכוין יחד זה היתור יתחייב שיהיה זה מחודש אחר העדר או לא יתחייב זה אבל יהיה מיוחד לא סר כן? שכבר אמר זה ג"כ קצת מי שיאמין בקדמות, והנני מתחיל בשתי השאלות האלה, ואבאר מה שצריך שיבאר בהם בפרקים הבאים:

פרק עשרים

אריס"טו יבאר שהעניינים הטבעיים כולם אינם נופלים במקרה, ומופתו על זה כמו שזכר, וזה שהעניינים המקריים אינם תמידים ולא מאוריים, וכל אלו העניינים אם תמידים אם מאוריים; אמנם השמים וכל אשר בהם הם תמידים על עניינים לא ישתנו כמו שבארנו לא בעצמם ולא בשנות מקומותיהם, אמנם העניינים הטבעיים אשר תחת גלגל הירח, מהם תמידים, ומהם מאוריים, והתמידים כחמום האש ודרת האבן למטה, והמאוריים כצורות אישי כל מין ופעולותיו, וכל זה מבואר, ואם היו חלקיו לא במקרה אך יהיה כלו במקרה? וזה מופת על שאלו הנמצאות אינם מקריות. וזה תורף דברי אריס"טו בתשובה על מי שחשב מן הראשונים שזה העולם נפל במקרה ושהיה מעצמו בלא סבה, אמר וכבר שמו אנשים אחרים סבת אלו השמים והעולמות כלם מעצמם, שהם אמרו כי מעצמו היה הסבוב והתנועה אשר הבדילה והעמידה הכל על זה הסדר, ושזה עצמו מקום פלא גדול, ר"ל שיאמרו בבעלי חיים ובצמח שלא יהיו ושלא יתחדשו במקרה אלא יש להם סבה, אם טבע, או שכל, או זולת זה ממה שדומה לו, שלא יולד אי זה דבר שיודמן מכל זרע או מכל שכבת זרע, אלא מזה הזרע יהיה זית ומזה השכבת זרע יהיה איש, ויאמרו בשמים והשמים אשר הם מבין שאר הגשמים הנראים אלהיים, שאמנם היו מעצמם ושאין להם סבה כלל כמו שיש לב"ח ולצמחים, זה תורף דבריו, והתחיל לבאר זיוף זאת המחשבה אשר חשבוהו במאמר יותר רחב. הנה כבר התבאר לך שאריס"טו יאמין ויבאר במופת שאלו הנמצאות כלם אינם נמצאות במקרה, ואשר יסתור היותם במקרה שיהיו בעצם, ר"ל שיש להם סבה מחייבת להיותם כן בהכרח מפני הסבה החיה נמצאו כפי מה שהם עליו, זהו אשר התבאר במופת והוא אשר יאמינהו אריס"טו

יחד וכוכבים וגו': ע"ל החיזו או לא יתחייב. כל"ל, והטעם אולי יתכן שגם הסתייחדות הלזה יהי' צחיזו כי תמלא לו חיוה סבה מחייבת אחרו:

פרק עשרים. אריס"טו יבאר. אחד שהיה צדקס ענין הסתייחדות אשר מזהה ההנחה נעוודו צ' ספיקות א' אם יתחייב מהנחה הזאת שיהיה העולם כזונת מכוון ורלון דוזה או על כל החיזו? צ' אם יתבאר שהוא כזונת יסופק אם יתחייב מזה שהוא מחודש, או יתכן שיהי' קדמון? צל לחקור דזה הפקס מה דעת אריס"טו צענין הספק הא'. והנה יאמר שהבדלה מתלמידיו שדעתם שהיה העולם כזונת מכוון והסתייחדות, והנה הוא סר צ'ל כמספק ואומר אם התלמידים סוצדים שזה דעת אריס"טו ג"כ ר"ל שהעולם קדמון והוא עלול כזונת והסתייחדות או יחלקו צענין הכוונה על אריס"טו, ועכ"פ הכוונה והקדמות לדעת הדצדומה לז' הפכים: אינם נופלים צמקס. כצד ציאלקו דדד הפעולות המקריות שהם הפעולות הנעשית צלי כוונה כי אם צקרי והדומן כמו שנשפך הדיו צלי כוונה ונעשו מהשפיקה נקודות וקוים גדולים וקטנים ועכ"פ יש להם סבה; אולם פה הכוונה על הפעולות הנעשית מעצמם צלי סבה כלל: תמידים. מתמידים צמזיחות לנלח, כעצם החוס ללח והליחות למים, ומאריים הם הצאים זה אחד סוד זה כמו אישי המינוס: ושהיה מעצמו צלל סבה. צלל אלה כמו שיאמרו האפיקודסים: אלהיים. גשם השמים הוא צין שאר הגשמיים הוא ענין אלה ר"ל ענין נפלא: ולשד יסתור. המתנגד לפעולה המקרית הנעשה מעצמה היא הפעולה העלמית ר"ל

Tom II.

מורה נבוכים

אדים"טו; אמנם שיתחייב להיותם לא מעצמם שיהיו בכונת מכון ודצון רוצה, לא התבאר לי שאדים"טו יאמין זה, וזה כי הקבוצין בין המציאות על צד החיוב ובין החדוש ע"צ הכוונה והדצון עד שיהיו שני העניינים אחד קרוב אצלי לקבוצין בין שני ההפכים: כי עניין החיוב אשר יאמינתו אדים"טו, הוא שכל דבר מאלו הנמצאות אשר אינם מלאכותיות א"א לו מבלתי סבה מוחיבת לדבר ההוא אשר הותחו כפי מה שהוא עליו, ולסבה ההיא סבה שנית, ולסבה השנית שלישית, כן עד שיגיע לסבה הראשונה ממנה התחייב הכל להמנע ההשתלשלות אל לא תכלית, אלא שהוא לא יאמין עם זה שחיוב מציאות העולם מתבואר ר"ל מהסבה הראשונה, כהתחייב הצל מהגוף, או התחייב החום מהאש, או התחייב האור מהשמש כמו שיאמר עליו מי שלא יבין דבריו; אבל יאמין החיוב ההוא כחיוב המושכל מהשכל, כי השכל הוא פועל המושכל מצד היותו מושכל, שהסבה ההיא הראשונה ואפי' אצלו היא שכל בעליונה שבמדרגות המציאות והשלמות שבהם, עד שאמר שהוא יתעלה רוצה במה שהתחייב ממנו ושמה בו ונחנה ואי אפשר שירצה חלופו. ולזה לא יאמר לזה כונה ואין בו עניין הכוונה, כי האדם רוצה להיותו בעל עינים וידים ושמה בו ונחנה בו וא"א שירצה חלופו, אלא שלא היה זה האיש בעל עינים וידים בכונה ממנו והתייחדות לזה התאר ואלו הפעולות, ואין עניין הכוונה ועניין ההתייחדות, אלא לענין בלתי נמצא, ואפשר מציאותו כמו שיכוון וייוחד ואיפשר שלא ימצא כן. ולא אדע אם אלו האחרונים הובן להם מדברי אדים"טו ומאמרו שאלו הדברים א"א להם מבלתי שתי סבות, עניין הכוונה, ועניין ההתייחדות, או יהיו חולקים עליו בזה, ובחרו דעת הכוונה וההתייחדות וחשבו שלא ירחיק הקדמות. ואחר מה שבארתי אתחיל בדעת אלו האחרונים:

פרק

שנעשה צדקה: מלאכותיות. שלא נעשו צמלאכה כי אם צעצע: אשר הותכו. המליאו: כהתחייב הכל מהגוף. שכל אלה הוא חיוב צלי דעת המתחייב מה המתחייב ממנו: כחיוב המושכל מהשכל. שהוא יודע צמאכלו המתחייב ממנו ורואה צו: ואפשר מציאותו כמו שיכוון, גדד הכוונה וההתייחדות היא המחשבה הקודמת למעשה איך יעשהו ויטלם המעשה צמונה ההיא לו לא יטלם. וראוי שתדע כי אדים"טו גדד גדדי הדלון והצחירה (צחמישי ושמיני לשלישי מספר המדות) ושם נאמר כי הדלון היא מחשבה ותשוקה על השגת תכלית הפעולה כמי שיעלה צדונו להיות מלך, ויתכן שירצה הדואה דגד שלא יקום ולא יהיה לעולם כמי שירצה לחיות אלף שנה לו לעוף השמים, ופעמים ירצה להשיג דגד שהוא לרע לו כמי שירצה להשיג דברים העדשים לשעתם ורעים צאחדיה, וזה הכח הדלוי יש לו"כ ג"כ, אולם גדד הצחירה היא מחשבה ועלה צמציאים אל התכלית כמי שיחשז ויתועז איך ישיג המלוכה, דגד שאין ניתן למשגת לו שהוא לרע לו כי הוא מחשבה צעלה תכון איך ישיג התכלית הטוב. והנה מן מולא הדברים תשכיל שהכוונה וההתייחדות שזכר הדג ז"ל הוא עלם הצחירה שגדד החוקר, ויאמר הדג ז"ל שהכוונה קודמת צומן למעשה כאשר לפעולות האדם דגד הכוונה והצחירה הקודם צומן למעשהו, ויאמר החוקר שצאלהות צומן חלקו הלק לו ואין הכוונה קודמת למעשה רק צעצע על דרך שכתב החזק (צ"ג לרציעי מכחזי) ז"ל כאשר אם היית מעלה על דעתך אורג צגדי פסוס מחשז צמלאכלו והמשי נעשה ללוננו וכו': הוצן להם. ר"ל הצינו דגד ידעיתו ית צפעולותיו שאמר אדים"טו, שהיא כוונה והתייחדות, וחשזו שהוא זה דעת אדים"טו צהנחת הידיעה האמורה, או הם חלוקים עליו צזה ד"ל שהם מפדשים הידיעה שאמר אדים"טו היא ידיעה צלי כוונה והתייחדות כידיעה האדם שהוא צעל ידים, והם חולקים עליו צזה ואומרים שדגד ג"כ להיות כוונה והתייחדות למעשהו כי הידיעה לצדה לא תחייב הפעולה כאמור ועכ"ל ירחיקו הנחת הקדמות. וצחנת ותדע שגם הפעולות הצחידיות מחויבות צצחית השגת התכלית המכוונת לפועליהם כי תאזת השגת התכלית מחייב את פועלו לפעול הפעולה המציאה אל השגתה, אולם גם זה החיוב אפס מקום לו צפעולת החידוש לדעת הדג (צ"ג לשלישי) אשר יאמר כי הוא זה אלהיו פעל החידוש דלון לצד לא צצחירה עצמית להשיג התכלית כי אין תכלית לצדירה, ועניין

מה שכתבנו בפירושו (לי"ח מה):

פרק

פרק אחד ועשרים

דע כי מן האחרונים מן הפילוסופים האומרים בקדמות העולם מי שאומר שהשם יתעלה פועל העולם ובוחר מציאותו ומכונו ומיחדו על מה שהוא עליו, אלא מן השקר שיהיה זה בעת בלתי עת, אבל כן היה ויהיה תמיד, ואמרו אמנם חייב לנו שלא נצייר שפועל פעל דבר אלא בשיקום הפועל לפעלו בזמן, היותנו אנחנו כן יתחייב לנו במה שנעשהו לחיות כל פועל שיהיה זה תארו, יש בו העדר אחד והיה פועל בכח וכאשר פעל יצא אל הפועל; אמנם האל ית' אשר אין העדר בו ולא דבר בכח כלל, לא יקדם לפעלו אבל לא סר היותו פועל. וכמו שיש הפרש גדול בין עצמו לעצמו, כן יש הפרש בין יחס פעלו אליו ליחס פעלנו אלינו. וזה החקש בעצמו אמרו בהתייחדות וברצון, כי אין הפרש בין אמרך פועל רוצה או מכין או מיהר בזה העניין אמרו ומן השקר עוד שישתנה פעלו או רצונו כמו שבאדנו, הנה כבר התבאר לך אתה המעיין במאמרי זה! שאלו שני מלת החיוב והשאינו עניינו, אולי שהם כונו ליפות מלצה או להסיר הרחקה, כי עניין היות זה המציאות מתחייב לעלתו תמיד בהתמדתה והוא השם כפי מה שיאמר אר"ס"טו, הוא עניין אמרם שהעולם מפעל האל או בכונתו ורצונו ובחירתו ויחודו אלא שלא סר היות כן ולא יסור, כמו שזריחת השמש הוא פועל ליום בלא ספק ואע"פ שלא יקדם אחד מהם האחר בזמן, ואין זה עניין כוונת הש"י אשר נכון אליה אנחנו, אבל נדעה בזה שהוא ר"ל העולם אינו מחוייב מאתו יתעלה חיוב העלול לעלתו אשר אי אפשר הפרדו ממנה ולא השתנתה אלא אם תשתנה עלתו או ישתנה עניין מענייניה. וכשתבין העניין כן יודע כי מן השקר המאמר בחיות העולם מחוייב ממצאות השם התחייבות העלול לעלתו ושהוא מפעל האל או ביחודו. הנה כבר התבאר העניין והגיע מוננו המאמר אל החקירה על זה החלוקה הנמצא בשמים אשר התבאר במופת שא"ל מבלתי סבה, האם הסבה החיה היא עלה לזה החלוקה וכן התחייב ממצאותה או הסבה החיה היא הפועלת לזה החלוקה המיוחדת לו, על הצד אשר נאמין אנחנו הנמשכים אחר מר"ע"ה? ונאמר בזה אחר שנקדים הקדמה, והיא שנבאר לך עניין תחייב אשר יראהו אר"ס"טו עד שתציירוהו, ואז אתחיל לבאר לך הכרעתי לדעת חרוש העולם בראיות עיוניות פילוסופיות נקיות מן החטעאה. מאמרו, שהשכל הראשון התחייב מהשם, ושהשכל הב' יתחייב מן הראשון, והשלישי מן השני, וכן היותו רואה שהגלגלים התחייבו מהשכלים, והסדר:

פרק אחד ועשרים. דע כי מן האחרונים. צה הפרק יצא יסוד צ' השאלות האמורות סוף פרק י"ט ויצא הסתירה אשר נדצרי אחרוני הפילוסופים כי אחרו החזל צתדין ראשון צאמרם שהש"י פעל העולם צכוונה והתייחדות שהוא זה גדר החדוש, ועם זה יאמרו שהעולם קדמון שהוא זה גדר החיוז: יש צו העדר אחד. ר"ל שהוא מוכרח אל השגת הדבר אשר צפעל הנעדר ממנו עד עתה צכוונה הצית צעצור שנעדר ממנו המחסה, לא כן הש"י שאין לו מחסור כל דבר: שנו מלות החיוז. שאמרו שהוא פועל צכוונה ודלון שהוא גדר החידוש, והשלישי הקדמות: להסיר הרחקה. ר"ל הרחקת הפחיתות שיהיה הש"י פועל צלי צכוונה והתייחדות: ואין זה עניין כוונת הש"י. אין החיוז הווה צכוונה כמו שיחשבו הס: אצל נדעה. אצל לזוננו צמלת צכוונה שאין העולם מחיוז ממנו כחיוז העלול לעלתו: הנה כבר התבאר. כבר התבאר יסוד השאלה ראשונה האמורה צסוף הפרק הקודם והוא שהחלוקה הנמצא צתנועת הגלגלים מורה שיהיה זה צכוונת מכין ודלון רואה: והגיע ממנו המאמר אל החקירה. עתה הגיע עת לחקור על יסוד השאלה הצ' האמורה שם והיא אם הכוונה מורה על החידוש או לא: האם הסבה ההיא היא עלה. האם הש"י שהוא צצת זה החלוקה הוא עלת העולם ר"ל שיהיה העולם מחיוז ממנו כחיוז העלול לעלתו: היא הפועלת. או נאמר שהש"י פועל העולם צחדוש: שהגלגלים התחייבו מהשכלים. כי כל שכל יש צו צ' השכלות ה' השכלת עלתו צ' השכלת עלתו, והשכלת עלתו. האלול

מורה נבוכים

והסדר ההוא המפורסם אשר כבר ידעתו ממקומותיו, וכבר חברנו ממונו הנח ראש דברים, מבואר הוא, שהוא לא ירצה בזה שזה היה ואח"כ התחדש ממנו זה המתחייב ממנו, שהוא לא יאמר בהתחדש דבר מאלו; ואמנם ירצה בחיוב הסבה, כאלו הוא אומר השכל הראשון סבת מציאות השכל הב', והב' סבת מציאות השכל הג', עד סופם, וכן הדברים בגלגלים ובחומר הראשון, ולא קדם דבר מאלו כלל לאחד, ולא ימצא בלעדיו אצלו. והמשל בו כאלו-אמר אומר מן האיכויות הראשונות התחייבו בו החלקות והפכו, והקושי והרכות והספוגיות והפכו, אשר לא יסופק אדם שהם ר"ל החום והקור והלחות והיובש, הם המחדשים לאלו החלקות והפכו והקושי והרכות והספוגיות והפכו ומה שדומה לזה, ומאלו הד' איכויות הראשונות יתחייבו אלו, ואע"פ שא"א שימצא גשם בעל אלו האיכויות הראשונות ועדום מאלו האיכויות השניות, שאין נופל בזה ענין החדוש אך ענין הסבה. כפי זה המשל בעצמו יאמר אדם"טו במציאות בכללו שזה נתחייב מזה עד שיגיע לעלה הראשונה כמו שיאמר הוא, או השכל הראשון, כמו שתדע שתקראו. כי כלנו אל התחלה אחת נכון אלא שהוא יראה חיוב כל מה שזולתו ממונו כמו שספדתי לך, ואנחנו נאמר שכל אלו הדברים הוא עשאו בכוונה ודעו לזה הנמצא אשר לא היה נמצא ושב עתה נמצא בדעונו יתעלה. והנני מתחיל בזכרון ראיותי והכרעתי להיות העולם מחדש כפי דעתינו בפרקים הבאים:

פרק שנים ועשרים

גזרה מוסכם עליה מאדים"טו ומכל מי שנתפלסף, כי הדבר הפשוט אי אפשר שיתחייב ממונו אלא פשוט אחד, ואם היה הדבר מורכב יתחייבו ממונו דברים כמספר מה שבו מן הפשוטים אשר הורכב מהם. והמשל בו כי האש אשר בו הרכבת שתי איכויות, והם החום והיובש, יתחייב ממונו שיהם בחימו, ויבש ביובשו, וכן הדבר המורכב מחומר וגזרה, יתחייבו ממונו דברים מצד החומר שלו ודברים מצד צורתו, אם היה רב ההרכבות, ולפי זאת הגזרה. אמר אדם"טו שלא התחייב מהשם חיוב ראשון אלא שכל אחד פשוט לא דבר אחר:

גזרה

שכל נדל וזה שכלת עצמו האיל גלגל: סבת מציאות השכל הב'. ר"ל חיוב מציאות השכל הב' שהוא עלולו: מן האיכויות הראשונות. ר"ל החום והקור הליחות מאלה האיכויות השניות, הקושי והרכות האמור: שאין נופל בזה ענין החדוש. כי אלה המקדשים נמשכים אחד מזה החומר לכן יאמר בזה ענין הסבה שהוא החיוב ד"ל המצב מחייב מציאות אלה המקדשים השניים, והמשל הזה יאמר אדם"טו על כל הנמצאים שכלם נתחייבו צמיתותם לעולותיהם, ואנחנו נאמר שהם מחדשים בזכותם ולכן, ועל החדוש האמור יתן עדיו וינדק צדק שאלו:

פרק שנים ועשרים. גזרה מוסכם עליה. בזה הפרק יעורר הדב'ל הספקות המשיגות את מאמיני הקדמות, א' לפי אמונת הקדמות. לפס מקום להרכבה ולדבר צמיתות, ב' לפי אמונת הקדמות יהיה השם לזה לשנות דבר

חומר בגלגלים זה לזה אחד שחומר אחד, וכזה יסופק מחומר הכוכבים, ב' לפי אמונת הקדמות יהיה השם לזה לשנות דבר קטן בטבע המציאות. הולך לדעת החדש כל אלה הספיקות יעלו צתורו ויאמר: יתחייבו ממנו דברים. כי הפועלים בטבע ד"ל בחיוב לא יפעלורק מה שזכר, האש תחמם ותשדוף, המים יקררו וילחלו, משא"כ הפועל צדקו שהוא יפעל דבר והפכו, ופליאה דעת מהר"ט שהשיג על הדב'ל מה שכתב (צב"ג לראשון) שהש"י פועל פעולות דעות מתחלפות ופה יאמר שמשפט אחד לא ילא אלא פשוט ותחשבו לו זאת לפתירה, והוא לא ידע ונעלם ממנו שזה דבר ידבר הוא מעשם אדם"טו ודעתו בחיוב וקדמות אשר יאמר כי הוא זה הפועל בחיוב לא יפעל אלא מה שזכר, אך שם ידבר כפי דעתו שהש"י פועל צדקו וצדקו שהפעל לזו יוכל לפעול דברים דברים אף כי הש"י צדיקה אחת כוללת כל הנמצאים שהוא ידיעת

עצמו

גזרה שנית כי לא יתחייב אי זה דבר שיזדמן מאי זה דבר שיזדמן אבל אמנם יהיה לעולם בין העלה ועלולה קצת ערך בהכרח, עד שהמקרים לא יתחייב איזה מקרה הזדמן מאי זה מקרה יזדמן, כאלו תאמר שיתחייב מהאיכות כמות או מהכמות איכות, וכן לא יתחייב מהחומר צורה אחת ולא מהצורה חומר אחד: **גזרה** שלישית כי כל פועל שיפעל בכוונה ורצון לא בטבע, יעשה פעולות מתחלפות רבות:

גזרה רביעית, כי הכלל המורכב מעצמים מתחלפים שכנים, יותר ראוי בהרכבה מן הכלל המורכב מעצמים מתחלפים הרכבת המזוגות. והמשל בו כי העצם ע"ד משל או הבשר או הגידים או העצבים, יותר פשוט מכלל היר או הרגל המורכבים מעצם ובשר וגידים ועצב, וזה מבואר מאד עד שאין צורך להוסיף בו דברים. ואחר אלו ההקדמות אומר שזה אשר יזכרוהו אר"טו שהשכל הראשון סבה לשני והשני סבה לשלישי וכן אלו חיו מדרגותיהם אלפים, השכל הראשון מהם פשוט הוא בלא ספק, ומאין נמצאת ההרכבה הנמצאת באלו הנמצאות ע"צ החיוב כמו שיחשוב אר"טו? אנהנו נודה לו כל מה שזכרו שהשכלים כל אשר יתרחקו יתחדש בהם הרכבת עניינים אחר שמושכליהם רבים, ואם תוראתינו לו בזאת המחשבה והסברה איך היו השכלים סבה לחיוב הגלגלים מהם? ואיזה ערך בין החמר והנבדל אשר אין לו תומר כלל? אמור שאנהנו הורינו לו שכל גלגל סבתו שכל ע"ל הצורה הנזכרת, אחר שהשכל ההוא יש בו הרכבה בהיותו משכיל עצמו וזולתו וכאלו הוא מורכב משני דברים, אחד משני הדברים ההם יתחייב ממנו השכל האחרון אשר תחתיו, והענין האחר יתחייב ממנו הגלגל, ישאר ויאמר לו הענין האחד הפשוט ההוא אשר התחייב ממנו הגלגל איך יתחייב ממנו הגלגל, והגלגל מורכב משני חמרים ושתי צורות, חמר הגלגל וצורתו, וחמר הכב הקבוע בגלגל וצורתו, וכשיהיה הענין ע"צ החיוב א"א לנו בהכרח לזה המורכב מבלתי סבה מורכבת, יתחייב מחלקה האחד גרם הגלגל, ומחלקה האחר גרם הכב, זה אם יהיה חמר הכבכים כולם אחד. והנה יתכן שיהיה עצם המאיר מהם עצם אחר, ועצם החשוכים שאין להם זוהר עצם אחר. וכבר נודע כי כל גשם מורכב מחמרו וצורתו. הנה כבר התבאר לך שלא ימשכו אלו העניינים על צד החיוב אשר יזכרוהו, וכן עוד חלוף תנועות הגלגלים לא ישמר ערך סדר קצתם תחת קצתם עד שיאמר בזה צד החיוב וכבר זכרנו זה. והנה ג"כ ענין סותר לכל מה שהונח בעניינים הטבעיים, כשיבחן ענין הגלגל, וזה שאם היה חמר הגלגלים כלם אחד, למה לא יתחייב שתעתק צורת זה הגלגל לחמר האחר, כמו שיקרה מתחת גלגל הירח מצד היות החמר ראוי? ולמה תתקיים זאת הצורה בזה החמר תמיד וחמר הכל משותף האלהים (נ"ח אלהים), אם לא יאמר אומר שכל גלגל החמר שלו בלתי חמר האחר? ולמה תהיה א"ב צורת

עצמו פעל את כל צדונו, ומן מולד הדברים תדע כי קצת המקוצלים זו דעתם שמפסוט לא ילא אלא פסוט ותתפס להם דעת צעלי החיז: יותר ראוי זהרבה. זהרבה השכנית כמו תערוצות חטים עם קטניות נגלה זה מקרה זהרבה יותר מגלוייה זהרבה המזוגית כמו תערוצות יין צמים: שמוטכיהם דעים. כי כל עלול ושכיל את עצמו ועלתו, ועלת עלתו וכן הלאה: ואיזה ערך. ששכר הונח צורה שנית ש"ל איזה ערך צין העלה לעולה: והגלגל מורכב. ר"ל יותר מהם שהגלגל לצדו מורכב מהרבה מזוגית שהיא הרבה חומר וזורה הנה הגלגל והסוכך מורכב הרבה שכנית שהיא הרבה גסה, ואיך יתחייב כמו זאת זהרבה מעלם שכלי: ועלם החשוכים. כמו הירח שאין לה אור כי אם אור השמש הוא הוכפל ממנה וזולתם: וכן עוד חלוף תנועות. הוא ענין ההתייחדות שזכר צקודם: שתעתק אורת זה הגלגל. כי שיווי הפעולות יורה על שיווי החומר כמו שהתנועה היסרה המשותפת ליסודות מורה על היות להם חומר משותף אשר על כן יתקנו הלוות מיוחד ליסוד ככה התנועה הסצוצית המשותפת לכל הגלגלים מורה שחומר

מורה נבוכים

צורת התנועה מורה על חמר, וזה סתירת השרשים כלם. ועוד הכבבים אם החמר שלהם כלם אחד, במה זה נבדלו אישיהם, אם בצורות, או במקרים, ועל איזה משני הפנים שיהיה יתחייב שיעתקו הצורות ההם או המקרים ההם ויבואו זה אחד סור זה על כל אחד מהם עד שלא יבטל היות החמר דאוי לכל אחת מהצורות ולכל אחד מהמקרים? ובוה יתבאר לך שמאמרנו חמר הגלגלים או חמר הכבבים אין בו דבר מעניין זה החמר. ואמנם זה שתוף בשם, ושכל נמצא מן הגשמים ההם הגלגלים יש לו מציאות שיתיחד בו ולא ישתתף בו וזהו, א"כ במה זה נפל ההשתתפות בתנועת הגלגלים בסבוב או בעמידת הכבבים? אבל כשנאמין שזה כולו בכונת מכון פעלו ויחדו כמו שגורה חכמתו, (אשר) (כ"ה ח"ג) לא יתחייב לנו דבר מאלו השאלות כלם, אבל אמנם יתחייבו למי שיאמר שזה כולו ע"צ החיוב לא ברצון הוצה והוא דעת שלא ימשך עניינו על סדר המציאות ולא נתנה בו עלה ולא טענה מספקת וימשכו אחריו ג"כ הרחקות עצומות מאד, והם היות האל יתעלה אשר יורה כל משיכל בשלמותו בכל מיני השלמות, עם כל הנמצאות בעניין שלא יחדש בהם דבר, ואלו בקש להאריך כנף זבוב או לחסר רגל תולעת לא היה יכול. אמנם אריסטו יאמר שהוא לא ישתדל בזה ומן השקר. עליו שירצה בחלוף זה ואין זה ממה שיוסיפו שלמות אבל אפשר שיהיה חסרון בקצת הבחינות. וכלל אומר לך אע"פ שאדע שהרבה מן העוורים לאותביהם יחסוני באלו המאמרים אם למיעוט הבנת דבריהם או לנטיה מהם בכונה, אלא שאני לא מפני זה אמנע מלומר מה שחשונתי והבינותי כפי קוצר יד שכלי, והכלל ההוא הוא שכל מה שאמרנו אריסטו בכל הנמצא אשר מתחת גלגל תירח עד מרכזו הארץ הוא אמת בלא ספק ולא יטה מומנו אלא מי שלא יבינהו, או מי שקדמו לו דעות ירצה להרחיק מהם כל סותר ולשמרם, או שימשכוהו הדעות ההם להכחיש עניין נראה; אמנם כל מה שידבר בו אריסטו מגלגל הירח ולמעלה הוא כדמות מחשבה וסברא, מלבד קצת דבריו כל שכן במה שיאמרנו בסדר השכלים וקצת אלו הדעות האלוהיות אשר יאמינם ובהם ההרחקות העצומות וההפסדים הנראים המבוארים בכל האומות והתפשטות הדעות ואין מופת לו עליהם. ולא תדקדק היותי קושר הספקות אשר התחייבו לדעתו ותאמר בהספקות יבטל דעת או יתקיים סותר? אמת כי העניין אינו כן, אלא אנחנו נעשה עם זה הפלוסוף מה שצונו שנעשהו הנמשכים אחריו, וזה שאכסנדר כבר באר שכל מה שלא יעמד עליו מופת צריך שיונחו שני קצוות הסותר בעניין ההוא, ויראה מה יתחייב לכל אחד משני הסותרים מן הספקות ויאמון המעט בהם ספקות וכן אמר אכסנדר שימשך העניין בכל מה שיאמרנו אריסטו מן הדעות האלוהיות אשר לא יעמוד

אחד משותף לכלם ע"כ דאוי שתעתקנה הצורות מגלגל לגלגל וזולתו ומוכוץ לכוכב: אזל אפשר שיהיה חסרון. צהיות שהוא ית' עושה הכל צחכמה ככתבו כלם צחכמה עשית, ומהאמור (צדאשון לשני מכוזרי) ז"ל ונקדא אותו חכם לזכר מפני שהוא עלם החכמה, לכן כאשר יעשה דבר מתנגד לחכמה ינגד לעצמו ויקנה לו תאד הסכלות כז"ל על פי פעלו ע"כ נמנע הוא שיסנה דבר מפעולותיו אשר אינם כן הוא לרעתנו תאמיני הסדוק שמן אז חידש עולמו צחכמה שלא נצין ממנה כלום, הוא ית' עושה הכל צחכמה אשר יסד צמניה הטבע לא יסנה את תפקידה, צלתי חס סינוי הפעולה עומד לנס עמים להודיע צעמים עלילותיו שאז צוילו של חכמה חכמה תחשז, על דרך אמרם ז"ל פעמים שצטולה של תורה היא קיומה, ועכ"ז סינוי המנהג הטבעי אפי' צמקוס נס הוא קשה צעיתו ית' כאמרם ז"ל שהדבר קשה לפניו בקדיעת ים סוף ואמר ז"ל תגלו התנה הקצ"ה עם הים שנקדע וכו': הוא אמת צלל ספק! ולפי החכמה המודעת צין חכמי זמננו, רוצי חכמת הטבע שכתב אריסטו ע"ה סקד, וכלל אמרנו ז"ל חכמת הלמודיות כלו אמת, חכמת הטבע רוצו אמת, חכמת אלהות רוצו סקד:

יעמוד עליהם מופת, כי כל מי שהיה אחד אר"ם מו יאמר כי אשר אמרו בהם אר"ם טו יותר מעט ספקות מכל מה שאפשר שיאמר בו, וכן עשינו אנחנו כאשר התבאר אצלנו שזאת השאלה והיא אם השמים הווים או קדמונים אין מופת על אחת משני הסותרים בה, ובארנו הספקות המתחייבות לכל אחד משני הדעות, אראנו לך שדעת הקדמות יותר רב ספקות ויותר מוזק במה שראוי שיאמן בחק השם, מחובר לחיות החדוש דעת אברהם אבינו ונביאנו מר"ע. ואחר שזכרתי בחינת הדעות בספקות הנני רואה שאבאר לך בזה מעט:

פרק שלשה ועשרים

דע כי ההקש בין הספקות המתחייבות לדעת אחת ובין הספקות המתחייבות לסותרה והכרעת המעט שבהם ספקות, אין הבחינה בו רב מספר הספקות אבל גודל הרחקתם וחלוק המציאות עליהם, ואפשר שיהיה הספק האחד יותר גדול מאלף ספקות אחרות, ולא יתאמת ג"כ זה ההקש אלא למי ששני קצוות הסותר אצלו בשוה; אבל מי שיבחר אחת משתי הדעות אם מפני גדול או לתועלת אחת מן התועלות הוא יתעורר מדאורת הנכונה, כי העניין המופתי לא יוכל בעל התאווה שתחלוק עליו נפשו, אמנם כיוצא באלו העניינים אפשר לחלוק עליהם הרבה, ונהנה תוכל אם תרצה להפשיט מעליך התאוות ותשליך המנהג ותשען על העיון לבד תכריע מה שיצטרך להכריעו, אבל תצטרך בזה אל תנאים רבים. תחלתם, שתרע שעור טוב שכלך ושלמות טבעך, וזה יתבאר לך בהתלמדך בשאר החכמות הלימודיות על אמתתם וחשגת דרכי חכמת הדבר, והשני ידיעת החכמות הטבעיות ואמתתם עד שתרע הספקות על אמתתם, והג' מדותיך, כי כשימצא האדם עצמו אין הפרש אצלנו בין שיהיה זה בטבע או בקניין נוטה אל התאוות וההנאות או בוחר הכעס והקצף והעביר הכח הכעסני ושלח רסנו הוא לעולם יחמא ויכשל כשילך, כי יבקש דעות יעזרוהו על מה שטבעו נוטה אליו. ואמנם העירותיך על זה שלא תרומה שהנה אפשר שישמך לחשוד אדם יום אחד בספק שישקפתו על חדוש העולם ותוסת מהרה, כי בכלל זה הדעת סתירת יסוד הדת ודבור סרה על השם, והיה תמיד חושך (ל"ה חושך) שכלך בו ומקבל משני הנביאים אשר הם עמוד תקן מציאות חמין האנושי באמונותיו וקבוציו, ולא תסת מדעת חדוש העולם כי אם במופת

פרק שלשה ועשרים. דע כי ההקש. אחד שזיכר בקודם שצטענות ודליות המתנגדות תאומן הראים אשר היא מעט הספקות מהמתנגדות אליה, זיכר צוה מי הוא זה הראוי לצחון ספיקות הראיות המעט הם אור רב, ואיך יצחנו אם לפי דעוים או לפי גודל הדקתם: מפני גדול. מפני שנתגדל והודגל דעתה היות שההדגל והמנהג עושה טבע עד שקה לפדוש מהמנהג המודגל כאמרם ז"ל אם יצוא אליהו ויאמר אין חולצין צננדל אין שומעין לו מפני שכבר כהנו לחלון: והשגת דרכי חכמת הדבר. דומה להבין הכותב צמזשלות דרך ובהקשים המופתיים נתיב צמזשנות כפו ונחה את צעליו אל מחוץ החפץ דרך אמת לא יכשל וצחש וצכז: יבקש דעות יעזרוהו. ויותר ממה שהוא חכם יותר יחדד הטענות ללכת נתעם כאמרם ז"ל כל הגדול מחזרו וילדו גדול ממנו. וצחנת ותדע מ"ש החוקר (צט' לשט') כי יס' צ' כחות שכליים חידוד ותצורה החידוד יתן עקר והתצורה תתן אמת, לכן נריך כל משכיל להצחין צין תצורה לחידוד לצל ישען על החידוד וילך נתעם צמזשלו. וכבר זכרו ז"ל זה הכח כאמרם ז"ל ורצה לחדודי לאצני הוא דלתא, וצמזשי חידודים עיבה את השרץ קצ'ן טעמים, והיותם כוונתו צמזשנותו להורות ציורו ושליך להשען עליו ורמז לדבר ג' צחינות האמורים, הוא אמרו היו נכונים לשלשת ימים: לחשוד אדם. שיפתך אדם שתיבה חושך ומספק צחידוש העולם: והיה תמיד חושך. כל' וטעם אם תעם שכלך לדעת הקדמות חשוד אותו שהוא מדומה ותועה: משני הנביאים. אברהם ומהם שהם פרסמו דעת החידוש צעולם: וזה צלתי נמלא. לא יקום ולא יהיה מופת מעולם ועד עולם לא על הקדמות ולא על החדוש כמבואר (צפ"ו מזה):

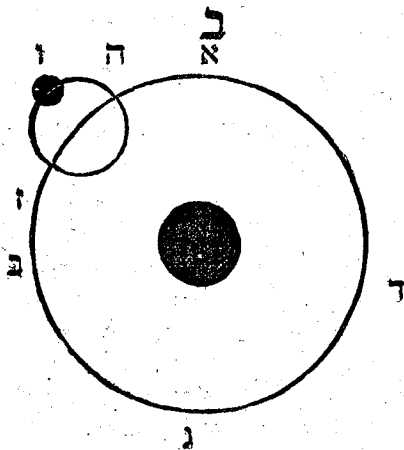
מורה נבוכים

במופת וזה כלתי נמצא בטבע. ולא ידקדק עוד המעיין בזה המאמר כשאמרתיו זה הדבר הספורי לסמוך בו המאמר בחדוש העולם, הנה אמר ראש הפילוסופים אריסטו באמחות ספריו מאמרים ספוריים יסמוך בהם דעתו בקדמות העולם, ובכיוצא בזה נאמר באמת לא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלהם, כשיחה הוא סומך דעתו בהיות הצאבה, איך לא נסמכוהו אנהנו במאמר משה ואברהם. ובכל מה שיתחייב ממנו. וכבר יעדתוך בפרק אחר לך בו הספקות העצומות המתחייבות למי שיחשוב שהגלגל כללה חכמת האדם ידעת סדר התנועות והיותם עניינים טבעיים נמשכים על משפט החיוב מבוואי הסדר והערך. והנני אבאר לך זה:

פרק ארבעה ועשרים

כבר ידעת מענייני התכונה מה שקראתו עמי והבינות אותו ממה שכלל אותו ספר המגסטי ולא ארך הזמן להתחיל עמוך בעיון אחר, ואשר ידעתו כבר שהעניין כלו ימשך בסדר התנועות, והסכים מהלכי הכוכבים למה שיראה על שני שרשים, אם גלגל היקף, או גלגל יוצא חוץ למרכז, או שניהם יחד, והנני אעריך על היות כל אחד משני השרשים יוצא חוץ להיקף, וסוף דבר הולך על כל מה שהתבאר בהכמרה הטבע. תחלת זה העמיד גלגל היקף סובב על גלגל אחר ולא יהיה סבובו סביב מרכז הגלגל החוץ הנושא אותו, כמו שהונח זה בידת ובהמשת הכוכבים, וזה יתחייב ממנו הגלגל בהכרח, והוא שיחיה גלגל היקף מתגלגל ומחליף כל מקומו, וזהו השקר אשר ברח ממנו שיחיה שם דבר יחליף מקומו, ולזה זכר אבוביכר ו' אלצאי

פרק ארבעה ועשרים • כבר ידעת. הכינוי מוכח התלמיד המזכר דלאס הפתיחה / וכוונת הדבר ל' צום הפק לסודות כי יש שם דברים דעים צעניי התכונה נעלמו ונשגבו משכל אדם עו' אף כי מה שאמר

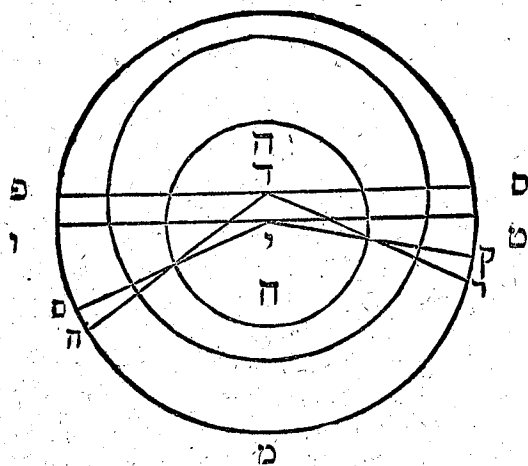

העצב לא נאמנה את אל רוחו כי עמוק הוא מאור עיני המחקר האנושי ואין לנו להשען צם כי אם על הכיזאים אשר רוח ה' דבר צם ומלתו על לשונם אין צפיהם לשון תדמית ולא יכזבו: אם גלגל היקף. כזר זיארנו זה צפרק י"א מזה, אך לא הלכתי שם התמונות כי יעדתי להליגס צסוף החיזור ודליתי כי טוב להליגס פה יען צלעדיהם לא יוצנו דברי הדב צ"ל, והנה כפי הנראה מתנועת כל כוכב שפעמים צא צאדוכה ופעמים צא צקלרה ר"ל פעמים יתמהמה צלכתו ופעמים ימהר לכתו, פעמים נראה קרוב אל הארץ ופעמים נראה רחוק, על כן אמרו הסוכנים שיתכן זה על אחת מן צ' פנים אם שיתנועע על גלגל הקפה כמו צתמונה ב הכוכב יהיה עיגול א ב ג ד הנושא של גלגל ההקפה שהוא עיגול ה ו ז הקצוע צמקיף של הנושא וזהו הגלגל ההקפה קצוע הכוכב. והנה הנושא א ב ג ד סובב הולך ממערב אל מזרח מן א אל ד ומן ד אל ג, ונושא עליו גלגל ה ו ז המקיף וסובב מן ה' אל ו' למערב, ונושא הכוכב עליו, והנה צהיות הכוכב צקשת ה ו ז אזי יראה רחוק מכדור הארץ ומתמהמה צלכתו להיות הולך צגלגל ההיקף מן ה' אל ו' ממזרח אל מערב הפך תנועת נושאו והוא שצ אחר לשעתו, אולם צהיותו סובב הולך צקשת דן ז אשר מפנימה לנושאו אזי יראה קרוב אל הארץ וממהר צלכתו להיות הולך למזרח כמו נושאו והוא עזר לו. השורש ב' הוא שיתכן שיתנועע צגלגל יולא מרכז כמו צתמונה

צתמונה

17

כנב

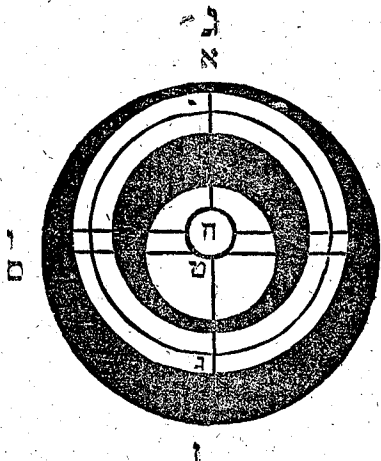
צהיותו צבורה דמו וקדו צהיותו צשפל וממחר צתנונה
 צהיותו הולך מן השפל אל הכוס דרך שמאלך , שאז יהיה
 חילוף המדרג פזירעלזאקס צלעז שצין קר ים לקו דה
 והוא ניזון הרלות היואל מכדור האדן ועוצר אל מקום
 הכוכב וממנו אל בגלגל המזלות ומדרגה מקומו צגבלג המזלות
 לפי רלות העין שהלך קשת גדול כמדחן במם אך ניזון
 היואל מן מרכזו ד ועוצר על הכוכב ואל המזלות מדרגה
 שלא הלך רק קשת במה הקטן מקשת במם צבדי קשת
 דם והוא מהלכו האמיתי , אולם צהיותו הולך מהכוס
 אל השפל דרך ימיןך יתמיהמה צלכמו ויהיה חילוף המדרגה
 קשת קר כאשר אתה מדרגה צתמונה שלכניך , ואין
 להאריך : ולא יהיה סבובו סביב מרכז הגלגל . כי מרכז
 גלגל ההקפה הוא צבוצצ של נושאיו שהוא מחליף מקומו
 צכל עת עם תנועת נושאיו : ואמר זה החיזו . ואמר צב'
 הוא אך לעומת , והטעם הוא אמר שחיזו גלגל ההיקף
 יחייז שקרים אחרים : מן האמלע . יסוד האויר והאש

העולים למעלה: ואל האמצע. מים ועפר: סביב האמצע. תנועות הגבלים: שפסד שיתנועע הקטן. כמו גבל
הפנימי צמחיה א שפסד לו להתנועע. תוך גבל האמצעי על קוטר ע"ו מצלי שיכריח שיתנועע עמו גבל האמצעי:

מורה נבוכים

כבב חמה. וכן הנקודה אשר יסוב סביבה מאדים ד"ל מרכז גלגל היוצא היא יוצאת חוץ לחלל גלגל כבב ולמטה
מזבנות גלגל נגה, וכן מרכז צדק היוצא גם כן בזה הרוחק בעצמו ד"ל בין גלגל כבב ונגה. אמנם שבתי מרכז
גלגלי היוצא יבא בין גלגלי מאדים וצדק. וראה כמה באלו העניינים מן הרוחק מהעין הטבעי וזה כלו יתבאר.
לך כשתשתכל הדחקים והשיעורים אשר ידעת לכל גלגל ולכל כבב, ושעור זה כלו בחצי קטר הארץ עד שיחיה
הכל מערך אחד בעצמו לא שיערך יציאת כל גלגל אל גלגל. ויותר רחוק מזה ויותר מסופק שכל שני הגלגלים
אחד מהם תוך האחר ורבק בו מכל צד, ושני מרכזים מתחלפים, שאפשר שיתנועע הקטן תוך הגדול והגדול
לא יתנועע, ואי אפשר שיתנועע הגדול על אי זה קטר שיוזמן ולא יתנועע הקטן אלא כשתנועע הגדול
יתנועע הקטן בתנועתו בהכרח, אלא אם תהיה התנועה על הקוטר העובר בין ב' המרכזים (נ"ח על ז' המרכזים).
ולפי זאת ההקדמה המופתית ולפי מה שיתבאר במופת שהקדקת בלתי נמצא ולפי מה שהונח מיציאת המרכזים,
יתחייב כי כשתנועע העליון ינוע אשר תחתיו בתנועתו וסביב מרכזו, ולא נמצא העניין כן, אבל נמצא ככל
אחר משמחם המקיף והמוקף לא יתנועע בתנועת חברו לא על מרכזו ולא על קטביו, אבל לכל אחד תנועה
מיוחדת לה ולזה הביא בהכרח להאמין גשמים אחרים מושגמי הגלגלים בין כל שני גלגלים. וכמה בזה ג"כ מן
הספקות אם היה העניין כן ואנה ינחו מרכזי הגשמים החם אשר בין כל שני הגלגלים ותהיה לגשמים החם נ"ב
תנועה

זאי חסר. אך כשתנועע גלגל האמצעי על קוטר ס' העובר על מרכזו ד' יכריח הגלגל הפנימי להסתנועע עמו להיות
סח' קוטר ד' ה' הוא גדול מחצי ד' ויילך לו לעבור בחלל ד' על כן הוא מוכרח להסתנועע עמו כשתנועתו: על
הקוטר העובר בין ז' המרכזים. טעות סופר הוא כי אין לו יונח שיתנועע העליון על קוטר האמצעי העובר בין קוטרי
ס' פ' מרכזי ד' + הכע עם כל זה יהיה ח' קוטרו התחתון יותר גדול מחציו העליון כמרחק החצי ממרחק שצן ז'
המרכזים ד' + על כן יילך לו לעבור במרחק ד' עם תוספת מחצית המרחק שצן ז' המרכזים כמו שתראה זה לעינים, לכן
הבידס' הכונה על ז' המרכזים והרמז על קוטר המדומה ד' ה' העובר על מרכזי ד' + שהוא כעין קוטר י' ג' צתמונה ג' שז'
אפשר שיתנועע העליון ולא יכריח עמו התחתון להיות שמרחקיו שוים ולא יילך להם לעבור זה במקום זה: גשמיים אחרים.
שים שם גשם איור בין הגלגל המתנועע על מרכז הארץ ובין יולא המרכז, על כן אין מעורר לפנימי כשתנועעו תוך היולא

כי האור נדחה מפניו ואין מעכז. ויש מפרשים גשמיים מקשיים אלא
שהיולא מרכז יס לו ז' גלגלים אחד מחוץ לגלגל הצלתי יולא מרכז
והשני פנימה לו והמה מתחלפים במקום העוצי והדקות ד"ל צד
וצעזע שהחילוק דק שם הוא עוצי הפנימי ולד עוצי החילוק כגד דקות
הפנימי כמו צתמונה ג' גלגל א' ה' היולא והפנימי מתנועעים
תנועה אחת שזה על מרכז ט' היולא מן מרכז ה' שהוא מרכז כדור
הארץ, ובין ז' הגלגלים האמצעי הוא גלגל י' המתנועע על מרכז
ה', אשר נלכתם ילך הוא כשתנועתו צלי עיבור להיות שהדקות והעוצי
אשר צמי הגלגלים שאלה האחד שוים לדקות ועוצי אשר מלד ה' וזה
ישתוו חלצי הקוטר הפנימי עד יוכלו עבור זה במקום זה.
אולם מי חס' יצין דעת כי אלה המפרשים הם עוררי עינים ולצד
כי הלא יצטוו יולא שיש שם מרחק בין ה' שהוא מרכז הארץ למרכז
שהוא מרכז היולא ולפי זה יהיה ח' קוטר י' ג' גדול מחצי קוטר ה' ג'
כמדת ח' ט', וא"כ כשתנועע היולא על קוטר ד' ט' ינוע עמו גלגל
י' וזה להיות שחלק קוטר י' ג' גדול מקוטר ה' ט' ולא יוכל עבור במקומו. אך כי לצד כל עמם נדעת בדר היולא

הנועה מיוחדת. וכבר באר זה תאבי"ת בנאמר יש לו ועשה נופת על מה שאמרנוהו, שא"א מבלתי גשם גלגל בין כל ב' גלגלים. וזה כולו ממה שלא בארתי לך בקראך עמי שלא אבלל עליך מה שהיה כונתו להבינך אותו. אמנם ענין הנטייה הנזכרת ברחב נזה וכבד כבר בארתי לך פנים בפנים והראיתך המנע ציור מציאות זה בגשמים. ובטלמיוס כבר גילה הלאות בזה כמו שראית, ואמר בזה הלשון ולא יחשוב אדם שאלו השרשים והדומה להם תכבד היותם, כשישים עיניו במה שהמשלנו בעינו אל מה שיהיה מדברים אשר ילקחו בתהבולה ודקות המלאכה ותכבד היותם, וזה שאין ראוי שיקש אל העניינים האלהיים העניינים האנושיים. וזה תורף דבריו כמו שידעת, וכבר הישרתיך אל המקומות אשר תאמת מהם כל מה שזכרתי לך מהתבוננות אלו הנקודות אשר הם מרכזי הגלגלים היוצאים אנה ופלו שאני לא שמעתי כלל מי ששם זה אל לבו. וזה יתבאר לך מידעת שיעור קטן כל גלגל וכמה בין שני המרכזים בחצי קטר הארץ כפי מה שעשה המופת הקבאיצי באגרת המרחקים, שאתה כשתבן המרחקים ההם יתבאר לך אמתת מה שעוררתיך עליו. והתבונן רב אלו הספקות אם יהיה מה שזכרו אריס"טו בחכמה הטבעית הוא האמת, כי לפי דעתו אין גלגל הקף, ולא חוץ למרכז, וכולם יסבו סביב מרכז הארץ, ואיך ימצאו לכבדים אלו התנועות המתחלפות, או חיש שם צד שיתכן עמו שתהיה התנועה סבובית שזה שלמה ויראה בה מה שיראה, אלא באחד משני שרשים או בשניהם יחד, וכל שכן בהיות כל מה שזכר בטלמיוס מוגלגל סבובי היות ונטותו לצד נקודה יוצאת חוץ למרכז העולם, וחיוץ למרכז היוצא, ימצא בו מה שימנה כפי הנחת השרשים ההם לא יחסר חלק אחד. ויעיד על אמתת זה, אמתת חלקיות הנמנות בשרשים ההם תמיד, ודקדוק עתותם, וחמני השכם, ושעורו, ואיך יצויר עוד שוב הכבד עם שאר תנועותיו מבלתי גלגל היקף, ואיך אפשר עוד שידומה שם גלגול או תנוע' סביב לא מרכז עומד, וזהו הבלבול באמת. וכבר בארתי לך פנים בפנים שזה כלו לא יתחייב בעל התכונה, שאין כונתו שיגיד לנו צורת מציאות הגלגלים איך הוא, אבל כוונתו שיניח תכונ' שיתכן בה שיהיו התנועות סבוביות ושיות ומסכימות למה שישנו לעין יהיה העניין כן או לא יהיה. וכבר ידעת שאבובכ"ר בן אלצא"ג יספק בדבריו בטבעים הידע אריס"טו יציאת מרכז השמש ושתק ממנו, והתעסק במה שיתחייב מן הנטיה, להיות פעל יציאת המרכז אינו מובדל מופעל הנטייה, או לא השיגהו? והאמת שהוא לא השיגהו ולא שמעו כלל, כי הלמודים לא נשלמו בזמנו, ואלו שמעו היה מכחיש אותו הכחשה גדולה, ואלו התבאר לו היה נבון בכל מה שהניחו בזה חמין מבוכה גדולה. ואשר אמרתי לפנים (סוף פ' כ"ג מה) הוא אשר אשגהו עתה, והוא שכל מה שזכרו אריס"טו מתחת גלגל היות נמשך על הקש, והם עניינים ידועי העלה מתחייב קצתם לקצתם ומקומות החכמה בהם וההשגחה הטבעית מבוארים גלויים, ואמנם כל מה שבשמים לא ידע האדם דבר ממנו אלא בזה. השעור הלמודי המועט ואתה תראה מה שבו. ואני אומר ע"צ מליצת השיר, השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ר"ל שהשם לבדו ידע אמתת השמים

מדכו והוא שהכוכב הקצוע צו פעם יהיה רחוק מן הארץ ופעם יהיה קרוב כפי מהלכו השם כאמור צמח שקדם. חולס לפי דעת אלה המפרשים יהיה הכוכב צמדק סוד למעלה מן הארץ אלס רחוק צהיותו קצוע צמקוס העוצי, ולס קרוב צהיותו קצוע צמקוס הדק, ע"כ אלס מקוס לדציהס והנכח כמ"ש שכוונת הדב ז"ל צלמרו גשמיס אחרים על גסס ולירי הצלתי מונע ועולד צעור צו קטן כגדול: תנועה מיוחדת. וזה כי חומר הגלגלים ומה שצניהס נודתו התנועה הסצוצית לכן יתנועע האור עס תנועה המקסי הסמוך אליו אשר כן היא דעת צעלי התכונה החדשה שהאור הסמוך לארץ מתנועע עמה צמלסס:

מורה נבוכים

השמים ומבעם ועצמם וצורתם ותנועתם וסבותם על השלמות, אמנם מה שתחת השמים נתן יכולת לאדם לדעתו מפני שהוא עולמו וביתו אשר ירד בו והוא חלק ממנו, וזהו האמת, כי סבות הראיה על השמים נמנעות אצלנו, כבר רחקו ממנו ונעלו במקום ובמעלה, והראיה הכוללת מהם שהם חורגו על מניעם, אבל שאר ענינים הוא עניין לא יגיעו שכלי האדם לידעתו, והטריח המחשבות במה שלא יגיעו להשגתו ואין כלי להם שיגיעו בו אמנם הוא חסרון דעת או מין מהשגות, אבל נעמוד אצל היכולת ונניח העניין במה שלא יושג בהקשר למי שבאותו השפע האלתי העצום עד שיהיה ראוי שנאמר עליו פה אל פה אדבר בו, זה תכלית מה שאצלי בואת השאלה, ואפשר שיהיה אצל זולתי מופת יתבאר לו בו אמתת מה שסופק אצלי, ותכלית בחירתו לאמת שאני בארתי בלבולי אלו העניינים ואני לא שמעתי מופת על דבר מהם ולא ידעתי:

פרק המשה ועשרים

דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחדש, כי אין הכתובים המורים על הדין העולם יותר מן הכתובים המורים על היות השם גשם ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו בעניין הדיוש העולם, אבל היה אפשר לנו לפרשם כמו שעשינו בהרחקת הגשמות, ואולי זה היה יותר קל הרבה, והיינו יכולים יותר לפרש הפסוקים ההם ולהעמיד קדמות העולם, כמו שפירשנו הכתובים והרחקנו היותו ית' גשם. ואמנם הביאנו שלא לעשות זה ושללא נאמיננו ב' סבות. האחת מהם שהיות השם בלתי גוף יתבאר במופת, ויתחייב בהכרח שיפורש כל מה שיחלוק על פשוטו המופת וידוע שיש לו פירוש בהכרח, וקדמות העולם לא התבאר במופת ואין צורך שיורה הכתובים ויפורשו מפני הכרת דעת שאיפשר להכריע סותרו בפנים מן ההכרעות וזה סבה אחת. והסבה השנית כי האמננו שהש"י בלתי גשם לא יסתור לנו דבר מיסודי התורה ולא יכויב מאמר כל נביא ואין בו אלא מה שיחשבו הפתאים שבוה כנגד הכתוב ואינו כנגדו כמו שבארנו אבל הוא כוונת הכתוב, אבל אמנות הקדמות ע"צ אשר יראה אותו אדם מושתת על צד החיוב ולא ישתנה טבע כלל ולא יצא דבר חוץ ממנהגו, חנה היא סותרת הדת מעקרה ומכובת לכל אות בהכרח ומבטלת כל מה שתיחל בו התורה או תפחיד ממנו האלהי, אלא אם יפורשו האותות ג"כ כמו שעשו בעלי התוך מן הישמעאלים ויצאו בזה למין מן ההויות. ואמנם אם יאמין הקדמות על הדעת השני אשר בארנוהו והוא דעת אפלטון והוא שהשמים ג"כ היום נפסדים, הדעת ההוא לא יסתור יסודי התורה ולא תמשך אחריו

פרק המשה ועשרים. דע כי אין צריחתנו. צוה הפסד יצא מהאחרות והמופתים אשר יעשה ה' צינינו הטבע מורים על היות העולם מחדש דלנו, וצדלנו זה יסבה מכה הטבע ועל כן לא אזהר הכ"ז ז' להכריע הקדמות ולפסד הכתובים על דרך הקדמות כמו שעשה בכתובים המורים על הגשמות, יען עם אמונת הקדמות תפול התורה: צעלי התוך. שם תאמר לכת צעלי הסודות האומרים על כל סיפודי התורה שאינם כפשוטם אלא יש להם תוך ר"ל סודות בעלמים, כאשר יעשו קלת מקוצלי זמננו שאינם חכמים צפירוש' המוציאים לשכל אצל יפרשם על פי הסוד אשר קתם לצד לא יצין מולא שפתם כי רוצי תורתם אין להם זהם תבונה והם כגוף בלא נשמה, ועל כיוצא בזה נאמר ואם צינה פחה רוח חיים צהרובים יחיו מפנין ככלותין יקומון (אסוף ח"א י"ט): מן ההזיה. ענינו דיצור כמו יזה גוים רצים (ישע' כ"ז), וענינו דיצור כח המדברים דברי חידושים כלמורים כחשים סווערערייח צלענ: לא יסתור יסודי התורה. כ"כ הסוד (צל"ו) לראשון מכתובי) ז' ואם היה מלמד צעל התורה להאמין ולהורות בחומר קדמון ועולמים רצים קודם העולם לא הי

אחריו הכובת האותיות, אבל העברתם ואפשר שיפורשו הכתובים עליו וימצאו לו דמויות רבות בכתובי התורה וזולתם שאיפשר להתלות בהם וגם יהיו לראיה, אבל אין הכרח מביא אותנו לזה אלא אם התבאר הדעת ההוא במופת אמנם כל עת שלא יתבאר במופת לא זה הדעת נטה אליו ולא הדעת ההוא גם כן נביט אליו כלל, אבל נבין הכתובים כפשוטם, ונאמר כי התורה הגידתנו עניין לא יגיע כחנו להשגתו. והאות מועיד על אמתת טענותינו. ודע כי עם האמנת הרוש העולם יהיו האותיות כלם אפשריות ותהיה התורה אפשרית ותפול כל שאלה שתשאל בזה הענין עד אם יאמר למה שם השם נבואתו בזה ולא נתנה לוולתו, ולמה נתן השם תורתו לאומה מיוחדת ולא נתנה לאומה אחרת, ולמה נתנה בזה הזמן ולא לפניו ולא לאחריו, ולמה צוה באלו המצות והזהיר באלו האזהרות ולמה יחד חנביא באלו הנפלאות הנזכרות ולא היו זולתם ומה כוונת השם באלו התורות ולמה לא שם אלו העניינים המצות בהם והמזהיר מהם בטבענו אם היתה זה כוונתו? יהיה מענה אלו השאלות כולם שיאמר כן רצה או כן גזרה חכמתו כמו שהמציא העולם כשרצה על זאת הצורה. ולא נדע רצונו בזה או אופני החכמה ביהר צורתו וזמנו, כן לא נדע רצונו או חייב חכמתו ביהר כל מה שקדמה השאלה עליו. ואם יאמר אומר שהעולם כן התחייב יתחייב בהכרח שישאלו השאלות ההם כלם, ואין לצאת מהם כי אם במענים מגונים יקבצו ההכמבה והבטול לכל פשוטי התורה אשר אין ספק בהם למשכיל שהם כפי הפשוטים ההם, ומפני זה היא הבריחה מזה הדעת, ולזה כל ימי החשובים ויכלו בחקירה על זאת השאלה, שאלו התבאר החרוש במופת ואפי' על דעת אפלטון יפול כל מה שדברו עלינו הפילוסופים סרה. וכן אלו התאמת להם מופת על דעת אריסטו תפול התורה בכללה ויעתק העניין לדעות אחרות. הנה כבר בארתי לך כי העניין כולו נתלה בזה המבוקש, ודעהו:

פרק ששה ועשרים

ראיתי לרבי אליעזר הגדול דברים בפרקים המפורסמים הנודעים בפרקי ר"א לא ראיתי מעולם יותר ודים מהם בדברי אדם מן הנמשכים אחר תורת מר"ע וזה שהוא אמר דבר שמוע לשונו, אמר שמים מאי זה מקום נבראו? מאור לבושו לקח ונטה כשלמה והיו נמתחין והולכין, שנאמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כידועה, והארץ מאי זה מקום נבראת? משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק, שנאמר כי לשלג יאמר הוה ארץ, וזה לשון זה המאמר שנ' שם. ואני תמיה זה החכם מה האמין? אם האמין כי הוא מן השקר שימצא דבר לא מדבר וא"א מבלתי חמר יתהווה ממנו מה שיתחזה, ולזה בקש לשמים ולארץ מהיכן נבראו? ואי זה דבר הגיע מזה המענה? יתחייב שיאמר לו ואור לבושו מהיכן נברא? ושלג שתחת כסא הכבוד מהיכן נברא? וכסא הכבוד עצמו מהיכן נברא? ואם יצא באור לבושו דבר בלתי נברא, וכן כסא הכבוד דבר בלתי נברא, יהיה זה רחוק מאד, וגם יהיה מורה בקדמות העולם אלא שהוא כפי דעת אפלטון, אמנם היות כסא הכבוד מן הנבראים החכמים

זה פגם באמונתו וכו': אזל העצרתם. אפשרות הדעת לעצור צעקל: שאלו התבאר המדוע. אזל כנר התבאר (צ"ל מזה) שער כל ימי עולם לא יעמוד ולא יקום המופת לא על המדוע ולא על הקדמות:

פרק ששה ועשרים. ראיתי לר' אליעזר הגדול. אשר שציל צקודם שדעת אפלטון לא יספור יסודי התורה, הציל צדק דברי ר"א צן הודקנס (צמרק שלישי מפרקיו) אשר כפי דעת הרב ז"ל דברי

מורה נבוכים

החכמים כתבו בזה, אבל על פנים זרים, אמרו שהוא נברא קודם בריאת העולם, אמנם כתובי הספרים לא זכרו בו בריאה כלל, בלתי מאמר דוד ע"ה, ה' בשמים הכין כסאו, והוא מאמר יסבול הפירוש מאד, אמנם הנצחות בן הנח כתוב, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, ואם היה ר"ה מאמין קדמות הכסא, א"כ יהיה תאר לשם, לא גוף נברא, ואיך אפשר שיתחזה דבר מתואר? ויותר נפלא מאמרו איך לבושו. סוף דבר הוא דבר יבלבל על בעל הדת היורע אמונתו מאד מאד, ולא התבאר לי בו פרוש מספיק, ואמנם זכרתי לך שלא תטעה בזה. אלא שעל כל פנים כבר הועילנו בו תועלת גדולה שהוא באר שחומר השמים בלתי חומר הארץ, ושם שני חומרים נבדלים מאד. האחד מיוחד לו ית' למעלתו וגדולתו והוא מאד לבושו, והחומר האחר רחוק מאורו יתעלה וזהו החומר התחתון, ושמהו משלג שהוא תחת כסא הכבוד, וזהו אשר שמני שאפרש מאמר התורה, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, שהם השינו במראה הנבואה החיה אמתת החומר הראשון והתחתון, כי אנקלוס שם רגליו שבים אל הכסא כמו שבארתי לך, וזה באר שהלבן הוא שתחת הכסא הוא חומר הארץ. וכבר שנת ר"ה זה העניין בעצמו וגלה בו, ר"ל היותם שני חומרים עליוני ותחתוני, ושארן חומר הכל אחד. וזהו סוד גדול לא תקל בביאור גדולי חכמי ישראל בו שהוא סוד מסודות המציאות וסתר מסתרי התורה.

מיוסדים על דעת אפלטון, (ואין הענין כן כמו שנחזק): קודם בריאת העולם. אמרו שצעה דברים נדלדו קודם בריאת העולם תורה כ"ה כו': יסבול הפירוש. כפי מה שצינר (צ"ל לראשון) צטיתוף: שם כסא ידמות כ"ה אל השמים כעטם אמרו ית' השמים כסאי, ונאמר על השמים כבוד, והם צהכינו שמים (כעטם כונן שמים תצוה), הכין כסאו, ועטם הצי"ת כעטם כך לריו ננק, שפי' עט, אך לא זו דעת ח"ל צפי' כ"ה: יהיה תאר לשם. ר"ל יהי' כסא תאר לר' ית' כמו שכתב (צ"ל לראשון) צפי' הכתוב כי יד על כס ית' ולא התבאר לי זו פירוש מספיק, כל מקום שפירשו ז"ל לדין פירוש לפירוש ואין שיערי הפירושים נעלים לפני כל יודעי דעת כי כל צלל סבאל מה יפרש דבר ח"ל, כפי הכחות לסבדות. וגם הלום ראיתי לפעם דברי ר"ה שאלתו מאיזה מקום, שפירשו מאיזה מדריגה על דרך האומר פלוגי ממלא' מקום אבותיו כמזכר (צמניני לראשון) צטיתוף שם מקום, והעטם צלז"ה מדריגה הוסד זה האויר שמטטה הארץ ומעלה עד בצנוות הגלגל היומי שכל זה נקרא שמים ככתוב עמים גדולות וצלז"ה שמים, ועל זה יש צד מאד לבשו, כלומר החומר השמים הוסד צמדריגה האור ר"ל כמו שחומר האור נילוליו הולכים על קוים ישרים כן חומר השמים האומר נקצי הפא"רי שלו הולכים על קוים ישרים על כן יפלא צם האור מעצד אל עצד, אולם הארץ (שהיא חומר עכור שנקצי הפא"רי הולכים עקומי' ומצלי לאור לפלא צה ועל כן יוכפל אומר משטחה, והיא צמדריגה השלב שמכפיל האור הכשפע עליו ואינו מניחו לעצד, ולקח השלב למדריגתו יען כי כפי המצב צעצועיות האור מורכב משצעת הבוים אשר כמוהו גוון הלוזן הוא עידוד כל הבוים, ולפי הסבאל הי' נראה שיפלא צו האור צביותו דומה אליו צעידוד הבוים ועטם כל זה לא יפלא צו האור, והם הוה החומר הראשון מהחמרים העכורים הצלתי מניחים האור לפלא צם וממדריגתו הוה הארץ, וידמות עוד שהארץ) הוה שם משותף לצדצעת היסודות אשר קודלנו מחומר הראשון והוה ההיולי שחתת גלגל הירח הנעדר מכל נורה ונכחו לקבל כל נורה אשר כן השלב נעדר מכל גוון ונכחו כל הבוים כאמר, גם יכנה האור צס לבשו ית' יען כי על פי צ' דברים יראה הרוח את המוחש הכדאה ח' האור הכשפע על המוחש עצמו הכדאה ונכפל אומר אל עין הרוח, צ' לבשו המוחש הכדאה ר"ל שטחו החיזון שהוא ענין לבשו לפנימיותו, והם המלך ה' איך רואים אותו ערום מצדאיו, כעטם ופני לא ידאו והם הצדיות הכדאונם הוה האור והוה ראשית גלוי מלימותו ית' והוה לבשו הראשון הדנוק אל אור כצ' אשר צאורו זה נראה אור ח"ס כצ' לכן נקרא האור צס לבשו עד"הכ הוד והדר לצעת עוטה אור כשלתה, ר"ל ציוס צרוה אלכוס את האור אז לבש הוד והדר פעלו שצו הוה מתדאה למשכיליו ככתוב וראית את אחורי, זהו כוונת החכם צמשל ומליה

פרק

מידות דעה והצניע: כמו שצינרתי לך. (צ"ל לראשון):

התורה. בבראשית דבה אמר ר"א כל מה שיש בשמים בריאתו מן השמים, וכל מה שיש בארץ בריאתו מן הארץ. והתבונן איך באר לך זה החכם כי חמר כל מה שבארץ חמר אח' משותף ר"ל כל מה שחתך גלגל חידה, וחמר כל השמים ומה שבהם חמר אחד אינו זה. ובאר בפרקי זה החידה המוסיק, ר"ל מעלת החמר ההוא וקרבנותו לו, וחסרון זה וגבול מקומו גם כן. ודע זה:

פרק שבעה ועשרים

כבר בארתי לך שהאמנות הרוש העולם הוא יסוד התורה כלה בהכרח; אמנם הפסדו אחד שהתחדש ונתהוה אינו אצלינו יסוד תורה, ולא יפסיד עלינו דבר מאמונתנו בהאמנות התמדתו ואולי תאמר הלא כבר התבאר שכל הוה נפסד ואם הוא נתהוה הנה יפסד, דע כי זה לא יתחייב לנו, שאנחנו לא אִמְרנו שנתהוה כמשפט התהוות הדברים הטבעיים המחויבים לסדר הטבעי. כי המתהוה והוה על המנהג הטבעי, יתחייב הפסדו בהכרח על מנהג הטבעי. כי כמו שטבעו חייב שלא יהיה נמצא ואחר כן היה, כן כמו כן בהכרח יחייב שלא יהיה נמצא כן לעולם, שכבר התאמת שזאת התוויה בלתי מתמדת החייב לו לפי טבעו. אמנם לפי טענתנו התורית אשר היא מציאות הדברים והפסדם לפי רצונו ית' לא ע"צ החייב, לא יתחייב לנו לפי זה הדעת שהוא ית' כאשר המציא דבר לא היה נמצא שיפסד הנמצא ההוא בהכרח; אבל הענין נתלה ברצונו, ואם ירצה יפסידהו ואם ירצה ישאירהו בגזרת חכמתו, הנה הוא אפשר שישאירהו לנצח נצחים ויתמידהו בהתמדתו יתעלה. כבר ידעת שכסא הכבוד אשר כתבו החכמים בחיותו נברא, שלא אִמְרו כלל שיעדר ולא נשמע כלל בדברי נביא ולא חכם שכסא הכבוד יפסד או יעדר, אבל הכתובים אומרים בנצחותו. וכן נפשות החשובים הם לפי דעתנו נבראים לא יעדרו כלל, ולפי קצת דיעות מי שימשך אחר פשוטי המדרשות שגופותיהם גם כן יהיה מעוננים תמיד לנצח נצחים. כאמונת מי שהתפרסמה אמונתם באנשי גן עדן. סוף דבר העין יחייב שלא יתחייב הפסד העולם בהכרח, ולא נשאר אלא צד הגדת הנביאים והחכמים אם באה ההגדה בשוה העולם יפסד עכ"פ או לא; כי רב המונינו יאמינו שוה באה ההגדה בו ושוה העולם יפסד כלו. והנה אבאר לך כי הענין אינו כן אבל כתובים רבים באו בנצחותו; וכל מה שבא מפשוטו כל דבר שיראה מנינו שיפסד הענין מובאר בו מאד שהוא משל, כמו שאבאר. ואם ימאן זה אחד מן הנמשכים אחר פשוטי הדברים ואמר שא"ל מבלתי שיאמין הפסדו לא יקפידו עליו, אלא צריך שיודיעוהו שאין הפסדו הכרחי להיותו מחדש, אבל יאמין זה לפי דעתו בהאמין למויד במשל ההוא אשר הבינהו הוא כפשוטו, ואין הפסד בזה בתורה בשום פנים:

פרק

פרק שבעה ועשרים. כבר ביארתי. אחר שביאר צמח שקדם לאמונת החידוש הוא יסוד התורה, והתחלתו נצטעצות שכל הוה נפסד וכל שאינו נפסד אינו הוה, הכה מלפניו מדבר פן יצא המעין לחייב מלפני ההנחה להאמין בהפסדו כמו בהיותו, אך שאל ימלא לו כתובים יורו ללחיותו, והם כמה יפסידו עליו אמונת החידוש צדיות שכל שאינו נפסד אינו מחדש, על כן לא לסלק זה הספק מלפני המעין צדקתם הצאים: צדיותו נצח. כאמרם ז"ל שהוא משצב דברים שגדלו קודם העולם: לא יעדרו כלל. כאמרם ז"ל שידעם הק"צ את עולמו הצדיקים עושה להם כנפים וכו': כאמונת מי שהתפרסמה אמונתם. ידעו לאמונת הישמעאלים: אלא צריך שיודיעוהו. שלא יאמין שוה צמח שדבר זה כתוב צדיותו יעצור על מדבר סקר מדחק:

דורבה

מורה נבוכים

פרק שמנה ועשרים

הרבה מאנשי תורתנו השבו כי שלמה ע"ה יאמין הקדמות, וזה פלא איך ידמו באדם שהוא מאנשי תורת מר"ע שיאמין בקדמות, ואם יחשוב אדם שזה נמיה ממנו מדיעות התורה ויציאת מעקרי הדת, חלילה לאלהים! איך קבלוהו ממנו רב הנביאים והחכמים ולא חלקו עליו בו ולא גזוהו לאחר מותו, כמו שנמצא שחיבתו בנשים נכריות וזולתם. ואמנם הביא לחשוב זה עליו, מאמר החכמים בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו נוטים לדברי מינות, וכן הוא העניין בלא ספק, ר"ל שבפשוטו של ספר ההוא עניינים נוטים לצד דעות זרות מדרשות התורה יצטרכו לפירוש, ואין הקדמות מכללם, ואין לו פסוק יורה על הקדמות ולא ימצא לו בשום פנים פסוק מבואר בקדמות העולם, ואמנם יש לו פסוקים מורים על נצחיותו והוא אמת, וכאשר ראו כתובים מורים על נצחיותו השבו שהוא מאמין שהוא בלתי מחדש ואין העניין כן, אמנם לשוני בנצחות הוא אמרו, והארץ לעולם עומדת, עד שהוצרך מי שלא שער בזה החדוש שיאמר הזמן המשווער לה, וכן יאמרו באמרו יתעלה, עוד כל ימי הארץ, שהוא כל ימי הנגזרים לה. ואני תמיה מה יאמרו במאמר דוד, יסר ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד? ואם יהיה ג"כ אמרו עולם ועד לא יחייב הנצחות, יהיה האל יתעלה א"כ יש לו מדת זמן אחת; כי הכתוב אמר בנצחותו יתעלה, ה' מלך עולם ועד. ואשר תדעו שהעולם לא יחייב הנצחות אלא כשיחובר בו עד, אם אחריו באמרו עולם ועד או לפניו באמרו ע"ה עולם, א"כ מאמר שלמה, לעולם עומדת, למטה ממאמר דוד, בל תמוט עולם ועד. וכבר באר דוד עליו השלום וגלה נצחות השמים והתמדת חקיהם וכל מה שבהם על עניין לא ישתנה לעולם ואמר, הללו את ה' מן השמים וכו' כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור, רצוני לומר שאלו החקים אשר חקקם לא ישתנו לנצח, כי זה החק רמז לחקות שמים וארץ הקודם זכרם, אלא שהוא ביאר שהם נבראים ואמר כי הוא צוה ונבראו, ואמר ירמיה ע"ה נתן שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה אם ימוש החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל ישבתו מחיות גוי, כבר גלה ג"כ שהם אע"פ שהיו נבראים רצוני לומר אלו החקים הם לא ימוש. וכשיבוקש זה ימצא בזה דברי שלמה ע"ה, וכבר זכר ג"כ שלמה שאלו מעשי האל ר"ל העולם ומה שבו עומדים על מבעב לנצח ואע"פ שהם עשויים, אמר כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע.

הנה

פרק שמנה ועשרים. הרבה מאנשי תורתנו. אחרי אשר צוה צדקס סלמונת הפסד העולם צכלל היא צלתי מוכדחת מהתורה צל צזה לצדד משפט על דוצדי עתק על המלך ולתת צדק לצן מלך. נוטים לדברי מינות. וצמקוס אחד שצת (פרק צ') אמרו מפני שדצדיו סותרים זה את זה: ילמדנו לפירוש. כמו כי אין מעשה וחשדן צשאל, שהוא אומר זה צשם המינים וידמה המעיין שהוא דעתו כמו שפירשו זה צזהר וכתוצים צדים כמוהו כי כל הספר דצד ידצל הוא על דרך הוויכוח מצעלי דעות שונות ועל כן קראו צשם קהלת ע"ש שהקיל צו דעות דצות: כל ימי הנגזרי. כן אמר הר"ה צע ז"ל: ה' מלך עולם ועד. הנה לפי דעת קצת ח"ו המלמיני שיפסד העולם יהי פי זה הכתוב שהצ"ת ימלך עוד כל ימי עולם כי אין מלך צלי עם ורם אחד הפסדו איז מלך שמו יקרא ע"ש ממלכתו צהיות העולם צמציאות וע"ש העתיד אשר יחדש עולמו וימלך עליו כמצוד לצדן צפיוט ארץ עולם, והנה צכל כתוצים מלת עולם מורה זמן מוגבל יוצל או שמתה או מדת ימי חי האדם כמו ועצדו לעולם, ואף כי עם מלת עד כמו וישצ סס עד עולם וזולתו, וצהיות כי הזמן יתמיד צמציאות צימי עולם צמציאותו על כן לא יורה על הנצחיות כי לדעת האומר שהעולם יפסד גם הזמן יפסד עמו ויהיה לפי צ' צל תמוט עולם ועד, הוא שלא יקרה לה הפסד סלקי

הנה כבר הגיד בזה הפסוק שהעולם ממעשה האל ושהוא נצחי, ונתן העלה גם כן בנצחותו והוא אמרו, עליו אין לחוסף וממנו אין לגרוע, שוהו עלה להיותו לעולם, כאלו אמר כי הדבר אשר ישתנה אמנם ישתנה מפני חסרון כים שיש בו ויושלם, או תוספת בו אין צורך אליה ותחסר התוספת ההיא, אמנם פעולות הש"י אחר שהם בתכלית השלמות וא"א התוספת בהם ולא החסרון מהם, אם כן הם יעמדו כפי מה שהם עליו בהכרח ש"א המצא דבר מביא לשנויים, וכאלו הוא ג"כ נתן תכלית כונה למה שנמצא, או התנצל על מה שישתנה בסוף הפסוק באמרו, והאלהים עשה שיראו מלפניו ר"ל התחדש הנפלאות; ואמרו אח"כ, מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את נדבך, שהוא רוצה יתעלה התמדת המציאות והמשך קצתו אחר קצתו. ואמנם זה אשר זכרו משלמות פעולות הש"י ושאינו צד אפשרות לחוסף עליהם ולא לחסר מהם, הנה כבר נלחו אדון החכמים, אמר הצור תמים פעלו, ר"ל שפעולותיו כלם ר"ל בריאותיו על תכלית השלמות ולא התערב בהם חסרון כלל ואין בהם מותר ולא דבר בלתי צריך אליו, וכן כל מה שיגזור לנבראות ההם ומהם כלו צדק גמור ונמשך אחר גורת החכמה, כמו שיתבאר בקצת פרקי זה המאמר:

פרק תשעה ועשרים

דע כי מי שלא יבין לשון אדם, כשישמעהו מדבר, ידע בלא ספק שהוא מדבר, אלא שלא ידע כונתו, ויותר גדול מזה שהוא ישמע מדבריו מלות, הם כפי לשון המדבר מורות על ענין אחר ויודמן במקרה שתהיה המלה ההיא בלשון השומע מורה על הפך הענין ההוא אשר רצחו המדבר, ויחשוב השומע שהוראתה אצל המדבר כהוראתה אצלו. כאלו שמע ערבי איש עברי יאמר, אבה, יחשוב הערבי שהוא מספר על איש שהוא מאם ענין אחד ומאנו, והערבי אמנם ירצה שהוא ישר בעיניו הענין ורצונו. וכן יקרה להמון בדברי הנביאים שוח בשוה. קצת דבריהם לא יבין כלל אבל כמו שאמר, ותהי לכם חזות הכל בדברי הספר החתום, וקצתו יבין ממנו חפכו

חלקי כל ימי מליאותה צמיונות: והאלהים עשה. פירושו הפשוט לפי המשך הכתובים המדברים צמיונות והצורה והוא כמתפלל מפלאות תמים דעים לאמר כי כל אשר יעשה אלהים בצורה הוא יהיה צודקו לעולמו ר"ל לשעתו צלי תוספת ומגדעת כי אין יתרון לאדם לשנות הצורה הנגזרת, והאלהים עשה שייראו מלפניו, הוא"ו היא וא"ו התמי' כמו צנך נתן ותדצית לקח וחי? והעצם אם הכל בצורה ואין צדק האדם לעשות צמיונות כלל למה יזוהו ה' שירא מפניו? מה שהיה כד היה נגזר על היותו, והאלהים יצק את נדבך והעצם אם הכל בצורה אין יצק שיהיו המעשים הישרים נדבכים מצי אדם לעשותם (כמו צק שלום ודפסה) אחד שאין כח צמיונות לשנות דבר מהצורה? הלא תמים פעלו. זה שמו אשר יקרא לו ית' על פי פעלו כאמור צדק כי שם ה' אקרא, והנה יאמר כי נקרא לו ה' שלם על שם פעולתו השלימה כי שלימות הפעולה יורה על שלימות פועלה וממליצה כעצם פועל אמת שפעולתו אמת ר"ל פועל קיים וכו' כי אמת ענינו קיום כמו מימיו נאמנים, והקיום נמשך מהשלימות כמו שקדם:

פרק תשעה ועשרים. דע כי מי שלא יבין. אחד אשר צייר צמה שקדם שחננו נאות למדינתו צמיונות ונחלקו עליו צמיונות, וזה כי הוא יאמר שהעולם נלח צלי ראשית ואחרית, ולאחר נאמר שהיה לו ראשית אך לא יהיה לו אחרית, והנה יש צד צד יחיד שהעולם עתיד ליחזר, וגם נבואות רבות אשר הנה צמיונות כשילקחו לפי משליהם לצד יהיו עוזרים לדעת האמור, על כן צא צד הפך לצד כי אלה הנבואות ודריה ח"ל יש להם פירוש כשילקחו לפי משליהם ואין אומר ואין דברים דצדו הנבואה שיחזיר ה' את עולמו, אדרבה בתוצים דרים יעידו על העדר הפסד המליאות כלו ודבר אלהינו יקום לעולם: דע כי לכל נציא. צהיות שהנבואה

מורה נבוכים

הפכו או סותרו כמו שאמר, והפכתם את דברי אלהים חיים. ודע כי לכל נביא דבר אחד מיוחד בו, כאלו לשון האיש ההוא-כן תביאנה לדבר הנבואה המיוחדת בו למי שיביננהו. ואחר זאת ההקדמה תדע כי ישעיהו ע"ה נמשך בדבריו הרבה מאד ובדבריו זולתו מעט, כי כשהגיד על גתיצת עם או אבדן אומה גדולה, יספרהו בלשון, שהכבדים נפלו, והשמים אברו ורגזו, והשמש קדרה, והארץ הרבה ורעשה, והרבה מכיוצא באלו ההשאלות, וזה כמו שיאמר אצל הערב למי שימצאהו פגע גדול נהפכו שמוי על ארצו, וכן כשיספר בהתחדש הצלחת אומה יכנהו בתוספת אור השמש והירח והתחדש שמים והתחדש ארץ, וכיוצא בזה, כמו שהם רוצה לומר הנביאים כשיספרו אבדן אש או אומה או מדינה יתנו ענייני כעם וחרון גדול לבורא יתעלה עליהם, וכשיספרו הצלחת עם יתנו לשם ענייני שמחה וצחלה, ויאמרו בעניין הכעס עליהם, יצא, וירד, ושאג, והרעים, ונתן קולו, והרבה כמו זה. ויאמרו גם כן, צוה, ואמר, ופעל, ועשה וכיוצא בזה כמו שאספר. וכן כשיגיד הנביא על אבדן אנשי מקום אחד, פעמים יחליף מקום אנשי המקום ההוא במין כלו, כמו שאמר ישעיה, והחך ה' ארץ האדם, והוא רוצה לומר אבדת ישראל, ואמר צפניה בזה והכרתי את האדם מועל פני האדמה ונשיתי ידי על יהודה. ודע זה גם כן. ואחר אשר ספרתי לשונם בכלל אראך אמתתו ומופתו. אמר ישעיהו כאשר שלחו השם להנבא בחנתץ מלכות בבל ואבדת סנחריב ונבוכדנאצר הקס אחריו בהפסק מלכותו, והתחיל לספר במפלתם בסוף מלכותם והיותם מנוצחים ומה ששייגם מן הרעות המשיגות לכל מנוצח בורח מתגבורת החרב, אמר, כי כבדי השמים זכסיליהם לא יהיו אדם חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה אורו. ואמר בזה הספור ג"כ, על כן שמים ארגזו ותירש הארץ ממקומה בעברת ה' צבאות ביום חרון אפו. ואני הושב ששום אדם הגיע ממנו הסכלות והעורון ונמשך אחר פשוטי ההשאלות והמאמרים הספריים, שיחשוב שכבדי השמים ואור השמש והירח נשתנו כשנתצח מלכות בבל, ושהארץ יצאה ממרכזה כמו שזכר; אבל זה כלו ספור עניין המנוצח שהוא בלא ספק יראה כל אור שחרות, וימצא כל מתוק מר, וידמה כל הארץ תצר בו, והשמים נהפכים עליו. וכן כאשר התחיל לספר מה שהגיע אליו עניין ישראל מן הדלות והכניעה כל ימי סנחריב הרשע במשלו על כל ערי יהודה הבצורות, ושבים והנפנס והתכף הצרות עליהם מאצלו ואבדת ארץ ישראל כלה אז בירו אמר פחד ופחת ופת עליך יושב הארץ והיה חנם מקול הפחד יפול אל הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח כי ארובות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ רוע התרועעה הארץ פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ נוע תנוע ארץ כשכור וגו'. ובסוף זה המאמר כשהתחיל לספר מה שיעשה השם בסנחריב ואבדת מלכותו הרמזה על ירושלים זבשרת יבישהו השם עליה אמר ממשל, וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות. אמנם יונתן בן עוזיאל פי' אלו הדברים פי' נאה ואמר כי כשיקרה לסנחריב מה שיקרה על ירושלים אז ידעו עובדי הכבדים שזה פעל אלהים ויתעלפו ויבחרו, ואמר ויתבהתון דפלתון לסיחרא ויתכנעון לסגדון לשמשא ארי תתגלו מלכותא דה' וגו'. וכאשר התחיל ג"כ לספר איך תהיה מנוחת ישראל אחרי מות סנחריב ורשנות ארצם וישובת והתנשא מלכותם

ע"ה

יש לה רשם חזק צדק המדמה ככתוב וצדק הנביאים אלהים, וכמד שעתיד הרב לפרש זה צדקדי הנצואה (ע"ה) וצדק זה עד סופו, על כן כל נצוא כפי חזקתו כמו המדמה יסועטו צדמיונות ידועים מהם יקח ועשה לו דמיוני הנצואה ומסלילה כפי המילות להנמשל המצוקה צדק הנצואה היותו, וזה טעם שכל נצוא יש לו סגנון אחד צמסלי ונצואותיו. והנה ישע"ה שוטטו רוצי רעיוניו צדק אדרס צמרוס, לדעת מעשה אלהים צמאורי אור וצדק בוכן שמים צמרוס על כן מהם לקח דמיוני ונצואותיו ופתח צדקיו יאיר שמעו שמים והאזינו ארץ, ודוני דמיוני ונצואותיו ימשל צדק השמים, כאמור כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יכלו אורס, חולתס, ודמי צדק כמו המדמה צדקדיס המדיניים אשר צדק כלו, על

ע"י חוקיהו אמר ממשל שאור השמש והירח יוסף. כי כמו שזכר על תמונצת שאור השמש והירח יסוד וישוב השך בערך אל תמונצת כן אורם יוסף אצל תמונצת. ואתה תמצא זה תמיד שהאדם כשתמונצתו צרה גדולה יחשבו עיניו ולא ידך אור דאורו, למה שיעבר הרוח הרואה מן המותר העשני ולחלשתו ומעוטו ג"כ לדוב האבל והתקבץ הנפש, ובהפך עם השמחה והתפשט הנפש לחוץ וווד תרות יראה האדם כאלו האור מוסף על מה שהיה. אמר כי עם בציון ישב בירושלם בכה לא תבלה וכו', וסוף המאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום הכזב ה' את שבר עמו ומוחק מכזבו ירפא, ו"ל הקים כשלוש מיד סנחריב הרשע. ואמנם אמרו כאור שבעת הימים המפרשים אמרו שהוא רוצה בו הריבוי כי העברים ירבו בשבעה. ואשר יראה לי שהוא רומז אל ה' הימים של חנוכה הבית אשר היו בימי שלמה אשר לא היתה מעולם לאומה מעלה והצלחה ושמות הכל כמו שהיתה בימים ההם. ואמר שרוממותם והצלחתם או יחיו כמו השבעת הימים ההם. וכאשר ספר אבדן אדום הרשעה אשר היו מציקים לישראל, אמר וחלליהם יושלכו ופגריהם יעלה באשם ונמסו ההרים מדרם ונמקו כל צבא השמים ונגולו כספר השמים וכל צבאם יבול כנבול עלה מנפן וכנובלת מתאנה כי רותה בשמים הרבי הנה על אדום תדר וגו'. והתבוננו אתם בעלי העינים! היש באלו הפסוקים דבר יסופק או יביא לחשוב בשחור תאר העניין ישג השמים. ואם זה (כ"ח ואין זה) כי אם משל להנתן מלכותם וסוד סתר השם מהם והשפלה ושחית (כ"ח וספלות) גדוליהם במהרה וקלות. וכאלו יאמר כי האיש אשר היו ככבים בעמידה וברוממות מעלה ורחק מן השני נפלו במהרה כנבול עלה מנפן וכנובלת מתאנה, זה מבואר מאד ואין צורך לזכרו בזה המאמר כ"ש להאריך בו. אלא שהביא ההכרח אליו, להיות החמון ואף מי שיחשב בהם שהם סגולות, יביאו דאיה בזה הפסוק מבלתי בחינה למה שבא לפניו ולאחריו ולא עין באי זה ענין נאמר. אלא כאלו הוא הגדה באתנו בתורה על דברים יארעו לשמים באחרית הימים כמה שבאתנו ההגדה בתהוהותם. ועוד כאשר התחיל ישעיה לבשר את ישראל באבדת סנחריב וכל האומות והמלכים אשר עמו כמו שנתפרסם, והעזרם בעזרת הש"י לא דבר אחר, אמר להם ממשל ראו איך נמקו השמים ההם ובלתה הארץ ההיא וימות מי שעליה ואתם נעזרים. כאלו אמר שהם אשר מלאו את הארץ, והיה נחשב בהם העמידה והקיום כשמים ע"ד גומא אבדו מהר וכלו ככלות העשן, וענייניהם הקיימים כקיימות הארץ יאבדו העניינים ההם באבדת הבגד הבלה

כן מהם לקח משלו כדאורו, כאלו מקל שקד אני רואה, סוד נפוח, לאמר הן ישלח אש את אשתי, קנה לך את שדי אשר צעננות, וזולתם רוצו משליו לוקחו מחכמה ההכנה המדינית, ויש מהנציזים וצעלי דו"ק אשר העמיקו להשכיל ציונו ויחד המדות והספירות האלהיות ורעיוניהם משועטים צלחה שצן המשפיעים למוטפעים מהם כחכמה החושק לחסוקו, על כן יעשו חקויים משליים מהצד דודים, ומהם המין הוא ספר שיר השירים, ורצו משלי יחזקאל הוא מהם המין כמו שמים נשים צנות אש אשת (יחז' כ"ג) וגו' כל הפרדה, ותפסקי את דגליך לכל עוזר וגו' (שם ט"ז) וזולתם, אשר על כן קלה לפני הדור היו עושים שירי עגבים ממלחמות ככתוב כי עגבים צמיחם המה עושים (שם ל"ג). ויש מי שעמלו צחמה אשר יסד ה' צפועל כפו וצנצרון המעשה הנלכה לאלהים שמתוהן יחד מתאומות להציל את צעליהן אל מוחות השחר ואל נחלת ההלכה האנושית אשר היא על ידלה וחכמה הוסדה למ"ד אש חין ידלה חין חכמה וכו', וכמו אלה ידצרו צמח ומליכה חידה הלקוחים מחכמה המדינית וידצו צמות הסכלים שוגלי החכמה והחכמים, ומהם המין הוא ספר משלי שלמה אשר דוח כ' דבר צו ומלתו על לשונו להשיג צני הדם צמדינית ולהוכיח להשג כל מומו אשר יאכז חולת ויפסל דעת: כי הדים ימוטו, ידמה

מורה נבוכים

חבלה. תחלת זה העניין, אמר כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וגו' הקשיבו אלי עמי וגו' קדוש צדקי יצא ישעי וגו' שאר אל השמים עניכם וחביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגר חבלה ויושביה כמו כן ימותו וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחר. ואמר בשוב מלכות ישראל וקיומו והתמדתו שהשם יחדש שמים וארץ, כי כבר נמשך זה בדבריו שישים מלכות המלך כאלו הוא עולם מיוחד לו ר"ל השמים והארץ. וכאשר התחיל בנחמות, ואמר אנכי אנכי אנהמכם, ומה שדבק בזה, אמר ואשים דברי בפך ובצל ידי כסיתך לנמוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי עתה. ואמר בהשאר המלכות לישראל וסורו מן הגדולים המפורסמים, כי ההרים ימושו וכו'. ואמר בהתמדת מלכות המשיח ושלח תנצץ מלכות ישראל אחרי כן, אמר, לא יבא עוד שמשך וגו'. ועוד כי ישעיה הנחוג דבריו על אלו ההשאלות חנמשכות למי שיבין עניני הדברים וספר עניני הגלות ופרטיהם ואח"כ ספר שוב המלכות והנחות האבל כלו ואמר ממשל אני אבדא שמים אחרים וארץ אחרת ושכחו הראשונים וימחה זכרם, ואח"כ באר זה בדבקות המאמר ואמר זה אשר אמרתי אבדא, אני רוצה בו שאני אשימכם בענין שמחה תדירה וחרות מקום האבל התוא והצער ולא יזכר האבל ההוא הקודם. ושמע סדר הענינים להדבק הפסוקים המורים עליהם איך באה תחלת פתיחת זה הענין, אמר, חסדי יי אביך תחלות יי וגו' (סס ס"ג), ואח"כ ספר חסדיו ית' עלינו תחלה, וינשלם וינשאם כל ימי עולם וגומר, ומה שדבק בו, אח"כ ספר מרינו ואמר, וחמה מורועצבו את רוח קדשו, ומה שדבק בו, ואחר כן ספר ממשלת האויבי עלינו, צרינו בוססו מקדשך חיינו מעולם ומה שדבק בו, ואח"כ תתפלל בעבורנו ואמר, אל תקצוף ה' עד מאד, ומה שדבק בו, ואח"כ זכר אופני התחייבו לרוב מה שנוגענו בו שנקראנו אל האמת ולא ענינו, אמר, נדרשתי ללא שאלו וגו', אחרי כן יעד במחילה וברחמים ואמר כה אמר ה' כאשר ימצא התיורש באשכול, ומה שנדבר בזה, ואח"כ יעד דע לאשר המסונה ואמר, הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו, ואח"כ סמך לזה זכרו שזאת האומה יתקנו אמונותיה ותהיה ברכה בארץ ותשכח כל מה שקדם מאלו הענינים המתחלפים, ואמר דבר זה לשוני, ולעבדיו יקרא שם אחר אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן והנשבע בארץ ישבע באלהי אמן כי משכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני כי הנני בורא שמים חדשים והארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש וגלתי בירושלים וגו'. הנה כבר התבאר לך הענין כלו ונגלה והוא כי כאשר אמר, כי הנני בורא שמים חדשים והארץ חדשה, פירש זה מיד ואמר, כי הנני בורא את ירושלים (ל"ה גילס) ועמה משוש. ואחר זאת התקדמה אמר

האומות המפורסמות בעולם להרים הגזורים הנראים מרחוק, וכן ידמה השפלתם למוט הרים וסקיעתם ציס ככתוב על כן לא יירא צהמיד ארץ צמוט הרים כלל ימים: לא יצא עוד שמשך. ראש הפרשה קומי אורו כי צא אורך וכבוד ה' עליך זרח, הנה הוא כמשך על החזרת אור הנצחית צדא עת הגולה אשר על זאת נתפלל אור חדש על ציון תאיר ומכה כלנו צמחה לאורו פי' ככתוב ונצלו צמיכם וגו'. ונצחיה נצל מעמי האלמות ככתוב ונפלינו חכי ועמך זה שאמר אחריו כי הנה החושך יכסה ארץ ועדל לאומי ועליך יזרח ה', והנה לפי פירושו יהיה טעם כי צא אורך, כי סקע אורך וכטעם כל ציאת אור הנאמר במקרא וכמו שכתבו התו' דיש צרכות ד' ה' ללמא ציאת אורו הוא, והנה המקובל ד' שלמה אלקיך צפיוטו לכה דודי צדחו התעוררי איתפסא ליה דעת דס' צפי' על דלמא ציאת אורו הוא יעון ויעתר יחא ס' דע'ו, ועתה אתה הענין צדוק ה'! אם צעל נפש משכלת אתה צין תצין ממנו שכתבו דודי הרב החכם צעל המאור בפירושו על הדי' ד' דיש צרכות ז'ל כן הוא גירסת הגאונים ומתנחי

אמר שענייני האמונה ההם והשמחה בה אשר יעדתך אני שאבראם וימלאו את הארץ כמו שהם עומדים תמיד, כי האמונה באלהים והשמחה באמונה ההיא הם שני עניינים א"א שיסורו ולא ישתנו לעולם ממה שהגיע אליי ואמר כמו שעניין האמונה ההיא והשמחה בה אשר יעדתי שימלאו הארץ תמידים קיימין כן יתמיד וזעבכם ושמכם והוא אמרו אחר זה, כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' וגו', כי פעמים ישאר הודע ולא ישאר השם, כמו שתמצא אומות רבות אין ספק שהם מודע פרס או יין אליה שלא יודעו בשם מיוחד אבל כללה אותם אומות אחרת. וזה ג"כ אצלי הערה על נצחות התורה אשר בעבורה יש לנו שם מיוחד. וכאשר באו אלה החשאלות בישיעה הרבה מפני זה פרשתים כלם. וכבר בא מתם בדברי זולתי, אמר ירמיהו בספור הרבן ירושלם בעונות אבותינו, ראיתי את הארץ. והנה תורה ובוהו, ואמר יחזקאל בספור אבדת מלכות מצרים ומיתת פרעה על יד נבוכד נאצר, אמר וכסותי בכסותך שמים והקדדתי את כנביהם שמש בענן אכסנו ירח לא יגיה אורו כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך ונתתי חושך על ארצך נאם ה'. ואמר יואל בן פתואל בארבה העצום אשר בא בימיו, אמר, לפניו רגזה הארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו לפניו וכבדים אספו נגהם. ואמר עמוס בספור הרבן שמרון, והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור והפכתי חגיגם וגו'. ואמר מיכה באבדת שמרון נמשך על המאמרים הספוריים המפורסמים הידועים, כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במותי ארץ ונמסו ההרים וגו'. ואמר חגי בנתיצת מלכות פרס ומדי, ואני מרעיש את השמים ואת הארץ את הים ואת החרבה והרעשתי את כל הגוים. ובצבוא יואב על אדום, כאשר התחיל לספר איך היתה חולשת האומה ושפלותה מלפנים והיותם מנוצחים נגפים, ונעתר ה' לעורם, עתה אמר, הרעשת ארץ פצמתה רפה שביה כי מטה. ואמר עוד בעניין שאנחנו לא נירא כשימותו האומות ויאבדו לחיותנו נשענים על ישועת יתע' לא על חרבנו וכחנו כמ"ש, עם נושע בה' מן עורך ואמר על כן לא נירא בהמיד הארץ ובמוט הרים בלב ימים. ובא בספור טביעת המצריים, ראוך מים יחילו אף ירגו תהומות קול רעמך בגלגל וכו' רגזה ותרעש הארץ הבתהרים חרה ה' וגו' עלה עשן באפו. וכן בשירת דבורה, ארץ רעשה וכו'. ובא מזה הרבה ומה שלא אוכזר ממנו ינשא על מה שזכרתי. אמנם מאמר יואל ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן השמש יתפך לחשך וחירח לדם לפני בא יום ה' הגדול והנורא והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטת וגו' והטוב אצלי שהוא מספר מיתת סנחריב על ירושלים, ואם לא תרצה זה יהיה ספורו מיתת גוג ומגוג על ירושלים בימי מלך המשיח עם היותו ג"כ בלתי נזכר בזה העניין אלא רוב החרג משריפת האש ולקחת המאורות. ואולי תאמר איך יקרא יום ה' הגדול והנורא יום מיתת סנחריב בפירושנו? הנה תדע כי כל יום שתהיה בו ישועה גדולה או מכה גדולה יקרא יום ה' הגדול והנורא, כי גדול יום ה' נורא מאד ומי יכילנו. והעניין אשר נלך סביבו כבר התבאר, והוא שהפסד זה העולם והשתנותו ממה שהוא עליו, או השתנות דבר מטבעו והמשכו אל השנוי שהוא, הוא דבר שלא בא אלינו בזה דברי נביא ולא דברי חכמים. ועוד כי אומרים שיתא אלפי הוי עלמא וחד חרוב, אינו העדר

המציאות

ומתנחי להו סימנא ויקרא אלהים לאור יום וכו', דפהו והציניהו כי לא דציוס יתכמו צו, והסס כמוהו כמוי יפרס סקצ' ז"ל הכתוב לא נופל אצני ממנו: כי האמונה באלהים והשמחה באלהים. האמונה והשמחה שתי אלה מתאיימות צמאמין לכתוב ולדיק צמאונתו ויחיה, ל"ל ישמח כמו צאור פני תלך חיים, ותחי רוח יעקב, ועל זאת יורה הכתוב שאמר עזרז' אלה ה' צמאמה, כלומר עזרז'ו בהשגת אמונתו ושמחתה הנמשכת ממנה: שפא אלפי הוי עלמא. צמק חלק אמר דצ קסיא שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב, תניא כותיה דר"ק כסס שהסניעית משמעת שנה אחת ל"ל שנים כך העולם משמע

אלף

מורה נבוכים

המציאות לגמרי, ואמרו וחי' חרוב תורה על השאר הזמן זה עוד מאמר יחיד והוא על צורה אחת. ואשר תמצא לכל החכמים תמיד, והוא יסוד יעשה ממנו ראיה כל אחד מהכמי משנה וחכמי תלמוד הוא אמרו, אין כל חדש תחת השמש, ושאר שם התחדשות בשום פנים ולא בשום סבה, עד שמי שלקח שמים חדשים והארץ חדשה, על מה שחשב, אמר אף, שמים שהן עתידין להבראות כבר בראים ועומדים שנאמר, עומדים לפני עימדו לא נאמר אלא עומדים. והביא ראיה באמרו, אין כל חדש תחת השמש. ולא תחשוב שזה סותר למת שבארנו, אבל אפשר שהוא רוצה שהעניינים ההם היעודים, הטבע המצויים אותם או מששת ימי בראשית הוא נברא וזה אמת. אמנם אמרתי שלא ישתנה דבר מטבעו וימשך על השני ההוא, להשמר מן הנפלאות, כי אף על פי שנחפך חמשה לחש ונחפכו המים לרם וחי' הטהורה הנכבדת לבנה, מבלתי סבה טבעית מחייבת אותם העניינים ההם והדומה להם לא ימשכו ולא שבו טבע אחר אבל כמ"ש ו"ל עולם כמנהגו הולך. זהו דעתי והוא שצריך שיאמין אע"פ שהחכמים ו"ל כבר אמרו הנפלאות דברים זרים מאד תמצאם כתובים בבראשית רבה ובמדרש קהלת. ותענין ההוא הוא שהם רואים הנפלאות הם ממה שבטבע גם כן ע"צ אחר, וזה שהם אמרו כי כשברא הש"י זה המציאות והטבעו על אלו הטבעים, שם בטבעים ההם שיתחדש בהם כל מה שיתחדש מהנפלאות בעת חדשה, ואת הנביא שהודיעהו השם בעת אשר יאמר בו מה שיאמר ויפעל והדבר כמו ששם בטבעו בשורש מה שהוטבע, וזה אם הוא כמו שתראהו הוא מורה על מעלת האומר, והיות קשה בעיניו מאד שישתנה טבע אחר מעשה בראשית, או יתחדש רצון אחר שהונחו כן. וכאלו הוא יראה על דרך המשל שהוא שם בטבע המים שירבקו ויגרו ממעלה למטה תמיד, רק בעת ההיא שטבעו בו המצריים והמים ההם לבד הם שיתלקו. וכבר העירותיך על עקר זה המאמר וזוהי כולו בריחה מהתחדשות דבר, ושם נאמר אמר ר' יונתן תנאים חתנה חק"ב ע"פ הים שיחא נקדע לפני ישראל הוא דכתיב, וישב הים לפניך בקר לאיתנו, אמר ר' ירמיה בן אלעזר לא עם הים בלבד התנה חק"ב אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית הח"ד אני ידני נשו שמים וכל צבאם צייתי, צייתי את הים שיקדע, את האור שלא תזיק לחנינא מישאל ועזריה, ואת האריות שלא יזיקו לדניאל, ואת הדג שיקא את יונה וזהו החקש בשאר. הנה כבר התבאר לך העניין ונגלה הדעת והוא שאנחנו נאות לאר"ם"טו בחצי מדרתו, ונאמין שזה המציאות לעולם נצחי על זה הטבע אשר נצחו יתעלה, לא שישתנה ממנו דבר בשום פנים אלא בפרטיו ע"צ המופת, אע"פ שיש יכולת לו יתעלה לשנותו כולו או להעדירו או להעדידו אי זה טבע שירצה מטבעיו, אבל היה לו פתח ותחלה שלא היה שם דבר נמצא כלל אלא השם וחכמתו גורה שימציא היצור בעת שהמציאו ושלא יעדר זה אשר המציא ולא ישתנה לו טבע, אלא במה שרצה. מהפרטים ממה שכבר ידענוהו וממה שלא נדעוהו מאשר יבא, זה הוא דעתנו ויסוד תורתנו. ואר"ם"טו יראה שכמו שהוא נצחי ולא יפסד כן הוא קדמון ולא נתחזה, וכבר בארנו ואמרנו שזה לא יסודר אלא על דין החיוב ושחייב יש בו מדבר סרה על השם

מה

אלף שנים ל' אלפי שנה וכו', והנה כולו תכלי שם ס"ל כדכ' קטנה צעמן חרצן העולם אלף שנהלקו קלפס. באורך ימי הקיום, זה פלא ח"ק יאמר כדכ' זה עוד מאמר יחיד: והוא על צורה אחת. ר"ל שיהיה חרצו לא הפסד כללי ולזו לאין: כדכ' גדולים ועומדים. ור"ל כדכ' צע"ה ששמים הקדשים דומו לשם מ"ה שיתגלה לעתיד: עולם נמשכו כוס. וזוהי אע"פ דכ"ה שלימותו יהי כדכ"ה אורחא ונענע דכ"ה עלמא לא ישתנה, ונאמר האין ולאנאליה הקדמים ולאנאליה כלם נחמיה עשה, לא יצולו זה זרים ושונים לא יחללוהו, לא ירפה כלל חדשתו עולם ועד, (אסף ח"ל מ"ו): תנאים התנה הקצ"ה. כדכ' צילנו זה (צ"כ צ"ה): מדכ"ה סרה על השם. כדכ"ה (שם) ד"ה ואלו

נקט

מה שכבר בארנוהו. ואחר שהגיע המאמר אל זה, נביא פרק שנזכר בו ג"כ קצת הערות על פסוקים באו במעשה בראשית, כי הכונה הראשונה בזה המאמר אמנם היתה לבאר מה שאפשר לבאר ממעשה בראשית ומעשה מהבכה, אחר שנקדים שתי הקדמות כלליות, אחת מהם זאת התקדמה והיא שכל מה שזכר במעשה בראשית בתורה אינו כלל על פשוטו כפי מה שדמו ממונו. התמון. שאלו היתה העניין כן לא היו מסתירים אותו אנשי החכמה ולא היו החכמים ממריצים מליצות בהעלימו ומניעת הספור בו בפני התמון, כי הפשוטים החסם מביאים אם להפסד דמיון גדול והרכבת דיעות רעות בתק האל ית' או לבטול גמור וכפירה ביסודי התורה. והנכון לעזוב ולהרחיק בחינתם בדמיון לבד ותגמיה מן החכמות, ולא כמו שיעשו חרשנים והמפרשים העניין אשר יחשבו כי יגיעת פי המלות הוא החכמה, והרבות הדברים והאריכם תוספת אצלם בשלמות, ואמנם בחינתם באמתת השכל אחר השלמות בהכמות המופתית. וידעת הסודות הנבואיות הוא האין, אבל כל מי שידע מזה דבר אין ראוי לו לפרסמו כמו שאמרתי פעמים בפירוש המשנה, ובביאור אמרו מתחלת הספר ועד כאן כבוד אליהם הסתר דבר. ואמרו זה אחר שזכר ביום הששי, הנה כבר התבאר מה שאמרנוהו, אלא כאשר חייב העניין האלהי בהכרח לכל מי שישג שלמות שישפיעהו על דלתו כמו שנבאר בפרקים הבאים בנבואה, א"א לכל חכם שיכול להבין דבר מאלו הסודות אם מעיונו או ממורה תורה אותו מבלי שיאמר מעט, ותביאור נמנע אבל ידמו מהם מעט. וכבר באו מן הרמזות וההערות הרבה בדברי רבותינו ז"ל ליחידים מהם ג"כ אלא שהם מעורבות בדברים אחרים, ולזה תמצאני תמיד באלו הסתרים אזכור המאמר האחד אשר הוא פגת הדבר ואניח השאר לכי שראוי שינת לו. התקדמה השנית שהנביאים כמו שאמרנו ידברו בשמות המשתתפים ובשמות שאין הכונה בהם מה שיוזו במשלם הראשון, אבל יזכור השם ההוא מפני גודל אחת כמון, מקל שקד, שילמוד ממנו שוקד אני כמו שנבאר בפרקי הנבואה. ולפי זה העניין נאמר במרכבה, חשמל, כמו שאמרנו, וכן רגל עגל, ונחשת קלל, וזולתם זה. וכן מאמר זכריה, וההרים דרי נחשת, וזולת זה ממה שנאמר, ואחר שתי התקדמות האלה אביא הפרק אשר יערת בו:

פרק י של שים

דע שיש הפרש בין הראשון והתחלה, וזה שהתחלה היא נמצאת במה שהיא לו התחלה או עמו אע"פ שלא תקדים לו בזמן, כמו שיאמר שהלב התחלת החי והזוסוד התחלת מה שהוא לו יסוד. וכבר יוחלט גם

צקס להאריך כנף צצו אחד לא יא' יכול וכו': אינו כלל על פשוטו. והרמז צ"ל כנף כל מ"צ הגלוי והסתום צהם אמת, ואין קשיא על הרצ מאמרם ז"ל אין מקרא יולא מידו פשוטו, כי אין כונתם לשלול הפירוש אשר לפי המך והסתם הדמות צו אצל כונתם שלדך להיות פירוש הכסתד מעין פירוש הנגלה, והעד הנלמן הכתובים המייחסים לאל ית' האיצדים והשגת ענינים גמייס כמו עניני ה', ויד ה', וידה ה', שאלה וכו' צל צס מוכרחים להיות יולאום מידו פשוטם אלא שיפודשו צסתד המדגבה כעין פירושם הנגלה:

פרק שלישים. דע שיש הפרש. אחר שציאד צמה שקדס שהעולס אפשר להיות מחודש ואחרי הקדמו צמדק הקודם צ' הקדמות והס' שאין הדברים כלס כפשוטם צמ' צ' צ' שהתורה צד צמ' צ' צמנות משתתפים, צ' צ' צ' לצד הכתובים צממיות והערות קורות. ואני מוסיף בהם הקדמה שליסית והיא שכל מ"צ נדרש לשעתם מאין ליש כפי מה שיוזו פשוטי הכתובים מענין לקיחת הללע וענין המהס לא יפול דצד מכל האמוד הכל כפשוטו אצל יס להס סוד ב"כ כמ' סכ הרמז צ'

מורה נבוכים

גם כן על זה העניין שהוא ראשון אבל הראשון אמנם יאמר על הקודם בזמן לבר מבלתי שיהיה הקודם ההוא בזמן סבה למתאחר אחריו. כמו שיאמר ראשון מי שדר בזה הבית פלוני ואחריו פלוני ולא יאמר פלוני התחלת פלוני. ותמלה אשר (נ"ח תוס') על הראשון בלשוננו הוא, תחלה, תחלת דבר' בהושע, ואשר יורה על ההתחלה, ראשית שהוא נגזר מן ראש אשר הוא התחלת החי לפי הנחתו. והעולם לא נברא בהתחלה זמני' כמו שבאדנו, כי הזמן מכלל הנבראות ולזה אמר, בראשית, וחב"ת כב"ת כלי ופירוש זה הפסוק האמתי כן, בהתחלה ברא השם העליונים והתחתונים זהו הפירוש המסכים להדרוש העולם. אבל מה שתמצאהו כתוב לקצת החכמים מהעמיד זמן נמצא קודם בריאת העולם מסופק מאד כי זהו דעת אריס"טו אשר בארתי לך אשר יראה שהזמן לא יצויר לו תחלה, וזה מוגנה. ואשר הביא האומרים אל זה המאמר היא מוצאם, יום אחד, ויום שני, ותבין אומר זה המאמר העניין על פשוטו, וחשב שאחר שלא היה שם גלגל מקיף ולא שמש באי זה דבר שוער יום.

הדמ"ץ ז"ל כל מ"צ יש להם גלוי וחתום וסנייהם אמת, והנה הגלוי להיותו מדבר צעת אמת המלאות לפעל ההיה לכן הוא ז' צעיוני כדורת היות הולך צטרס יולך לאמור (צ"ז מזה), אולם החתום יורה שיש דוגמאות ודמיונות לפעולות החידוש עם פעולות ההיות הטבעיות אשר העולם כמנהגו נהג, על דרך שיסדרו מתקני התפלה המחדש צטרסו בכל יום תמיד מ"צ, זה כי אין הש"ת עם העולם כמו הצונה עם הצניה אשר אין לצניה הכרה להתקיים לפי השגחתו של צונה, לא כן הש"ת כי ערכו עם העולם כערך העלה עם עלולה אשר צכל עת ישפיע עליו שפע הקיום כי אם רגע אחד סתם פנים ישים יעלה כל הצדואים צתורה ויאצדו, וזה טעם וירא אלהים את כל אשר עשה, ענינו ויקיים כטעם אמרם ז"ל רואה אני את דברי אדמו"ר, כמו שכתב הדמ"ץ ז"ל. והנה זה הקיום הנמשך ממנו ית' אל העולם הוא הולך על סדר מ"צ כי צצק צצקד יאמר אלהים יהי' אור צכל אקלים ואקלים וזה כל היום יאמר יקוו המים ויהי רקיע צתוך המים וכן הלאה, וצכל יום נולד אדם ערסו ולא יתצטסו צגיליו עררה עד ידע הנער מאוס צדע וצחור צטרס ואז יעצור הכוונה שהיתה צו צתכלית הצדויה שהיא למען השכיל צאמתו (ר"ל להשכיל צשכל העיוני לדעת האמת והשקר צפועל כמו ית' ולחיות צחכמה זו חיי עולם ועל שם זה נקראת החכמה צסם עץ חיים ככתוב עץ חיים הוא למחזיקים זה כי היא כותנת חיים נלחיים לצעליה ככתוב והחכמה תחיה צעליה) ושלח ידך ואכל מעץ הדעת טרס ורע ר"ל ישכיל צשכל המעשי כל הימים אשר הוא חי מה זה טרס להחיות את נפשו המרגשת צו כל ימי חיים, ולא ישתמש צעיוני כל הימים ולא די לו שלל ישתמש צו אלא אף כי איצה וסית צין המעשי לעיוני צין וצדעו לצדעו ר"ל צין מושכלות המעשי למושכלות העיוני וציוו להחכמים עד כי צשנאת החכמה יאמר מי עור כמשולם ועור כעצד ה', כמ"ש ר"ע כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ת ואנשכנו כחמוד יען ידמה כי צשנאה זו קרצת אלהים ימלא כמו שיחשצו הצועדים צעם החכמים צעיוניהם, ואז ימות מותי ערלי לצ, כי רשעי ככל צחיוהם קרואים מתים ככתוב אל תרעע הרצה ואל תהי סכל למה תמות צלא עתך, פי' אל תרצה צאסיפת ההון (כמו שפירשו ז"ל ככתוב ואל ימלע רשע את צעליו), כי רצוי העסק יצטלך מקייני השלימות ותמות מיתת השכל צחיוך, כטעם כל משגלי אהצו מות, וחולתם מהדוגמאות אשר צין החידוש והקיום כמצוה לכל משכיל על דבר, אשר על כן נקרא האדם צה"א הידיעה מה שאינו נהג צסם פרטי כי לא יאמר האצדעם היחזק, כי צאמת יומה גס על המין כלו כי כל מה שאיננו לא"ה הוא זה יקרא לכל המין כלו כאמור. ועל כן אמרו ז"ל המחדש צטרסו צכל יום תמיד מ"צ כאמור, ומה למדנו אמת האמור צזה וזה ואת האמור צזה צזה ר"ל להשוות מעשי החידוש הפרטי עם מעשי הקיום הכללי: כצית הכלי. ר"ל הצית המורה על שימוש הכלי אשר צו פעל הפועל מלאכתו כמו ופעל צפסם: צהתחלה צלא הסס. ר"ל התחלה הוא תלד ראשית זמני, והנה יאמר צראשית התחלת הזמן ר"ל בהגלות נבלות תלד הזמן כן צלא ה' את העולם והטעם שהזמן צצלא עם צדוית העולם: הוא מולאס יום אחד. ככתוב ויהי ערב ויהי צקד יום אחד, והנה המאורות לא נתלו עד יום הרציעה א"כ אין ערב וצקד עד יום ד', ועל כן יאמרו ז"ל שהיו הגלגלים מתנועעים צאותם הב' ימים

יום ראשון, ואמרו בזה הלשון יום אחד אמר ר' יהודה בר סימון מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, אמר ר' אבהו מכאן שהיה חק"בה בונה עולמות ומחריבן, וזה יותר מוגנה מן הראשון. ואתה תתבונן מה שהוקשה עליהם והוא מציאות זמן קודם מציאות זה השמש, והנה יתבאר לך התרת זה אשר סופק על אלו השנים בקרב האלהים אם לא רצו אלו השנים מזה לומר שא"א מבלתי סדר זמנים קודם לכן, וזהו אמונת הקדמות וכל בעל תורה יברך מזה, ואין זה המאמר אצלי אלא כיוצא במאמר ר' אליעזר שמים מהיכן נבראו. סוף דבר לא תביט

צלי מאורות וצמנועוהם שוער סדר זמנים: צוה עולמות ומחריבן. סבירא לי' כרז קטינא דפרק חלק וכדתי' כותיה כסס שהציעות משמעת שנה אחת לשצעה שנים כך העולם משמט אלף שנה לשצעת אלפים שנה וכו'. והנה יאמר כי היה אז עת השמטה והחדצן להאדן הלזו הנטמה, ונשתכלל ששפת ימי המעשה, ואלה השלימים לא יאמינו ע"כפ צקדמות כדעת אדוקטו אלל יאמרו שכבר דלא ה' אדן ושמים מאין המוחלט מכמה אלפים שנים ועברו עליה שמטות דצות מימי הצנין והחדצן, והנה דריאת העולם יש מאין לרעת אלה השלימים נדמו צכתו הראשון והוא דראשית דלא אלהים וגו', ולא יאיר צכתו ומי נצדא, והאדן היתה תורה וגו' דומה להתחלת השכלול שאחר החדצן, והוא הדבר שאמרו ז"ל להביד כח מ"צ לצדד וס' א"א לפיכך סתם הכתוב דראשית דלא, והנה הוא כמעיד ואל לאמר שאין כתוב דראשית דלא. עם הכתובים הצאים אחריו ככלל ופרט שהפרט מפרט הכלל, אלל הוא סתם צפני עלמו ואינו מדבר מעינים כלל. והנה לפי האמור דצרי אלה השלימים אינם מוכינים כלל כמו שחשב הדב ז"ל אלל הם היתה דצרי אלהים חיים, ואחר שאין חולק על דב קטינא אדרבה תניא כותיה ש"מ שהיא דעת מקווימת לכולהו תנאי ואמוראי שלא כדעת הדב ז"ל שאמר צפרק הקודם שהיא דעת יחיד כמו שכתבו סס, וכן הוא דעת דצני צחיי פ' צהר וכ"כ החצר (צ"ו לראשון מהכחרי) ז"ל ואם היה מתערך צעל התורה להאמין ולהודות צהיולי צחומר קדמון ועולמים דציוס קודם העולם לא היה צוה פגם צלמוותו ומזה תצין כי שגו החכמים צענייהם צהשגתם עלי דצדד הזה ועל זה צחרו מעוני דעת סקימנו בסות הדוח, ויהי מה! הנה אני איני כדאי להכריע דצדדים העומדים צדמו של עולם, אך על כל פנים אפרש הכתובים על דרך השכלול ולפי דעת האומר שהכל נצדא ציוס ראשון ונשתכלל לשעתו כזרע דרעוני גינה צצת אחת וכל אחד נומה לשעתו ואעזר צפירות מפרוט דוד המלך אשר פירש אלה הכתובים צפרשת צרכי נפשי ומעין פירות הדב ז"ל. ועתה אתה המעיין צדוך ה'! אם צעל נפש משכלת אתה צין תצין את אשר לפניך וצחן אמתו צהיותו נושא משך הכתובים אין יולא ואין צא שלא כסדר ההמשך אשר הוא זה ר"ל ההמשך יתן עזר ויילך פירוש המצדד. ועדס אחל לצדד אקדים ציאור קלת המלות והשאלותיהם ואומר:

ברא, מוצנו התחדשות דבר עלמי צחומר וצורה אם מאין כמו דראשית דלא אלהים, הוא לוב ונצדדו, או מים כמו ויצדא אלהים את האדם, ושם נאמר ויילד ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה, ונאמר תוסין דרוס יגועון ואל עפרם יצונן תשלח דוחך יצלחן.

אמר, הולדתו על המצטא ההסכמי אשר הסכימו עליהם כת מצני אדם להיות אורות וסימנים ידמו על רעיונים ידועים למען הודיע צם איש לרעהו רעיוניו לתת את שאלתו ולעשות צקשות ככל אשר יחפון. והושאל להורות על כל דמו אשר ידמוון אורות ההכמה ורשמים הנדשמים צילורים כמו יום ליום יציע אומר, פי' רשמי ההכמה וסימנים הנדשמים צילורים יודיעו דעת למתבונן צהס וכאלו מדו יום ציומו יציעו ידצרו דצרי חכמה למסתכל צהס צעין הצחירה, וכן יפרש אחריו צאמרו אין אומר ואין דצדים, ר"ל אין הדצדים צשפת מדצד צכלי המצטא כי אם צדשמי המכתב החדות צהס, כאמרו צכל האדן ואל קוס, פי' קוי אורות ומכתבם ומלותיהם המחוברים מהם נדלום צכל האדן וצקלה צצל, כי הסי' שפך חכמתו על כל נולד ככתוב כלס צחכמה עשית, וחדת על כל נמלא דשמי ההכמה המיוסדת צו, והמכתב מכתב אלהים חדות על כל נמלא ואיש צעד לא ידע זה המכתב וכסיל לא יצין את זאת רשומה, צלתי אם משכילי עם הים כהלין למקרי כתבא דנה. והושאל עוד להורות על כל פעולה המורה על כוונה פעולה ודלמו צפעולה ההוא כמו ותקשור על ידו שני לאמר זה ולא ראשונה, פי' קשירת השני אחרים תאמר זה ראשון ללידה, ומזה ההשאלה היא אמרו הוא אשר דבר ה' שצחון צצת קדס לה' מחד, פי' ירדת לחס משנה היא תדבר

מורה נבוכים

חביט באלו המקומות למאמר אומר, כבר הודעתך שיסוד התורה כלה שהשם המציא העולם לא מדבר בזה
התחלה וזמנית, אבל הזמן נברא כי הוא נמשך לתנוע' הגלגל והגלגל נברא. וממה שצריך שתדעוהו שמלת
את הנאמרת באמרו, את השמים ואת הארץ, כבר בארו החכמים במקומות רבים שהיא כענין עם, ידעו בזה
שהוא ברא עם השמים כל מה שבשמים ועם הארץ כל מה שבארץ. וכבר ידעת באורם כי השמים והארץ נבראו
יחד לאמרו, קודם אני אליהם יעמדו יחדיו, א"כ הכל נברא יחד ונבדלו הדברים כלם ראשון ראשון, עד שהם
המשילו זה לזרע שזרע זרעים משתנים בארץ בבת אחת וצמח קצתם אחר יום וקצתם אחר שני ימים וקצתם
אחר ג' והזריעה כולה היתה בשעת אחת. ולפי זה הדעת האמתית בלא ספק, יותר הספק אשר חייב לר' יהודה
ברבי סימון שיאמר מה שיאמר והוקשה עליו באי זה דבר שיער יום ראשון ושני ושלישי. ובפירושו אמרו חכמים
בבראשית רבה באור הנוקד בתורה שנברא ביום ראשון. אמרו בזה הלשון הן הן המאורות שנבראו ביום ראשון
ולא תלואן עד יום ד', הנה כבר בא הבאור בואת הכוונה. וממה שצריך שתדעוהו שהארץ שם משתתף, ויאמר
בכלל, ובפרט, יאמר בכלל על כל מה שתחת גלגל הירח ר"ל היסודות הר', ויאמר בפרט על האחד האחרון
מחס

צסס ה' כי אחד קודם לא תמלאוהו. ומה הוא אמרו הוא אשר דבר ה' לאמר צקרוני אקדש, כי לפי הפשט לא מלאנו
סדד ה' זה, אכל צאמת פעולתו זו ר"ל המותה לחסידיו היא תדבר לאמר זלוננו ית' וכוונתו להקדש צס לעיני העם
למען ידעו כי לא יסא ה' פני קרוני ומיודעיו, הנפש החוטאת היא תמות. והנה אמרי אל ומצטט שפתו לו סס
צסלטה מינים, ח' צפעולות דמיונות אשר יליידס צדמיון הנציא ככתוב וציד הנציאס אדמה אשר לפי הליור הדמיוני
הנרגס לנציא הנצאלו צין חפלו וכוונתו ית' כמו שכתב הסדר (צסני לרציוני מהכחודי). צ' דבר ידבר הוא צקול וצדדים
צקלס צליור יורגשו לאזני מי שילדה ה' להשמיעם כמו קול צדדים אדם שומעים. ג' דבר ידבר הוא ית' צפעולותיו
הנרגשות לשעתן כמו שקדס. וממשמע שאמרו ז"ל שהאדם הוא עולם קטן ממילא נשמע כי עלינו לדרוש לתת האמור
צזה לזה וכן להסך. והנה כמו שצעולס הקטן יס נפש וגוף, כן צעולס הגדול האל ית' הוא נפש העולם שהוא גופו
כצ' ככתוב וישצנצ צחי העולס; וכבר דמו ז"ל נפש האדם לקוה כאלמס. ז"ל הני חמשה צרכי נפשי כנגד מי אמרן דוד
וכו', וכמו שהעולס הגדול נחלק לארבעה מיני דל"ח, כן הקטן, העגמות הס הדומס כי אין הרגשה צסס, השערות
והצפרניים הס הצומח, הצצר והבדים הס המרגיש, הידים והרגלים היודעים דלון הנפש להתנווע לחפלו הס המצדדים
אשר ככה לו צעולמו, ח' צני אדם עוצדי צלמי זהב וכסף, אשר כמוהס יהיו עושיהס צמדריגת הדומס, צ' הס צ"א
אשר אין כחס אלא צפה לאכל ולשצעה ואת ה' לא ידעו, אלא איפה הס צמדריגת הצומח אשר אין כחו אלא צניוקת
מזון מן האדמה, ג' הס החכמים המרגשים לפעולות ה' צדצד החכמה וינעלוהו וינשאוהו לצצר תהלתו על פי פעלו,
אלה איפו הס צמדריגת המרגיש, ד' הס צני אדם היודעים דעת עליון ולזונו צמעשים הנרגלים לו והס הנציאס וצעלי
דו"ס, אלה יקראו צסס מדצד והס כאצדי הידים והרגלים צגוף היודעים דעת הנפש ולזונו, ונקראים צסס מדצדים
כאצדי האדם כן היודע דעת עליון נקרא כצא מוגדת כצ ספתוס, הן אלה ארצנת הוללות לשון האמירה.

נמשע. ענין הנטיעה ידוע והוא התמדת הצמח צזריעת זרעו אחד הפסדו, והואאל ליסוצ המדיני תצאמו ותעטמו.
גן, הוא סס הפסדס הנעווע על ערכים וסדדים, והואאל לכל דצד ערוך ומסודר כגנות עלי כהר, ר"ל
סאליהס מסודרים כסידור עלי הגן. **מורת,** ענינו ידוע והוא ציעול ההרגשה צלאת הנפש המרגשת מכל חי מרגיש,
ויאמר ג"כ על מות חלקי ר"ל כל מחלה מה, צשנת מות המלך עוזיבו פי' צשנה שנצטעד כאלמס ז"ל מזרע חסוד
כמת. **צילע,** ידוע שהוא הצד והעצד צללע ההר פי' צלל ההר, והצד נקרא ג"כ צסס דוח, תשעים ושסס דוחס
פי' לכל צד היו לו דמונים, א"כ יהיה נעסם צלס כעסם דוח דעת. **סגרי,** ענין הסגירה ידוע וידיחו סוגרת ומסוגרת,
ויורה ג"כ המסירה היסגורני צעלי קעילה. **נרזיש,** הוא צ"ח ידוע ומורה ג"כ על מתנות ידוע שהיו לוטשים אותס
צמים קדמונים והיו עושים מהס המדלות ואספקלריות לרלות צסס התצונות והדמיונות והקוסמים המשתמשים צמדלות

מהם והוא הארץ. מורה זה אמרו, והארץ היתה תורה ובורה וחושך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כבר קראם כולם ארץ, ואת"כ אמר ויקרא אלהים ליבשה ארץ, זה ג"כ סוד גדול, כי כל מה שתמצא שיאמר ויקרא אלהים לכך ככה, אמנם הוא להבדילו מן העניין האחר שתף ביניהם בו זה השם. ולזה פילשתי לך זה הפסוק בהתחלה ברא השם העליונים והתחתונים, ויהיה ארץ הנאמר תחלה הוא התחתונים ר"ל היסודות הד'. והנאמר עליה ויקרא אלהים ליבשה ארץ, היא הארץ, הנה כבר התבאר זה. וממה שצריך שתדעו כי היסודות הד' אשר אמרנו ששם ארץ הראשון יורה עליהם, נזכרו תחלה אחר השמים שהוא זכר ארץ, ורוח, ומים, וחשך, וחשך הוא האש היסודי לא תחשוב זולת זה אמר, ודבריו שמעת מתוך האש, ואמר כשמעכם את הקול מתוך החשך, ואמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופה. אמנם נקרא האש היסודי בזה השם לחיותה בלתי מאירה אבל ספירית, שאלו היתה האש היסודית מאירה היינו רואים האויר כולו בלילה מתלהב אש. וכבר זכרם כפי הנחתם הטבעית, הארץ, ועליה המים, והאויר דבק עם המים, והאש למעלה מן האויר, כי ביחדו האויר על פני המים יהיה החשך אשר על פני תהום למעלה מן האויר בלא ספק. ואשר חייב שיאמר רוח אלהים, בעבור ששמה מתנועעת ר"ל מרחפת ותנועת הרוח לעולם מיוחסת לשם, ורוח נסע מאת ה', נשפת ברוחך, ויהפך ה' רוח ים, וזה הרבה, וכאשר היה החשך הנאמר תחלה אשר הוא שם היסוד בלתי החשך הנאמר באחרונה אשר הוא החשך, התחיל לבאר ולהבדיל, ואמר ולחושך קרא לילה, כפי מה שבארנו הנה כבר התבאר זה. וממה שצריך שתדעו, שאמרו ויבדל בין המים, אינו הבדל במקום שיהיה

וצדמיונות להבדיל על פיהם העמידות נקראים על שם המתכות הנה מנחשים עד"כ קלקל צחלים דל"ה ככד פי' ראה צלמית החנים וצלקת הכד, והוא נחש ינחש צו ר"ל הוא רואה צלמית הצביע ענינים נעלמים. שתוף שם אבל כד התבאר דצדרי הד' ז"ל (צלמ"ד לראשון) וזהו נצוא אל הביאור.

בראשית, בהתחלת הזמן וצעתה ראשונה ממנו צד"ה את השמים וצבאם והארץ ר"ל ארצות היסודות וכל האלמנטים והיתה זו הצליחה יש מאין ואת"כ כמ"ד שגדל הכל ציוס. ראשון וגולה כל אחד צבעתו: והארץ היתה תורה. מתחיל לספר שכלול הארץ ואלמנטים אחרים הצד"ה או אחרים חודשנה לדעת ר"ל אצורה, והנה יאמר שכל הארץ צעת והוא פור התפוררה מוט התמוטטה כלל ימים והיו שמים מגרפותיה ע"פ תהום דנה כמ"ש שב הדמ"צ ז"ל צפי מלת תהום, וטעם תורה וצורה שממון וחדצן כאמדם ז"ל תהם צה ר' אצורה פי' שמים וכן יתואלו אצני הצנין המדצות ככתוב ונטה עליה קו תהו ואצני צורה: וחשך ע"פ תהום. מרוב מים ע"פ הארץ עלו אידים ויהי ענן וחשך ויכסו עין השמש שכבר נצדל ציוס ראשון ויהי חשך ענן וערפל, וכן אמרו ז"ל צמ"ד ובספר הצהיר ז"ל המים הרו וילדו אוכל: ורוח אלהים מרחפת. הוא רוח חזק, הדבר שרואה להגדיל סומך אותה אל הסם כהדרי אל, ורוח אלהים חזק מפרק הרים ומשבר סלעים, והטעם שהרוח החזק הי' נוצר ע"פ המים והי' מפזר האידים העצום: ויאמר אלהים יהי אור. צפעל הנשיצה האמורה אחר אלהים יהי אור כי נתפזרו האידים ונראה אור השמש כמו ציוס המעוקן: ויצדל אלהים. צהירות האור אז נרגשה ההצללה שצין האור והחושך הנעשים מכדור הארץ כי חלי כדור הארץ שהשמש נגדו נראה אור והחלי אשר נכחו כסה חשך משא"כ ערם היראות האור שהיה החושך משני העצדים כי אם אין אור ההצללה מניין: ויקרא אלהים לאור יום. לאור המוחלט, לאפוקי האור הנראה צלילה שאינו נקדק יום: ולחושך קרא לילה. לחשך המוחלט לאפוקי החשך הנראה ציוס לפעמים שאינו נקדק לילה: ויהי ערב. ויהי ערב עתה ר"ל תחלת ליל שני וכבר היה צדק לפניו וכמורה וכבר ימות ויהלם, ורצום כמורה: וצדק הוצדק ספק המספקים לאמר היה אופה ערב ערם צדק יום ראשון? וכן יתפרש כל ויהי ערב ויהי צדק האמור צמ"ד, וצבעור ששינה הכתוב והקדים הערב על הצדק הקודם לו למדו ח"ו"ל שהערב קודם לצדק בכל הימים. ומראה הערב והצדק אמת הוא גם ערם יום דניני שכבר סצצו

מורה נבוכים

שהיה זה למעלה מה למטה וטבעם אחד; אמנם פירושו שהוא הבריל ביניהם בחבל הטבעי רצוני בצורה, ושם קצת זה אשר קראו מים תחלה דבר אחד בצורה טבעית הלבשו, ושם קצתו בצורה אחרת, וזהו המים. וזה אמר עוד, ולמקוה המים קרא ימים. הנה כבר גלה שזה המים הראשון הנאמר בו, על פני המים, אינו זה אשר בימים, אבל קצתו נברל בצורה אחת למעלה מן האויר, וקצתו הוא זה המים, והיה אמרו ויברל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע, כאמרו ויברל אלהים בין האור ובין החשך, אשר הוא הברל בצורה אחת, והרקיע עצמו מן המים נתהווה כמו שאמרו הוגלדה טפה האמצעית. ואמר ג"כ ויקרא אלהים לרקיע שמים, כפי מה שבארתי לך לבאר שתוף השם, ושאר השמים הנאמר תחלה באמרו את השמים ואת הארץ, הם אלו אשר נקראו שמים, וחזק זה העניין באמרו, על פני רקיע השמים, לבאר שהרקיע בלתי השמים. ומפני זה השתוף בשם יקראו ג"כ שמים האמתיים רקיע כמו שנקרא הרקיע האמתי שמים, והוא אמרו ויהן אותם אלהים ברקיע השמים. ויתבאר ג"כ בזה המאמר מה שכבר התבאר במופת מזהות הכוכבים כלם והשמש והירח תקועות בגלגל, שאין ריקות בעולם, ואינם על שטח גלגל. כמו שירמנו החמון מאמרו ברקיע השמים ולא נאמר על רקיע השמים. הנה כבר התבאר שהמר אחד היה משותף וקראן מים, ואח"כ הוברל בשלש צורות, והיה קצתו ימים, וקצתו רקיע, וקצתו על הרקיע ההוא, וזה כלו חוץ לארץ. הנה כבר לקח בענין דרך אחרת לסודות נפלאות אמנם שזה אשר למעלה מן הרקיע נקראו מים בשם לבד, לא שהוא אלו המים חמיניים, הנה כבר אמרוהו חו"ל ג"כ אמרו באמדם ד' נכנסו לפרדם וכו' אמר להם ר' עקיבא כשאתם מגיעים לאבני שיש

הגלגלים מאז נבראו ש"ו ציוס ראשון לנקר כמו שקדם אלל שלל נדלף גוף השמש עד יוס רציעי שלל נטהר האויר מהאידים כלם ונדלו גופי המאורות עלמם דרקיע השמים: ויאמר אלהים יהי רקיע. פעולת ההארה אשר האיר ה' ע"פ המים היא סבת היות הרקיע וזהו דבורו כמו שציידנו בגדר האמירה. וזה כי מצויר הוא צעצועות שהאידים העולים מן הארץ הם חלקים ממימים דקים מן הדקים העולים מן המים צהתיצטס כחוס היום ונשאים צאור לקלותם עד הביעם אל מקום עופפות העצים שסם האויר קר ונפרד החוס ומתחצרים חלקי המים ונעשים רסיסי גשם ויורדים אל הארץ. והנה עדס האיר ה' ע"פ תהום היו אלה האידים ממלאים מקום האויר שמפני המים ומעלה עד קצה מקום עליוית העצים כי כלם משקה מפני קרירות האויר כלו יען לא הוחס האויר שלמטה צאור; אולם אחרי האיר ה' ע"פ תהום הוחס זה האויר התחתון מהאור העובר צו פעמים צציאה ממעלה למטה וצציצה אחר צכפילה ממטה למעלה אז נטהר זה האויר ונדחק מהאידים כי עלו למעלה אל מקום העצים שסם האויר קר צעצור שסם פסק כח כפילת האור. ומהצנצור שהחוס מדקדק האויר ומדקיעו ר"ל מפדיו צרוצ מקום כאשר אכחנו רואים צכים של שפן העצור צו קלת האויר וקשור למעלה שכאשר נקדצבו אל חוס האס יתדקדק מעט האויר העצור צו ונפרס צמקום רחצ ממנו עד שימלאנו אשר ככה זה האויר שע"פ המים צהחמו מן האור העובר צו פעמים צציצה וציצה הוא מתדקדק ונדקע, ועל סם הרקיע והפרישה נקרא רקיע, ומקומו מפני המים ומעלה עד קצה עליוית העצים שסם מתהוים המים העליונים ר"ל מי גשמים אשר ימטירו על הארץ. והנה צכה האור דצד ה' יהי רקיע צתוך מי האידים ויהי מצדיל צין מים שלמטה למי גשמים שלמעלה כאמור, ונקרא ג"כ שמים כמו עדים גדולות וצנורות צשמים, ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים, כי שמים הוא מוגלת סם המורה על המדחק. וידוע שכל מדחק יוגבל צשני קצרות המדחק וזה עעם שמים צלשון דמים, ולהיות מדציות זוג קצוות לכן צא דצצוי השמים כמו אונים עינים ידים דגלים. ומה עוצו דצרי חו"ל צאמדם שעל סם מי האידים הנשאים צאור זה כאמור לכן נקראים שמים כאלו כאמר ש"א מים. אז נקראי ככה ע"ש האס והמים המעורצ צזה האויר כי צאמת זה האויר הוא כלו משקה ר"ל מימי ואשי ברענבארע. ולפט צל"כ כמו שגלה זה צנסיון אשר יעשו צעלי חכמת הטבע שיוציאו אס ומים מהאויר, ואל צ' הפעולות האמורות ר"ל

שיש טהור אל האמרו מים מים, שכן כתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. והתבונן אם תהיה מאנשי ההתבוננות, כמה באר בזה המאמר ואיך גלה הענין כלו, כשתסתכל בו ותבין כל מה שהתבאר במופת בספר אותות השמים, ותשקף על כל מה שאמרו אנשי החכמה בכל דבר מהם. וממה שצריך שתדעו ותתעורר עליו העלה אשר בעבורה לא נאמר ביום השני כי טוב. וכבר ידעת מאמרי החז"ל אשר אמרו בזה על דרך הדרש, הטוב שבהם אמרם לפי שלא שלמה מלאכת המים, ועלת זה ג"כ אצלי מבוארת מאוד וזה כי כל אשר יזכור ענין מוענייני הנמצאות המתחדשים הנמצאים על החמשך המתמידים המיושבים אמר בזה כי טוב, וזה הרקיע והדבר אשר עליו אשר נקרא מים הענין בו מן החסותר כמו שתראהו, וזה שאם ילקח על פשוטו בגסות העין, יהיה הענין בלתי נמצא כלל, שאין שום גוף אחד בלתי היסודות בינינו ובין השמים ההתנונים, ואין שם מים למעלה מן הארץ. כל שכן שידמה מדמה שזה הרקיע ומה שעליו הוא למעלה מן השמים, ויהיה הענין יותר נמנע ויותר דחוק משיושג. ואם ילקח לפי נסתרו ומה שנרצה בו הוא יותר נעלם שהוא צריך שיהיה מן הסודות החתומים עד שלא ידעו החכמון, וענין הוא כך איך ראוי שיאמר בו כי טוב. ואמנם ענין כי טוב שהוא נגלה התועלת ומבואר במציאות זה המציאות והתמדתו, אבל הדבר שנעלם ענינו אשר פשוטו בלתי נמצא כן אי זה תועלת בו נראה לבני אדם עד שיאמר בו כי טוב. וא"ל לי מבילתי שאוספך באור, והוא שזה ואם הוא חלק גדול מאוד מן הנמצאות אינו תכלית מכוונת להמשך המציאות שיאמר בו כי טוב, אבל להכרח התחייב כדי שתגלה הארץ, והבן זה. ומה שצריך שתדעו שהחכמים כבר בארו שחשבים והאילות אשר הצמיחם השם מן הארץ, אמנם

צריכת האור והרקיע ימחו המסודר צאמרו עוטה אור כשלמה נועה שמים כיריעה, ואחריו צוה צפירות שמעל לרקיע השמים אשר ע"פ המים עשה תקרת העצים ששם נשלים ורוח וגשם דעמים וצדקים ואם ליהט ככתוב המקרה צמים עליומיו וגו'. הן זה מעשה הרקיע שהרעיש צן צומא עליו את העולם כלו, ומי יודע מצין צחכמת הקבלה הוא זה צין ענין בצורות גשמים כי כמו שיתבאר צעולם זה המורגש כפי מה שצוהנו כן כעין אלה הפעולות יתבאר שפע מיומי צדקה וגשמי צדקה צעולם הרחמי כי איד דלוי יעלה מעוצד ה' ויעורר שפע שפע לצון להדיק גשמי צדקה ממקור העליון כאמרו ז"ל צדקה צאתערותא דלתתא אתער דלעילא. ואם צעל נפש משכלת אתה המעין! צין מצין מה נעמו צדקי חכמים וחידותם/ ז"ל אשר להם שם צלשמה מאמרים נפלאים, ה' אמרו ז"ל מפני מאי נקראים בצורת גשמים? מפני שיוצאים בצורה, צ' אמרו ז"ל איך טפה יורדת מלמעלה שאין טפים עולים כנגדה מלמעלה, ג' אמרו ז"ל נופה הייתי שאין צין מים למים אלא כמלא כימא, והנה יהיו שלשת המאמרים הנפלאים לצדדים צידך אם זכור תזכור ענין מיון נוקצין ומיון דוכרין הנזכר צחכמת הקבלה ששניהם מתאזמים בכל שפע שפע לצון היורד מלמעלה אל יחסר המצב משלשת טפים והוא טפה אחת דקדורה ושי טפים דנוקצא כאמרו ז"ל איך טפה יורדת מלמעלה וכו'. והוא ענין הקשועין הנזכר צחכמת הקבלה כעש חזי צמאי צדא קאחינא קמך. וידוע שסוד העפה הוא דומה לשם הוי"ה צמלוי ודין כזה וי"ר ה' וי"ו ה' כמספר חסד כסוד אמרתי עולם חסד יצנה, ושלשת הטפים האמורים אשר הם חומר הגשם ויסודו הם ג"פ חסד עולה ד"ו כמות בצורה, ולזה נקראים בצורת גשמים מפני שיוצאים בצורה ד"ל צלשמה טפי ע"צ, העולים ד"ו כמספר בצורה, וזה אמרו אין צין מים למים אלא כמלא כימא, מוצ השפע המצוי מצין שלשת הטפים הנזכרים עולה כמיון מלוי כימא צלי אותיות תוצת כימא, כזה ג"ן וי"ד מ"ס ט"ף, וין ו"ד ס' ל"ף עולה ד"ו. וזהו מה שדנינו לצדא. ועתה אתה המעין צדוק ה'! שים לנך לכל אשר אמי מלאה אותך צפירות כתוצי מ"צ כי אדבר צעולם התחתון ולדמו צעליון כי זה לעומת זה עשה אלהים כאספקלריות המתנגדות שדמות דיוקנא הנראה צלחת מוכרח להמלא כנוכחת, אך כל מה שידע המדלות כן ירצה הכחות צדמיונות הנדלות צס וכל צד הנדלות הוא זה יקרא עכ"פ דוגמאות דצות שצין צדמיונות השוות אשר צמלדות כאמור צספר אמרי צינה לידעי' ונועם וכמנצול צדקה תמינא צעטם

מורה נבוכים

אמנם הצמיחם אחר שהמטיר עליהם, ושאמרו, ואד יעלה מן הארץ וכו', אמנם הוא ספור העניין הראשון אשר היה קודם, תדשא הארץ דשא. ולזה תרגם אונקלוס וענא הוה סליק מן ארעא, ומבואר הוא זה מן הכתוב לאמרו וכל שיה חשרה טרם יהיה בארץ הנה כבר התבאר זה. וכבר ידעת אתה המעניין! כי ראש סבות ההויה ותהפסד אחר הכחות הגלגליות האור והחשך למח שימישך אחריהם מן החום והקור, ובתנועת הגלגל יתערבו היסודי' ובאור ובחושך ישתנו מוניהם, ותתחלל המונוגות שיתחד' מהם שני (ל"ח סיני) האדים אשר הם תחלת סבות אותה השמים אשר המטר מהם, והם ג"כ סבות המחצבים, והא"כ הרכבת הצמחים, ואחר הצמחים הב"ח, והתרכבה האחרונה היא האדם, ושהחשך הוא טבע מציאות העולם התחתון כלו והאור מקרי הוצא לו מתחדש עליו מהרץ. הלא תראה שבהעדר האור ישאר העניין הנה, (וכן בא הכתוב במעשה בראשית על זה הסדר בשות לא חסר דבר מזה. וממה שצריך שתדעוהו, אמרם כל מעשה בראשית בקומתו נבראו בלעתן. נבראו בצביונם נבראו. יאמר כי כל מה שברא אמנם נברא על שלמות כמותו ועל שלמות צורתו ובנאה שבמקדיו, והוא אמרו בצביון נבראו, מן צבי היא לכל הארצות. ודע זה ג"כ שהוא שרש גדול כבר התבאר. וממה שצריך שתתבוננהו מאד, וכדו בריאת אדם בששת ימי בראשית, אמר זכר ונקבה ברא אותם, ותתם הבריאה כלת ואמר, ויכלו השמים והארץ

תפלת מלוי פגימת הלכנה דעבו והצינהו! ויאמר אלהים יקוו המים. צנח הדוח החזקה המדחפת ע"פ המים אחר אלהים יקוו המים, וזה כי הדוח ההוא הניע את המים תנועה סבוצית כסבוצת הגלגל המסבב הדוח והתנועה הרבצים אשר צמים תנועה חזקה סבוצית כאשר ינועו כצנדה אז קמו הרבצים כך אחד זה על גב זה כפיס ע"כ כפיס כאשר יעשו שצרי הקרה הנדול צעת יזרצו יטועו על פני המים אשר דרוח מלויה ילצרו זה על זה חמדים חמדים, אז יעלו הרים ויורו צקנות נלצו כמו נד הרים בצוקים ועמקים שפלים ציניהם, אז נכו המים מההרים ויקוו אל העמקים, והמשורר דמו זה ככתוב תהום כלצו כסיתו על הרים יעמדו מים, ר"ל צטרם נשתכלל הארץ כסו המים ההרים, מן געדת יורסון, פי' כאשר גערת צם לאמר יקוו המים כן נכו אל העומק, וכניה נשיצת הדוח צסם גערת ה', אשר כן יכנה ויולך ה' את הים דרוח קדים וגו', צבערה ככתוב ויבעד צים סוף ויחצר. והנה עליית ההרים הוא ראשית יסוד הארץ והוא הדבר אשר יכנה המשורר ראשית הצדיאה צעליית ההרים ככתוב צטרם הרים יולדו ותחולל ארץ, ואמר שהיו דעמים ציוס הקוות המים ככתוב מן קול רעמך יחפזון, וכן יאמר צמ"א קול ה' על המים הדעים ה' על מים רצים, ולאמר מקולות מים רצים אדירים משצרי יס אדיר צמרוס ה', ר"ל שגבר צקולו עליהם צאמרו יקוו המים, וכבר אמרו צ"ל ציוס מ"ת שקול כיוס צדיאת ש"ו. והנה ציוס מ"ת היו קולות וצדקים וממנו נלמדו שגם צצדיאת ש"ו היו קולות, וכן דמו ציוצ על אלה הקולות צאמרו אינו היית ציסקי ארץ צקן יחד כוכצי צקר ויריעו כל צני אלהים: ויקרא אלהים ליצפה ארץ. הארץ צצכתו הראשון הוא שם כללי לארצעת היסודות וזה הוא שם פרטי ליצפה לצד: תדשא הארץ. גילוי פני אדמה היא אדמת ה' תדשא הארץ, צרציעי נעטר האדיר מהאדירים עד תכליתם ואז נלדו גופי המאורות צדקיע השמים אך הימים הראשונים היו כיוס עקן וערפל. וזכר שלשת מיני הילוצים שהם צומח חי מדבר על הסדר ולא זכר ילידת הדוממים כמו המתכותיים ואצנים היקדים להיות שאינם צעלי נפש ומוצ עירוצ היסודות לצד מספיק לקצול צודותיהם והשתמותם זה מזה, והעד שאינם עושים פרי למיניהם כצעלי הנפש כי אם יתהוו צצקן הארץ עפר מן האדמה לפי המוצ אשר מעירוצ היסודות אשר צמקוס ההוא: נעשה אדם. כבר ציאת הדב צ"ל (צראשון לראשון) שמתלל ללס דומצ לצורה השכלית הדומה לעלמי השכליים הנצדלים, ויהיה צללמנו דומצ לשכל המעשי שהוא כללם וכתאמר השכל הנצדל וכדמותנו דומצ לעיוני הדומה לו גם צעלם ההשכלה: ויכולו השמים. כל תולדות ש"ו נשלם שכלולם צצחיות עולם צערצ יום הששי ככתוב, אך צצחיות הפועל לא נשלמה הפעולה עד סוף יום השציעי. כאשר נגלה שלא פעל עוד ציוס ההוא כמו שפעל צשאל הימים, ולזה נאמר צערצ יום הששי ויכולו צצקין פועל

והארץ וכל צבאם, ופתח פתח אחר לבריאת הוה מאדם וזכר עץ החיים ועץ הרעת ודבר הנחש והענין ההוא, וזכר שזה כולו היה אחר שהושם אדם בגן עדן, וכל החכמים מסכימים שזה הענין כלו היה יום ששי ושלא נשתנה ענין בשום פנים. אחר ששת ימי בראשית, ולזה לא ירוחק דבר מן הענינים ההם כמו שאמרנו שעד הנה לא היה טבע נח. ועם זה כבר זכרו דברים אשמיים לך מלוקטים ממקומותיהם ואע"פ ג"כ על דברים כמו שהעירו הם ז"ל. ודע כי אלו הדברים אשר אוכרם לך מדברי החכמים אמנם הם דברים בתכלית השלמות מבואר. הפירוש

פועל, וציוס השני ויכל צנין פועל להורות שהראשון נאמר צנחנות הפעולים, והצ' מדבר צנחנות הפועל: וא"ל יעלה מן הארץ והסקה. טרם דשא הארץ וטרם נאמר ציוס השלישי לא המעיר ה' על הארץ עדנים כי אין דקיע עדנים ד"ל שלא נגמר הדקיע עד ערב יום ז' לכן לא ה' אפשר להמעיר, אלא הארץ העולה מן הארץ לא עלה עד מקום העצים כי אם מדי עלותו כן הסקה צליחותו את האדמה:

וייצר ה' אלהים את האדם. כבר ביאר יצירתו בכלל ועתה צא לצייר יצירתו צפרו, והנה כתב החוקר (בראשון לראשון מספר המדות) ז"ל כמו שהמודים צקת יצירתו אות (ד"ל מטרה) יישרו חיהם נגדו, ככה כל פועל יכוון התכלית הנדרש בכל פעולה דראשית פעולתו כעצם סוף מעשה צמחצת תחלה, וסם יחזקו על תכלית מציאות האדם למה נמלא מה טומו ומה שלימותו ואחר המחקר והדרישה ראש לקיים דבר שיש שם אושר והכללה אלושית אשר הוא זה תכלית מציאות האדם וכל איש ממנו אשר מלאה ידו די צאשר האמור הוא זה השלם צאדם כי השיג שלימותו. ואחר ידרוש מה הוא זה האושר צמה כחו בצד אם צנחות הגוף או צנחות הנפש, ואחר דצ המחקר העלה כי מציאות זה האושר הוא צהכרה צנחות הנפש וצכח היותו שלם מכל הצנחות והוא הכח השכלי שהוא זה מותד האדם מן הצהכמה, וזה הכח פי שנים לן צפועל כפו א' מעשי, צ' עיוני, וצשניהם ישלם השלם צאדם, צשכל המעשי ידרוך ישיג ערך חוקי הגוף כפי לרכו על השלימות, וצשכל העיוני ישיג ערך חוקי הנפש צמוצכלות אשר צהם יחיה חיי עולם. כי יסוד הוא ושכלו ומוצכלו עם אחד וחיו כלם לנצח צבלל המושכל הנצחי להיותו השכלה חיונית וסוגיית הכלליים צמציאות. והן זאת דעת תורתנו ג"כ צתכלית מציאות האדם והוא למען היותו מאושר צאושר ההכללה האמיתית האמור, ועל כן דראשית צדיאת האדם פתח דצדיה תאיר ציקיעת תכלית מציאותו כעצם סוף מעשה צמחצת תחלה. ומה גם כי זה האושר האמור שהוא השכלת אמתו ית' הוא תכלית מציאות התורה אשר היא על ידאה וחכמה הוסדה צשתייהן מתאמיות צאושר האמור כמו שיתצאר, על כן דראשית התורה פיה פתחה צחכמה לדרוש צתכלית המושג מהתורה שהוא ההשכלה צאמתו אשר צה יחיה המושכל חיי עולם, אשר לא יגיע השלם עדיו כי אם צידאה (כי אם אין ידאה אין חכמה), ד"ל צעשות דלונו ית' כתורה וצמאור, וכל מלות התורה חקיה ומשפטיה כלם כנכסים צגדד הידאה שהוא עקרה של תורה כי לא המדרש הוא העיקר כי אם המעשה, אולם אמונות התורה ודעותיה כמו שלילת הבשמות ושלילת התארי' ממנו ית' ואמונות אחרות הפשוט כמו אלה האמונות נכנסים תחת גדר החכמה, ואם אינם מוצאדים צתורה צציאור נכלה כי אם צדמוזים, כי עקרה עד השכל ציוא דצדיהם שכל משכיל יוכל צאמתו והוא זה ידעם על תומם. וזה שאמר ר' יצחק לא היה לריך להתחיל התורה אלא מהחודש הוה וכו', ד"ל להיות עיקר התורה היא הידאה אשר צמאור תתעלם, ומה טעם פתח צדראשית? משום כח מעשי הגיד לעמו, ד"ל כי היתה התחלת התורה צמ"צ למען הודיע דראשית תכלית התורה שהוא חכמה שהיא ההשכלה צאמתו ד"ל השכלת אמתת החכמה אשר יסד צפועל כפו אשר לא תושג כי אם אחרי השגת הידאה ככתוב ידאת ה' ראשית דעת, ואמרו ז"ל כל שידאת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. הן זה תכלית התורה ותכלית האדם על כן צאתה התורה צתחלת דצדיה לפרשם צדמוזים צפרטי יצירת האדם אין הוסד צנחות נפשו ההכנה אל האושר וההכללה האמיתית אשר אם ישלח ידו אליו ולקח ממנו וחי לעולם. וטרם אחל לפרש הכתובים ראוי לדעת קלת כחות הנפש כפי הנורד לציאורנו זה, ואומר.

כחות הנפש החיצוניות הם גלויים וידועים לכל שהם חמשת ההרגשים, ראיה שמיעה ריח טעם מישוש, אולם הפנימיים הם א' חוש המשותף הוא המשתף שותפי מוצאות ההרגשות, וזה ד"מחין אוכל יעטם ועין מראים

מורה נבוכים

הפירוש לאשר זכרום לו מתוקנים מאד, ולזה לא ארבה בפירושו ולא אשימם פשוטים שלא אהיה מגלה סוד, אבל זכרי אותם בקצת סדר ובחירה מעושה מספיק בחבנתם לכיוצא בך, ומוח אומרם אדם וזהו נבראו כאחד מתאחדים גב לגב ושהוא נחלק ולקח חציו והוא חות והובא אליו, ואמרו, אחת מצלעותיו, רוצה בו אחד מחלקיו ורבינו ראינו, מצלע המשכן, אשר תרגמו סמר משכנא וכן אמרו מסמרותיו, והבן זה איך היה תבואר שהם שנים בצד אחד והם אחד כמו שאמר, עצם מעצמי ובשר מבשרי והוסיף זה חזיון באמרו שהשם על שניהם יחד אחד

לא הפך זה, ומדי יעשה החיך מתיקות הדבש לא ירגיש אדמיותו וכן צלחות העין אדמיותו לא ירגיש מתיקותו עכ"פ וכן זולת אלה המוחשים מיוחדים לכליהם, והמוש המשותף האמור ישתף מוחשים שונים כי צלחות העין הדבש כן יספוט הוא על מתקו, **ב' הכח המדמה**, הוא אשר ידמה דמיוני המוחשים אחרי העלמם מן החושים, וכחו כח המשותף אלל שאורך הזמן יצדיל צמיחם המשותף יעשה פעולתו בזמן קרוב והמדמה אף אחד זמן רב. **ג' המחשבי**, הוא השופט על הדמיונות אשר צמדמה ומפשיט מהם מקריהם כמו שיספוט על הכעס מדמיון פנים נועמים ועל האהבה מפנים להוצות, והוא יעשה הקשים אישיים לקוחות מהקדמות פרטיות, **ד' הזוכר**, הוא סופר הכפס הוא העומד על משמרתו לזכור הנודות המופשטות מהדמיונות אשר צמדמה כמו שיזכור אהבת האהובים ושנאת האויבים. **ה' היצרי**, וכחו להזכיר הנשכחות מזה הזכרון כי הוא יפדיר וירכיז נודות דמיוניות אשר כבד השיג ויעשה נודות חדשות אם צלחת ואם צשקר כמו שירכיז כנפי העוף על היונק מצ"ל ויעשה ממנו נודת מלך, או ירכיז מהאצנים והעצים נודת תצנית הצית אשר ירצה לננותו. **ו' השכל**, ומלאכתו להפשיט המקריים המצדילים צין איש לאיש מינו ולאחות בכללים המשותפים לכל אישי המין לעשות מהם גדדים עצמיים כמו שיפשוט מאישי האדם תצנית קלסתר פניהם המצדילים צין איש לאיש וישתפס ככלל וגדד חי מדגד. והנה רוב המון בני אדם אף כי רבים מחכמי לב יחשבו שהשכל הוא כח אחד שזה לכל, מה שאין הענין כן זה כי שינוי הפעולות יורו על שינוי כחות הפועלים אותם, והנה יש מושכלות אשר יתוארו צבוב או רע כמו מושכלות האומניות וקציעות החקים והמשפטים ואם כלם ציד האדם לעשותם כעצב וכישר צעיוני אם טוב או רע. ויש מושכלות יתוארו צלחת וסקר ואינם ציד האדם לשנות זהם שינוי עצמו והם המושכלות אשר צפועל אלהים ומעשהו, כמו המשכיל אם הארץ כדורית או שטחית ואם השמים מתנועעים או הארץ, וכיוצא בם, והנה זה יורה שיש שם שני כחות השכל, **(א) שכל מעשי**, זה עסקו צמושכלות המתוארות צבוב ורע, וצבצוד שציד האדם לעשותם ע"כ נקרא צשם שכל המעשי, **(ב) שכל העיוני**, ועסקו צמושכלות המתוארות צלחת וסקר, וצבצוד שאין כחו לשנות דגד צמושכלותיו כי אם לעיין צם איך נעשו, על כן נקרא שכל עיוני. **ז' המתעורר**, פעולתו לפניו לעורר כחות הגוף לדצק צבוב המדומה או להפחדק מהרע המדומה לפי משפט היצרי אשר שפט על טובם ורעתם לפי הסגדא הפרטית לשעתו. **ח' הבחירה**, או הספן השכלי הוא העורר את האצדים לשמוע משפט הכח השכלי המעשי ולצבור צבוב האמיתי ולהפחדק מהרע האמיתי כאשר שפט השכל עליו צהקדמות כוללות. **ט' התאווני**, פעולתו לדצק צבוב ולהפחדק מהרע אם מדומה או אמיתי. **י' ד' הכעסני**, פעולתו לכעס וללחוס נגד המונעים ועוררים צו מהדצק צבוב או מהפחדק מהרע. כן אלה עשרת מיני כחות כפס האדם צלחם אשר צהם דגד הכתוב צתחלת יצירת האדם איך הוסד צו, וידעת היום והשעות ל צבצוד כי כל איש מין מה צדל ממין זולתו צסוב והצדל מיני כאמרנו צגדד כל חי בכלל, חי מרגיש, וצגדד האדם צפטר נאמר חי מדגד. והנה שלימות כל חי בכלל הוא הצדיחות אשר יתן חיים ערצים, מוסיף עליהם האדם שקונה שלימותו וצצדלו וצהיות השכל הוא הצדלו המיני והוא מותד האדם מכל חי על כן יהיה שלימות האדם ואשרו שלימות שכלו, וצהיות השכל פי שנים מעשי ועיוני, לכן על פי שלימות שניהם יקום שלימות האדם. ויהיה לפי אשר האדם והשכלתו פי שנים א' להשכיל צמעשי, צמעשים הנדלים לאלהים ולהמליץ צו ערך חקו על הטוב צצענינים כמסת די ההכרח לא יוסיף ולא יוגדע, צ' ולהשכיל צעיוני צפועל אלהים ומעשהו, כי ההשכלה הזאת תתן שרדית נכחי לצעליה כצו השכל והמשכיל והמושכל

אחר, אשה כי מאיש לוקחה זאת, וחזק חיתם אחד ואמר ורבק באשתו והיו לבשר אחד. ומה גדול ספלותו
 מי שלא יבין שזה כלו לענין בהכרח. הנה כבר התבאר זה. וממה שצריך שתדעו מה שבאורו במדרש,
 וזה שהם זכרו שהנחש נרכב, ושהוא היה כשעור גמל, ושדרכו הוא אשר השיא את חוה, ושהרכב היה
 סמאל, ושהם השם הם יאמרוהו סתם על השטן. תמצאם אומרים במקומות רבים שהשטן רצה להכשיל אברהם
 אבינו עד שלא יאבה לעקור את יצחק, וכן רצה להכשיל את יצחק שלא ימשיך אחר רצון אביו, וזכרו עוד בענין
 חוה

והמושכל להיות עולם אחד וחיו כלם לנצח בגלל המושכל הנצחי כמו שקדם וככתבו והחכמה תחיה צעליה, ואשר המעשי
 הוא רק הצעה ומציא לאשר העיוני; כי אם לא ימצא האדם די ערך חקי גויותו בשכל המעשי, איך יוכל להשכיל צעיוני?
 על כן יהיה התכלית האחרון הוא ההשכלה באמתו ית' ר"ל השכלת החסדים הנאמנים אשר יסד בחכמה בכל נולד והוא
 זה חפני ית' אשר צעזערו דלא את האדם ככתוב צאית יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט
 ולדקא צאדן כי צאלה חפנתי נאום ה'. ואלה צ' מיני האשר נדמזים ציראה וצחכמה ש"ל למציאות האחת הצלעני
 רעותה כאמרים ז"ל אם אין ידעה אין חכמה וכו', ר"ל אם אין ההצעה אין התכלית ואם אין תכלית אין תועלת בהצעה
 וכ"כ לאמר ראשית חכמה ידעה ה', ולהיות ההצלחה האנושית פי שנים לה צאשר, גופני ורוחני כאמור, לכן לאמר
 אשרי בכל מקום צכתוצים צלשון דעים לומר כי האשר האנושי צשנים יכון ציראה וחכמה כאמור;

הן כל אלה ראשית התורה לצד פתח דצדיק לאמר כי התכלית המושב מהתורה הוא קנין השלימות והאשר האמיתי,
 והנה לאמר: ויטע ה' אלהים בן צעקן מקדם. ר"ל מקדם צדא ה' אלהים את האדם כד נטע ה' מיני היגורים
 צעולם וכגנה צדועיה תלמיח ועשה פרי כמו נטע, כן צדא אלהים כל היגורים לעשות תולדות כיוצא צס, וכמו שערכים
 וסדריים אשר צגן יתנו עוגב לרואיו, כן המשכילים פועל אלהים ומעשהו יתענגו על ה' צראותם מעשה ידיו ערוכים
 וסדורים צחכמה כי החכמה תשגח ותאיר פני צעליה ככתוב חכמה אדם תאיר פניו, ושמהה זו הנמשכת לעוצה ה'
 מעשות דלורו ולכל משכיל מהשכלת אמתו, היא זו המכונה צסס ג"ע וער"ה כמו שציאדנו (אמרי צינה צגמול ער"ה צב).
 ולפי פשוטו ידמות סצנת התמלת האישים למיניהם הוא העידון שמתעדנין ההורים. צפועל הציווג ער"ה אחר צלותו
 היתה לי עדנה, ואל זה דומה אמר ויטע ה' אלהים בן צעקן, ר"ל צכה העידון אשר יסד ה' צצ"ח צכחו זה נטע ה' כל
 יגורי עולם, וצית צעקן היא צית הכלי: וען החיים. דומה למושכלות עיוניות אשר הוא השכל העיוני על שכלו יצד
 ויאלץ להשכיל צחכמה אשר יסד ה' צכל נולד אשר טועמיה חיים זכו ככתוב והחכמה תחיה צעליה. וכד קדא הכתוב
 את החכמה צפידוש צסס ען חיים ככתוב ען חיים היא למחזיקים צה והוא מוסב על החכמה האמור צדאש הפרדה.
 וזה כי ההרגשות החיגוניות והפנימיות הם חלקי החיים צכל חי לכן מי חכם יש לו חלק נוסף צחיים על הכסיל והוא
 חיי החכמה, אף כי חיי החכמה הם חיים נלחיים כשצ השכל והמשכיל והמושכל עולם אחד וחיו כלם לנצח בגלל המושכל
 הנצחי צמין: וען הדעת טוב ורע. דומה למושכלות מעשיות אשר צשכל המעשי יושכלו ותכליתם להרע או להטיב:
 וזה יולא מעדן. כמו שזדעוני גינה מתקיימים ומתמידים צמציאות על ידי ההשקאה, ככה התמדת המינים הוא על
 ידי האישים החולפים וצאים זה אשר סוד זה כמו נהר, והנה ידמה האישים למי הנהר שהם חולפים וצאים זה אשר
 סוד זה, והמינים ידמה לנהר המתמיד צמציאות: והנה יאמר שמהען האמור יולא סוב הסובים אשר הוא יפדל לצדעה
 סובי דל"ח, פישון דומה לרומם מעטס אמרם ז"ל עמד לפוש פי' לנוח כי דרומם טצעו המנוחה: ואדן החוילה.
 דומה לחול אשר עפרות זה צו צדולה וסוהס ויתר דרוממים למיניהם: גיחון דומה לצמחים אשר יגיחו ליחות האדן
 לפיהם טצעס, וכוס דומה לכישל דאשר גינאי פי' קישור של יק: חדקל. דומה לצ"ח טצעס חד וקל להסתובב
 ממקומם משל"כ הנומה הקודם לו: הסולן קדמות אשור. יש לו כח ללכת ערס ואשר צאדן כמו ר"ל תיכף צהולד
 הצ"ח יש לו כח ללכת משל"כ האדם הצא אחריו: הוא פרת. דומה להמדצד הדודה צכל חי ככתוב ודרו צדגת הים וגו'
 והוא מעטס הפרתמים שעיניו שרד: לעצדה ולשמרה. לעצדה צשכל המעשי למען ישיג ערך חקו ממהה כפי האורך

מורה נבוכים

הזהר ר"ל בעקרה, אמרו בא סמאל אצל אברהם אבינו אמר לו מה סבא הובדת לבך וכו', חנה כבר התבאר לך שסמאל הוא השטן, וזה השם ג"כ לענין כמו ששם הנחש לענין, ואמרו בבואו לחשיא את חנה היה סמאל רוכב עליו והקדוש ברוך הוא שוחק על גמל ורכבו. וממה שצריך שתדעו ותתעורר עליו היות הנחש לא קרב לאדם ולא דבר עמו, ואמנם היה השתדלותו וקרבנותו לחנה ובאמצעות חנה נזקק אדם והמיתו הנחש, והשנאה השלמה אמנם היא קיימת בין הנחש וחנה ובין זרעו ובין זרעה ואין ספק שזרעה הוא זרע אדם. ויותר גפלא

חנה

במו אכילה וכסות וצית, ולשמה שכל העיוני ר"ל לשמור כלל חסדי ה' אשר יתבונן ציורים. ועל ההפך נאמר דלות דנות ולא ישמור, והוא כעס ואת פועל ה' לא יצטור וכו' : וזה ה' הכח השכל האמור יכנה בשם אדם כי הוא זה הקדלו המיוני אשר בעצורו נקרא אדם ובעצור היותו עם מיני על כן נא זה"ל הקדוש, ומה לומר כי על המין כלו ידבר. והנה צור עליו שיסביל בכל המושכלות (המכונות) בשם עליו על כל ההשכלה מעטם ענין וצדקות; אך צדקות שבו ורע המעשים לעשות מקנה וקנין המדות, אל יסוף להסביל שכל המעשי יותר מכדי ההכרח וכבר ציאר הדבר ז"ל (צלמד לראשון) שהשגת המושכלות יכנה בהכרח בשם אכילה: מות תמות. תמות מיתת תלקיית, וזה שהיות שגד החיים הוא השגה והרגשה והוא מורכב מחמשת החושים החינטיים ועשרת החושים הפנימיים, וזה העדף אחד החושים יעדף חלק מהם מן החיים, לכן מי זה ישים מגמת פניו השגת המדות הנה זה יצטלהו עסקו מלחיות צחיי ההכוננות שכל העיוני או אז ימות מותי עדלי לז ככתוב אל תדע עתה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתה, פי' אל תדע בעסק המעשה כמו ולא ימלט דע את צעליו (ר"ל דעו העסק לא ומלט צעליו) כי יצטלך העסק מהשכל ותמות מות עדלים עדלי לז: לא עוז היות האדם לזרד. יספר איך נתגלגל הדבר לחטוא באכילה עין הדעת אחד שכוונתו ית' היתה שלא יסביל רק צעיוני ולמה צדא ה' זה הכח הנפשי המתעב את צעליו מדרך השכל, ועל זה הוא כמשיב לאמר שהיתה זו מצד חסרון המקבל אשר לא יוכל לחיות צלי שכל המעשי אשר הוא הסבה אל האכילה, וזה אמרו לא עוז ימלא האדם ר"ל השכל העיוני אם לא יחזקו השכל המעשי להיות עזר לו בהשגת טרף חקי גויתו: ויזלר ה'. וכבר יזר ה' כל חיותו אך ערס יזר את האדם: ויצא אל האדם לראות מה יקרא לו. גם זו ההצאה היתה ערס אמרו לא עוז היות. והנה היתה הצאת החיות לנסות שכלו העיוני כי קדימת השמות איך הכוונה צם על השמות ההכנסיות, שכל כסיל וצער יוכל לקרוא את ילדיו ציתו כאשר יסכים ואין צם תצורה, כי אם על שמות הגדרים המורכבים מסוב והדל מיניו שזה פעל השכל העיוני, וזה אמרו לראות ולא לשמוע כי המכוח על ההכנה כמו ודאיתו אני עם לצי: וכל אשר יקרא לו האדם. הכוונה על המין כלו כמו שהקדמנו על כן יאמר האדם זה"ל ועל כן יאמר יקרא בלשון עתיד כי הכוונה על משכילי הדורות הבאים: ולאדם לא מלא עזר כנגדו. השכל העיוני קורא השמות לא מלא לאיש מין האדם עזר בנפשו והטעם מדי קראו שמות גדרים לכל חי אז היה מוכרח לתת לז על לחם יזרד ר"ל צמח יתפרנסו ודאם שכל אחד חלק לו הש"י חלק שכל המעשי לפי טבעו אשר צו יעזר להשיג טרף חקו, הצורה תלקט הדבר והטעם מלאשי הכללים והיה לה הדבר למלאכל והטעם לזנות צית לשבתה, השממית תארוג הרשמות לצוד הצדקות למלאכל, הטועל ערס יעדים לצוד ליד עופות למלאכל, דוולתם כל אחד יש לו חלק שכל המעשי אשר צו ידרוך ישיג טרף חקו כפי טבעו המיוסד צו דים טייקט בלע"ז, אך בנפש האדם נאדם לא הרגיש העיוני עדיה זה החלק המעשי יען העמיק אז צעיון השכלת אמתת הגדרים, על כן חשב שאין כחו אלא צעיון האמת והשקד ואין טרף ורע חלקו עד שיעזר צו למלא טרף חקו ולפרנס את גופו כאשר צ"ח. ופה הוא מקום כתוב לעשה לו עזר המוקדם, והטעם שאינו עשה חדשה אלא פי' אלאו ציטע העזר המעשי אשר עזר בה היה לאתים עם העיוני יתלכדו ולא יתפרדו אך עתה יסדר מהעיוני יגלה וידאם כנגדו: ופה ה' אלהים תדמה. את כליו הפרדק עשה אלהים ציניה וזה כי ציניהו עז היה עסקו צעיוני והיה המעשי דצוק צו דציקות חזק עד לא יכיר שוע לפניו כל כעין שרגא צטיהדא, אולם ציניהו גדרים העיוני וישנות מהשכל צאמת ושקד, אך המעשי החל לפעול צעוז ורע צמח המדמה אשר התחזק

עמו

מזה הקשר הנחש בתוך ר"ל ורעו בורעה ראש ועקב, והיותה מנצחת לו בראש והוא מנצח לה בעקבותיה מבורא גם כן. ומחמאמרים גם כן הנפלאים אשר פשוטיהם בתכלית הרחוק, וכשיובנו פרקי זה המאמר הבנה טובה תפלא מחכמת זה המושל והסכימו למציאות, והוא אמרם מושבא נחש על חוה הטיל בה זרמא, ישראל שעמדו על הר סיני פסקה וזהמתו וכו', והנהיג זה גם כן. וממה שצריך שתדעוהו אמרם עין החיים מהלך חמש מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגים מתחתיו. ובארו בו כי הכוונה בזה השעור הוא עובי גופו לא המשך ענפיו, אמרו לא סוף

עמו לשעתו לשפוט שפוט בחלומות על טוב או רע, כאשר שמענו כן ראינו בחלומות אשת חן תאור לעינים ונחמדת ללצ וישפוט המעשי כי טוב להדק זה, או יראה בחלומות רעות רעות מזיקות לבן וישפוט המעשי להשכיל על דברם איך להתרחק מהם ולהתלל מהם, אז כאשר העיר משנתו זכר את החלומות אשר חלם וידע פעל כח השכל המעשי וכי הוא העומד לנודו להיות עוד לו בהשכלות טוב ורע להדק זהם שלאוי לדק ולהתרחק מהם שלאוי להתרחק, וכי נחמד הוא להשכיל בהשגת טרף חקו (ככל חי) אשר על טוב ורע הוסד ר"ל להשכיל איך לעשות מעשים יערכים לחיך וטובים לצריאות הבוץ או איך יאדור מלצושים טובים לכסות מעדתי בופו וזתים טובים לשנתו, ולהשכיל מעשי איך יקצט חקיס ונימוסים ומשפטים טובים ישלם זהם הקיצון והעל המדיני, ומושכלות זולתם המשמשים להשגות טוב ורע אשר בשכל המעשי יושכלו ואין לעיוני חלק צם, ואת כל זאת הצין צנינה כי אז נפדד המעשי מהעיוני ככתוב ויקח אשת מללעותיו פי' אחד מלדיו כתרבומו חדא מסערהי, ואת כל זו הפדידה ראו ח"ל לדמוז צמליתם שלם ומה דר פדלופים היר דבוקים זה צו אחד צאחור ונכסרו צנינה, (ואם צעל נפש משכלת אתה המעין צחכמת האמת איז תצין מציאורי זה ענין הנסירה אשר נכצדות מדוצר זה על שערי קבלת הר"י ז"ל כי איז איז הוא המדצר צחכמותים ורומז צעליונים שכל העולמות הם באספקלריות המתנגדות זו מזל זו אשר לכולנה דמיונות אחדים ודוגמאות שוות, וכל הכחות הנפשיות הנמללות באדם התחתון יש להם מליאות באדם קדמון שזכר הר"י ז"ל צע"כ שער א"ק, ושם ציאר האורות היואלים מלחון חוטם פי', אך אל אורות הפנימיות לא שלח ידו לצאדם ציאיור נגלה כי אם העיר עליהם דמיונות והעדות צמקמות מפורדים צע"כ ושאר ספריו. ומי חכם יצין מציאורי זה רוצי דמיונותיו כי מהמשל הישר יולץ הנמשל צו כמו שיוץ לוכי הדלות הזהב המנוסה צצצבת כסף דקי הנקצים ככתוב תפוחי זהב צמשינות כסף דצר דצור על אפניו. וכצר העירותי צלדק שאין נמלא חסוד צזה העולם השפל יותר מהנפש צצכצר הוקש כצורה לכצור קושה על כן ראוי שזה תמלאנה דוגמאות הפדלופי העליונים, וצדדכה יעלו המשכילים להשכיל צצצבה מדומים זה השער לה' משכילים יצואר צו, ומי בצד לא עצר צשער לא יללח לצוץ פנימה, על כן ידיעת כחות הפפש היא עקרת חכמת הקבלה ככתוב מצשרי אחזה חלוי, ואשר דלוגם עליהם אהבה ר"ל הולגים לדעת מה למעלה ערם יציוו מה למטה לא יללחו להצין מולא שפתם צקבלה כי אם כסום עבוד כן ילפנו צקול דצרים אין צם צצורה, וכ"כ הראצ"ב אם לא ידע האדם את נפשו חכמת מה לו, ור"ל: ויסבור צצר תחתנה. ענין הסגירה מעטם הנעילה יאמר צלשון על כל סתימה שאפשר להפתח אחד הנעילה כמו ויסבור הדלת, וזה אין לו ענין צזה אפי' לפי פשוטו, לכן יהי פירושו צזה מעין המוצן הצ' צצזה הפעל המורה מסירה כמו היסגורני צעלי קעילה, והעטם שמסר ציד השכל המעשי כל דרכי הבוץ ר"ל צו יסכיל האדם להשיג כל טרף חקי בויתו טוב או רע כאמור: זאת הפעם. ר"ל גם הלום ראיתי בדר זה הכח אחרי דואי בדרה הצ"ח, והנה מהותו עטם משכיל כעטם העיוני, וצצר מצשרי ר"ל שהוא עומד על משמרתו להמלא טרף חקי צשרי, הנה לפי מהותו זה ראוי הוא להקרא צצם אשה מעטם שמו איז כי כאשר המושפעת מצעלה ומשפעת לצבי הצית תתן טרף לצית וחוק לנערותיה כן השכל המעשי יושפע מהעיוני וישפיע על הבוץ כי הוא העומד צין השכל העיוני וצין הבוץ להמלא טרף חקו: כי מליס. המעשי נפדד מהעיוני להמלא טרף הבוץ לשעמה: על כן יעצור. צעצור חוק אהצת דציקות עטם מעלמו לכן יעצור איז אהצת אציו ואחר וולדיו צאהצתו להדק צעטם מעלמו, והרי זה צא ללמד ונמלא למד איך צהצק העיוני עם המעשי צאהצת יעשו פרי צצוה

מורה נבוכים

בוקר גופו אלא קורתו מולך חמש מאות שנה, ופי' קורתו עובי עזו העומד, וזאת ההשאלה מהם להשלמת פי' העניין וביאורו הנה כבר התבאר זה. וממה שצריך שתדעו ג"כ אמרם עץ הדעת לא גלה הקב"ה אותו אילן לאדם ולא עתיד לגלותו זה אמת שמבע המציאות כן חייב. וממה שצריך שתדעו: אמרם ויקח ה' אלהים ארת הקדש, עלה אותו ויניחורו בג"ע המיח לו. לא אמר זה הלשון להעלותו ממקום ולהניחו במקום, אלא העלות ממדרגת מציאותו באלו הנמצאות ההוות הנפסדות וישבו על ענין אחר. וממה שצריך שתדעו ג"כ ותתעורר עליו

זרע אמת ציווג הסיקסים ההימיומים אשר כעין ציווגי המושכלות נפסד כן ציווגי המלאכים חזן לנפש, והוא ענין הציווג הכאמר בקצלה ותולדות השכל נקראים צינה מטעם צן יח' דל': ויהיו שניהם ערומים. פעל עדם משמש צשני מוננים ה' מופשט מצדדים ועידום יכסה צדד, מוכסל מופשט מידיעת סצות הצדדים אשר יסכיל צסס. יענין מ"שכ שפת אמת צהערה לשורש חכס, המוצן ה' ישמש צו לפי הפשט וזה' לפי הרמז והטעם שהיו שניהם מהירי העדמה והשכל: ולא יתצטשו. גם זה משמש צצ' מוננים ה' צושה, צ' התמהמות כמו צושש משה, ולפי הרמז יהיה מוצנו שלל התמהמותו צהשכלתם ד"ל שהיו שניהם מהירי השכל: והנחש. שרומז לכח המדמה אשר ילייד דמיונות נדמיונות האספקלריות העשויים מנחשת קלל וגם הפנין צהיותו בוקר קומתו דמיונות סונות לכן נקרא נחש, והוא צעל עדמה להפיק תאורתו יותד מכל כחות הנפש החיה, עד שכל תאות נפשו להתענג צטוצ המדומה לשעתו עדום יעדים הוא להוכיח את העיוני לצל יסכיל האמת צפועל ה', ורומז ג"כ אל צעלי הדמיונות שצכל דוד אשר הוכח יוכיחו את המשכילים צאמתו לאמר לא תשכילו כי אין חסן לה. צהשכלה זו, ואמר אף כי צוה אלהים שלל תשכילו ועכ"ז אתם משכילים וזיתם כוונתו צוה התוכחת למען יתגלגל לידע ולהודיע טעמו של דוד איסור ההשכלה ויקל לו לפדותם, אשר צעצור זה לא תגלו טעמי המצות צתורה כאמרם צ"ל, וכ"כ פלאות עדוותיך על כן נלדתם נפשי: אשר צתוך הן. רומז לאמנעי שצין די הצורך והמותרות, כי לעולם זאת המצוה עלינו שנתנהב צמדת הפרישות ד"ל שלא נגע צאמנעות סוס מדח נכורה פן יצולע לנו לנטות אל הקצה המגונה כמ"ש הרמז צח' פרקיו אצל דלוי לעמוד על הפרישות מהאמנעי כמו הענין צזאת המדה נטה מעט אל קצה החסרון ולא נצוה עכ"פ עד די הסיפוק פן צעצור אל קצה היתרון צקלוק צלי דעפ. לא מות צמותון. השיצ הנחש לא תמותון מיתה כללית אף כי מיתה חלקית דק, אם תשמרו לצלתי נגוע צקצה היתרון אשר צעצור זה צוה הש"י לצלתי נגוע צאמנעי למגדר מלתא אף אם אתם תוכלו להשמר צנפשותיכם לצלתי צאת מהאמנעי אל קצה היתרון אין דע: כי יודע ה'. ד"ל הש"י יודע שמושכלות טוצ ודע מעורדים הענינים לזנות אחר המותרות, עכ"כ מדאבה מדצד פן יקל לכם לנטות אחר המותרות ויצטל התכלית המכוון צצדיות האדם כמו שקדם על כן צוה עליכם לצלתי נגוע צקצה האמנעי אשר אין דע דק אתם אם תשמרו לצלתי נטות מקצה האמנעי וחזה: והייתם כאלהים. כשופטים כמו עד אלהים יצוה דצד שניהם, והטעם התיי כשופטי ארץ יודעי חקים ומשפטים טוצים או דעים: ותדא האשה. ותצן כמו ודאיתי אפי עס לצו כלומר הציוה טעמו של דצד וכי אין דע צנניעת האמנעי: כי טוצ העץ. על ידו יושב כל טוצ אמייתו או מדומה: וכי תארוה. וגם כח הפאזונייתארוה אל השבת כל טוצ: ונחמד העץ להשכיל. גם השכל המעשי יחמוד פיור צלצו כאשר נראה צכל הענינים שמושכלות החקיס והמשפטים הנימוסיות אשר הם על טוצ ודע הוסדר ד"ל ההבנה טו. ה או דעה הם נחמדים למשכילים להשכיל צסס יותר ממושכלות עיוניים אשר צאמת וסקר צפועל אלהים עסקס, אשר על כן צצו צסס צאלהות המשכילים צחקיס ומשפטים מהמשכילים: ותתן גם לאישה עמה. גם העיוני נטה לשבת עד כל הימים להשכיל צמושכלות טוצ ודע אין אמת ואין דעת אלהים צמושכלותיו: ותפקחה עיני שניהם. שצו להיות פקחיס צמושכלות טוצ ודע, אך לא חכמים צמושכלות אמת וסקר אשר צסס השכלת אמתו יכונה: וידעו כי ערומים. לפי הרמז יהי' פי' ידעו כי מופשטים הם מהשכלת אמתו, או כי שצו להיות עסקס צמדריגות העדמה שסס מושכלות הללויות, ד"ל צלתי סציות ככת המדצדים המשכילים צדצדים צל ידעו סציותיכם כמ"ש צהערה לשורש חכס: ויעשו להם חבורות. לכסות ערותם לצל יעידם מערומם אל

עליו, אופני החכמה בקריאת בני אדם קין וחבל, והיות קין הוא ההורג להבל בשרה, ושם יחד אבדו אף על פי שהאריך לרועה, ושלא התקיים המציאות אלא לשת, כי שתי אלהים זרע אחר, הנה כבר התאמת זה. וממה שצריך שתדעו ותתעורר עליו, אמרו ויקרא האדם שמות וגו', למדנו שהלשונות הסכמיות לא טבעיות כמו שכבר חשבו זה. וממה שצריך שתבונן אליו, הד' מלות אשר באו בערך השמים לשם, והם, ברא, ועשה, וקנה, ואל, ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ואמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, ואמר קונה שמים וארץ, ואמר אל עולם, ואמר אלהי השמים ואלהי הארץ. אמנם אמרו אשר כוננת, ושפחה שמים ונוטת שמים, כד' אלו

מותדות תשוקת המעגל, ולפי הדמיון יהיה ענינו מניעה ועזירה כמו שאלות חמות תחבור, כלומר גשם להם סייגים ועזרים לכל ידעו צרכי המותדות: וישמעו את קול ה' אלהים. היו שומעים קול דוח אלהים המתהלך בגן עד"כ קול ה' שובר ארזים, והי' זה קול נדבא, או היה זה צלצול הנפוח אז דפתה דוחס כי צלצל מעץ הדעת דחקו ממנו שהורגלו בו על כן דרחו בהצנח: על גחונך תלך. זה הכח המדמה אינו משיג מושגיו מן החוץ כאלו החושים החמשה אצל הוא יושב פנימה וחס מציאות אלו מוחשיו הדמיוניים והוא דומה לנחש צל צלי דגלים: ועפר תאכל. מושגיו הם דמיונות וחס מקדים גשם ויחלקו צלצול הגשם והם גשם בהכרח, ולא חלק לו צינה וזה ענשו על דלותו להוכיח צהקם שכלי לעזור פי ה' ולאכל מעץ הדעת ע"כ נענש צלצול הצינה ממנו: ואיזה חשיה. דומה לשנאת הכסילים צעלי הדמיונות את החכמים ככתוב וכסילים ישנאו דעת, לא יחפון כסיל כתצורה, וכעס אמרו כשהייתי ע"ה אמתני מי יתן לי ת"ח ולאשכנח כחמוד: יסופך ראש. לפי הדמיון ענינו ארפל כמו אך חושך יסופני, כלומר יחשיך דמיוניך הכוזבים צלצולים השכלתו אך לצסוף ילאה השכל ויטה אחר הדמיונות כמאלו החכמים תכלית שדע הוא שלא נדע: אדעה עצנוך. ענינו כעס כמו ולא עצנו אינו מימינו, והטעם כעס כי צדד חכמה רוצ כעס, או יהיה טעמו עמל כמו ועלצך צצית נכחי כי המדמה יעמול מאד בהשגת טרף הבוץ: ואל אשך תשוקתך. דומה אל התשוקה אשר צצצ על אדם אל ידיעת המושכלות העיוניות כמ"כ הדצ"ל (צל"ד לראשון): ימשול צך. כעס ועצב אינו לחסם לל: צענוך תאכלנה. הפך החכמה העיונית אשר תתן שמחה לבעליה ככתוב חכמת אדם תאיר פניו מש"א קין ההון הנמשך משכל המעשי יתן עצבת ככתוב צדצות עושר תדצ דלצה וצדצות חכמה שמחה (אסך ח"צ מ"ט): כי היא היתה אס כל חי. השכל המעשי הוא אס כל צד להניק אותם טרף חס כי כלם יש להם חלק בשכל המעשי איש איש כפי עצמו יהיה את נפשו צו כמו שקדם, מש"א כ העיוני שאין לצ"ח חלקם צו ע"כ לא יקרא האדם צסם אפי כל חי כמות: הן האדם הי' כאלו ממנו. הן האדם שצ צמדדריגה כאלו השופטים יודעי עוז ודע, וכבר אחזו ידיו צמותדות, ועתה פן ישיכי צעיוני ויך נתעה וצוצ צהשכלת אמתו אחרי אשר נעה אחד העונג הגופני אשר זה יצטלהו מהשלימות האמיתי: וחי לעולם. הוא"ו היא וא"ו התמיה כמו כי גס אל ההדים אכל וחי, והטעם הימיה לעולם אחרי אשר טעם טעם מות: וישכן מקדס לבן ערן. הנה לא פורש צכתוב קירות הן אחרי הואל צל שפתח הן הי' למזרחו כפי הנדאה מופשט הכתוב, ולפי הדמיון הנה ג"ע דומה להשכלת אמתות והכרזים ענינם צורות כמו ואלע כי כרזים המה ר"ל צורות והדמיון אל צורות אנוש המדות צעלי השימוש, אשר צדרכס יעצורו אל להט החדצ, הדמיון אל צמי חלוק שצין לילה יהיו וצין לילה יאצדו כלשהו החדצ המתהפך מהר אשר כדגע ילהטו צהוייתם וכדגע חרוב יחדצו. והנה מ"ז יעצור צשלוט על אלה שני המשמדות הוא זה יצוא צשלוט פנימה לג"ע, ודמיון לצדד וקדשתם היום ומחר, כי ציוס השלישי יד ה"אגו: והנה מ"ז ידא אלהים כחורה וכמלצה גומל נפשו איש חסד, יודנה צדד יצח להטענג על ה' ולחזות צנועמו, ועל שכלו יצדד וילחץ להשכיל צאמתו צחכמה אשר לה שס צשלה, כרזים, להט החדצ, וגן ערן, הוא זה אשר שכל ידו אל עץ החיים ואכל ממנו וחי לעולם, ככתוב והחכמה תחיה צעליה, ונאמר עץ חיים היא למחייקים צה.

ישראלמות המלאכה אליה נא עמך קלת הערות חדצני חו"ל אשר המה יעידו כי כנים צדצי אשר ככתובי להורותם אס תשים לבך אל אשר ידמוון צמלינותיהם, הנה הם ז"ל כינו את המתעורר צסם יל"הר ואת הצחירה

מורה נבוכים

אלו יכללם עשה, אבל מלת יצירה לא באה, כי יראה לי שהיצירה אמנם נופלת על עשות צורה ותאר או מקרה מן המקרים האחרים ג"כ, כי הצורה והתאר ג"כ מקרה. ולזה אמר, יוצר אור מפני שהוא מקרה ויוצר הרים, מתארים, וכן ויוצר ה' אלהים וגו'; אמנם זה המציאות המיוחד לכלל העולם אשר הוא השמים והארץ היתר עליו ברא שהוא אצלו המציאה מהעדר. ואמר ג"כ עשה ליצירותיו המיניות אשר נתנו להם, ר"ל טבעיהם, ואמר בהם קונה למשלו ית' עליהם כמשול האדון על עבדיו. ולזה נקרא, אדון כל הארץ, והאדון לא יהיה אדון אלא כשהיה לו קניין. וזה נוטה לצד האמנת קדמות המר אחר לפיכך אמר בהם מלת ברא ועשה, ואמנם אלהי השמים, וכן אל עולם, הוא בבחינת שלמותו יתעלה ושלמותם, שהוא אלהים כלומר שופט והם נשפטים לא בענין

צפם יצ"ט, ושם נאמר לדיקים יצ"ע שופטם ורשעים יצ"הר שופטם, והכוונה שהמתעורר מסכים עם המדמה צמפט והצמירה עם השכל, ושם נאמר (ספרי) לאה נתתי לפניך את החיים ואת המות יכול צאיזה שגלה נלך ת"ל וצמרת צחיים ר"ל שתצטרך צמירה שכלית. וכבר קדמו ז"ל את המתעורר צפם סמאל, אמרו ז"ל צמדד צמעה שצא הנפש להספיק את חוה ה' שיעורו כשיעור גמל וסמאל רוכב עליו, והרצו שהיה המדמה כגומל טוב עם המעשי להשפיעו טוב טעם מפני עץ הדעת, והמתעורר צא צרכו להוליכו מימינו אל השמאל כי על כן נקרא סמאל מוטעם ולצ' כסיל לשמאלו כי אין אדם עוצר עצרה אלא ככנס צו רוח שטות, ומטעם זה נקרא צפוני מטעם רוח לפון הנקרא שמאל כמו שמאל צמטתו ולא אחז וגו'. ומן מולא הדגדים תשכיל אמרם ז"ל שהעולם דומה לאכסדרא ורוח לפון פתוח, וכבר נצרכו ציאלורו גדולי המפרשים יענין תאור עינים (אמרי ציה סוף פ"א); אולם לפי מה שקדם הוא מצוה מאל כי ירמוזו שדוח הצפוני האמור הוא פתוח לפני כל עוצרי עצרה כי מלפון תפתח הדעה אין סוגר כאמרם ז"ל הצא ליעטא פותחין לו, ונקרא שטן ומלאך המות כי הוא יורד וממית עולה ומסטיין כוועל רשות וכוועל נשמה, כי הוא מפתח את האדם והוליכו צדרכי שאלו, טוב לפני האלהים ימלט יתמו וחוטא ילכד צו. ועתה אתה המעיין! שים לצך אל ציאלורו זה והצט נפלאות מתורת ה'. הפך צו והפך צו אז תצין כל מעגל טוב כי הן יראה ה' היא חכמה. ומאמרם ז"ל משצא נחש על חוה הטיל זה וזהמא, ר"ל משצא המדמה והמתעורר לעורר המעשי להשכיל איך יראה מקרה וקנינים מרומים אז הטיל גנות צנפט זה כי העיר את נשק חשקו לנטות אחד התאוות החמוריות, וצמטם על הר סיני אז נצטו שלא לתור אחרי עיניהם ולהאמין דעות ואמונות אמתיות אז פסקה זוהמתן, ואמרם ז"ל ע"ה מהלך ה' מאות שנה, ר"ל פועל אלהים ומעשהו צמטים וצאדק אשר המורגש מהם לצני אדם מהלכו ת"ק שנים, והוא הנותן חיים נלחיים למשכיליו וצמטור זה נקרא ע"ה. והמפרשים אמרו שהכוונה על הרוחק שמן האדק עד גלגל הירח, וזה שקר כי מדת מרחקו הוא רק כ"צ אלף פרסאות וכפי חשבון ה' פרסאות ליום כאמרם ז"ל יביע מדת מהלכו לעשרת אלפים ת' יום, לכן הנכון כמ"ס שהכוונה עד סוף המורגש לעינים והוא קצוץ גלגל הכוכבים הקיימים שיתכן היות מרחקו לאחד הדעות מהלך ת"ק שנה. ומאמרם עוד עץ הדעת לא גלה הק"צ וכו', ר"ל לא גילה לצני אדם גנות והפסק החיים העדינים הנמשך למדעים להשכיל צמעיו, אף כי דעים יחסצו שצו יחיו חיי עולם וקדצת אלהים ימלאו צו, אמנם טבע ישור העולם מחייצו זה כי גם את ההעלם נתן צלצם למען ירצו העוסקים ציטוצו ש"ע. וממה שלאוי לתת לצ' אל ענין קין והצ' צמטותיהם, וזה כי קין ירמוז אל זרע הנחש אשר כל ימיהם עמלם לעשות מקנה וקנין ולצצור הון עמק, והצ' רמוז אל זרע האשה המשכילים צשכל המעשי שאין נחם אלא צהצ' פיהם, קין דעתו שגם הנפש הצומחת יחיה לעולם והצ' דמה שדק הנפש המורגשת תחיה לעד ואל זה רמוז צחומר קדצם, ואיצתם רמוז אל ואיצה חשית עד"ה וכסילים יטאלו דעת כאמור שאינה פוסקת מלדוד דוד, גם שאלתם גם קנאלתם כצד אצדה עמיהם ונתקיים הדע' גלשת לרמוז כי לא צנפט הצומחת נלחיות ולא צנפט המורגשת חיי עולם כי אין נלחיות אלא לעיוני ר"ל מי האים ירא אלהים ושלח יד עיוניו והשכל צאמתו ומי לעולם, גם קריאת שמותם על פי פעלם יורה היות הלשונות הסמיות הסכימו עליהם צאחד הדורות, וקי יד ה' היתה צהסכמה זו הפתאומית צדוד ההפלגה וזה יורה החדוש כי ה' רוכב על הטבע ומנהלם כדלנו כאמור צנכודי

הלך שני

מה

בענין הממשלה שזה הוא ענין קונה, ואמנם הוא בענין בחינת חלקו יתעלה במציאות, וחלקם. שהוא האל לא הם, רצוני לומר השמים. ודע זה, ואלו השעורים הנה עם מה שקדם ועם מה שיבא בזה הענין מסיקים כפי כוונת המאמר ולפי המעיין בו:

פרק שלשים ואחד

אולי כבר התבאר לך העלה בחוק תורת השבת והיותה בסקילה ואדון הנביאים הרג עליה, והיה שלישיית למציאות השם והרחקת השניות. כי ההזתרה מעבוד זולתו אמנם הוא לישב היחוד. וכבר ידעת מדברי שהדעות אם לא יתנו להם מעשים שיעמידום ויפרסמום ויתמידום בהמון לנצח לא ישארו, ולזה צונו בתורה הגדיל זה היום עד שיתקיים יסוד חדוש העולם ויתפרסם במציאות, כשישבתו בני האדם כלם ביום אחד, וכשישאל מה עלת זה? יהיה המענה כי ששת ימים עשה ה'. וכבר באו בואת המצוה שתי עלות מתחלפות, מפני שהם לשני עלולים מתחלפים. וזה שהוא אמר בעלת הגדיל השבת, בעשרת הדברות הראשונות אמר, כי ששת ימים עשה וגו', ואמר במשנה תורה וזכרת כי עבד היית במצרים וגו' ע"כ צוה ה' אלהיך וגו', וזה אמת כי העלול במאמר הראשון הוא כבוד היום והגדילו, כמו ש', על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו, זהו העלול הנמשך לעלת כי ששת ימים וגו'; אמנם תתנו לנו תורת השבת וצוותו אותנו לשומרה, הוא עלול נמשך לעלת היותנו עבדים במצרים אשר לא היינו עובדים ברצוננו ובעת שחפצנו ולא היינו יכולים לשבות, וצונו בתורת השביתה והמנוחה לקבץ ב' הענינים, האמנת דעת אמת, והוא ח'ה המורה על מציאות השם בתחלת המחשבה ובעיני חקל, וזכור חסדי השם עלינו, בהניחנו מתחת סבלות מצרים ובאלו הוא חסד כולל בדעת האמיתי העיוני ותקון הענין הגשמי:

פרק

כחודי (צ"ע לראשון). ומה שלחיו להתעורר עליו הוא פעלים הנדפסים המורים על הצדיקה, והם צדיקה, עשים, קין, אל אלהים, וזה כי צדחיות החידוש הכללי מהלך יאמר צדחיות צדא, וצדחיות עשותו פדתי המיונים צמחיות יאמר ציוס עשות ה' אלהים חן ושמים, וצדחיות ממלתו על יודיו יאמר צו קונה שמים וחן, וצדחיות משפטו שהוא ית' השופט כל הארץ צמיסדים יאמר אלהי השמים ואלהי עולם, והמקוצלים חלקו פעלי הצדיקה לאדנעה ראשי העולמות אשר על מחלוקתם, והם אילנות צדיקה יתירה עשים, ואפס מקום צדא להאריך צס:

פרק שלשים ואחד. אולי כבר התבאר, אשר שציד צקודס כתוצי מ"צ, צא לצד צדא מלות השבת המורה על החידוש ועל יולדת מלדים, וצצצור שהחידוש הוא יסוד התורה כי הוא יורה על הרצון האלהי אשר צלוננו זה נתן את התורה ומשנה הטעם צנסיס משכיר ומענים כדלוננו משא"כ לדעת הקדמות על כן חמורה מיתת המחלל השבת מכל המיתות וזה כי המחלל שצא צפשו כאלו כפד צכל תורה כלל באמסר ז"ל: והיא שליסית. זה לעד כי הרצ קוצר שאכני ה' אלהיך איננו מורה כדעת רצ חסדאי וסיעתו, ואף כי צס' הוד מנה זה צכלל המלות לידע שיש צס אלה, הנה לא מן השם הזה כי כוונתו שצמורה להשכיל צמועל כפו ית' למען דעת כי יש אלהים שופטים צאלך עד"ה כודע ה' משפט עשה וגו', וזה טעם אכני ה' אלהיך, אשר ידעת מלכותי מאשר הולאתיך מאדן מלדים, הכני מלך לא יהיה לך אלהים אחרים: לשני עלולים. צ' צדות, ה' צדת צחידת היום משאר ימים, צ' צדת צחידת השם מקצלי השבת משאר עמים, וזה טעם שמוד וזכור צדצור אחר כאלמדו, ואח"י כאמסר ז"ל כ"כ תהי צת צובך: צדעת האמיתי העיוני. ד"ל צהאמינו ענין החידוש צכלל העיוני, וצציתת המעשים צענינים השמיים:

ולמען חדע מעלת זה היום הנותן נשמה יתירה לעם השוצתים צו כאמסר ז"ל, ומסות צו הנשמה היתרה ומעלת המחשבים צו, ראוי שחשית לצ אל האושר וההללחה האנושית, והנה צד צאלרנו (צלמ"ד מזה) שכל מאושר

מורה נבוכים

פרק שלשים ושנים

דעות בני אדם בנבואה בדעותם בעולמות העולם והדרשו, אני רוצה בזה כי כמו שאלו שהתבאר אצלם מציאות הש"י יש בהם שלש דעות בקדמות העולם והדרשו כמו שבארנו, כן הדעות בנבואה שלשה. ולא אפנה לדעת אפיקורוס, שהוא לא יאמין מציאות אלוה כ"ש שלא יאמין בנבואה, אמנם אכין לזכרון דעות מאמין האל בנבואה: **הדעת** הראשון והוא דעת המון הפתאים ממי שיאמין בנבואה וקצת עמי אנשי תורתנו גם כן יאמינהו והוא, שהש"י יבחר מי שירצה מבני אדם וישרה בו הנבואה וישלמהו, אין הפרש בין שיחיה האיש ההוא אצלם חכם או סכל דב חשנים או צעיר חשנים, אלא שהם יתנו בו קצת טוב ותקון מדות, כי בני אדם עד עתה לא אמר שישרה השם שכונתו על אדם דע אלא כשיחזירוהו למוטב תחלה לפי זה הדעת:

והדעת

פי שנים לו באשר, בשמי ורוחמי, השמי יקח חלקו בצדויות כחות הבור והשבת ערך חקו צנעומים, והרוחמי יקח חלקו בציונה ר"ל צליונות הכח השכל העיוני להשכיל באמתו. ומהפצול שגדכי הבור מדוצים ששה פעמים כלדכי השכל צהיות שכתות הבור הם ששה (חמשת החושים והמדמה שגם הוא כח גופני כי דמיוני השמיים הם נשואים בגשם ומתחלקים בהתחלקם וכל מתחלק גשם צהכרה וכל זה דמות צכתוצ ועפר תאכל כל יומך), וכח השכלי הוא אחד צסה, ולפי רוב הצורך תדעה העצודה, לכן שמה התורה צבול לעצודת קצין האושר הגופני ששה ימים ולקצין האושר הרוחמי יום אחד. ומהפצול שגד החיים הוא רגשות המוחשים הטהות לשעתן, ולפי מפקד מספר ההרגשות ויחלקו החיים לפיהן, ור"כ חיפה מי גדר יחיה חיי מדע והשכל הוא זה יס לו חיים נוספי על מי שהוא חי צחיי החושים והמדמה צבד, כי כמו החסד אחד החושים שהוא חסד חלק חיים כאמדם ז"ל סומא חסד כמות, כן המוסוף השגה יוסוף חיים ככתוצ והשכמה תחיה צעליה, והפך זה השכל נקרא מת ככתוצ ואל תחי סכל הדעה למה תמות צלא עתך, ואחיה כאמדם ז"ל רשעי כסל צחיהם קדושים מתיס. וכצד ציארנו סכל הנמצאים על ארצות רצעיהם דל"ח חייס לין סס מת אצל כלס חיים וקיימים צסוד ואחיה מחיה את כלס, והאדם להיותו המורכב האחרון לכן הוא חי צחיי כלס יחיה צחיי הדומם לעת הטינה, וצחיי הנומח לעת האוכל, וצחיי המדגיש צעת ההרגשה, וצחיי המדד צעת התרגב צמדות נכצדות, וזה כל אדם, מוסוף עליהם החכם שהוא חי צחיי מדע והשכל כחיי מלאכי אלהים. והנה כל ימות הסצוע אלה החיים היא עמס הנשמה היתרה שאמרו ז"ל הדמות צפיוע נשמת כל חי, ועליה יתענג המשכיל ככתוצ אץ תתענג על ה', ואמרו ז"ל זה עונג שצת, וזה תגיל נפשו צאלהים ככתוצ ישמח לצ מצקשי ה', ונאמר כי שמחתמי ה' צפעלך ועל פיה יצטר תהלתו ית' על פי פעלו ככתוצ מזמור סיר ליום השצת עוז להודות לה', ונאמר צמעשה ידך ארץ, וזה משר"ל ישמע חכם ויוסף לקח.

פרק שלשים ושנים. דעות בני אדם צנצוה, אחר שציאר צמה שקדם יסוד אחד שהתורה הוסדה עליו והוא החידוש, להל לצאר היסוד ה' שהוא הנצוה, ואמדם שיש סס ג' כתות צמאמיני הנצוה

א' כת הסכלים ואמינו שהש"י מנצח למי שירצה מצ"א חכם או סכל צלצד שיהיה ידא אלהים, צ' כת הפילסופים ואמינו שהנצוה היא ענין טצעי למי שנשלמו מדותיו ושכלו וכחו המדמה ושלם כוח צהכרה צצאצוהו הנצוה כמשפט כל תכלית המושג לפי שלימות הנצדאים, ג' דעת התורה היא כדעת הפילסופים שאין הנצוה שורה אלא על חכם צבדו ועשיר ככתוצ אל יתהלל חכם צחכתו ואל יתהלל הגבד צצדדו, ואל יתהלל עשיר צעשד, כי אם צצאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אחיה וגו', ואת זו דרש צן צומא מי הם החכם והגבד והעשיר אשר צס צבד הכתוצ; אך צזה יצדל דעת התורה מדעת הפילסופים הוא שיהלל הפילסופים מאמינו החיוצ צומדים שמחיצ הוא שהסלס יתנצא כי מלאות העלול מחוץ למציאות עילתו, ודעת התורה האומרת צצדאה הלוות תאמר שהצד תלוי צלוו וית' אף בי ישלס צשלת השלימות האמורים אס ידלה הש"י יצאצו ואס

והדעת השני דעת הפילוסופים והוא שהנבואה שלמות אחד בטבע האדם, והשלמות ההוא לא יגיע לאיש מבני אדם אלא אחד למד יוציא מה שבכח המין לפעל, אם לא ימנע מזה מונע מונע או סבה אחת מחוץ, כמשפט כל שלמות שאפשר מציאותו במין אחד, כי לא יתכן מציאות השלמות ההוא עד תכליתו וסופו בכל איש מאישי המין ההוא אבל באיש אחד וא"א מבלתי זה בהכרח, ואם היה השלמות ההוא ממה שיצטרך בהגעתו למוציא אי אפשר מבלתי מוציא. ולפי זה הדעת א"א שינבא סכל ולא יהיה האדם מלן בלתי נביא ומשכיל נביא כמו שימצא מציאה, אבל העניין כן והוא שהאיש המעולה השלם בשכליותו ובמדותיו כשיהיה המדמה על מה שאפשר להיות מן השלמות, ויזמין עצמו החזמנה ההיא אשר תשמענה, תוא יתנבא בהכרח, שזה השלמות הוא לנו בטבע, ולא יתכן לפי זה הדעת שיהיה איש ראוי לנבואה ויזין עצמו לה ולא יתנבא, כמו שא"א שיון איש בריא המזוג בזמן טוב ולא יולד מן המזון ההוא דם טוב ומה שדומה לזה:

והדעת השלישי והוא דעת תורתנו ויסוד דתנו הוא כמו זה הדעת הפילוסופי בעצמו אלא בדבר אחר, וזה שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה המכין עצמו לה אפשר שלא יתנבא וזה ברצון אלקי. וזה אצלי הוא כדמות הנפלאות כלם ונמשך כמנהגם שהעניין הטבעי שכל מי שהוא ראוי לפי בריאתו ויתלמד לפי גדולו ולמדורו שיתנבא והנמנע מזה אמנם הוא כמו שנמנע מהניע ידו כירבעם, או נמנע הראות כמחנת מלך ארם בעניין אלישע. אמנם היות יסודנו ההכנה והשלמות במדות ובדבריות עכ"פ הוא אמנם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. וכבר בארנו זה בפ' המשנה ובחבור הגדול והגדתי בהיות בני הנביאים מתעסקים תמיד בהכנה, אבל היות המכין עצמו נמנע ולא ינבא הנה תדע זה מעניין ברוך בן נדיה שהוא הלך אחרי ירמיהו והכינו ולמדו והיה מקוה להתנבא ונמנע כמו ש' יעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי, ונאמר לו ע"י ירמיה' כה אמר ה' כה תאמר אליו, ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש. ואפשר לנו לומר שזה באור שהנבואה בחק ברוך גדולות. וכן יאמר שאמר גם נביאיה לא מצאו חזון מה', מפני היותם בגלות כמו שנבאר (פ' ל"ו מס' סתק) אלא שנמצא כתובים רבים מהם כתובי הספרים ומהם דברי חכמים כלם הולכים על זה היסוד, והוא שהשם יביא להתנבא מי שירצה מתי שירצה אמנם לשלם המעולה בתכלית, אבל הפתים מעמי הארץ א"א זה אצלינו ר"ל שינבא אחד מהם אלא כאפשרות הנבא המור או צפרדע. זה יסודנו, שא"א מבלתי ההתלמדות והשלמות ואז יהיה האפשרות הנחלת בן גורת הש"י. ולא יטען אמרו בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך, כי זה עניין כל נביא א"א לו מבלתי הכנה טבעית בעקר יצירתו כמו שיתבאר. ואמנם אמרו, כי נער אנכי, כבר ידעת קריאת העברים יוסף הצדיק נער והוא בן ל' שנה, וקרא יהושע נער והוא קרוב לששים והוא אמרו בעת מעשה העגל, ומשרתו יהושע בן נון נער וגו', ומשה רבינו אז בן אחד ושמונים וכלל שניו ק"ך וחיה יהושע אחרי י"ד שנה ושני יהושע ק"י, הנה כבר התבאר שיהושע אז בן נ"ז שנה לפחות וקראו נער. ולא יטען ג"כ מה שביא ביעורים

ולזה לא ינבאו, ולקח כדמות דליה מצדדן צן נדיה אשר לפי דעת צדוק היה מוכן לנבואה אלא שזונו ית' היה מעכז, ואולי צלמה לא הי' מוכן עדין כמו ססיפק הרצ ז"ל, וזהו סרה מצוכה האפודי והד"ס הנמשך אחריו ככל מקום: ולא יטען אמרו צערס אלנך צצק. ר"ל כי כפי משמעות הכתוב נראה שהש"ת מניין מי שידע לנבא צערס לא נודע החכם יהיה לו סכל, כי צלמה ההכנה והכח קודם צצק אל הפועל ועל ההכנה הטבעית האמורה ואמר צערס אלנך: כי נער אנכי. שזה יורה שהוא ית' מוצק לך השמים המנועד מן החכמה, כי ציטטים חכמה, וזה כי נער

מורה נבוכים

ביעודים באמרו אשפוך רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם, כי כבר פירש זה והגיד מה תהיה הנבואה ואמר, זקניכם חלומות יחלומון בחזיריכם חזיונות יראו, כי כל מגיד בעולם מצד הקסם ומצד המשער או מצד מחשבה צורקת הוא ג"כ יקרא נביא, ולזה יקראו נביאי הבעל ונביאי האשרה נביאים. הלא תראה אמרו יתעלה כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום. ואמנם מעמד הר סיני ואע"פ שהיו רואים כלם האש הגדולה ושומעים הקולות הנוראות המפחידים ע"צ הפלא לא הגיע למדרגת הנבואה אלא הראוי לה ועל מדרגות ג"כ, הלא תראה אמרו, עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא, הוא ע"ה במדרגת העלינה כמ"ש ונגש משה לבדו אל ה' וגו', ואהרן למטה ממונו, ונדב ואביהוא למטה מאהרן, וע' זקנים למטה מנדב ואביהוא, ושאר האדם למטה מהם לפי שלמותיהן, ואשר כתבו החכמים משה מחיצה לעצמו, ואהרן מחיצה לעצמו. ואחר שנתגלגל לנו זכר מעמד הר סיני, נעיר על מה שיתבאר מן הפסוקים לפי החשכלות הנאות ומדברי החכמים מהמעמד ההוא איך היה, בפרק נפרד:

פרק שלשה ושלשים

יתבאר לי שבמעמד הר סיני לא היה המגיע למשה מגיע לכל ישראל, אבל הדבור למשה לבדו ע"ה, ולזה בא ספור עשרת הדברות כלו ספור היחיד הנפרד, והוא עליו השלום ירד לתחתית ההר ויגד לבני אדם מה ששמע. אמרה התורה, אנכי עומד בין ה' וביניכם, ואמר ג"כ משה ידבר והאלהים יענו בקול, ובביאור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו ששמע, וכתוב בתורה ג"כ בעבור ישמע העם בדברי וגו', מורה כי הדבור היה לו והם ישמעו הקול ההוא העצום לא הבדל הדברים, ועל שמוע הקול ההוא העצום אמר כשמעכם את הקול, ואמר קול דברים אתם שומעים, ולא אמר דברים אתם שומעים. וכל מה שבא מושמע הדברים אמנם הנדצה בו שמוע הקול ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם. זהו הנראה מן התורה ומרוב דברי החז"ל, אלא שיש להם ג"כ מאמר כתוב בהרבה מקומות מן המדרשות והוא בתלמוד ג"כ, והוא אמרם אנכי

צלשון עצרי איננו דך צענים: ונצאו צניכם. ושם נאמר צפידוש צחורכים חזיונות יראו, ועל זה יסוד לאמר שאין הכונה על נצואה גמורה כי אם על חלומות ומראות הלילה: מלך מחשבה נדקת. שהוא משער מה שיהיה מלך הספדה נקדא נציא, כי נציא ענינו מליץ ומתרגם דברים צלתי מוצנים ואהרן אחיך יהיה נציאך ת"א מתורגמןך: אלא הראוי לה. ד"ל חכם גבור ועשיר, והצלתי ראוי לא הי' נציא דק שמע קולות אלהים הנצלאים לשעמם, ויש להפלא על הדבר מאמדם ז"ל דאיתא שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל נצואתו, ואשר יתכן לוודא זה הוא שיש שם הצל צין שדות הנצואה על יחידים מנצי אדם וצין שדותה על כלל ההמון, כי הכלל מן אחד רוצ השלימים, כי הדבר דומה למשל שאמרו ז"ל מי שיש לו בן כשהוא משקהו משקה הכל צידה וכשהוא עוררו עורר הטובים שבהם:

פרק ל' יתבאר לי. אחרי דרך נצואה בגבול הדברים לדבר דבר סיני צקדים, צל לצל צום שחך דבר מענין המעמד הנצואה שהוא וההצל צין נצואת משה וצין נצואת ההמון צעת ההיא, צאופן שלא יסתור אמרם ז"ל אין הנצואה שורה אלא על חכם וכו': זה הנדלה מן התורה. ד"ל כפי הנדלה מן הכתובים היו שומעים הקולות של כל עשרת הדברות צלי ההצל חיתוך המצטא כמי שגומד מדחוק ושומע קול המדבר. ולא ישמע דבורו אין אומר ואין דברים אלא ההמון: אלא שיש להם. אצל קצת החכמים יאמרו שלא שמעו קול דברים של כל עשרת הדברות כ"א של צ' הדברות הראשונות לצד וגם אלו הי' משה נצואה להם בהצל אומות ודיבור, אך שאר הדברות לא שמעו מהם אפי' הקול לצד:

אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום, רוצים בזה שהם הגיעו אליהם כמו שהגיעו למר"ע ולא היה מר"ע
מגיע אליהם, וזה ששתי אלו השרשים ר"ל מציאות האל ית', והיותו אחד, אמנם יושג בעיון האנושי וכל
מה שידוע במופת, משפט הנביא בו ומשפט כל מי שידעוהו שות, אין יתרון, ולא נודעו שני השרשים האלה
מצד הנבואה לבד, אמרה התורה אתה הראת לדעת וגו'; אמנם שאר הדברות הם מכת המפורסמות והמקובלות
לא מכת המשוכלות. ועם כל מה שזכרו ג"כ מן העניין ההוא היוצא מן הכתובים ודברי החכמים הוא שלא שמעו
כל ישראל במעמד ההוא אלא קול אחד לבד פעם אחת, והוא המאמר אשר השיג משה וכל ישראל ממנו אנכי
ולא יהיה לך, והשמייעו להם משה רבינו בדברו בתבדל אותיות נשמעות. וכבר זכרו החז"ל זה וסמכוהו לאמרו
אחת דבר אלהים שנים זו שמענו, ובארו בראש מדרש חזית שהם לא שמעו מאמר אחד מאתו יתעלה, וכתוב
בתורה קול גדול ולא יסף, ואחר שמוע הקול ההוא הראשון היה מה שזכר מיראתם מן העניין ופחדם הגדול
ומה שספר מאמרים, ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו וגו' ועתה למה נמות וגו' קרב אתה וגו'. ובא הוא הנכבד מכל
נולד שנית וקבל שאר הדברות אחת אחת וידד למטה לאחר וישמיעם אותם במדבר ההוא הגדול. והם יראו האש
וישמעו הקולות אשר הם קולות וברקים ברעם וקול שופר חזק. וכל מה שתמצאנו מזכרון שמע קולות רבים
כמ"ש וכל העם רואים את הקולות וגו', אמנם הם קול השופר ורעם וכיוצא בהם, אמנם קול ה', ר"ל הקול
הנברא אשר ממונו הובן הדבור לא שמעוהו אלא פעם אחת לבד, כמו שאמרה התורה וכמו שבארו החכמים
במקום אשר העיבותיך עליו והוא הקול אשר יצאה נשמתם בשמעו והשיגו בו שתי הדברות הראשונות. ודע
שזה הקול ג"כ אין מדרגתם בו שזה עם מדרגת מר"ע. ואנכי אעריך על זה הסוד ואודיעך שהוא עניין מקובל
באומה ידוע אצל החכמים, וזה שכל מקום שתמצא וידבר ה' אל משה לאמר יתרגמוהו אונקלוס ומליל ה' עם
משה למימרה. וכן אמרו, וידבר ה' אלהים את כל הדברים האלה, ומליל ה' ית כל פתגמים האילן; אמנם
מאמר ישראל למשה ואל ידבר עמנו אלהים תרגומו ולא יתמלל עמנו מן קדם ה', הנה הבדיל לך ע"ה הכלל
אשר הבדלנוהו. ואלו העניינים הנפלאים הגדולים כבר ידעת שאונקלוס קבלם מפי ר"א ורבי יהושע אשר הם
החכמים

אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום, ר"ל מגזרת פעולותיו אשר הראם צמדים וצין סוף הציון מליאותו ולחדותו
ות' ככתוב נודע ה' משפט עשה, וזה סדר מצות המקשים לדעת איככה תכון מלות אמונת המליאות למי שאינו
מאמין עדינה צמליאות המלוה? והנה לפי האמור יהיה דיבור אנכי התחלת הדיבור ואינו מזה והטעם אנכי שידעת
מליאותי מאשר הולאתיך ממלדים הכני מלך עשרת הדברים האמורים. ומן מולא הדברים תשכל טוב טעם ודעת
למה היתה זאת שכל המלוות יכולים להצטל צהולת שעה חזן מע"ז? וזה כי מצולד מענין הכניא אשר הכהו האדים
שכל ציאו אשר נורה ה' דצר לא יחזור הק"צ מדציו ע"י ציאו אחד כי אם אל זה הכניא צעמנו דצר ידצר הוא ית'
שהוא חוזר מדציו שוהו, ואחר שאנחנו צעמנו שמענו מפי ה' אנכי ולא יהיה לך ע"כ לא יתכן שיחזור הש"ת מדציו
ע"י ציאו כי אם דצר ידצר אלינו שחזר מדציו, ע"כ אין לעבור עליו מפי ציאו אפי' צהולת שעה; והשמייע להם
משה. ר"ל הם שמעו דק קול דצדים מצ' הדצרות האמורים ולא ידעו מה דצר ה' וצא משה ופירש להם שהוא אנכי
ולא יהיה לך, מה שזכר האמינו צם; וכל העם רואים את הקולות. למען תצין טוב טעם ודעת צאמרו רואים ולא
שומעים, וטעם מה שנהו ז"ל בכל הש"ס לומר תא שמע, וצוהר תא חזי, וטעם אמרם ז"ל פרי קלי לא משתמע,
וטעם אמרם ז"ל שמו וזכור דצדור אחד כאמרו, וכיוצא צם מקומות דצות ממה שדצרו חז"ל מאלה העניינים, עיון
(אסף ח"א ל"ח) כתוב שפתי רשע כסיל וגו', וצ' הכתובים הצאים אחריו, וצפת אמת צהערה לשדס ראה,
ותדלס נפלאות: אין מדדיגתם צו שיה, כי הם ידעו זה ע"י פעולות אמונות שיש יכולת לאפיקורוס לספק עליהם

מורה נבוכים

החכמים שבישראל כמו שבארו, ודעהו וזכרהו, שא"א שיכנים אדם עצמו למעמד הר סיני בעת מזה השיעור אשר זכרוהו, שהוא מכלל סתרי תורה. ואמתת החשנה ההיא ואיך היה העניין נעלם ממנו מאד, כי לא קדם כמותו ולא יתאחר. ודעהו:

פרק שלשים וארבעה

זה הכתוב אשר בא בתורה והוא אמרו חנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו', עניינו הוא מה שהתבאר במשנה תורה שהשם אמר למשה במעמד הר סיני, נביא אקים להם מקרב אחיהם וגו'. והראיה על זה אמרו בזה המלאך השמר מפניו ושמע בקולו וגו', ואין ספק שזאת הצוה אמנם היא להמון בני אדם והמון בני האדם לא יראה להם המלאך ולא יצום ולא יזהירם עד שיצטוו שלא ימרוהו; ואמנם עניין זה המאמר שהוא יתעלה הודיעם שיקים נביא להם שיובאחו המלאך וידבר עמו ויצוהו ויזהירנהו, והזהירנו השם ממרוד המלאך ההוא אשר יגיע לנו הנביא דברו כמו שבאר במשנה תורה ואמר אליו תשמעון, ואמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי וגו', והוא באור אמרו חנה כי שמי בקרבו, ואמנם זה כולו להודיע להם שזה תמורה הגדול אשר ראיתם אותו ר"ל במעמד הר סיני אינו עניין מתמיד עמכם ולא יחיה בעתיד כמותו, ולא יהיה תמיד לא אש ולא ענן כמו שהוא עתה, על המשכן תמיד, ואמנם יכבוש לכם הערים וישקיט לכם הארץ ויודיעכם מה שתעשוהו מלאך שאשלחתו לנביאיכם וילמדכם מה שצריך לעשותו ומה שראוי להשמר ממנו. ובוה נתן היסוד אשר לא סרתי לבארו תמיד והוא שכל נביא בלתי משה רבינו תבואהו ותבואה על ידי מלאך. ודעהו:

פרק שלשים וחמשה

כבר ביארתי לבני אדם כלם הארבעה הברלים אשר נבדלה בהם נבואת משה רבינו מנבואת שאר הנביאים, ותבאתי ראיה על זה וגיליתי בפירוש המשנה ובמשנה תורה ואין צורך להשיבו ואינו מעניין המאמר. ואשר אודיעך אותו כי כל דבר שאומר אותו בנבואה בפרקי זה המאמר אמנם הוא בצורת נבואת כל הנביאים אשר

כמו שחשבו חרטומי מנדים, אך משה ידעם צלי למענות פעולות כאלה כי אם לפי ראשית גילוי חכמתו ית' אשר יסד ציוריו, שהחכמה איננה אמלעי זינו וזין יצוריו אצל היא מעצמותו כצ"י כמ"ש החזק (צשני לשני מהכחרי) ז"ל ונקרא אותו חכם לצד מפני שהוא עשם החכמה ואין החכמה מדה לו:

פרק לד. זה הכתוב. עוד ינופף ידו להורות שהנבואה לא תחול על איש ההמוני הצלמי מוכן איה, והנה הכתוב צתורה הנני שולח מלאך לפניך, הוא צתורה לעם שישלח להם נביא הנקרא מלאך עד"כ כי מלאך ה' צללות הוא תורה יצקו מפיהו, ולזה לעם שלא ימרו פי הנביא כי צסס ה' ידבר אלינו וזה אמרו כי שמי צקצרו: על ידי מלאך. ואף כי כאמר אללם ויאמר ה' אלי, הכוונה על המלאך הנקרא צסס ה', שהוא ית' משלחו ונקרא השליח צסס משלחו, וכן נקרא הנביא צסס מלאך ע"ש משלחו. ומה נעים אמרו ז"ל גדול כחן של נביאים שמדמין הגורם ליורה! פי' כח רצ להם שהתירו לעצמם לקרוא לגורם המלאך צסס ה' ולדבר נכסם כמו שמדבר נוכח השם צ"ה כ"כ ר"י אלנו (צכ"ח לשני מהעוקדים):

פרק לה. כבר ביארתי. צפרק חלק: הארבעה הצדלים. א' צמשה ידצר פא"פ ועם שאר הנביאים ע"י מלאך, צ' משה צלתהו הנבואה והוא עד ושאר הנביאים צחלום וצמללות הלילה, ג' משה צלתהו הנבואה צלי חדרה ושאר הנביאים חדרים צנצותם, ד' משה התנצל צכל עת שילח ושאר הנביאים צעתים מיוחדים: ואינו מענין המאמר. כי אין חפץ לצד

אשר לפני משה ואשר יבאו אחריו; אמנם נבואת משה רבינו לא אדבר בה באלו הפרקים אפילו מלה אחת לא בביאור ולא ברמזות. והוא ששם נביא אמנם יאמר אצלי על משה ועל זולתו בספק. וכן העניין אצלי עוד בנפלאותיו ובנפלאות זולתו כי אותותיו אינם מכת נפלאות שאר הנביאים; אמנם ראית התורה על היות נבואתו נבדלת מכל מי שקדמו הוא אמרו, וארא אל אברהם וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם, הנה כבר הודיענו שהשגתו אינה כהשגת האבות אבל יותר גדולה כ"ש השגת זולתם ממי שקדם. ואמנם חבדלה מנבואת כל מי שיתאחד הוא אמרו ע"צ החגרה, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, הנה כבר התבאר שהשגתו נבדלת מהשגת כל מי שיתאחד אחריו בישראל אשר הם ממלכת כהנים וגוי קדוש ובתוכם ה', וכ"ש בשאר האומות. ואמנם חבדל מופתיו על הכלל מופתיו כל נביא על הכלל, כי כל הנפלאות אשר עשאוהו הנביאים או נעשו להם הגידו בהם יחידים מבני אדם כאותות אליהו ואלישע. הלא תראה מלך ישראל תמה מהם וישאל גחזי שינידים לו, כמ"ש ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע ויהי איש וגו', ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע. וכן אותות כל נביא זולת משה רבינו. וזוה הגירה התורה עליו ג"כ שלא יקום נביא לעולם שיעשה אותות בפרהסיא לעיני האוהב והשונא הנאות לו והחולק עליו כמו שעשה משה, והוא אמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה לכל האותות והמופתים וגו' לעיני כל ישראל, שהוא קשר הנה שנים העניינים יחד, שלא יקום מי שישגי בהשגתו, ולא מי שיעשה כמעשיו, ואח"כ באר שהאותות היו לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו החולקים עליו, והיו ג"כ לעיני כל ישראל הנמשכים אחריו שנאמר לעיני כל ישראל, וזה דבר לא נמצא לנביא לפניו, וכבר קדמה הגדרתו הצודקת שלא יהיה לזולתו. ולא יטעך מה שבא מעמידת אור השמש ליהושע השעות ההם ויאמר לעיני ישראל, כי לא יאמר לעיני כל ישראל כמו שבא במשה, וכן באליהו בחר הכרמל בפני אנשים מועטים. ואמנם אמרתי לך השעות, מפני שיראה לי באמרו כיום תמים, שהוא יום הגדול שיהיה כי תמים שלם, וכאלו אמר שהיום ההוא היה אצלם גבוען כגדול שבימי חקיץ שם, ואחר שתבדיל לי בשכלך נבואת משה ומופתיו שהפלת ההשגה ההיא כהפלת הפעולות ההם, ותאמין שזאת מדרגה נקצר

ללאר ענינו ומותו זה: צפיפוק. השם המסופק הוא הנאמר על צ' ענמיים משתתפים צמקרה מה כסס אדם הנאמר על החי ועל המת כמצולח צמלות ההגיון (צשער ג'): ושמי ה'. צית צאל שדי מוסך אחר עמו והלאוי וצמתי ה', כ"כ הרל"צ, והטעם צס הויה יסנה השם ית' הטצע, זה עשה למשה אך לא לצדק: ולא קם נביא עוד. צא צלשן עזר כמסה הצולות כמו פור. התפוררה הארץ וחולתה, כי העתיד להיות יראה הציוא כאלו כצר נעשה, והנה ירדה התורה עד תכלית כל הצולאים וכאלו אז תאמר ולא קם נביא עוד ציסדאל כמסה: הגידו צסה יחידים. כי כמו שהחס לדין להצודד צהשללתו כן הציוא צנצולתו ככתוב מפני דך צדד יצמתי: לעיני האורצוהסולא. כי העצז והכסע מסלקים הצולא מהציוא ככתוב מה לי ולך לך ה ציוא צצין ולמך וגו': ועתה קחו לי מנחן (מ"צ ג'): כי לא יאמר לעיני כל ישראל, כי יתכן שהיה הסם צדצדים התחתונים לא צעליונים ר"ל שחידש הס"ת חיד עין נוכח השמש והיה מכפיל אור השמש אל מול פני המלחמה אי זה שעות אחד שקעו תחת האופק, ומעט הסם ההוא לא היו מרגישים אם הוא זה אור השמש עצמו או אור הנכפל ממנו, וצצוד שאלו הנכפל אין מעצבו להאריך כיום שלם ככתוב. ע"כ יאמר הדז שדק חיה שעות התמיד האור ההוא. וכבר ציאלו המפרשים צזה הכתוב ציאלוי' זדים מאל וכל זה צצודר סה' קסה צענייהס ציעול תנועת השמש אשר כפי המצולח צצצעיות צצמנחתו כדגע יחוד העולם לתוהו וצבור, אולם אם אומר כי מי שאמר והיה העולם מאין המוחלט הוא זה יאמר ויקום צלי תנועת השמש כי הוא לוח וצצולו הוא צזה

מורה נבוכים

נקצר להשיגה על אמתתה. תשמע מאמרי באלו הפרקים כלם בנבואה ובמדרגות הנביאים בה, כל זה אחר זאת המדרגה, וזה היה ענין זה הפרק:

פרק שלשים ושה

דע כי אמתת הנבואה ומהותה הוא שפע שופע מאת השם ית' באמצעות השכל הפועל על הכח הדברי תחלה, ואח"כ ישפע על כח המדמה, וזאת היא היותר עליונה שבמדרגות האדם ותכלית השלמות אשר אפשר שימצא למינו, והענין החוץ הוא תכלית שלמות הכח המדמה, וזה ענין א"א בכל איש בשום פנים ואינו ענין יגיעו אליו (כ"ח ח"א) בשלמות בחכמות העיוניות והטבת המדות, ואפי' יהיו כלם בתכלית מה שיוכלו להיות מן הטוב והנאה שבהם עד שיחבר אליו שלמות הכח המדמה בעקר היצירה בתכלית מה שאיפשר. וכבר ידעת ששלמות אלו הכחות הגופיות אשר מכללם הכח המדמה אמנם הוא נמשך לטוב שבמוגים שיחיה לאבר החוץ הנשוא לכח החוץ, ולטוב שבשעורים שיחיה לו, ולזכר שבליחות שחיה לו. וזה ענין א"א שיתמלא חסרונו בהנהגה בשום פנים, כי האבר שמוזג דע בשרש היצירה תכלית ההנהגה המשוה לו שתעמידהו על קצת בריאות ולא שתחזירהו למעלה שבתכונותיו; אמנם אם יהיה חליו בשעורו, או בהנחתו, או בעצמו, ר"ל עצם החמר אשר נתקן ממנו, זה מה שאין תחבולה בו. ואתה יודע זה כולו ואין תועלת בהאריך בביאורו. וכבר ידעת עוד פעלת זה הכח המדמה מזכור המוחשים והרכבתם והחקיקי אשר בטבעו, ושהגדולה שבפעולותיו והנכבדת שבהם אמנם יהיה בנח החושים ובבטולם מפעולותיהם, אז ישפע עליו קצת שפע כפי ההכנה. והוא הסבה בחלומות הצודקות, והוא בעצמו סבת הנבואה, ואמנם יתחלפו ברב או במעט לא במין. כבר ידעת המשך מאמרם חלום א' מס' בנבואה, ולא יפול השיעור בין ב' הדברים מתחלפים במין. אין ראוי שיאמר שלמות האדם כך וכך כפל משלמות הסוס. וכבר השיבו זה הענין בב"ד ואמרו נובלת נבואה חלום, וזה דמוי נפלא וזה כי נובלת הוא הפרי בעצמו ואישו אלא שנפל קודם שלמותו וקודם שיתבשל; כך פועל הכח המדמה בעת השיגה היא פעולתו בעת הנבואה אלא שיש בו קצור ולא הגיע אל תכליתה. ולמה אודיעך זה מדבריהם ז"ל ונגיה כתובי התורה? אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. הנה כבר הגיד לנו ית' אמתת הנבואה ומהותה והודיענו שהיא שלמות יבא בחלום או במראה. ומראה שם נגזר מן ראה, והוא שיגיע לכח המדמה משלמות הפעל עד שיראה הדבר כאלו הוא מחוץ, ויהיה הענין אשר יראהו כאלו בא לו ע"ד ההרגשה היוצאת, ואלו שני החלקים בהם מדרגות הנבואה

זה ויעמוד עלי תנועת השמש. וכבר אמרו ז"ל שעמדה חמה למשם כמו שעמדה ליחוש, אז יאמר שציוס ההוא התנועה השמש תנועה כצידה וע"כ ארך היום:

פרק שלשים ושה. דע כי אמתת הנבואה. יאמר גדר הנבואה ומקומה לפי דעת הפילוסופי' הסוה לדעת התורה ואין הצדל צין צ' הדעות זולתי דלנו ית', דעת הפילוסופי' שהשכל תכלית ותנצל

ההנהגה ודעת התורה שגם השכל לא יתנצל עכ"פ אם לא יורה אל השלימות דלנו ית' לנבואתו כמצוא צפרק הקודם, אולם הצד (צנו"ן לראשון מהצדדי) דעתו שהנבואה הוא ענין סגולי מורשת לקהלת יעקב מאדם לנח ומנח לשם ועצד וממס אל האצות ומאצות. אל קהל עדת ישראל למי שמוכן לנבואה כדברי הכז ז"ל, והוא דבר הלמד מכלל ונפלינו למי ועמך: על כח המדמה. כי הוא הכלי אשר צו ישתמשו הנביאים בהנבואותם ככתוב וציד הנביאים אדמה, ואמרו ז"ל גדול כחם של נביאים שמדמים הנזרה ליוצרה, וכבר צויר הצד שמן דבר מני אלה הדמיוניות הנבואות (צצ' לדעתי מהצדדי): שיהיה לאדם ההוא. הוא החלק ה' מהמוח אשר מהמחל ללד העורף צו מזכר' וגעשים הדמיוניות: צנוח החושים. ר"ל צניעה: על דרך ההרגשה היוצאת. ידמה כאלו הדמיון ההוא סוגה ויוצאת חוץ לנפש: ואלו שני החלקים,

הנבואה כלם כמו שיתבאר דצוני לומר במראה או בהלום. וכבר נודע שהענין אשר יהיה האדם בעת יקיצתו והשתמש חושי מתעסק בו מאד שוקד עליו נכסף לו, הוא אשר יעשה הכח המדמה בו בעת השינה בהשפיע השכל עליו כפי הכנתו. וההמשל בזה והרבות המאמר בו מותר, שזה הענין מבואר כבר ידעוהו כל אדם, ודוא דומה להשגת החושים אשר לא יחלוק בה שום אדם משלמי הדעת המוטבעת באדם. ואחר אלו התקדמות הדע כי כשיהיה איש מן האנשים עצם מוחו בעקר בריאתו על תכלית שוויו, בזכות חמרו ומזגו המיוחד בכל חלק מחלקיו ובשעורו והנחתו ולא ימנעוהו מונעים מוגים מפני אבר א', ואחר כן האיש תהיה למד והתחכם עד שיצא מן הכח אל הפעל והיה לו שכל אנושי על שלמותו ותמותו, ומדות אנושיות טהורות שוות, ויהיה תשוקתו כלם לדעת סודות זה המציאות וידעת סבותיו, ומחשבתו לעולם נשקפת לעניינים הנכבדים והשגחתו אמנם היא בידעת האל ובחינת פעולותיו ומה שצריך שיאמין בזה, ויהיה מו' שכבר התבטלה מחשבתו ותשוקתו לעניינים הבהמיים ר"ל בחירת תענוג המאכל והמשתה והמשגל, ובלבד החוש הממושש אשר באר אדם"טו במדות ואמר בשוה החוש הרפה לנו, ומה טוב מה שאמר כי באמת הוא הרפה מפני שהוא לנו מאשר אנחנו ב"ח ולא דבר אחר כשאר הבהמות ואין בו דבר מענין האנושות, אמנם שאר התענוגים החושיים, כריח, והשמע, והראות, ואע"פי שהם גשמיים, הנה ימצא בהם עת אחת תענוג לאדם מאשר הוא אדם כמו שבאר זה אדם"טו. וכבר נתגלגל המאמר במה שאין מן הענין אלא שהוא צריך אליו כי רוב מחשבות הנודעים מאנשי החכמה נטורות בהנאות זה החוש ונכספות אליו ויפלאו עם זה איך לא ינבאו אם תהיה הנבואה כמה שבטבע, וכן ראוי עוד שיהיה זה האיש כבר נתבטלה מחשבתו ותשוקתו לרשויות ולשררות שאינם אמיתיות, ר"ל בקשת הנצח או הגדיל העם לו והמשיך כבודם אליו ועבודתם אותו מפני זה לבדו; אבל יראה האנשים כלם כפי ענייניהם אשר הם לפי העניינים ההם בלא ספק כבהמה או כחיה, אשר לא יחשוב השלם המתיתר כשיחשוב בהם אלא בצד התנצל מחוץ המין מהם כשיוזמן לו עמם ההשתתפות, או לקבל תועלת במה שיקובל בו תועלת מהם אם יצטרך אליו לצורך מצרכיו. והאיש אשר זה תארו, אין ספק כשיעשה כחו המדמה אשר הוא בתכלית השלמות, וישפע עליו מן השכל כפי שלמותו העיוני, שלא ישיג אלא עניינים אלהיים נפלאים מאד, ולא יראה זולת האל ומלאכיו, ולא ישער ולא תהיה לו ידיעה אלא בעניינים הם דעות אמתיות והנהגות כוללות לתקון

בני

ר"ל החלום שניהם והמדמה צהקין: שוקד עליו. ר"ל המחשבות שהאדם מתמיד לחשוב צם ומתאזהר להדקק צם הן חלומותיו כאשר כלאה צנערים אשר חשוקיהם נעלות ידאום חלומותם על משכבותם: ויהיו חשוקותיו כלם לדעת סודות. כי חזק הדמיון הוא כפי חזק התשוקה צדציקות המדומה: מי שהתבטלה. כי התאווה הבשמיית מעיקות לרוחניות ומצלצלות אותן: צהה החוש הרפה לנו. כבר התדעם הדמ"צ ז"ל (צשני לאגרת הקודש) על הכז ז"ל צדצר הזה, צשהוא יאמר שאינו חרפה כשיתכסו צקדושה, וזה אמת. וגם לא שקד צדצי הכז שעומק המחשבות צמוחסי המסוס מוין מאל להטבת הכנאה ולזה פי' משה מאשרו למען לא יטעלו זה החוש ומצואתו: לרשויות. לראשית ונשואות: אצל יראה האנשים. יהיו צעניו צבהמות וחיותו שדה אשר כל היום יחפשו אוכל למן כן דוצ המון צ"א הם עם הדומה לחמור ידדפו אחד מחיותם אם צהפוני צעסקא ומשא ומתן ואם צעסק אומנות מה ואם צהשכלת המימוס המדיני לקצוע חקים ומספטים טוצים או דעים למען השיג צשכרם די מחיותם או לאסוף הון עתיק אשר כמוהם יעשו צבהמות צצקשת טדק חקס. והנה המון האמור הוא נמשל צבהמות נדמו, וא"כ מה צלע להתפאר על צהמות ארץ וחיותו שדי אף כי השתדד עליהם גם השתדד: אלא צלד. יחשז דרכו איך יקבל תועלת מקלתם כפי דרכו או איך ימלט מהיוקס כי כל

איש

מורה נבוכים

בני אדם קצתם עם קצתם. וידוע שאלו הג' העניינים אשר כללנום והם שלמות הכח הרברי בלמוד ושלמות הכח המדמה ביצירה, ושלמות המדות בבטול המחשבה בכל התענוגים הגופניים והסר התשווקה למיני ההגדלות הסכליות הרעות, יש בהם בין השלמים יתרון רב בזה על זה מאד. ולפי זה היתרון בכל ענין משלשת העניינים האלו יהיה יתרון מדרגות הנביאים כולם זו על זו. וכבר ידעת כי כל כת גופני יחלש וילאז ויפסד עת ויבריא עת אחרת, וזה הכח המדמה כח גופני בלא ספק. ולזה תמצא הנביאים תתבטל נבואתם בעת האבל או בעת הכעס וכיוצא בהם. כבר ידעת אמרתם אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ושעיקב אבינו לא באתהו נבואה כל ימי אבלו, להתעסק כחו המדמה בהפקד יוסף, ושמו"ע לא באתהו הנבואה כבואה מקודם מאחז תלונת המרגלים עד שמתו כל דור המדבר אנשי המלחמה, בעבור שנלאה לסבלם לרב תלונותיהם ואע"פ שהוא ע"ה לא היה לכח המדמה נבואתו מבוא אבל שפע השכל עליו מבלתי אמצעותו כמו שזכרנו פעמים שהוא לא יתנבא במשל כשאר הנביאים. וחנה יתבאר זה ואין זה ענין הפר'. וכן עוד תמצא קצת הנביאים נבאו מדת זמן אחת ואחר כן נפסקה הנבואה מהם ולא התמידה להם בעבור מקרה שנתחדש, וזאת היא הסבה העצמית הקרובה בהפסק הנבואה בזמן הגלות בלא ספק כלומר עצלות או עצבות שיהיה לאדם בענין מן העניינים, ויותר רע מזה היותו עבד נקנה נעבד לסכלים הזונים אשר קבצו העדר הרבר האמתי ותגבורת כל התאוות הבהמיות ואין לאל' ידו. ובזה יעדנו רע והוא אשר רצה באמרו, וישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, ואומר מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה', וזה אמת מבואר העלה כי הכלי כבר נתבטל, והוא הסבה ג"כ בשבב הנבואה לנו על מנהגה לימות המשיח מורה יגלה כמו שיעיר:

פרק שלשים ושבעה

צריך שתתעורר על טבע המציאות בזה השפע האלהי המגיע אלינו אשר בו נשכיל ויהיה יתרון שכלינו זה על

איש אשר לו חלק צניע הוא זה היוקר מלוי מכסילים שונאי דעת ע"כ לצ חכם יחשז דרכו איך ימלט מהם, ומן מולא הדברים תדע ותשכיל כללי זה הפרק, ה' ציחור גדר הנצואה שהיא השפעה אלהית על השכל העיוני והכח המדמה צלמנעות השכל הפועל, צ' מחלקות הנצואה הן צ' צמדה צהקין, או צחלוס צשינה, ג' מתנאיו הנצוא שיהיה שלם צשלימות אשר לו שס צשלה ר"ל צעיוני צמדמה צמדות, ד' נדיק להתרחק מהתענוגים הגשמיים מאד מאד, ה' נדיק להתרחק מהתפארות ומנאז והשתדר, ו' נדיק שיטעטו דעיוניו צכל עת צמושכלות עיוניות ר"ל להשכיל צלמנעו ית' כל הימים, ז' נדיק להתרחק מעצנות וכעס ועצלות צתכלית ההדקקה, ח' יהיו צני אדם צעיוני צכ"ח ולא יהיה לו דצר עמסה כי אם כפי הנדוך לשעתו אם לקבל תועלת הכרחי או להסיר חזק מה על יקס, ט' מוכרח להיות צא"י וצנזן צכ"ה קיים, י"ד עס כל המעלות האמורים הכל תלוי צדלנו ית' צדלנו יצאצו וצללותו לא יצאצו. וכצר העיונותי צדק לאצמ שהנצואה הוא חוש כוש צנצוא ית' על שאר חושי צכ"ח החינניות והפנימיות צו ישיב הנצוא הצורות הדחניות כמו שאמנו צשי הצורות הגשמיות או הצציקות צגסס. והנה כמו שחסר החוש צצריאה לא יוכל לצייר מוחשי החוש שהוא מוחשו ואיכותו ר"ל כמו שהעור מצטן לא יוכל לצייר מהות הוויים, והחסר מלידה לא יוכל לצייר מהות הקול כן אמנו לא נוכל לצייר מהות הנצואה, אחד שלא השגנו צצואה מעולם. וז' ידע מהצצות אדם כי המה הצל לא ידעו ולא יצנו דצר שלא השיגו צחוש מעולם כלליו ופרטיו, על כן צצצרים צאלו העומדים צדמו של עולם האמונה יותר נעלה מההשכלה כי יאחז נדיק דרכו לחיות צלמונתו:

פרק שלשים ושבעה. צריך שתתעורר. אחד שציל צקודס מהות הנצואה שהוא שפע שופע מהש"ת על הנצוא צלמנעות השכל הפועל

על זה, והוא שאפשר שיגיע ממנו מעט ואיש אחד ויהיה שיעור הדבר ההוא המגיע לו שיעור שישלימוהו לא יולת זה. ואפשר שיהיה הדבר המגיע אל האיש שיעור שישע על שלמותו להשלים וולתו, כמו שקרה הענין בנמצאות כלם אשר מהם שהגיע לו מן השלמות מה שינהיג בו וולתו, ומהם שלא יגיע לו מן השלמות אלא כשיעור שיהיה מנהיג בו עצמו לא וולתו כמו שבארנו. ואחר זה תדע שזה השפע השכלי כשיהיה שופע על הכת הדברי לבר, ולא ישע דבר ממנו על הכת המדמה אם למעוט הדבר השופע או לחסרון היה במדמה בעקר הבריאה ולא יוכל לקבל שפע השכל, שזה הוא כת החכמים בעלי העין. וכשיהיה השפע ההוא על ב' הכחות יחד ר"ל הדברי והמדמה על תכלית שלמותם ביצירה זהו כת הנביאים. ואם יהיה השפע על המדמה לבר ויהיה קצור הדברי אם מעקר היצירה או למעוט התלמודות, זאת הכת הם מנהיגי המדינות, מנהיגי חנימוסים, והקוסמים, והמנחשים, ובעלי החלומות הצורקות. וכן העושים הפליאות בתחבולות חזרות, והמלאכות הנעלמות עם היותם בלתי חכמים הם כלם מזה הכת השלישית. ומזה שצריך שיתאמת אצלך הוא שקצור אנשי זאת הכת ה' יתחדשו להם דמיונות נפלאות וחלומות וטרוצים בעת היקיצה בדמות מראה הנבואה, עד שיחשבו בעצמ' שהם נביאים, ויפלאו מאד במה ששיעורו הדמיונות ההם ויחשבו שכבר הגיעו להם חכמות לא בלמוד, ויבאו בבלבולים גדולים בעניינים העצומים העיוניים, ויתערבו להם העניינים האמתיים בעניינים הדמיוניים ערוב נפלא, כל זה לחזק הכת המדמה וחלישת הדברי מפני שלא עלת בידו דבר ר"ל שלא יצא לפעל. וידוע שבכל כת משלש הכחות האלו יתרון רב מאד, וכל כת משתי הכחות הראשונות תחלק לשני חלקים כמו שבארנו, וזה שהשפע המגיע בכל כת משתיים יהיה אם בשיעור שישלימוהו לא בוולת זה או בשיעור שיערף על שלמותו מה שישלים בו וולתו, והכת הראשונה והם החכמים אפשר שיהיה השופע על כת האיש מהם השכלי בשיעור

כל לנצל צד איכות זאת ההשפעה, וההצללים שצין חכם ונציל וקוסם: על הכת הדברי, על כח השכל העיוני: והחכמים צעלי העיוני. דומה למשכילים צפועל אלהים צביל העיוני: למעוט ההתלמודות, ר"ל שלל הדביל שכלל להשכל צמוסכלות עיוניות, וכאן לא נתן הסכס השפעה כמו צכת החכמים להיות שאין ההשפעה עוצרת מהמדמה אל השכל כאשר מן השכל על המדמה. והנה ההשפעה השופעת על המדמה היא השופעת על הדברי תחלה ר"ל על השכל המעשי ומשם על המדמה וצכת זו ההשפעה יקבע המעשי חקים ומשפטים עוצים והכסגות עוצות וחיו צהם אכסי המדינה חיים עצמים, וצעלי זו הכת לא חלק להם צביל העיוני כלל, וקצתיים צללותם את עצמם צתור החכמים צביל המעשי, ושתוקק להשכל ב"כ צמוסכלות עיוניות, ומאשר לא נכו צס על כן יצרו להם סצרות דמיוניות מלומדי הקסים הלניים מעשי חידודים כלם ויחשצו שהם מוסכלות עיוניות, והם המה כת המדברים שאין נחם שלל צפה כי לא יסכים המליאות סחון לשכלם עם שכלם, אף לצס צל עצמם להצין מולל שפתם ולכסי זו הכת לא נלמדה את אל רוחם צסכר מוצר (צרו' לראשון) שאין האמונה נמשכת אחר הכלמר צפה לצד כי אם אחר המלייר צלל אם היא כן חון ללל כאמור צפה וכפי המלייר צלל: וערופים צעת היקילה, צעצור שהמדמה יס לו כח צד לפעול צנוח חוליו וצדיות כמו צצעלי קרי וצחוליו האופקצבירדיו ככתו רוח אים יכלל מחלורו, על כן אלה צעלי הדמיוניות החוקים יקר מעקריהם שיתפגעו לפעמים ויהיו מעורפי הדעת לעת שיוצרו עליהם הדמיוניות ויתצצרו כלקד המצוגעים כלקד שמענו כן רליונו דעתה כת הש"ל שלי. שלפתע פתאום נפל אים מהס לללן חיל ודעה ילחצו ויהי כמי שפלאו עד וידר דברים אין תצונה צס, וכל זה מחזק הדמיונות אשר צכחו המדמה עד כי צחזקו צצר להרדים אשר הסכרות הסיוניות כמנהג הכחות הנפשיות שכלש יוצר אחר מהס וילשו הנשארם על כן רוצ חוקי הוצכח הס חלופי השכל, ולפי דעת הרקצע נקראים אלה הדמיונות צסם שדים ושעירים, שדים מעמם סוקף כמו צסור משלי יוצר והכס פמורה

מורה נבוכים

כשיעור שישימוהו בעל חקר' ותבנה חרע ויכיר ולא יתנועע ללמד לוולתו ולא לחבר ולא ימצא לזה תשוקה ואין לו עליו יכולת, ואפשר שיחיה השופע עליו כשיעור שיגיעהו בהכרח ולחבר וללמד. כן העניין בכת השניות אפשר שיבואוהו מן הנבואה מה שישלים הנביא לא זולת זה, ואפשר שיבואוהו ממנו מה שחייב לו שיקרא האנשים וילמדם וישפיע עליהם משלמותו. הנה כבר התבאר לך כי לולי זה השלמות הנוסף, לא היו החכמות מחוברות בספרים, ולא היו הנביאים מפייסים בני אדם לרעת האמת, כי לא יחבר חכם דבר אחד לעצמו ללמד עצמו מה שכבר ידע, אבל טבע השכל כן הוא שישפיע לעולם וימשיך ממקבל זה השפע למקבל אחר אחריו עד שיגיע אל איש. א"א שיעברוהו השפע ההוא אבל ישלימוהו לבד כמו שבארנו בקצת פרקי זה חמאמר. וטבע זה העניין מחייב למי שהגיע לו זה השיעור הנוסף מן השפע שיקרא בני אדם על כל פנים יקובל ממנו או לא יקובל ואפילו ויזיק בעצמו, עד שאנחנו נמצא נביאים קראו בני אדם עד שנחרגו, השפע ההוא האלהי יגיעם ולא יניחם לשקוט ולא לנוח בשום פנים ואפי' הגיע לרעות גדולות. על זה תמצא ידמיהו ע"ה כי כשהגיעהו מבזיון המורים הכופרים החם אשר היו בזמנו, השתדל לסתום נבואתו ולא יקראם אל האמת אשר מאסוהו ולא היה יכול לסבול זה, אמר, כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלם כל היום ואמרתי לא אוכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת

הדגש, והטעם כי תוקף הדמיון שודך השכל כאמור, ונקראים שעירים ע"ה המחשבה וההשערה מן כמו שער צנפשו אף כי זה דמיון הכה כמוהו מידעי מהשך לפי דש"י ז"ל, וכמוהו מרגלים חרש לדעת חז"ל: ואפי' יזיק בעלמו. אמנם כן מקרה החכמים מחציו הספרי' אשר צלוות נפסס למלא דצר ה' תשוקתם להועיל לוולתם אשר נעם ה' צהם יכתצו ספרים ללמד צעם דעת אלהים והם מזיקים צוה לעצמם כי תעלה עליהם קלחם חמת החכמים צעיניהם צשכל המעשי והמה כסילים לא יחפצו צצצונת השכל העיוני, על כן ויולאו דצה על המשכילים צלמתו. וכצר דמו צזהר תשוקת המשכיל לזווג ציוונים דעיוניים למען הוליד תולדות שכליות כלו דרע אמת, לתשוקת המשגל, ושס נאמר ווי למאן דצריק צילוצים לצר וכ'. והנה כמו שתשוקת המשגל היא לתכלית טובה יצרה ה' ויצאו ממנה דעת דצות לצעליה כן תשוקת הדיוצר צחכמה להודיעה לצני אדם היא לתכלית טובה, ויצאו ממנה דעות דצות ולדות לצעליה. ואם אמור יאמר החכם אצרה על דל שפתי ולא אצצר צמיה צעור כסילים לנגדו ככתוצ צלוצי כסיל אל תצצר כי יצח לשכל מליך, לא יוכל על זה מפני חזוק התשוקה על הדיוצר ככתוצ כי מלתי מליס וגו', הנה צעני כיין לא יפתח וצו', אצדדה וידוח לי, זה אליהוא היה חכם לא כציו, ולא עצר כח לשום מסגר על החכמה ותהי לה מחשצתו קצרה ולצו הדת עולם, אמנם יד התשוקה תעשה זאת אשר לא תורה צדקה ה' כי אם לתכלית יצרה, להודיע לצני אדם חכמתו ית', לזנען יתאשרו צלושר הצנושי וההלחה האמיתית לדעת את ה' על פי פעלו, וכל זה אם צמוצצ צקנים ויוצר צה; צולם צהשמע דצר החכמה צמסצת כסילים אזי יצורה, וישעמוה ויצקשו הרע לאומרה תחת אשר חפץ להעז עממם ולהועילם צתועלת אמיתי וטובה נלחית. ומשלו אללי לרופא מריצ אשר ראה איס חסר דעה ומשוגע ממדאם עניו; ונדצה רוחו אותו לרפאותו, ויצאו אליו ויחל להשקותו סס רפואי, וימר לחכו וידגו ותעל חמתו צלשו ויכעס על הרופא ויאמר מדוע נעמיתי צעניך ותראני צתור המשוגע או חסר דעה, והנני צריא אולם, אצל אתה הוא החולה על כן אתה רואה את הצדקאים צתור המשוגעים, והנני רופא לך, וירס מערה ויכרה הכה ופלוע אשר אמנם כן יענו דשני ככל על חכמי לצ לאמר מי עור כמשולם ועור כעצד ה'. כאלו אורצ סכלים ה', וצסכלותם קצרת אלהים ומלאך ובה יסד ה' עולמו, לא כן הדצר כי הש"ת הוא אורצ חכמה וצה יסד עולמו ככתוצ כלס צחכמה עשית, ונאמר וצחי' אללז אמון, ואמר וזל אפי הייתי כלי חומנותו של הק"צ. ועור חזון למועד כי יתמו אילים מן הארץ ורשעי כסל עוד אינם, או אז תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ככתוצ, כי כלס ידעו אותו לפי חכמתו אשר יסד צממים וצלוצ, וזו יספך לצס לאצצה את החכמה שהיא כלס האלוה כמ"ש השצר (צשני לשני) ז"ל ונקרא אותו חכם

בוערת עצור בעצמותי ונלאתי כלכל ולא אוכל, והיו עניין מאמר הנביא האחרון, ה' אלהים דבר מן לא נבא, ודע זה:

פרק שלשים ושמנה

דע כי בכל אדם כח וגבורה בהכרח, ולולי זה לא התנועע במחשבתו לרחות מה שיוקחו. וזה הכח בכחות הנפשיות אצלי כדמות הכח הרוחני בכחות הטבעיות, וכח הגבורה הזה יתחלף בכח ובחלשה כשאר הכחות, עד שאתה תמצא מן האנשים מי שיתגבר על הארץ, ומהם מי שיגבר מן העכבר, ותמצא האחד אשר יתגבר על המוחנה וילחם עמו, ותמצא מי אשר אם תזנק אשה עליו יפחד וידעל. וא"א ג"כ מבלתי היות שם הכנה מוגית בעיקר היצירה ויוסיף זה ויצא מה שבכח בהוצאה ולפי דעת אחת, וכן יחסר ג"כ במעוט העשייה ולפי דעת אחת, ומשני הנערות יתבאר לך בנערים יתרון אלו הכחות בהם או חלשתם. וכן כח המשער הזה הוא נמצא בכל האנשים ויתחלף במעט וברב, וכ"ש בעניינים אשר לאדם בהם השגחה גדולה ומחשבתו משוטטת בהם. עד שאתה תמצא בעצמך שפלוני כבר אמר כך או עשה כך בענין הפלוני ויהיה העניין כך, ותמצא מבני אדם מי שדמיונו ומשערו חזק מאד נכון עד שאיפשר שכל אשר ידמה היותו כמו שידמה או יהיה קצתו, וסבות זה רבות מעניינים רבים קודמים ומתאחרים והווים, אלא שמכח זה המשער יעבור השכל על החקירות החם כלם ויוליד מהם בומן מועט עד שיחשב שזה בלא זמן. ובוזה הכח יגידו קצת בני אדם עתידות עצומות וא"א מבלתי היות שתי הכחות האלו בנביאים חזקות מאד, רוצה לומר כח הגבורה, וכח המשער, ובהשפיע השכל עליהם יחזקו שני הכחות האלה מאד עד הגיע זה למח שידעת. והוא שהתגבר איש אחד במקלו על המלך הגדול להציל אומה מתחת עבודתו ולא פחד ולא ירא כאשר נאמר לו, כי אחיה עמך. וזה עניין יתחלף ג"כ בהם אלא שא"א מבלעדי, כמו שאמר לירמיה, אל תירא מפניהם וגו' חנה נתתיך היום לעיר מבצר וגו'. וליחזקאל נאמר אל תירא מהם ומדבריהם. וכן תמצא כלם ע"ה היתה בהם גבורה גדולה. וביתרון כח המשער ג"כ בהם יגידו העתידות במהרה ויתחלף זה ג"כ בהם כמו שידעת. ודע כי הנביאים האמתיים יגיע להם השגות עיוניות בלא ספק לא יוכל האדם בעין לבד להשיג הסבות אשר יתחייב מהם תודיע ההוא. ודומה לזה הגידום רבים לא יוכל האדם בסברה ובמשער הכולל לבד שייגד, שהשפע הוא בעצמו אשר שפע על הכח הדמיוני עד שהשלימו, עד שהגיע מפעלתו שיגיד מה שיהיה וישגחו כאלו הם עניינים כבר הרגישו בהם החושים, והגיעו אל

לצד חפני שהוא עשם הכחמה וכו', ולא חכמים יראו פועל אלהים ושמחו צה', וישרי לצד יעלונו צהשכלת אמתו ית' והסכלות תקפון פיה, כה יתן ה' וכה יוסף צ"צ אכ"ר:

פרק לח. דע כי בכל אדם. אחד שצדק צדקס יתרון שלימות הנפול על שער צני אדם צהשפעה, צל לצד צזה שער לו יתרון הצצירות הלצצ וחזק. כח המשער: שיתגבר על הארי. כדור שנאמר גם את הארי ואת הדור הכה עצדך: על הכחמה. כיונתן צפלשמים: ויוסף זה. זה הצצירות יוסף צכחו ויתגבר לצלל מן הכח אל הפועל לפי אמונת דעתו של צעל הצצירות וצטחונו צדצד האמונה ההוא, עד"כ האמינו צה' אלהים ותאמנו האמינו צצציו ובלליו, ונאמר אל תחת מפניהם מן אחת לפניהם. ויס לפרש ג"כ לפי דעת אחת, שר"ל שיתגבר להנפול הצצורה אשר צכח אל הפועל שהוא זה דעת האומר שהאדם הוא צעל צצירה והצצירות מועיל. וכמו כן לפי דעת אחת שר"ל האומר שהכל צצויר שקר ההשתדלות והכל הצצירות כי אין צו מועיל אחד שהצצו מוכרח להיות, הנה יחסר כח הצצורה צצצוון ההשתדלות, וזה הפי' האחרון הוא הנכון: קודמים ותאחרי'. שר"ל שהמשער יעבר צנפשו המצוצצ. הכולל לצצת הצצדים אשר יקרו צעצד ועמיד והוא: וציתרון כח המשער. אין כוונת הרצ ז"ל שהנפול יגיד העתידות לפי הפעולות המתפעלות

מורה נבוכים

אל זה הכח המדמה מצד החושים, הוא ג"כ ישלים פעל הכח הדברי עד שיגיע מפעלתו שירע עניינם נאמנו המציאות, ויגיע לו זאת החשנה כאלו השיגה מהקדמות עיוניות. זה הוא האמת אשר יאמינוהו מי שיבחר להודות באמת, כי הדברים כלם יעידו קצתם על קצתם ויורו קצתם על קצתם. וזה צריך שיחיה בכח הדברי יותר, שאמתת שפע השכל הפועל אמנם הוא עליו והוא יוציאהו לפעל, ומן הכח המדבר יגיע השפע לכח המדמה, ואין יגיע משלמות הכח המדמה זה השעור והוא חשנה מה שלא יגיע אליו מן החושים ולא יגיע כמו זה לכח הדברי, והוא השגה מה שלא השיגוהו בהקדמות ותולדה ומחשבה, וזהו אמתת ענין הנבואה והדעות ההם אשר ייוחד בהם למנו הנבואה, אמנם התניתי במאמרי הנביאים האמיתיים בעבור שאנצל מאנשי הכת הג' אשר אין להם דברות כלל ולא חכמה, אלא דמויונות ומחשבות לבד. ואולי העניינים ההם אשר ישיגום האנשים ההם, הם דעות היו להם ונשארו רשומיהם תקוקים בדמוינם עם כל מה שבכחם המדמה, וכאשר בטלו דמויונות רבות והשביטותם, נשארו מקומות הדעות ההם לבד ויראו להם ויחשבו כאלו הם דברים מתחדשים וענין בא מחוץ. ומשלם אצלי כאדם שיש עמו בבית אלף אישים מב"ה יוצא כל מי שבבית ההוא מלבד איש אחד שהיה בכלל מי שבבית, וכאשר נשאר האדם ההוא אם האיש ההוא לבדו חשב שעתה נכנס עליו בבית, ואין הענין כן אבל הוא מכלל שלא יצא. וזה מקום מן המקומות הממטיים הממיתים, וכמה מהו בו מן המתחזקים עצמם בתכומים. ומפני זה תמצא אנשים אמתו דעותיהם בחלומות שהלכו אותם, ויחשבו שזה הנדאה בשינה הוא דבר מבלתי הדעת אשר האמינוהו או שמעוהו בעת היקיצה. ולזה צריך שלא ישגוה האדם למי שלא ישלם כחו הדברי ולא הגיע לתכלית השלמות העיוני, כי המגיע ההוא אל השלמות העיוני הוא שאפשר שיגיע אל ידיעות אחרות באמצעות שפע השכל האלהי עליו, והוא אשר הוא נביא באמת. כבר בא הבאור מה, ונביא לבב חכמה, יאמר שהנביא באמת הוא לבב חכמה. וזה גם כן ממה שצריך שיודע:

פרק

המתפלגות המסצות העתידה, כי הוא זה פעל החכמים כמו שקדם, אבל כוונתו שהנציז משער העתיד להיות לפי הדמיונות, שהוא רואה דרך משל גדלות יחו' המרכזה אז שער צנפשו שהוא סימן לנסיעת השכינה מן המקדש, כמ"ש הכהן (צנני לרצוני): יעידו קצתם על קצתם. ר"ל הכהן המדמה יעיד על כח השכל העיוני כמו שהלדמה שלו יותר שלם מהמדמה של שאר בני אדם כן העיוני, וזה כי אין ההשפעה על המדמה לצד כי אס על העיוני ומשם יספיע על המדמה וא"כ שלימות המדמה יעיד על שלימות השכל, מש"כ צמחיהי המדמה שאין ההשפעה על העיוני כ"א על המדמה לצד: ואולי הענינים ההם. ויתכן היות סבת נצחית הקוסמים הוא כח המשער כי כמו שער צנפשו השערות שונות, מאז ומקדם איך יוכל דבר לפי סבותיהן המסצות אותן, נשכחו אח"כ כל ההשערות ההן זולתי אחת מהם עלתה על זכרונה, ויהי כזכור הקוסם דבר ההשערה שהוא לא ידע שהיא זכרון הנשכח אבל חשב שעתה נגלה לו זה ברוח נצחיה: הוא דבר מצלתי הדעת. ר"ל כבר הרבה החולם דבר זה אשר חלם על כן צא בחלום כפי מה שבא העצב אך החולם שכן דבר המחשבה ההוא אשר חשב צטרם חלם ע"כ ידמה כי הוא חלום נבואי. וגם צומננו דנים מעצמי השכחה המחלים חלומות לודקים ויחשבו כאלו נצחיה דבר החלום זהיו של חשבו דבר כלום ונאמת כבר חשבו דבר. ההוא זמן רב קודם שחלמו ונשכחה המחשבה ההוא מהם ועלתה צנינה על המדמה, כי הוא זה ר"ל המדמה בסופו המעיין צנתו ההצדודותו אשר כן המדמה יעיון דמיונותיו לעת השינה ההצדודותו מצין שאר החושים והדקמים לשעתם אז יש לו מנוחה לעשות מלאכתו. ויעיון מה שכתבנו (שפת אמת) צהערה לשורש חלם: ונציא לצד חכמה. לפי הפעם הוא לשון ציאה וכן הוא צמסורה (דניאל ט') ונציא לצד חכמה צתדאה חסר דהוא לשון ציאה, והטעם על זאת יתפלל המסורר יג' ה' עיני צחינתו ויתיענו מעלת החכמה כי היא תפן שלימות ואשר אחתי לצעליה.

פרק תשעה ושלשים

ואחר שדברנו במהות הנבואה והודענו אמתתה, ובארנו שנבואת מרע"ה נבדלת מנבואת זולתה, נאמר שעל ההשגה ההיא לבדה נתחייב הקריאה אל התורה, וזוהי שואת הקריאה שקרא מרע"ה לנו לא קדמות כמותה לאחר ממי שקדם מאדם אליו, ולא התאחרה אחריו קריאה כמותה לאחר מנביאינו, וכן יסוד תורתנו שלא יהיה בלתי לעולם. ולזה לפי דעתנו לא היתה שם תורה ולא תהיה בלתי תורה אחת והיא תורת מרע"ה. וביאור זה לפי מה שכתוב בספרי הנביאים ובה בקבלה הוא שכל מי שקדם למרע"ה מן הנביאים, כאבות, ושם, ועבר, ונח, ומתושלח, וחנוך, לא אמר אחד מהם כלל לכת מבני אדם שהשם שלחני אליכם וצוני שאומר לכם כך וכך, וצוה אתכם לעשות כך, זה דבר שלא חוריע בו כתובי התורה ולא באה בו הגדה אמתית, אבל היתה באה אליהם הנבואה מהשם כמו שבארנו. ומי שהרבה עליו חשפך ההוא כאברהם ע"ה קבץ האנשים וקראם ע"צ הלמוד והחישרה אל האמת שכבר השיגו, כמו שהיה אברהם מלמד בני אדם ומבאר להם במופתים עיניים שיש לעולם אלוה אחד לבדו ושהוא ברא כל מה שזולתו ושאין צריך שיעברו אלו הצורות ולא דבר מן הנבראים, וירגיל בני האדם אל זה וימשכם בספרים נאים והטיב להם, לא שאמר (יום) כלל שהשם שלחני אליכם וצוני והחידני, עד שהוא כאשר צוה למול הוא ובניו. ועבריו מל אותם ולא קרא בני אדם אל זה על דרך קריאת הנבואה. הלא תראה לשון התורה בו, כי ידעתיו וגו', הנה כבר התבאר שעל צד המצוה לבד יעשה, וכן יצחק ויעקב ולוי וקחט ועמרם, על זאת הדרך היו קוראים בני האדם. וכן תמצא החכמים אומרים במי שקדמו מן הנביאים בית דינו של עבר בית דינו של מתושלח מדרשו של מתושלח, כלם ע"ה אמנם היו נביאים ילמדו בני אדם על תכונת דורשים ומלמדים ומיישרים לא שיאמרו ויאמר ה' אלי דבר אל פלי, כן היתה העניין קודם מרע"ה. אבל משה רבינו כבר ידעת מה שנאמר לו ומה שאמר ומאמר כל העם לו, היום הוה דאינו כי ידבר אלהים את האדם וחי. אמנם כל גביא ממנו שהיה אחד משה רבינו כבר ידעת דברי עניניהם כלם והיותם כדמות המוחזקים לבני אדם קוראים אותם לשמור תורת משה, מיעדים הרע למניח אותה ומיעדים חטוב לבני שהתיישר לחמשך אחריה. וכן נאמין שכן יהיה הענין תמיד במ"ש, לא בשמים הוא לאמר וגו' לנו ולבנינו

כידעתנו שהיה תנן שלימות. וזה אמרו מי יודע עוז אפק, ר"ל מי ממנו היודע עוז אפק, וכידעתך, כמו שידע שראוי לירוש מפניך כן יודע השגחתך להפעל לתת לרע רע כרשעתו, למנות ימינו, כמו שהודעת שהיה תנן שלימות כן הודיענו לתת לנו אל מספר ימי חיינו שלא נוזילם צהל כי אם נצילם כצח חכמה ככתוב יוס ליום יציע אומר וליה ללילה יחוס דעת. אולם לפי מדרש ר"ל יהיה פי' שהנציל מקור השפעתו מלך החכמה כי ממנו תולדות חיים נצוליים לנציל. ונצוד גודל מעלת החכמה עד שהיה תמיד על הנציל האמיתי, ע"כ אמרו ר"ל חכם עדיף מנציל, זה כי החכם יעיד על הנציל ואין הנציל מעיד על החכם ר"ל חכמת הנציל תמיד עדיף על חכמת הנציל ואין נצולותו מעיד על חכמתו:

פרק תשעה ושלשים. ואחר שדברנו. אחר אשר ביאר גדר ומהות הנצולה, וצייל (צל"ה מזה) הנצולות משה נבדלת מנצולות שאר הנצולות צד הנצילים, עוד יוסף ידו צוה לנצל הנצל אחד והוא שמעם קרא לקהל מצני אדם לנאות להם תורה מפי ה' ע"כ אמר שאל הנצילים, כי הנצילים שקדמו לו הודו לנצל הדרך הישרה על נד הלמוד, והנצילים אחריו הם דק מזהירים לשמור תורת משה, זה לנאות כי זאת התורה תקום לנלא כי לא קם נציל עוד אשר שינה זוס דבר נצולותו וזה שאמר הכתוב תורה ה' תמידי ר"ל שלימה והדבר השלם צתכל' א"ן צו תוספת ומגדעת בכתוב לא תוסיק עליו

מורה נבוכים

ולביתו עד עולם. וכן ראוי שיהיה, כי הדבר השלם בתכלית מזה שאפשר במינו א"א שימצא וולתו במינו אלא חסר מן השלמות ההוא, אם בתוספת או בחסרון במזג השווה אשר הוא תכלית שווי המין ההוא, כי כל מזג יוצא מן השווי ההוא יהיה בו חסרון או תוספת; כן העניין בואת התורה כמו שנתבאר משווה ואמר חקים ומשפטים צדיקים, וכבר ידעת שענין צדיקים שוים, וזה שהם עבודות אין טרח בהם, ולא תוספת כעבודת המתבודד בחרים הפורש עצמו מן הבשר והיו ודברים רבים מצרכי הגוף ובטלטול לעבודה וכיוצא בהם ולא חסרון שיביא אל זוללות ואל שטיפה בזמה עד שיחסר שלמות האדם במדותיו ועינו כשאר נימוסי האומות הסכליות, וכשנדבר בזה המאמר בבת עלת טעמי המצות יתבאר לך משווה ותכמתה מזה שצריך שיתבאר. ולזה נאמר בה, תורת ה' תמימה משיבת נפש; אבל מי שיחשוב שטרח גדול וקשה ושבח צער גדול כל זה טעות בהתבוננות. והנה אבאר אתר זה קלותה באמת אצל השלמים ולזה אומר, מזה ה' שואל מעמך וגו', ואמר המדבר הייתה לישראל, אלא זה כולו בערך לחשובים, ואמנם אנשי העולה והתקמם והתגברות המיוק מן הדברים אצלם והקשה שבהם שיהיה שם שופט ימנע ההתגברות, וכן בעלי התאוה והיצר הפחותים הקשה שבדברים אצלם מנוע לכתם בשריות לבס בוננת ולקחת הדין מעושהו, וכן כל חסר יראה שמוניעת הרע אשר יבחרהו לפי גנות רוע מדותיו טורח גדול, ואין להקיש קלות התורה וקושיה לפי תאות כל רע פחות בעל מדות מגונות. ואמנם תבחן לפי השלם מבני אדם, אשר כוונת זאת התורה שיהיו בני אדם כלם כמו האיש ההוא, זאת התורה לבד היא אשר נקראת תורה אלהית. ואמנם זולתם מן ההנהגות המדיניות כנימוסי היונים והיות הצא"ב וזולתם, כל זה מפעולות אנשים מנהיגים לא נביאים, כמו שבארתי פעמים:

פרק ארבעים

כבר התבאר תכלית הביאור כי האדם מדיני בטבע, ושטבעו שיהיה מתקבץ, ואינו כשאר ב"ח אשר אין לו הכרח

ולא תגרע ממנו, והר"י אלבז כתב (צ"ד לשלישי מהעיקרים) שאין זה מוכרח להאמין שלא תשתנה התורה כי אין להרצ עליו עד נאמן וכבר חזר ה' מתורת אדם לתורת בני נח ומתורת בני נח לתורת ישראל, ונתורת ישראל עלמה חזר מעצרת הצנודים לעצרת הלויים, על כן יתכן עוד שצדקות ה' ישנה קלת מלוות התורה כפי אשר יאות לטבע הדור האחרון וצד"ל עתידים מלוות שיתצטלו, ואין הכרח מהכחוצים כי מ"ש וכדתי את צית ישראל ואת צית יהודה צדית סדסה, עמינו שיחשך רוח נכון צקדצו לקיים את התורה ככתב אחריו נתתי את תורת צקדצם ועל לצם אכתבה... וכבר נהבו האצות מנהגי התורה צדס הכתבה כאמרס ז"ל קיים אצרהם אציוו אפי' עירור תצטילין: והדעת מותנת שלא תשתנה התורה ולא תתצטל. וכבר פירשו קלת המקוצלים (הוא ה"ל מ"ע ז"ל מפאמר) אמרס ז"ל עתידים מלוות שיתצטלו ש"ל שיתצטלו מהיות דתיות אצל יסוצו להיות טעניות עד שכל איש הישראלי יכסוף לעשותם טעצור, ולזה נאמרו דווי המלוות צלסון עתיד חנ הסכות תעסה לך, כלומר תעסה מעלמן צלוות נפסך:

פרק ארבעים. כבר התבאר. אחר שציל צקורס מעלת נצואת משה ומעלת התורה, ציל צזה הכרח תנינת התורה, והכרח האלהית מוולתה ר"ל צמה יורוד אפר מי היו זו התורה האלהית ומי זו נימוסית, או שהתפאר מניסה צנצואה צסקר, או שגנצה כלל או מקלתה מציף האמת: מדיני טעצ. ר"ל טעצו מחייב שיסכון צמדינה צקיצון אנשים להעזר מהס צלרכיו, זה מכין מזונו זה מלצויו זה צונס ציות וזולתם, מה שאין שום צ"ס מוכרח להעזר מדעו ע"כ נקראו צהמות שדי וחימו יער, וצעצור קיצונו וסינוי טצע איסיו ומדותיהם זה מזה, אשר סינוי הוה גורס הפירור ציניהס, על כן הס מוכרכס טעצסם לרת אשר תחצסם צהנהגה אחת ככתב הקהל יקה אחת להס, וצז

הכרה להתקבץ. ולרוב ההרכבה בזה המין מפני שהוא המורכב האחרון כמו שידעת, היה ההבדל רב בין אישיו, עד שאפשר שלא תמצא שני אנשים מסכמים במין כמוני המדות, כמו שלא תראה צורותיהם הנראות שוות. ועלת זה התחלף המזג ויתחלפו החמרים ויתחלפו גם כן המקרים הנמשכים אחר הצורה, כי לכל צורה טבעית קצת מקרים מיוחדים נמשכים אחריה בלתי המקרים הנמשכים אחר החמר, ואין כיוצא בזה ההתלפות האישי הגדול נמצא באחר כמוני ב"ה אבל ההתלפות בין אישי כל מין מתקרב, מלבד האדם שאתה תמצא שני אישים ממונו כאלו הם משני מינים בכל מדה, עד שתמצא אכזריות איש תגיע עד שישחט צעיר בניו מרוב הכעס ואחר יחמול על הריגת כנה או תלעת אחת וירך לבו מזה וכן ברב המקרים. ומפני שטבעו נותן שיחיה בין אישיו זה החלוק, וטבעו צריך אל הקיבוץ צדך הכרחי, א"א בשום פנים שישלם קבוצו אלא במנהיג בהכרח, ישער פעולותיהם וימלא המחסר-וימעט מן המרבה ויחוק פעולות ומדות יעשו כלם על חק אחד תמיד, עד שיעלם ההתחלפות הטבעי ברוב ההסכמות ההנחיות ויסודר הקבוץ. ולזה אומר שההורה אע"פ שאינה טבעית יש לה מבוא בענין הטבעי, והיה מוחכמת. אלהים בהעמיד זה המין למה שרצה מציאותו ששם בטבעו שיחיה לאישיו כח הנהגה, ומהם מי שיחיה הוא עצמו אשר ניבא בהנהגה ההיא והוא הנביא או מניח הנימוס, ומהם מי שיחיה להם כח לחייב לעשות מה שצוה הנביא ההוא ולהמשיך אחריו ולהוציאן לפעל, והם המלך חלוקה הנימוס ההוא, והמתפאר בנבואה חלוקה בתורת הנביא אם כלה או מקצתה ויהיה לקחתו הקצת והניח הקצת. אם בעבור שזה היה יותר קל עליו או בעבור שיביא לחשוב שאלו העניינים באו לו בנבואה, ואינו נמשך בהם אחר זולתו, ע"צ הקנאה, כי יש מבני אדם מי שייטב בעיניו שלמות אחד ויערב לו ויתאווה וירצה שידמו בני אדם שאצלו השלמות ההוא ואע"פ שהוא ידע שאין אצלו שלמות, כמו שתראה רבים יתפארו בשיר זולתם ויאמרו שהם עשאים, וכן נעשה בקצת חבורי אנשי החכמה ובחלקי חכמות רבות יפול ליד איש מקנא מתרשל דבר חדשו זולתו ויתפאר שהוא חדשו, כן קרה בזה השלמות של נבואה גם כן, שאנחנו נמצא אנשים התפארו בנבואה ואמרו מה שלא באה נבואה בו יום כלל, כצדקתו בן כנענה. ותמצא אנשים התפארו בנבואה ואמרו דברים אמרם השם בלא ספק, ר"ל שהם באו בנבואה אבל לזולתם, כהנניה בן עוזר ואמרו שהם נבאים ושחם עדים, וידעת זה כלו והכרתו מבוארת מאד. ואני אבאר לך זה עד שלא יסופק עליך העניין ויהיה אצלך הבדל תכיר בו בין הנהגות הנימוסים המונחים (ל"א) (כ"ח או) המשומים, ובין הנהגות התורה האלהית, ובין הנהגות מי שיקח דבר ממאמרי הנביאים ויתפאר בו ויאמר שהוא אמרו; אמנם הנימוסים אשר גלו מניחיתם שהם נימוסים הניחום ממוחשבותם לא יצטרך

וצוה יכון הקצוץ המדיני ציניס: שהוא המורכב האחרון. כי ההיות הראשונה הוא הדומם, ואחריו הנומח ואחריו ה"ח ואחריו המדבר כפי המוכר דריאס צמ"צ, וע"כ נתחקו צו טעני כל הילודים וסינו מדיניותם: והיה מחכמת אלהים. ר"ל ה"ח יסד טעני קלת אישי צני אדם ההשתוקקות והכח לחוק חקים ומשפטים ישרים, וזהויות המחקקים וקוצני נימוסי כל עם ועם מכווני כפי הטעם מאלהים ע"כ אין להקל כצדקס זה שא"כ אלהים לא תקבל: והמתפאר צבואה. דומה למניחי דמי זולתנו וד"ל: יותר קל עליו. יותר קל על המחקק להציא את עמו צמסורת דריתם: או המשומים. ר"ל שהמחקק שם זאת התורה מדעתו ואמר שקבלה צבואה, ולפ"ז א"כ הדתות להם שם צבדנעה מינים א' אלהיות והיא הכתובה מה"ח צמ"צ, גנוזה כלה או מקצתם מהאלהיות ויאמר המחקק שצמ"צ צבואה, ב' דרויה כלה מדעת המחקק ומתפאר צבואה, ד' כמוסיית ר"ל שהמחקק יאמר שהוא עלמו שם זאת התורה מדעתו כפי הדלוי לטעם מדינתו צממו, ולמען הכיר כל דת מליזה מין הוא יצאד הרצ צום צינים נאמנה:

מורה נבוכים

יצטרך על זה ראיה, עם תודאת בעל הדיב לא יצטרך לעדים. ואמנם ארצה להודיעך התנהגות אשר יאמר בהם שהם נבואיות, כי יש מהם נבואיות אמיתיות ר"ל אלהיות, ויש מהם נימוסיות, ומהם שיאמר אומנם שהוא אמנם מלבן ולקחם מזולתו, כי כשתמצא תורה שכל כונתה וכל כונת נותנה אשר שער פעולותיה אמנם הוא סדר המדינה וענייניה ולהסיר העול והחטם ממנה, ולא יהיה בה הבטח בשום פנים לעניינים עיוניים, ולא חשונה להשלים הכת הרברי ולא ירגיש בה על היות הדיעות בריאות או עלולות; אבל הכוונה כלה סדר ענייני בני אדם קצתם עם קצתם באי זה פנים שיהיה, ושיגיע להם קצת הצלחה כפי דעת ראה אותו הראש ההוא. דע כי התורה ההיא נימוסית מניחה כמו שזכרנו מאנשי הכת הנ', ר"ל השלישי' בכת המלמה לבר, וכשתמצא תורה שכל הנהגותיה מעניינים במה שקדם מתקן העניינים הגופיים ובתקן האמונה ג"כ, ונחשים כונת' לתת דעות אמיתיות בשם ית' תחלה ובמלאכים, ותשתדל לחכם בני אדם ולהבינם ולהעיר' עד שידעו המציאות כלל על תכונת האמת, תדע שזאת ההנהגה מאתו ית' ושהתורה ההיא אלהית. ונשאר שתדע אם אומרה הוא השלם אשר נאמרה לו בנבואה, או הוא איש מתפאר במאמרים חכם וגנבם מזולתו. ואפני בחינתו הוא בחינת שלמות האיש ההוא ולחקור ולדעת פעולותיו ולהשתכל במדותיו, והגדול שבמופתיה הנתת התענוגים הגופיים ובזותם; שזאת תחלת מדרגות אנשי החכמה, כ"ש הנביאים, וכ"ש החוש אשר הוא תרפה לנו, כמו שזכר אר"ם"טו וכל שכן מאוס המשגל מהם. ולזה עבר ופרסם השם בן כל מתפאר בנבואה כדי שיתבאר האמת למאמרים ולא יתעו ולא יטעו. הלא תראה צדיקיהו בן מעשירו ואחאב בן קוליה איך התפארו בנבואה ונמשכו אחריהם בני אדם ואמרו דברי נבואה שאמרו וזולתם, והתמידו בפחיתות תענוג המשגל, עד שזנו בנשי חבריהם והנמשכים אחריהם, עד שפרסם השם כמו שעבר ופרסם וזולתם ושרפם מלך בבל. כמו שבאר ירמיהו ואמר, ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ה' בצדיקיהו בן מעשיה וכאחאב אשר קלם מלך בבל וגו' וינאפו את נשי דעיהם וידברו דבר. והבן זאת הכוונה:

פרק אחד וארבעים

איני צריך לבאר החלום מה הוא; אמנם המראה, והוא אמרו, במראה אליו אתודע, והוא אשר תקרא מראה הנבואה ותקרא גם כן יד השם הוא גם כן תקרא מחזה, הוא ענין איום מחירי יחבר לנביא בעת הדיקציה, כמו

או עלולות. עלולים צחלי הכוז כי לין חולי כחולי אמונה דעות כחזות כי רצים חללים הפיל הכוז ועלומים הרגו השקר ככתוב דולח אדם יקח נפש ומכוז השכל וגו' (אספ' ח"א מ"ז), ועל זאת צאח המלוא עלינו מדבר שקר תדקק. ורצים מתחשקים צודים ענינים ומעשים כחצים למען יחזקו צם אמונות התורה וחס לא ידעו ולא הבינו כי צזה הם מחלישים האמונה כי כסיתצאז כוז המעשים המושמים לרלי על האמונה תחלם הנפש להסמיך צלמונה ההוא כמו שהתצאז (צט"ז לה): הכת השלישית. כמצאז (צט"ז מזה): הנחת התענוגים הגופיים. ידמוז לשני מחוקקי הדתות אשר התפארו בנבואה, האחד גבר צו תאוות המאכלי' הערצים על כן התיר כל מאכל הצלתי אוכל את אוכלו. והצ' גבר צו תאוות המשגל על כן דאה אורח כי טור להיותה סגר להולכים צתודתו: והצן זאת הכוונה. ר"ל הכן צסית הדת ולא תלך נתעה וד"ל:

פרק אחד וארבעים + איני צריך לצאז החלום. שצ לצאז אמתת הכנזאה אשר התחיל לדבר צה (צט"ז מזה), ואשר צציאז (צט"ז מזה) שמהות הכנזאה פי שמים לו חלום ומראה, ועל זה יאמר שצינו

איך לצאז מהות החלום הכנזוי כי כל אדם מזה צו חלומות על משכנו. וענין מ"ש צצפת אמת צהערה לשורש חלם יד ה'. כמו ולא היו צה ידום לנוס.

כמו שהתבאר בדניאל באמרו, ואראה את המראה הגדולה הזאת ולא נשאר בי כח וחזרי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח, ואמר ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה, ואמנם דבור המלאך והעמידו לו כל זה במראה הנבואה. ובכמו זה העניין יתבטלו החושים ג"כ מפעלותיהם ויבא השפע ההוא לכח הדברי וישפע ממנו על הכח המדמה וישלם ויעשה פעולתו, ופעמים תתחיל הנבואה במראה הנבואה ואחר כן ידבר הרתת ההוא וההתפעלות החזק הנמשך אחר שלמות פעולת המדמה ואז תבא הנבואה, כמו שבא באברהם אשר בא בתחלת הנבואה ההיא, היה דבר ה' אל אברהם במחזה, וסופו ותירדמה נפלה על אברהם וגו', ואחר כן ויאמר לאברהם וגו'. ודע כי כל מי שזכר מן הנביאים שבאתהו הנבואה, יש מהם מי שייחס זה אל מלאך, ומהם מי שייחסו לש"ית אע"פ שהיה על ידי מלאך בלא ספק. כבר כתבו רז"ל על זה ואמרו, ויאמר ה' לך, ע"י מלאך. ודע כי מי שבא בו כתוב שדבר עמו מלאך או באהו דבר מהשם, שזה לא יהיה בשום פנים אלא בחלום או במראה הנבואה. וכבר באה התהודה על הדבר המוגיע לנביאים לפי מה שבא בו הספור בספרי הנביאים על ארבע צורות, הצורה הראשונה, יגלה הנביא שהדבור ההוא היה ממלאך בחלום או במראה, והצורה הב' שייכור דברי המלאך לו לבד ולא יבאר שזה היה בחלום או במראה, מפני שהוא סומך על מה שכבר נודע שאין נבואה אלא על אחד משני הפנים, במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, והצורה הג' היא אשר לא יזכור מלאך כלל אבל ייחס המאמר לשם ית', שהוא אמרו לו, אלא שהוא יגלה שבאתהו הדבר ההוא במראה או בחלום, והצורה הרביעית, שיאמר הנביא מאמר סתם שהשם דבר אליו או אמר לו עשה זה או אמור זה מבלי באור לא בזכרון מלאך ולא בזכרון חלום, מפני השענו על מה שכבר נודע, והשרש שלא תבא נבואה ולא חזון אלא בחלום או במראה וע"י מלאך; ואמנם מה שבא על הצורה הראשונה, כאמרו, ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב, ויאמר אלהים אל בלעם. ואמנם מה שבא על הצורה השנית, כאמרו, ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל, ויאמר לו אלהים שמך יעקב, ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים, ויאמר אלהים לנח. ואמנם מה שבא על הצורה הג', כאמרו היה דבר ה' אל אברהם במחזה. אמנם מה שבא על הצורה הד', כאמרו, ויאמר ה' אל אברהם, ויאמר ה' אל יעקב שוב, ויאמר ה' אל יהושע, ויאמר ה' אל גדעון, וכן מאמר רובם, ויאמר ה' אלי, ויהי דבר ה' אלי, ודבר השם היה. והנה דבר ה' אלי, היה היה דבר ה', תחלת דבר ה' בהושע, היתה עלי יד ה', וזה המין הרבה מאד. וכל מה שיבא על אחת מאלה הד' צורות היא נבואה ואמרו נביא; אמנם מה שיאמר בו ויבא אלהים אל פלוני בחלום חלילה, אינה נבואה כלל ולא האיש ההוא נביא, כי עניינו שבאה הערה מאת השם לאיש ההוא ואח"כ באר לנו שהערה החיה היתה בחלום. כי כמו שיסבב השם התנועה איש אחד להציל איש אחר או להמיתו, כן סבב חרוש עניינים רצה לחדשם בחלום חלילה. שאנחנו לא נספק שלבן הארמי רשע גמור ע"י ג"כ, ואבימלך אע"פ שהיה איש טוב בעמנו

כבר

ואינו מטעם הכלל כמו שסבב הרשע כי ה' לא יכח נצחיו: יתבטלו החושים. כי תדבק נפש הכנז צננין הדומה הקול וכמעט שגלגל נפשו דדברו עמו, ואם יחזק הדבקות אזי תפדך הכנפ מהגוף וישלך מה לשעמו ויהיה מיתת כסיקון שזכור ז"ל ר"ל מיתת דבקות כי נסיקין ענינו דבקות כאמרו ז"ל מסיקין כלים וכו': אחר שלימות פעולת המדמה. ר"ל שידרס הכנז ויפעל המדמה צחלום שהוא שלימות פעולתו אשר כזה היתה נצחית אצרכם ככתוב: ויאמר אלהים אל בלעם. ר"ל מלאך אלהים כי כבר פירש אחריו שהיתה נצחיתו ע"י מלאך ככתוב ויאמר אלי מלאך ה': רשע גמור. כד אמרו ז"ל על בלעם שהיה רשע אצל לא אמרו שהי' עוצר ע"י כללם, ויתכן שהרשע ז"ל ידדו

ספר

מורה נבוכים

כבר אמר אברהם אבינו על ארצו ועל ממלכתו, רק אין יראת אלהים במקום הזה, ובא בכל אחד משניהם ו"ל לבן ואבימלך ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה, וכן ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה. ודע זה והתבונן החפדש בין אמרו ויבא אלהים ובין אמרו ויאמר אלהים, ובין אמרו בחלום הלילה ובין אמרו במראות הלילה, ובא ביעקב, ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה, ובלבן ואבימלך, ויבא אלהים וגו', וכל זה פירשו אנקלוס ואתא מימר מן קדם ה' ולא אמר בשניהם ואתגלי ה'. ודע שהנה יאמר ויאמר ה' לפלוני, ולא היה זה לפלוני ולא בארו חזון כלל, אבל נאמר לו חדרב החוה ע"י נביא, כמו שבא הכתוב ותלך לדרוש ה', ויאמרו בביאר לבית מדרשו של שם ועבר, והוא ענה אותה, ונאמר בעבורו, ויאמר ה' לה, ואע"פ שנאמר עוד ויאמר ה' לה ע"י מלאך, יפורש בזה שיחיה עבר הוא המלאך, שהנביא פעמים נקרא מלאך כמו שנבאר, או יהיה רומז למלאך אשר בא אל עבר בואת הנבואה, או יהיה זה לבאר כי בכל מקום שתמצא דבר מיוחד לשם סתם שהוא ע"י מלאך, כשאר הנביאים כמו שבארנו:

פרק שנים וארבעים

כבר בארנו (נפ' הקודם) כי כל מקום שנזכר בו דאית מלאך או דבורו, שזה אמנם הוא במראה הנבואה או בחלום, יבאר בהם או לא יבאר, הכל שזה, כמו שקדם. ודע זה והביטו מאד, ואין הפרש בין שיכתוב תחלה שהוא ראה המלאך, או יהיה הנראה מן המאמר תחלה שהוא חשבו איש מבני אדם ואחר כן בסוף הענין התבאר לו שהוא מלאך, אחר שתמצא סוף הענין כי זה אשר ראה ודבר היה מלאך תדע ותתאמת שמתחלת הענין היה מראה הנבואה או חלום של נבואה, וזה שבמראה הנבואה או בחלום של נבואה, פעמים יראה הנביא השם ידבר עמו כמו שנבאר (נפ' מהם הסלק) ופעמים יראה המלאך ידבר עמו, ופעמים ישמע משידבר עמו ולא יראה איש מדבר, ופעמים יראה איש שידבר עמו ואח"כ יתבאר לו שזה המדבר מלאך, ובכמו זה הזמן מן הנבואה יזכור שהוא ראה איש יעשה או יאמר אחר זה ידע שהוא מלאך. ולזה העקר הגדול נטף אחר מן החכמים וגדול מגדוליתם והוא רבי חייא הגדול בלשון התורה, וירא אליו ה' באלוני מומרא וגו', כי כאשר הקדים כלל והוא שהשם נראה אליו, התחיל לבאר איך היתה צורת המראות ההוא, ואמר שתחלה ראה שלשה אנשים ורץ ואמרו מאמר אלהים, ואמר זה אשר פירש זה הפירוש שמאמר אברהם ויאמר ארני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך, שהוא ג"כ ספור מה שאמר במראה הנבואה לאחד מהם ואמר לגדול שבהם

אחד פשוטו של מקרה: וא"ע שנאמר עוד. ואף כי אמר ז"ל במקום אחר נפ' ויאמר ה' לה שהוא ע"י מלאך, והנה יראה מזה שפירש ענמה היתה נציזה כי המלאך דבר אלים:

פרק שנים וארבעים. כבר ביארנו. אחר שצייר נקודים שכל נבואה היא ע"י אלמנטית מלאך, זה לצד זה שהמלאך צהיתו דוחי לא יושב צחום הדלות לכן כל מקום שנאמר דאית מלאך או דבורו הכוונה על השגת מראה הנבואה כח המדמה: מה שאמר צמדה הנבואה. והרמז'ן ז"ל ריש ציורו לפ' וירא, חלק על הרצ' ז"ל ככל זה ואמר שהמלאכים יתכן שיתלצו מלצו בשמי כתצנית גוף אדם ואז יתלצו למי שידור להילדות לזני אדם, ואין הדואה נציז עכ"פ, והנה היו אלה המלאכים הנדחים לאצרהם וללוט ולאנשי סדום וכן להגד ולדניאל דמות אנשים נציזים או מוראם המדמה. גם צמה שאמר הרצ' ז"ל שכל הנציזים נבואתם ע"י אלמנטות מלאך, גם צזה לא צמר הרמז'ן כי הוא זה יאמר שהש"ת

שבהם אמר, והבן הענין הזה עוד בסוד מן הסודות. וכן ואמר עוד בענין יעקב אמרו, ויאבק איש עמו, שהוא בצורת הנבואה, אחר שהתבאר באחרונה שהוא מלאך, והוא כענין אברהם בשות אשר הקדים ספור כללי, וירא אליו ה' וגו', אחרי כן התחיל לבאר איך היה זה. וכן ביעקב אמר, ויפגע בו מלאכי אלהים, ואחר כן התחיל לבאר איך קרה עד שפגעו בו ואמר שהוא שלח שלוחים ופעל ועשה, ויותר יעקב לבדו וגו' והוא מלאכי אלהים הנאמר עליהם תחלה, ויפגעו בו מלאכי אלהים, וזה ההתאבקות והדבור כלו במראה הנבואה. וכן ענין בלעם כלו בדרך דברי האתון תכל במראה הנבואה אחר שהתבאר באחרית הענין דבור מלאך השם לו. וכן אומר במראה יהושע, וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו, שהוא במראה הנבואה אחר שהתבאר באחרית הענין שהוא שר צבא השם; אמנם אמרו, ועל מלאך ה' מן הגלגל, ויהי בדבר מלאך השם את הדברים האלה אל כל בני ישראל, החכמים כבר אמרו שמלאך השם שנאמר הנה הוא פינחס, ואמרו זה פינחס שבזמן שהשיגה שורה עליו דומה למלאך ה'. הנה כבר בארנו ששם מלאך משותף ושהנביא ג"כ יקרא מלאך כמו שכתוב, וישלח מלאך ויציאנו ממצרים, ואמרו ויאמר חגי מלאך השם במלאכות ה', ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. ומאמר דניאל ג"כ, והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף נוגע אלי בעת מונחת ערב, כל זה במראה הנבואה. לא יעלה בדעתך שיש ראיית מלאך או שמע דברי מלאך אלא במראה הנבואה או בחלום של נבואה כמו שהושרש, במראה אליו אתודע בחלום ארבר בו. וממה שזכרתי תביא ראיה על מזה שנשאר מזה שלא אזכרו. וממה שהקדמנו מפורך ההומנה לנבואה, וממה שזכרנו בשותף שם מלאך, תדע שהגר והמצרית אינה נביאה, ולא מנה ואשתו נביאי' כי זה הדבור אשר שמעו או שעלה בדעתם הוא כדמות בת קול אשר זכורה החכמים תמיד, והוא ענין אחד לילה לאיש שאינו מזומן, ואמנם יטעה בזה שתוף השם. והוא העקר הדוחה רוב הספקות אשר בתורה. והתבונן אמרו וימצאה מלאך ה' על עין המים, כמו שאמר ביוסף וימצאו איש והנה תועה בשדה, ולשון המדרשות כלם שהוא מלאך:

פרק

נענו נכלם לאזכרם אצונו צמדת אל שלי, אך לא צמדת תפארת שהוא הויה כידוע למקוצלים ע"כ ת"ד, והם דברים נדירים רק צפה ואין זהם תצוה כלל לאנוש כערכו. וכבר אמרנו שכל מי שלא דאח מאורות הנצוה מימינו הוא זה לא וצין מהותם כמו שלא וצין העור מצען מהות הבורים כי הנצוה היא חוש פנימי נוסף נצוה על שלר חקשים, ע"כ לא נוכל לדעת איכות הסגת מושגים: אחד שהתצטרף צאחרונה. ד"ל צאמרו כי שרית עם אלהים ע"כ מוכרח מזה שה' ההתאבקות הזה צמדה נצוה, והתחלת זה הספור הוא כתוב ויפגעו צו מלאכי אלהים שהוא דומה דרך כלל על זה ההתאבקות, ואחריו פרע לאמר איך ה' זה ההתאבקות וצאחיה מקום, ואמר ששלה צחקין מלאכים ד"ל שלוחי' אל עשו וצדק נשאר לצדו וסם פגעו צו מלאכי אלהים והתאבד אחד מהם עמו צמדה הנצוה וקרא המקום ההוא מחמים: כל זה צמדה הנצוה. כפי ההשקפה הדשונה יראה שהצד ז"ל דעתו שקימאל היה נצוה אשר על כן תפש עליו הדמ"צן ז"ל דיום צימודו לפ' וירא וצבל ענדות הקודש מאמרו ז"ל שקימאל איכנו נצוה, והנה נעלם מעיני התופשים מ"ש שם הדב ז"ל צמדה ה' (מ"ה לז). גם מה שתפשו עליו מענין חלשיות מלאך. נעלם מהם מש"כ הדב ז"ל (ס"פ מ"ה מזה) שהחלשיו הוא הכח המדמה ככתוב וצין הנצוהים אדמה, ועוד יזכור כמה צעלי דו"ק צשאר הנצוהים: מפורך ההומנה. שדריך להיות חכם וצבל מקות נכדנות מה שלא היו בגד ומנוח נצוהים וז"ע שגאמר צס כי מלאך אלהים הוא הדבור אלהים הכה לא ה' זה הדבור כ"א דמות צת קול שגאמר ז"ל שהוא כדמות דו"ק: וימצאה עמינו שגאה ההערה מאת הש"ת כי פי' וימצאה מלאך אלהים הוא כפי' ויצא אלהים האמור צפרק הקודש:

פרק ארבעים ושלשה

כבר בארנו בחבורנו (צ"ל וסלכות יסודי ספורה) שהנביאים פעמים יתנבאו במשלים, וזהו שהוא יראה דבר על צד המשל, ויפרש לו ענין המשל החוץ הנבואה החוץ בעצמו, כי כמו שיראה אדם חלום וידמה בחלומו שהוא ניעור וסיפר החלום לזולתו ופירש לו ענינו והכל חלום, וזהו אשר קראוהו חלום שנפתר בתוך חלום, ומן החלומות ג"כ מה שיעודע ענינים אחר ההערה, כן משלי הנבואה יש מהם שיפרש ענינם במראה הנבואה, כמו שהתבאר בזכריה באמרו אשר הקדים המשלים ההם, וישב המלאך הדובר ביועירני כאיש אשר יעור משנתו ויאמר אלי מה אתה רואה, ואחר כן פירש לו המשל. וכמו שהתבאר בדניאל באמרו, רניאל, חלם הזה וחזוי ראשית על משכביה ואחר כן זכר המשלים כלם. וזכר האנחה לחסרון ידיעת פירושים, עד ששאל המלאך והודיעו פירוש במראה הנבואה עצמה והוא אמרו, קרבות על אח' מן קמייא ויציבא אבעא מיניח על כל דנא ואמר לי נפשו מיליא יהודעיני, וקרא כל הענין ההוא חזון, אחר שזכר שהוא חלם חזון מפני שפרשו לו המלאך כמו שזכר בחלום של נבואה, והוא אמרו אחר זה, חזון נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי בתחלה, וזה מבואר כי חזון נגזר מן חזיה ומה נראה נגזר מן ראה, וחזון נראה בענין אחד, ואין הפרש בין אמר במראה או במחזות או בחזון אין שם דרך שלשי אלא שני הדרכים אשר ספרה התורה בהם, במראה אלו אתודע בחלום אדבר בו, אלא שיש בהם מדרגות כמו שיתבאר. וממשלי הנבואה משלים רבים שלא פורש ענינם במראה הנבואה, אלא אחר התיקיצה ידע הנביא מה חיתה הכוונה במקלות אשר לקח זכריה במראה הנבואה. ודע כי כמו שיראו הנביאים דברים שהרצון בהם משל, כגרות זכריה, והסוסים, והחרים, ומגלת יחזקאל, ותומת אנך אשר ראה עמוס, ותחית אשר ראה דניאל, וסיד נפוח אשר ראה ירמיה, ומה שדומה לזה מן המשלים אשר הנרצה בהם לחקות ענין, כן יראו עוד דברים הנרצה בהם מה שיעיר עליו שם הדבר ההוא הנראה מצד הנורה או השתוף בשם, וכאלו פעל הכח המדמה הוא להראות דבר יש לו שם משותף, יורה אחר מענינו על ענין אחר שזה ג"כ מין מן המשלים. כמאמר ירמיהו מקל שקר, וחיתה הכונה להורות משותף שקר, ואמרו, כי שוקד אני, לא מענין המקל ולא מענין השקדים. וכן ראיתי עמוס כלוב קיץ, להורות ממנו על תום מדת הזמן ואמר בא הקץ. ויותר נפלא מזה שתחיה ההערה בשם אח' אותיות השם ההוא הם אותיות שם

פרק ארבעים ושלשה. כבר ציארנו. יעיד לחן לשמוע צלמודי משלי הנבואה: אחר ההערה. אחרי התיקיצה מהשנים: מלך המורה. מלך הוללות המלה כמו וסנה כלוב קיץ (עמוס ח'), ויאמר ה' אלי צא הקץ, וזה כי קיץ שדשו קץ, וקץ שדשו קץ מ"ע אותיות דומות להם צוה: או השתוף. הסם המשותף הוא הסודש המשותף שיתפי הוללות שונות צדס אחד כמו שקד המורה עץ פרי שקדים, ומורה ג"כ מהירות וצא המשל הנבואי מורכב משיהם כמו מקל שקד אני רואה, כי שוקד אני על דצדי לעשותו (ירמי' א'), ומצאנו מזה עכ"פ שהש"ית ידבר עם נציגיו צל"הק או צלשון ארמי, וכפי מה שצייר הדב ז"ל סכנות כל נציג זולת משה הוא ע"י מלאך א"כ מכירים המלאכים צלשון ארמי אשר כן כתוב קדצת על חד מן קאמיה, פי' על אחד מן המלאכים הקיימים ועומדים לנצח אשר ע"ס הקיום הזה נקראים עומדים ככתוב ונתתי לך מהלכים צין העומדים האלה (זכרי' ב') והמלאך פירש לו המלה כל צלשון ארמי ככתוב סס, וכל זה הפך דצדי חז"ל שאומרים שאין מ"ה מכירים צלשון ארמי, וכבר הבינו סס' צלמדם שטעם הדב צלשון ארמי הוא מבונה צעיניהם, אך צ"ע על לשון קדצת סס' אשר לא הקשו מהנבואה האמורה. ומדצדי דמ"צן ז"ל ריש פ' וירא נראה שזה המלאך היה גדליאל סס' דגיל לדב עמו ככתוב ויאמר גדליאל להלן את המלה, וכבר אמרו ז"ל שגדליאל

שם אחר בשני סדרם ואע"פ שאין שם גזרה בין שני השמות ההם ולא שתוף עניין ביניהם בשום פנים. כמו שתמצא במשלי זכריה בלקחו המקלות, לרעות הצאן במראות הנבואה וקראו האחת נועם והאחר חובלים, והיתה הכונה בזה המשל שהאומה בתחלת עניינה היתה בנועם השם והוא אשר הנהיגה והישירה והיתה שמחה בעבודת השם מיושרת לזה והשם רוצה אותה ואוהבה, כמו שאמר, את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, ומנהיגה ומיישרה או משה ומי שאחריו מן הנביאים, ואח"כ נעתק עניינה עד שמאסה אהבת השם ומאסה השם ושם מנהיגה חובלים כירבעם ומנשה. הגה זאת המלה לפי הגזרה חובלים, מן מחבלים ברמים, ואחר כן לפי ממונו ג"כ ר"ל מקראו שמו חובלים על מאסם בתורה ומאוס השם אותם, וזה העניין לא יגזר מחובלים אלא בהחליף סדר החי"ת והבי"ת והלמ"ד ואמר בענין המאוס והגעילה מזה המשל, ותקצר נפשי בזה וגם נפשם בחלה בי, והפך אותיות חבל ושמוהו בחל. ובאו לפי זה הדרך עניינים זדים ג"כ סודות באמרו במרכבה, נחשת קלל, ורגל עגל, וחשמל, ובמקומות זולת זה כשתחפשם בשכלך בכל מקום, יתבאר לך מכת הדברים אחר זאת ההערה:

פרק ארבעים וארבעה

הנבואה אמנם תהיה במראה או בחלום כמו שבארנו פעמים ולא נשוב זה תמיד, וגאמר עתה כי כשינבא הנביא אפשר שיראה משל כמו שבארנו פעמים, ואפשר שיראה הש"י במראה הנבואה ידבר עמו כמ"ש ישעיהו, ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו, ואפשר שישמע מלאך מדבר עמו והוא יראהו וזה הרבה מאד כמו שאמר, ויאמר אלי הלא ידעת מה חמה אלה, ויען המלאך הדובר בי, ואשמע אחד קדוש מדבר, וזה הרבה מאד מאין מספר. ופעמים יראה הנביא איש מבני אדם מדבר עמו כמ"ש ביהושעאל והנה

שגזריאל מכיר כלשון ארמי, והאמת שגזמיונות ידבר הש"י עם הנביא ככתוב וציד הנביאים אלהם אשר לפי נורת הדמיון הנבואי ציד הנביא מחשבות הש"י המשל צו צללות יחז' המרכזה הצין שהוא סימן נסיעת הסכינה מצית ה' כמ"ש סב החצר (צטני לרצוני מהכחרי), ואח"כ איפו דבר ידבר הוא ית' לכל נביא כלשונו, ואולי צלעם יתכן שצאתהו הנבואה כלשון ארמי כלשון עמו ומזה העתקה לל"ה סק צתורה, ועל שם שפת הנבואי האמור אשר צין הנביאים למלאכי אלהים נקראים נביאים והוא מעט כי שפתים שגניו דבור. ומן מולא הדברים תשכיל ותדע כי שפת הנבואי הדמיונית האמורה היא שפת כחות הנפש ג"כ המשל צו צללות הנפש לזוות לידים שיכתצו יליד צדס וצליחות הנשים אל הידים לזיור דמיוני הכתיבה ותעיר צכחה התסוקה צמדלות הדס לירקולחיתן צלעו וצכח שתי אלה ידעו הידים חפן הנפש לכתוב ויכתבו וכן תעשו צזיור דמיונות שלר החפלים. ותצין זה אלס זכור תזכור מה שכתצבו צענין דל"ה חמ אשר לו שם צצלסה, צעולס, צחי, וצמדד, עד שהנביאים היודעים חפן ה' ומלוותיו על האדם הם צמדריגת האיצרים היודעים רלון הנפש ומלוותיה על האיצרים וסמיהם נקראים צס נביאים או מדברים כמו שכתב העורונו על זה: אלא הצחליף הח"ת. הנה כל מחצל ומשחית דבר מה הוא מואס וצוחל הדבר שהוא חונלה, ולפ"ז יהיה חצל צחל מהשרשים הפוכים כמו כצס כצס: נחשת קלל. דונו לכוכבים הצלמי מאירים צענאס והלסו המושפע מהס הוא כפילת אור השמש השופע עליהם וחודר אחר כמו הירח, וכמו שיתצאר זה (צטני לשלישי): ורגל עגל. דונו לכדורי הכוכבים העגולים: וחשמל. כפי הדמו הוא שם מורכב מן חס מל שגניו מהירות והפסק או שתיקה ודבור כמו שיתצאר (צטניו לשלישי):

פרק ארבעים וארבעה. הנבואה אמנם תהיה. צוה הפדק יצאר מחלקות הנבואה למיניה וכבר זכר דוצי זה הפ' (צמ"צ מזה): ואפשר שיראה הש"י. וצאמת הוא מלאך כי כל הנביאים זולת מהס נבואתם ע"י מלאך כמ"ש (צל"ד מזה). והס

מורה נבוכים

והנה איש מראשו כמראה הנחשת וידבר אלי האיש וגו', אחד שפתח המאמר היתה עלי יד ה'. ופעמים שלא יראה הנביא צורה כלל אלא ישמע דבר לבד במראה הנבואה יקראוהו, כמו "ש דניאל, ואשמע קול אדם בין אולי, וכמו שאמר אליפו, דממה וקול אשמע וכמו "ש ג"כ יחזקאל, ואשמע את הקול מדבר אלי, כי אין העניין ההוא אשר השיג במראה הנבואה הוא אשר דבר עמו, אבל הבדיל העניין ההוא הנפלא הור אשר באר שהוא השיג, והתחיל בעניין הנבואה וצורתה ואמר ואשמע את קול מדבר אלי. ואחר מה שהקדמנו מזה התלוקה אשר העירו עליה הפוסקים, אומר שזה הדבר אשר ישמעוהו הנביא במראה הנבואה אפשר שידמה לו ג"כ שהוא בתכלית העוץ, כמו שיחלום האיש שהוא שמע רעם גדול או ראה רעש או זועה, כי הרבה פעמים יחלום החולם זה ג"כ ופעמים שישמע הדבר ההוא אשר ישמעוהו במראה הנבואה בדבר הרגיל הנודע עד שלא ירחיק ממנו דבר. יתבאר לך זה מענין שמואל הנביא כי כאשר קראו הש"י בענין הנבואה, השב שעלי הכהן קראו פעם אחר פעם ג' פעמים, אח"כ באר הכתוב עלת זה, ואמר כי אשר חיב לו זה וחיותו חושב אותו עלי, הוא באשה לא היה יודע או שדבר השם לנביא, יהיה בזה הצורה, ולא נגלה לו עדיין זה הסוד. והוא אמרו, ושמואל טרם ידע את השם וטרם יגלה אליו דבר ה', רוצה בו שהוא לא היה יודע ולא נגלה לו שכן הוא דבר ה', או יהיה אמרו טרם ידע את ה' רוצה בו שלא קדמה לו נבואה, כי אשר יתנבא כבר נאמר בו במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, ויהיה פירוש הפסוק לפי ענינו כן ושמואל לא התנבא קודם לזה ולזה לא ידע כי כן תהיה צורת הנבואה, ודעוהו:

פרק ארבעים וחמשה

ואחר מה שקדם מבאר אמיתת הנבואה, לפי מה שהייבחו העיון עם מה שהתבאר בתורתנו, צריך שאומר לך מדרגות הנבואה לפי שני השרשים האלה, ואילו אשר אקראם מדרגות נבואה אין כל מי שהוא במדרגה מוחם נביא, אבל המדרגה הראשונה והשנית הם מעלות לנבואה, ולא ימנה מי שהגיע למעלה משתיים נביא מכלל הנביאים אשר קדמו הדברים בהם, ואם יקרא בקצת העתים נביא, הוא לקצת כללות, לחיותו קרוב לנביאים מאד. ולא יטעך באלו המדרגות היותך מוצא בספרי נביא באתו הנבואה בצורה אחרת מאלו המדרגות, ויתבאר בנביא ההוא בעצמו שבאתו הנבואה בצורת מדרגה אחרת, וזה שאלו המדרגות אשר אזכרם אפשר שיבא קצת נבואת הנביא ההוא אליו לפי צורת אחת מהם, ותבואו נבואה אחרת בעת אחרת לפי מדרגה למטה ממדרגת הנבואה הראשונה. כי כמו שהנביא לא יתנבא כל ימיו בהתדבקות, אבל יתנבא

והנה יהיו מדרגות הנבואה ד', ה' מדרגה השם, ז' מדרגה המלך, ג' מדרגה האיש, ד' שמע הקול: שהם בתכלית העולם, וימוז אל אמרו ואשמע אחרי קול רעש גדול, וזה הקול להיותו קול דמיוני לכן לא ישמעוהו זולת הכזב כמו שהמדרגה הדמיוני לא ידעוהו זולת הכזב וסגנון אשר היו עמי לא דבר את המדרגה (דני' י'). והנה לפי הפשט הקולות והדברים אשר היו צדק סיני היו קולות דמיוניות ולא שמעו דק בני ישראל לא א"ה כי צ"י לצד הביטוי לקצת מדרגות הנבואה, וכן אמרו ז"ל שהקול היואל מצין הכרוזים הי' מגיע לאזני מסה וכל ישראל לא שמעו, אך חז"ל אמרו שהיו א"ה שומעים את הקולות ונתקצרו אל קמואל הוא צלעס וכו':

פרק ארבעים וחמשה. ואחר מה שקדם. אחד שצילר מהות הנבואה והדרכים המצויים אל הסגתה, דאס לצד צד מספר תפקד מדרגותיו זו על זו כאשר המה צבתוים: לפי מה שיחייבוהו העיון. לפי העיון הפילוסופי צמיתות הנבואה:

יתנבא עת ותפרד ממנו הנבואה עתים, כן ינבא עת אחת בצורת מדרגה עליונה, ואח"כ ינבא עת אחרת בצורת מדרגה למטה ממנה. או אולי לא יגיע למדרגה העליונה ההיא אלא פעם אחת בכל ימיו ואח"כ תשולל ממנו. ואולי ישאר על מדרגה למטה ממנה אל עת הפסק נבואתו, שא"א מבלתי הפסק הנבואה משאר הנביאים קודם מותו אם בזמן מועט או גדול כמו שהתבאר בירמיהו באמרו, לבלות דבר ה' מפי ירמיהו, וכמו שהתבאר בדוד באמרו, ואלה דברי דוד האחרונים, והוא תחשק בכל. ואחר הקרינו זאת התקדימה והצעתה, אתחיל בוכרן המדרגות הנרמזו אליהם ואומר:

המדרגה א תחלת מדרגות הנבואה, שילוח לאיש עזר אלהי שיניעוהו ויורוהו למעשה טוב גדול, כהצלת קהל חשוב מקהל רעים, או הציל חשוב גדול, או השפיע טוב על אנשים רבים, וימצא מעצמו לזה מניע ומביא לעשות וזאת תקרא רוח ה', והאיש אשר ילוח אליו זה העניין יאמר עליו שצלתה עליו רוח ה' או לבשה אותו רוח ה', או נחה עליו רוח ה' או היה עמו ה' וכיוצא באלו השמות, וזאת היא מדרגת שופטי ישראל כלם אשר נאמר בהם על הכלל, וכי חקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט והושיעם, וזו גם כן מדרגת יועצי ישראל החשובים כלם. והתבאר זה בפרט בקצת השופטים והמלכים, ותחי על יפתח רוח ה', ונאמר בשמשון ותצלח עליו רוח ה', ונאמר ותצלח רוח אלהים על שאול כשמעו את הדברים, וכן נאמר בעמשא כאשר הניעוהו רוח הקודש לעזר את דוד, ורוח לבשה את עמשא וגו'. ודע שכמו זה הכח לא נכלל ממש רבינו מעת השיגו לגדר האנשים, ולזה התעורר להרוג את המצרי, ולמנוע הרשע משני הנציצים, ומחוקק זה הכח בו עד שאחריו פתחו וברחו ותניעו למדין והוא גר ירא, כאשר ראה מאומה מן העול לא משל בעצמו מהסירו ולא יכול לסובלו, כמ"ש ויקם משה וישיעו, וכן נלוח אל דוד כמו זה הכח אחר שנמשח בשמן המשיחה, כמ"ש הכתוב בו, ותצלח רוח אלהים אל דוד מהיום ההוא ומעלה, ולזה התגבר אל חזרי ואל הרוב והפלשתי וכיוצא ברוח ה' הזאת, לא הביאה אחר מאלו לדבר בדבר, אבל תכלית זה הכח לתעורר זה המחוקק לפעל אחר, ולא לאי זה פעל שידומן, אלא לעזר עשוק אם אה' גדול או קהל, או מה שמביא לזה. וכמו שאין כל מי שרואה חלום אמתי נביא, כן אין כל מי שילוח אליו עזר לדבר אחר איזה דבר שנודמן בקנות ממון, או הגיע לענין מיוחד בו, יאמר עליו שהתחברה אליו רוח ה', או ה' עמו. ושהוא עשה מה שעשה ברוח הקודש; ואמנם נאמר זה במי שעשה טוב גדול מאד, או מה שמביא אליו כהצלת יוסף בבית המצרי, אשר היתה סבה ראשונה לעניינים גדולים התחדשו אחר כן כמו שהתבאר:

והמדרגה

ותפרד ממנו הנבואה עתים. כי השגת הסלימות וההכנה הראויה לנציץ עד שתחול עליו הנבואה הוא ענין קשה מאד לא ישיגם רק יחיד סגולה, והוא קל לאדם כי אם בלדג יסיר הנציץ דעתו משמירת ההכנות כן יעדר אור הנבואה ממנו. ומשלו אללי ללכת החוד משגם הך המלוטש כמו מאספקלרי' המאירה מאלו השמש שמליחות מקום זה הלהט הוא קשה למצוא כי לא ימצאנו המצב כי אם צמקום מיוחד שזוית הכפילה שזה לזוית הכפילה זו ועם קושי מליחותו כמעט שיסוד ממקומו כן יעדר הלהט ממנו, כן השגת הנבואה. וכ"כ הדב"ז צ"ל צפתיחתו לזה הספ"ז לזוית' כמי שיצדק עליו הצדק פעם אחד פעם והוא צליל חזק החושך וכו': קודם מותו. והספ"ה צ"ל הוא חולשת כח המדמה עם חולשת הזקנה או שאר החלשים: וזאת תקרא רוח ה'. וקרא רוח הקודש, וזרע זאת המדרגה הוא חזק כח אצילות הלצצ המצולח (צ"ל מזה): ותלל עליו רוח ה'. פי' ותעצור כמו וללחו יורדן, ונאמר לשון עצרה כדור כמו אי זה עזר דומ ה' מאתי לדבר אותך: ורוח לצדה את עמשא. כמו שהלצצ יתראה צו האדם אם לנצוד ולתפארת לו לנשות וגם לחדש

מורה נבוכים

והמדרגה ב הוא שימצא האדם כאלו עניין אחד חל עליו וכת אחד התחדש ושימחו לדבר. וידבר בהכמות או בתושבות או בדברי הזהרה מועילים או בעניינים הנהגיים או אלהיים וזה כלו בעת היקיצה והשתמש החושים על מנהגיהם, וזהו אשר יאמר עליו שהוא מדבר ברוח הקודש. וזהו המין מרות הקודש חבר דוד תלים, חבר שלמה משלי וקהלת ושיר השירים. וכן דניאל ואיוב ודברי הימים, ושאר הכתובים, וזה המין ברוח הקודש הובר, ולזה יקראום כתובים, רוצים לומר שהם כתובים ברוח הקודש, ובבאר אמרו מגלת אסתר ברוח הקודש נאמרה. ועל כיוצא ברוח הקודש הזה אמר דוד, רוח השם דבר בי ומלתו על לשוני, ר"ל שהיא הביאתהו לדבר מאלו הדברים. ומה הכת היו ע' זקנים הנאמר עליהם, והיו כנות עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו, וכן אלדר גמדר, וכן כל כהן גדול הנשאל באורים ותומים מזה הכת, ר"ל שהוא כמו שזכרו, שכינה שורה עליו ומדבר ברוח הקודש. וכן יהויאל בן זכריהו מזה הכת, והוא הנאמר עליו בדברי הימים, היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל ויאמר הקשיבו כל יהודה ויושבי ירושלים כה אמר ה' לכם וגו'. וכן זכריהו בן יהוידע הכהן מזה הכת, שהנה נאמר בו, ורוח ה' לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם כה אמר האלהים. וכן עזריהו בן ערו אשר נאמר בו ועזריהו בן ערו היתה עליו רוח אלהים ויצא לפני אסא וגו' וכן כל מי שבאהו כמו זה. ודע שבלעם גם כן מזה הכת היה בעת שהיה טוב וזה העניין רוצה באמרו, וישם ה' רבר בפי בלעם, כאלו הוא אומר שברוח השם ידבר, ומה העניין יאמר הוא על עצמו, שומע אמרי אל וגו'. וממה שצריך שנעזר עליו שדוד ושלמה ודניאל, הם מזה הכת, ואינם מכת ישעיה וירמיהו ונתן הנביא ואחיה השילוני והבריהם, שאלו ר"ל דוד ושלמה ודניאל אמנם דברו וזכרו מה שזכרו ברוח הקודש, ואמנם מאמר דוד, אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל, עניינו שהוא יעדו טוב על יד נביא אם נתן או זולתו, כמו, ויאמר ה' לה, וכמו ויאמר ה' לשלמה יען אשר הייתה זאת עמך ולא שמרת את בריתי, אשר זה בלא ספק יעדו רע לו ע"י אחיה השילוני או זולתו. וכן אמרו בשלמה, בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים וגו', אין זה נבואה גמורה לא כמו היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר, ולא כמו ויאמר אלהים לישראל במדאות הלילה, ולא כנבואת ישעיהו וירמיהו, כי כל אחד מהם אע"פ שבאתהו הנבואה בחלום, הנבואה ההיא תודיעהו שהיא נבואה ושבאת לו הנבואה. וזה העניין של שלמה אמר בסופו, ויקץ שלמה והנה חלום, וכן בענין חשני אמר בו, וירא ה' אל הנבואה. שנית כאשר נראה אליו בגבעון, אשר התבאר שהוא חלום. וזאת מעלת למטה ממעלת הנאמר עליה בחלום אדבר בו, כי כאשר יתנבאו בחלום לא יקראוהו חלום בשום פנים אחר הגיע הנבואה אליהם בחלום, אלא שיפסקו לגמרי שהיא נבואה. כמו שאמר יעקב אבינו כאשר התעורר מחלום הנבואה ההוא לא אמר שזה חלום, אבל פסק ואמר, אכן יש ה' במקום הזה וגו', ואמר אל שדי נראה אלי בלוח בארץ כנען, ופסק שהוא נבואה. אמנם בשלמה אמר ויקץ שלמה והנה חלום. וכן דניאל המצאנהו מתיר המאמר שהם חלומות ואע"פ שהיה רואה בהם המלאך וישמע דברו יקראם חלומות, ואפי' אחר דעתו מהם מה שידע, אמר, ארין לדניאל בחיזווא די ליליא רוא גליא. ואמר עוד בארץ חלמא כתב הוי הוית בחזוי עם לילא וגומ' וחזוי רשעי יבהלונני. ואמר ואשתומם

לחדש חף כי יחליפסו לשעתו, ככה המדות צעזעור צעם יתלפס האדם רע לו עוז, והוא כללם יחליפס, לכן יתולד צעם כלום כמו לך לנשתי, חדות ולצור, שולחך ולצור צושת, הוד וחדד לנשת, וככה הוא לנישת דוכ'ק, שמת האציות נדלת על פני צעליו לכן יתולד צעם לנישה: ויקץ שלמה והנה חלום. והנה זה יורה שהשפע הסיף

ואשתומם על המראה ואין מבין, ואין ספק שזאת המדרגה למטה ממדרגה אשר נאמר בהם, בחלום ארבר בו. ולזה הסכימה האומה לסדר ספר דניאל מכלל הכתובים לא מן הנביאים. ולזה העירותיך שזה המין מן הנבואה אשר בא לדניאל ולשלמה, אע"פ שראו בו מלאך בחלום, לא מצאו בעצמם שהיא נבואה גמורה אבל חלום יודיע באמתת עניינים, והוא מכת מי שידבר ברוח הקודש, וזאת היא המדרגה השנית. וכן בסדר כתבי הקודש לא שמו תפרש בין משלי וקהל' ודניאל ותלמי ומגלת דות ומגלת אסתר הכל ברוח הקודש נכתבו, ולא ר"כ כלם יקראו נביאי' בכלל: **המדרגה ג** והיא תחלת מדרגות מי שיאמר יהי דבר ה' אלי ומה שנוטה מן הלשונות אל זה העניין, הוא שידאח הגביא משל בחלום ובתנאים ההם כלם אשר קדמו באמתת הנבואה, ובגוף החלום החזק של נבואה יתבאר לו עניין המושל החזק אי זה דבר נרצה בו, כרוב משלי זכריה כלם:

המדרגה ד שישמע דבר בחלום של נבואה מפורש מבואר ולא יראה אמרו, כמו שקרה לשמואל בתחלת נבואה שבאה אליו כפי מה שבארנו מעניינו:

המדרגה ה הוא שידבר עמו איש בחלום כמו שאמר בקצת נבואות יחזקאל וידבר אלי האיש בן אדם:

המדרגה ו שידבר לו מלאך בחלום, וזה ענין דב הנביאים ובאמרו ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום:

המדרגה ז שיראה בחלום של נבואה כאלו הוא יתעלה ידבר עמו, כבאמר ישעיה ראיני את ה' וראתה את ה' ויאמר את מי אשלח ומי ילך לנו, וכבאמר מיכיהו בן ימלא ראיני את ה':

המדרגה ח שיבואו חזון במראה הנבואה ויראה משלים, כאברהם במראה בין הבתרים, כי המשלים ההם היו במראה ביום כמו שחזרנו:

המדרגה ט שישמע דברים במראה, כמו שבה באברהם והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה:

המדרגה י שיראה איש אשר ידבר עמו במראה הנבואה, כאברהם ג"כ באלוני ממורא, וכיהושע ביריחו:

המדרגה יא שיראה המלאך ידבר עמו במראה, כאברהם בשעת העקדת, וזאת אצלי העלינה שבמדרגות הנביאים אשר

לא הספיע דק על הכח המדמה לצד על כן יתואר צס ר"ס"ק לא נצוצים: יקראו נציאים ככלל. כמו שזכר' צלעס צס נציא, כמדדס ז"ל ע"פ ולא קס נציא עוד ציסדאל כמסס, והוא הדבר שיראה מדברי הדב ז"ל צקלת פדקי זה המלאך שיתאך צס נצוצס הדו"ס המגוע לצעלי רד"ס"ק כמו שציא ראיס (צמ"א מזה) על הענין המחדיד שחוצר לצציא צעת היקוים הממלא המחדיד אשר חזר דניאל (עד שצנצור זה השיגו עליו הדמ"צ וצעל עצורת הקודש ממלאך ז"ל שדניאל לא נציא), וסס נאמר אמנס מה שצא על הבורס הראשונה, ר"ל מנורת הנצוצס כאמרו ויאמר אלהים אל צלעס וכו', והסס כפי הסקפס הראשונה נראס שדב ז"ל יחצור צלעס ודניאל היו נציאים מה שאין הענין כן צהיות כי ציאר צזס צלעס ודניאל היו צעלי רד"ס"ק, אבל הוא הדבר שחצס סס ככלל הנציאים דרך כלל כאמור צזס: **ג** תחלת המדרגות. תחלת מדרגת הנצוצס ממס למעלה, כי צ' מחלקות שקדמו סס צעלי רד"ס"ק כאמור, חלפת המדרגים היו הפחותים צמדריגות הנצוצס הדומס לחלום שפפת תוך חלום כאמור (צדלס מ"ב מזה): **ד**. כמו שקדס לשמואל זאת המדרגים היו למעלה מהראשונה צעצור שסנצוצס היו מצודרת ואינסס צמסל דמיון: **ה**. זאת היו למעלה מה' כי למעלת השומע נגלה אליו המדבר מ"ס"א הקודס כי לא נחשד הוא צעיניו עד שיגלה אליו: **ו**. זאת היו למעלה מהס' להיות סנגלה אליו המדבר צתור מליאותו הנכבד, ולא יקסס עליו אמרס ז"ל אצדסס שה' כמו יפס מדמו לו כחשסס ולוט שלס ה' כמו יפס מדמו לו כחלכיס, כי לוט לא ה' נציא עכ"פ, והדב ז"ל מחלק צין נציא נציא: **ז**. מעלת גדולה ממעלת הס' להיותו נגלה צתור היותו ככבד צמליאות: **ח**. מעלת המדלס שהס צס"ק יותר גדולה ממעלת החלום הנצ לעת השינה, וחלקי מעלות המדרגות אשר צמדלס סוות לחלקי מעלות מדרגות החלום

מורה נבוכים

אשר העידו הספרים בענייניהם אחד אשר התישב מה שהתיישב משלמות דבריות האיש כפי מה שיחייבחו הענין , ואחר ההתננות במר"ע; אבל אם אפשר שיראה הנביא עוד במראה הנבואה כאלו השם ידבר עמו, הוא רחוק אצלי, ולא יגיע פעל הכח המדמה לזה, ולא מצאנו זה הענין בשאר הנביאים, ולזה בארה התורה ואמרה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, שם הדבור בחלום לבד ושם למראה הדבקות השכל והשפעתו, והוא אמרו במראה אליו אתודע, שהוא התפעל מן ידע ולא באר שבמראה ישמע דבר מהשם, וכאשר מצאתי הכתובים יעידו בדבר שמעו הנביא ויבאר שהוא במראה שיהיה השם ידמה לו שהוא ידבר עמו, זה כלו ע"צ המושך אחד הנראה. ואיפשר שיאמר שכל מראה שתמצא בשמע דבור יהיה תחלת הענין ההוא מראה, ואחר כן הגיע להשתקע ושב חלום כמו שבארנו באמרו ותדרמה נפלת על אברם, ואמרו זו תדרמה של נבואה, ויהיה כל דבור שישמע על אי זה צד שישמע בחלום, כמו שבא הכתוב, בחלום אדבר בו, אבל במראה הנבואה לא יושב בו אלא משלים או השגות שכליות יגיעו בעבורם אל עניני חכמיות במה שיוגע מן הענין כמו שבארנו, והוא אמרו במראה אליו אתודע. ולפי זה הפירוש האחרון יהיו מדרגות הנבואה ח' מדרגות, והעליונה שבהם השלמה שיתנבא במראה בכלל ואפי' דבר עמו איש כמו שנוכר. ואולי תקשה עלי ותאמר כבר מנית במדרגת הנבואה שיהיה הנביא שומע הדבור מהשם ידבר עמו כישעיהו ומיכה ואיך יהיה זה ויסודנו שכל נביא ישמע אמנם הדבור באמצעות מלאך אלא מר"ע אשר נאמר בו פה אל פה אדבר בו. דע כי הענין כן שהאמצעי חנה הוא הכח המדמה שהוא אמנם ישמע שהשם דבר אתו בחלום של נבואה, ומר"ע מעל הכפורת מבין שני הכתובים מבלתי השתמש הכח המדמה. וכבר בארנו במשנה תורה הדברי הנבואה ההיא ופירשנו ענין פה אל פה אדבר בו, וכאשר ידבר איש אל רעהו, וזולת זה, והבינהו משם ואין צריך להשיב מה שכבר נאמר:

פרק ששה וארבעים

מן האיש האחר תלקח ראייה על כל אישי המין, ויודע שזה תכונת כל איש ממנו. ואשר ארצחו בזה המאמר,

כי

החלום האמור ענין עליו כי סדר מדרגות המראה שוות לסדר מדרגות החלום: יא. זאת המדרגה המראה היא כעין מדרגה ה' אשר בחלום: משלימות דבריות. משלימות הכח השכלי אשר נכנס הנביא כמו שהתבאר (צ"ל מזה): ואחר ההתננות במר"ע. אחר התנאי שלא נאמרו אלה הדברים כנבואה משה כי לא ידוע צד מעט נבואתו: אצל אספסוף. אצל שיגיע הנבואה המראה למדרגה ה' אשר בחלום הוא דחוק כי לא יגדל כח המדמה לזייד ללס דמות המונח ית' צהקין: המראה אליו אתודע. אהיה נודע לפי השפעת השכל הפועל על העיוני אך לא אדבר צד צעזעור חולשת כח המדמה צהקין: בחלום אדבר צד. אולם בחלום אדבר עמו להיות הכח המדמה אז תקפו: וכאשר מלאטי. הכח הוא הדב ז"ל כמעיד וצא על המלא כתובים יצארו שה"ת צעזעור דבר עם הקצו המראה וצהקין כמו ויאמר ה' אלי אל תאמר כעד אנכי (ירמיה ה') וחולתה, ועל כיוצא צם יאמר הדב ז"ל שנבואה כזו יתכן שהיה התחלתה מראה ואחר שצ הנביא להשתק צביה או אז יאמר כי ה' דבר עמנו: הוא הכח המדמה. וכבר התבאר (צ"ל מזה) שכל כח נפשי נקרא מלאך: מצין שני הכרוזים. כצד אמרו ז"ל שהאדם הוא עולם קטן, אשר כמוהו הוא משכן ה' רומז אל העולם הגדול אשר לו שם צלשמה מחלקות, עולם התחנות, עולם הגלגלים, עולם השכלים, ודומתו צמסן ה' האחר והוא מועד וצית ק"ק, וכנגדן צאדם הקיצה והמעיס, הלכ והדיאה, הלאש וחשויו. והצדדים ארוכים, אין פה מקום לצד אחר, אצל אשר ראוי שתדע כי צ' הכרוזים רומזים לשכל המעשי והשכל העיוני, אשר מצין שמהם היתה נבואת משה ולא חלק לה צמדמה כלל המכונה צס מלאך כמו שקדם:

פרק

במין התכונה האחת מתכונות הגדות הנביאים תלקח ראיה על כל ההגדות אשר במין ההוא, ואחר זאת ההצעה תרע, כי כמו שיראה אדם בחלום, שכבר הלך לארץ הפלוגית, ונשא שם אשה, ועמד זמן, וגו' לו בן, וקראו פלוגי, והיה מעניינו מה שהיה, כן משלי הנבואה האלו אשר יראו או יעשה במראה הנבואה במה שירדה המשל ההוא מעשה מן המעשים ודברי יפעל אותם הנביא ומדת זמנים יזכרו בין פעל ופעל ע"צ המשל ונסיעתו ממקו' למקום הכל הוא במראה הנבואה, לא שהם פעלים נמצאים להושים הנראים, ויבא זכרם בספרי הנבואה קצתם מוחלטים, שאחר שנודע שהכל היה במראה הנבואה, לא הוצרך לחשיב בזכר כל חלק וחלק מן המשל שהיה במראה הנבואה. כמו שיאמר הנביא ויאמר ה' אלי ולא יצטרך לבאר שהיה בחלום, ויחשבו החמון שהפעולות ההם והנסיעות והשאלות והמענים הכל היה בענין השגת החושים לא במראה הנבואה. ואני אזכור לך מזה מה שלא יספק אדם בו, ואחבר אליו קצת מה שהוא ממינו, מן הקצת ההוא יתבאר לך מה שלא זכרתיו. וממה שהוא מביאר ולא יספק אדם בו, מאמר יחזקאל, אני יושב בביתי וקני יהודה יושבים לפני וגומר ותשא אותי רוח בין הארץ ובין השמים ותבא אותי ירושלמה במראות אלהים, כן אמרו ואקום ואצא אל הבקעה, אמנם היה במראות, כמו שנאמר באברהם ויצא אותו החוצה ויאמר, וזה היה במחזה, כן אמרו וינחני בתוך הבקעה, אמנם היה במראות אלהים. וזכר יחזקאל במראה ההוא אשר הובא בה ירושלים דבר זה לשוני, ואראה ונהגה חור אחד בקיר ויאמר אלי בן אדם חתור נא בקיר ואחתור בקיר ונהגה פתח אחד וגו', וכמו שהוא ראה במראות שצוה לחתור בקיר עד שיכנס ויראה מה הם עושים שם וחתר כמו שנוכר במראות אלהים ונכנס מן החור וראה מה שראה, וכל זה במראה הנבואה, כן אמרו לו ואתה קח לך לבנה וגו', ואתה שכב על צדך השמאלי וגו' ואתה קח לך חטים ושעורים וגו', וכן אמרו והעברת על ראשך ועל זקנך כל זה במראה הנבואה, ראה שהוא עשה הפעולות ההם אשר צוה לעשותם, וחלילה לשם, מות נביאיו דומים לשוטים ולשכורים, ויצום לעשות מעשה השוטים, ויצום לעשות מעשה השגעונים. מחובר אל המצוה במרי שהוא היה כהן וחייב שני לאוין על כל פאת זקן ופאת ראש ואמנם היה זה כלו במראה הנבואה. כן באמרו כאשר הלך עברי ישעיהו ערום ויחף, אמנם

פרק ששה וארבעים • מן האים האחד. אחד שציאל מדברות הנבואה ומעלותיה זו על זו עוד יוסף ידו לציאל איכותה והנה יאמר הדב ז"ל כמו שמכות איש מין מה יעיד על מהות נטיל חלק אחד ממדריגות הנבואה דקין ממנו על שאל המדריגת אשר תדמינה לו צענם מעצמו. והנה החלום הוא לפעמים ענין נבואי כאמדם ז"ל נבולות נבואה חלום, וזהו החלום עלם מעצמי הנבואה על כן מהות החלום יעיד על מהות הנבואה, והנה יחלום החולם שהוא נוסע ממקום למקום, ועושה פעולות שונות צומנים שונים עד שיראה צחלמו כי ארכו פעולותיו כמה שנים, וככה יקרה לנביא שיראה צמדה הנבואה כיוצא בו. ולפ"ז משכב ש"ז יוס וי' יוס של יוח' ה' צמדה הנבואה ד"ל שדמה לו כל זה ששכב על גרו השמאלי ש"ז יוס ועל גרו הימני מ' יוס, וכן אצדד צמדה המלאכים צלויי צמדה הנה הכל צמדה הנבואה, וכן כל הנבואות אשר הנה צמדותם אין אחד מהם נעשה צמועל ממש, אצל כלם מוכרים ונעשים צמדה הנבואה כאחד החלומות. ועל זאת יתפלל הרמ"צ ז"ל ציבורי (ד"ס פ' וילא) ואמר אם הדבד כמו ששכב הדבד ז"ל שהמלאכים אינם נראים לנביאים כי אם צמדה כצמדה צוה (רפ"מ מ"צ מזה), הנה יהיה אמרו ויאילו המלאכים צלוע, קום קח את אשתך וגו' הכל צמדה הנבואה, ויטלר לוס צמדות, על כן יאמר הרמ"צ ז"ל שדמות המלאכים איננה נבואה כי אם גילוי עינים ככתוב וגו' ה' את עיני צלעם, פקח נא את עיני הנער ויראה, וכל מקום שצמדה צמדה הנבואה הוא כצד צמדה המלאכים יקרא אצל היודעי מלצו וישג לעיני צד צמדי הנפשות כחסידים וכו' עכ"ל. ואני לעיד הצעירים איני

מורה נבוכים

אמנם זה היה במראות אלהים. ואמנם יחשבו חלושי הסברא בזה כלו היות הנביא מספר שהוא צוה לעשות כן ועשה, וכן יספר שהוא צוה לחתור בקיר אשר בחר הבית והוא היה בבבל וזכר שהתקן כמו שאמר, ואחתור בקיר, וזכר ביאר שזה היה במראות אלהים, וכמו שבא באברהם היה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר ונאמר במראת הנבואה שהוא ויצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הככבים וזה מביאר שהוא מראה נבואה, היה רואה שהוצא ממקום שהיה בו עד שראה השמים ואחר כן נאמר לו וספור הככבים, וזא ספור זה כמו שתרצהו. וכן אמר בענין אשר בו ירמיהו, שיטמון את האזנך בפרת, וטמנו ופקדו אחד זמן גדול, ומצאו שכבר התעפש ונפסד, כל אלו המשלים במראה הנבואה, ולא יצא ירמיהו מארץ ישראל לבבל ולא ראה פרת. וכן אמרו להושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים, והענין ההוא כלו מלידת הבנים וקדושתם פלוני ופלוני הכל במראה הנבואה, כי אחר הבאור בהיותם משלים לא נשאר הענין מסופק בהיות לדבר מזה מציאות, אלא כשנאמר בהם ותהי להם חזות הבל כדברי הספר וגו'. וכן יראה לי שענין גרעון בנייה וזולתה אמנם היה במראה, ולא אקראהו מראה נבואה גמור שגרעון לא הגיע למדרגת הנביאים כל שכן למדרגת המופתים, והכליתו שישגי כשופטי ישראל וכבר מנהו מקלי עולם כמו שבארנו, ואמנם הכל בחלום כחלום לבן ואבימלך כמו שזכרנו. כן מאמר זכריהו וארעה את צאן החורג וגו'. והענין עד סופו מבקש השכר בנחת ולקח השכר וגוה הכסף וחשליכו בבית היוצר, כל זה ראה במראה הנבואה שהוא צוה בעשותו ועשהו במראה הנבואה או בחלום של נבואה. וזה דבר שלא יסופק בו ולא יסכל אותו אלא מי שיתערבו לו האפשרויות בנמנעות, וממה שזכרתי

כדאי להכריע צדדים באלה העומדים צדדו של עולם אלז אני אומר שגם לפי דעת הרמב"ם ז"ל הדבר קשה מאד וזה כי אנשי סדום לא היו זני הראות וחסידיס ואיך לא המלאכים כפי הנדלס מפשטו של כתוב? והנה איש הוא לשון יחיד מן אנשים, ונאמר ואשש עיני וארס והנה איש אחד לבוס דדים וגו' (דני' י') ושם נאמר והאנשים אשר היו עמי לא לאו את המדלס וגו', והנה אם אלה החסידיס לא זכו לראות המלאך הדור כלצושו, איך יתכן שרשעי סדום לאו המלאכים הדור כלצושו? ויתכן לאמר שצדק פלא פקח ה' עיניהם כמו שפקח עיני צלעם הרשע ועיני הנכד לראות המלאכים אע"פ של אי היו זני הראות. והנה אומר שגם לדעת הרמב"ם ז"ל איש מקום לקויות הדמ"צ ז"ל צאמרו ש"כ יאמר לוט צקדום, וזה כי אחד שהנצוה הוא דבר הלמד מענין החלום כאמור, שהוא ד"ל חלום האיש יעיד על מין הנצוה כל, והנה אנחנו רואים שיש שם חולמים צעלי חוקי הדמיון הרואים חלום מהקצ ד"ל שחלומות דומים עליהם כהקצ ודבר כי עשו יעשו פעולות צנתם כפי העולה על דמיונם שחלומותם, אלה איפו עומדים מעצמם צנתם ועומים פעולות צנתם כל יקילו לפעלם אלז יפלו על עדשותם עוד ישנים ונדמים. והנה יתכן שבעין זו הפעולה ילא לוט מקדום שתרדמתו ד"ל צהיות נדקם צמדה המלאכים, והנה לא לאו אנשי סדום המלאכים ולא נסצו על הצית והוא לא אפה להם מלות אלז הכל ראה לוט צמדה כדאי החלומות ופועלי הפעולות שתרדמתם. וכן לדעת זו לא אפה הצדדים מזה ולא לדור המלאכים עם שרה כי אם כל הספור ההוא ראה הצדדים צמדה נצוה, ועל שם אלה הפעולות הנצמים שתרדמתם הנאים כשגוען נקראי הנציאי משוגע' אלז הסמון ככתוב לכל מצינל ומשתגע, מה אמר אליך המשוגע. ועם היות כל זה רחוק צענינו הנה יד הרגילות תעשה זאת שהורגלנו מעוררנו על פשוטו של מקרה שהנראה מומנו שהיה הכל צפועל היקוה, אך לא רחוקה היא זו הדעת צעניי השכל אשר לא רגל על לשונו. סוף דבר מהות הנצוה הוא ענין עמוק מאד למי שלא ראה מאורות הנצוה וד"הק מימיו כי הוא דומה לעור מצטן אשר לא יוכל לצייר מהות הדלס לעולם, וכבר אמרנו שצעניי' באלה לא טוב המחקר והאמונה מאד נעלה כי דייק צאמונתו ויחיה: מי ציתעצ לו האפשרויות צנמנעות. רומז לצעלי השלימים האומרים אמור שאין נמנע צחק האל שהסותרים יכוננו גם יחד צנצא אחד, וכתוב והשליכוה אל היוצר ודרשו אותו בעין חומד אמונתם וד"ל.

שהכרתי ראייה על מה שלא זכרתי הכל מין אחד ודרך אחד הכל מראה נבואה, וכל מה שיאמר במראה ההוא, שהוא עשה כן, או שמע או יצא או נכנס או אמר או נאמר לו או עמד או ישב או עלה או ירד או הלך בדרך או שאל או נשאל הכל במראה הנבואה, ואפילו ארכו המעשים ההם המסופרי, ונקשרו בזמנים ובאישים גרמו אליהם, ובמקומות אחר שיתבאר לך שהמעשה ההוא מושל, דע ידיעה אמיתית שהוא במראה הנבואה:

פרק שבעה וארבעים

כבר התבאר ונגלה מאין ספק, שרוב נבואות הנביאים במשלים, שהכלי בה זאת פעולתו רוצה לומר הכת המדמה. וכן צריך שנודיע גם כן מעניין ההשאלות וההפלות והגזמות מעט שהנה יבא מהם בכתבי ספרי הנבואה, וכשנבנו כמשמעם מדוקדקים ולא יודע שהם הפלגה וגזומא, או יבנו כמה שתורה עליו המלה לפי ההנחה הראשונה ולא יודע שהם מושאלים, יחדשו עניינים מדוקדקים. וכבר בארו ואמרו דברה תורה בלשון הבאי רוצה לומר הגזומא, והביאו ראייה ממואמר ערים גדולות ובצורות בשמים וזה אמת. ומכת ההפלגה אמרו, כי עוף השמים יוליך את הקול, ולפי זה נאמר אשר כגובה ארזים גבהו וגו', וזה המין נמצא הרבה בדברי הנביאים כלם, ר"ל עניינים נאמרו ע"צ הגזומא וההפלגה לא על צד ההגבלה והדקדוק. ואין מזה הכת מה שכתבת התורה בענין, הנה ערשו ברזל וגו' שערש הוא המטה, אף ערשנו רעננה, ואין מטת כל אדם כשעורו בשוה, שאינו בגד ילבשנו, אבל המטה תהיה לעולם יותר גדולה מן האיש הישן עליה, הנהוג הידוע היותר ותר ארוכה מן האיש כשעור שלושת ארכו, ואם היה ארך המטה הזאת תשע אמה, יהיה אורך הישן עליה לפי הנהוג בערך המטות שש אמות או יותר מעט. ואמרו באמת איש, רוצה בו באמת איש ממנו ר"ל מושאר האדם לא שהיה זה באמת עוג, כי כל איש הוא נערך האברים על הרוב, ויאמר שארך עוג היה כפל ארך אחד מושאר האדם או פחות מעט. וזה בלא ספק מורות אישי המין אלא שאינו נמנע בשום פנים. אבל מה שכתבת בהתורה

ממדת

פרק שבעה וארבעים. כבר התבאר. אשר שצייר צדקים מהות הנבואה צלופן שיסכים אל השכל וצייר ג"כ כתוצים דעים הכללים זדים כפי השכל כמו כאשר הלך עבדי יסעי' ערום ויחף וזולתו, דלם כי עוז לצלם עוד כתוצים דעים זדים ולקדשם אל השכל כמו נפתחו השמים וזולתו, למען הלאות שלמות התורה וכי אין זה דבר זר ומתנגד אל השכל, כמ"ש הכהן ז"ל (צ"ל לראשון), חלילה שתבוא התורה צמה שידחה דל' או מופת וכו': צלפון הצדי. אמנם כן דרך צעלי הסיור הילוליים צטיו ומליה כתבת כמלך דלמד מיטב הסיור כחצו. וזה כי מהמפורש שכל דבר הנפלא בטבע המליחות יעשה רושם גדול צלל המרגיש עד לא ימחה הרושם ההוא זמן ארוך כמ"ד תתי תמימי מדבר דכורי, לכן צדוה המסודר להכניס דבריו צלל שומעיו על כן ופליא דבריו צמשים זדים כחוצים לפי המנהג הטבעי למען יכנסו דבריו צלל השומע ויעשו רושם חזק צל ימחו מלכו וזכרם לא יסוף תרעיונו. והנה מי חכם יצין זאת על כן ישים לצו להצין צלל מליחות שידית הענין המכוון זה ויצין האמת, ואיש צער לא ידע המכוון וכסיל לא יצין זאת ההפלאה השיריית כי ישים לצו אל פי המלות ועד המכוון לא יצא על כן יאמין צפוא נתעה. והנה זה חלי נפשי ארסי לרעת ממלחת ודעה היא על האדם המנוגע זה כי תסב צלליות אמונות נפסקות ודעות כחצות וכבר חלו זה דעים מהמכונים צעיוהם, ועל זה צא הדב הזה הפק לתת מדפא' להפס לצלם שמן דבר מני חלה ההשאלות השיריות למען ישמע חכם ויוסף לקח וילחח דרכו להאמין אמונות ודעות אמתיות ולא יאמין צפוא נתעה ככתוב מדבר סקר תרחק, ועל זאת ותפלל המסודר דרך סקר הסר ממני, ואמרו ז"ל כשתביעו לאצני שיש טהור אל תאמרו מים מים שנאמר דובר סקרים לא יכון לנגד עיניו: נערך האצנים. וכמו שאין אנוס כערכנו עושה מעטו תשע אמות צאמתו כן לא יתכן לפי ערך אצני עוג שיהי מעטו

מורה נבוכים

ממדת ימי האנשים ההם, אני אומר שלא היה הימ' ההם אלא האיש ההוא הנכבד לברו, ואמנם שאר הארס היו הימים הטבעיים הנהוגים, ודחיתת הזרות הוות באיש ההוא אם לסבות רבות במוזנת והנהגתו, או ע"ד המופת ונהוג מנהגו ולא יסבול שיאמר בזה זולת זה. וכן עוד צריך שיתבוננו מאד העניינים הנאמרי' ע"צ ההשאלה, מהם מה שהוא מבואר נגלה לא יסופק על אדם באמרו, ההרים הגבעות יפצחו לפניכם רינה וכל עצי השרה ימחאו כף, שזה מבואר בהשאלה. וכן אמרו גם ברושים שמחו לך וגו', תרגם יונתן בן עוזיאל אף שולמניא חדיא לך עתה נכסין, שמחו מעניין המשל, כתמאת בקר וחלב צאן וגו', ואלו ההשאלות רבות מאד בספרי הנבואה, מהם מה שידגיש ההמון בהיותם מושאלים, ומהם שיחשבו בלתי מושאלים, כי לא יסופק אדם באמרו, יפתח ה' לך את אגוזי המים, שזאת השאלה ושאינ לשם אוצר יאצר בו המטר. וכן אמרו ודלתי שמים פתח ימטר עליהם מן האכול, לא יחשוב אדם עוד שיש בשמים שער ודלתות, אבל זה ע"צ הדמיון והוא ממין ההשאלה. וכן צריך שיבין אמרו, נפתחו השמי' וגו', וכן ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, אמחנו מספרי, ימחו מספר חיים, כל זה ע"צ הדמיון לא שיש לו ספר לשם ית' יכתוב בו וימחה, כמו שיחשבו ההמון בהיותם בלתי שוערים במקום ההשאלה הנח, ותכל מכת אחת. ושא כל מה שלא זכרתי על מה שזכרתי בזה הפרק ותכלל הדברים בשכלך, ויתבאר לך מה שנאמר ע"צ המשל, ומה שנאמר ע"צ ההשאלה ומה שנאמר ע"צ הגומוא, ומה שנאמר כפי מה שתורה עליו ההנחה הראשונה בדקדוק, ויתבאר לך אז הנבואות כלם ויתגלו וישארו עמך אמונות מושכלות הלכות על סדר נרצות אצל השם, כי לא ירצה לו ית' כי אם האמת, ולא ישנא כ"א השקר, ולא יתבלבלו דעותיך ומחשבותיך

ג' אמות צלמתי כי לא יתכן שיהיה גדול ו' אמות צלמתי ש"כ היתה ידו (שזה מורה האמות) קטנה מערך גדלו כי אין איש מלתו גדול ו' אמות צלמתי: ממדת ימי האנשים. ר"ל מה שחיו הדורות הראשונים כמה מלות שנה כי ש"כ ה' ח' תת"קל שנה ושת תת"ק יצ חולתם, וכבר שמעתי מקצת המתפלספים האומרים שזימין ההם קדמו לחדשים שנים, וזה תורו והצל כי שנה של תורה היא י"ג חודש, ומה גם ששני חיי אלה האנשים צמסד שנות העולם יאחי וזהם יחשבו מספר השנים לצדיקת העולם כמצוד צדק עולם. אצל יתכן לומר שצעת ההוא לא היתה הארץ עדיין מיושבת על כן יסד ה' צבע שחיו ה' צ"ח שנים רבות ויולידו תולדת הדב, כמו שיסד עתה צבע המליחות שאשר ידו צמי האדם אזי ימנעו צמלחמה או דבר. ויותר מזה יראה כל משכיל על דבר השגחה ה"ית המלושצת צמנהבים טבעיים כמו צללות אשר לא ידו צהם הגס יליפו מימי כהדותם ויסקו שדותם כמו צמלרים ואלות זולתם וכיוצא צם מפללות תמים דעים. ומי חכם יצין דעת כי הטבע היא השגחה כוללת, והלחץ הוא השגחה פרטית ומטבע הכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל: ההדים והגצעות יפאחו. לפי המשל יהיו ההדים והגצעות שמות מושאלים על העמים כי עמים הר יקראו ע"צ ההשאלה ככתוב מי אתה הר גדול לפני ודוצל, וזה ע"צ ההשאלה להיותם מפורסמים צמרחקים כהלות ההדים צמרחקים: מאחי כל מספרך. המכתב לו שם בשלשה חלוקות, א' צורות אומיות ותיצות וזה סימנים מוסכמים מעם ועם, וצם יצילו צין עמם לעמם וצין איש לשים ככתוב מי מדבר, ראובן שמעון, צ' כתיבה משותפת לכל העמים כמו הציור אשר יליד המלייר תמונת הדבר כלורת איש האדם וכל מי למינהו אשר כל דוארו יכיר למי החותמת והצורה, וזה המכתב הוא ג' כ דק סימן צעלמל להכיר הדמו' ע"י הדמו, ג' המכתב האומיות והוא מליחות הדבר צעלמו צמליחות וזה המכתב הוא מכתב אלהים חרות על המליחות. והנה העולם הוא ספר ה' והמלאים ככתבים צו לעת הוייתם ונמחים ממנו לעת הפסדם, ועל זאת התפלל משה לאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ר"ל מחני מן המליחות כי עוז מותי מחי ואל אראה צרעת העם: כי אם האמת. כי חותמן של הק"צ הוא אמת ככתוב ור' אלהים אמת, ואנשי אמת הם המה קרצת אלהים ימלאו ככתוב קרצו ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו צאמת, לכן לא יפה עושים המתחשדים הצורים מלצם ספורים כוצים ודים צעצע למען חוק צם

ומחשבותיך ותאמין דעות בלתי אמתיות דחוקות מאד מן האמת ותחשבם תורה, ותחזיקם כולם אמנם הם אמת גמור כשיתבוננו כראוי, אמר צדק ערתיך לעולם, ואמר אני ה' דובר צדק. ובזאת הבחינה גם כן תנצל מדמיון מציאות לא המציאו השם, ומדעות מוגנות אפשר שיביא קצתם לכפיר, ואמונת חסרון בחק השם, בענייני ההגשמות והתארים, והתפעלויות, כמו שבארנו, או יחשב ברבוי הנבואה ההם שהם שקר, וחחלי כלל המביא לזה הוא העלם מה שהעידונו עליו ואלו העניינים ג"כ מסתרי תורה אע"פ שדברנו בהם הוא בכללות, קל הוא לדעת פרשיו אחר מה שקדם:

פרק שמונה וארבעים

מבואר הוא מאד שכל דבר מחדש א"א לו מבלתי סבה קרובה חדשה אותו, ולסבה ההיא סבה, וכן עד שיגיע זה לסבה הראשונה לכל דבר, ו"ל רצון השם ובחירתו. ומפני זה יחסרו הנביאים פעמים בדבריהם הסבות ההם האמצעיות כלם ויחסו זה הפעל האישי המתחדש אל הבורא, ויאמרו שהוא יתעלה עשאו, וזה כולו ידוע, וכבר דברנו בו אנהנו וזולתנו מן המאמתיים, והוא דעת אנשי תורתנו כלם. ואחרי זאת ההצעה שמע מה שאבארו בזה הפרק והתבוננהו התבוננות מיוחדת בו מוסף על התבוננותך לשאר פרקי זה המאמר, והדבר אשר אבארו לך הוא זה: דע כי הסבות הקרובות כלם אשר מהם יתחדש מה שיתחדש, אין הפרש בין היות הסבות החם עצמיות טבעיות, או בבחירה, או במקרה, ור"ל בבחירה שתהיה סבת המתחדש ההוא בחירה אדם, עד שאפילו היתה הסבה רצון אחד משאר בעלי חיים, שזה כולו ייחס לשם בספרי הנביאים, ויתירו על הפעל ההוא בלשונות שהשם פעלו, או צוה בו או אמרו, ובה באלו הדברים כלם לשון אמירה ולשון דבור ולשון צווי ולשון קריאה ולשון שליחה. והנה העניין אשר רציתי להעיר עליו בזה הפרק, והוא שאחר שהשם לפי מה שהונח והתיישב, הוא אשר העיר הרצון ההוא לב"ח ההוא שאינו מדבר, והוא אשר הייב הבחירה ההיא לתי המדבר, והוא אשר המשיך העניינים הטבעיים על מנהגיהם, והמקרה הוא מומחר העניין הטבעי כמו שתבאר, וזו בו מושתת בין הטבע והרצון, והבחירה, יתחייב לפי זה כולו שיאמר על מה שהתחייב מהסבות ההם שהשם צוה

אמונת ההשגחה הפרטית, כי אלה הזדים וכן הפתאים המאמינים לכל דבר אשר ישמעו מכמו אלה הזרות הצלתי כתוצים תורה לו דבר זל המה עוזרים על מדבר שקר תרחק, ועליהם נאמר ויחפאו בני ישראל על ה' דברים אשר לא כן ונאמר אם כהתל צלוס תהתלו צו: תדמיון מליחות. כמו שידמו קלת הסמון צמרכה שקלא יחזקאל שקלא צעני צטרו חיות אם גשמי ועליהם כסא אטוועל הכסא כמלאה אדם מאש אוכלה אש וכלל גשם נלאה לעיני צטר. וקנת הסמון המקוצלים יתארוהו צטר האדם הגשמי ותאמר איצרו ויאמרו כי הוא הדבר הכתוב מצטרי אחזה אלוה. דל"ל מהאלי דעתא כי אמונות הגשמות כפירה תחסז כמצולד (צ"ה ו"ו לראשון), אצל המקוצלים האלוהים היתה כוונתם צמדקס מצטרי אחזה אלוה על הכפס וכחותיה שכתב הוקס כצורה לכצוד המקום צ"ה כמצולד מאמדם ז"ל הני ה' צרכי נפשי ככנר מי אמרן דוד וכו', אך אלה האחרונים צל יקעו נפסם וכחותיה על כן יאמינו הדברים כפשוטם ככוונתם ז"ל על דעות הבין ותאמר איצרו, והמה מגשמיים ומדעידים:

פרק שמונה וארבעים. מבואר הוא מאד. עוד יוסף ידו לצמד חיה פליחות זרות צעני השכל שנאמר

ונסנו מפי הנציאים והמה צכתוצים, והוא כי נלאה צכתוצים שהס"ת דבר וזוה אף אחד האדם לו הצ"ח הצלתי ראוי לצוואה, כאמרו על חיל עם צכוכדנאדל אני צויתי למקודשי, ויאמר ה' לדב ויקא אף ויהי, וזולתם. והנה ואמר כי הכוונה צכמו אלה הכתוצים אל התייחסות הפעולה לצכס האשונה צעניצת הפועלים

מורה נבוכים

אמר שיעשה כך או אמר שיהיה כך. ואני אוכזר לך מאלו כלם משלים ועליהם תקיש כל מה שלא אומר. אמר במה שימשך מן העניינים הטבעיים תמיד, כהתוך השלש כשייחס האוויר והמית מן הים בהסתער הרוח, אמר ישלח דברו וימסם וגו', ויאמר ויעמד רוח סערה ותדומם גליו, ואמר בירידת המטר, ועל העבים אצור מהמשיך עליו וגו', ואמר במה שתהיה סבתו בחירת אדם במלחמת, עם ישלמו על עם, או איש יתעורר להזיק איש אחר, עד אפילו הרפן, אמר בשלוש נבוכדנצר הרשע ומחנהו, אני צויתי למקודשי גם קראתי גבור לאפי, ואמר בגי הנף אשלחנו. ובענין שמעו בן גרא, אמר כי אמר ה' לו קלל את דוד. ובהמלט יוסף הצדיק מבית הסוהר, אמר שלח מלך התיירהו. ובשלוש פרס ומדי על הכשדים אמר, ושלחתי לבבל ורים וזרח. ובענין אליהו ו"ל כאשר סבב השם לו פרנסתו נאמר לו, צייתי שם אשת אלמנה לכלכלך. ואמר יוסף הצדיק, לא אתם שלחתם אותי הנה. ואמר במה שתהיה סבתו רצון ב"ה ותתעוררו בצרכי חייו, ויאמר ה' לדג ויקא את יונה, אחר שהשם הוא אשר תעיר הרצון ההוא לא שהוא שמהו נביא והשרה עליו נבואה. וכן נאמר בארבת אשר בא בימי יואל בן פתואל, כי עצום עושה דברו. וכן עוד נאמר בשלוש החיות על ארץ אדום בעת חורבנה בימי מנחם, והוא הפיל להם גורל וידו חלקתה להם בקו, ואע"פ שלא נזכר הנה לשון אמירה ולא צווי ולא שליחה אלא עניין היקש מבואר, והיקש ג"כ על כל המאמרים הבאים הדומים לזאת התכונה. ואמר בעניינים המקריים מקרה גמור, אמר בעניין דבקה, ותחי אשה לבן אדונך כאשר דבר ה'. ובענין דוד ויהונתן אמר, כי שלחך ה', ובענין יוסף וישלחתי ה' לפניכם. והנה כבר התבאר לך איך יסופר על הדומן הסבות חזרמנו על אי זה דרך שהוזרמנו, ויהיו סבות בעצם או במקרה או בבחירה או ברצון הכל בשות באלו החמשה לשונות. והם צווי אמירה דבור שליחה קריאה. ודע זה והנהיגהו בכל מקום כפי ענינו, ויסרו רחוקים רבים, והתבאר לך אמתת הענין במקום ההוא אשר יביא לחשוב בו שהוא רחוק מן האמת. וזה תכלית מה שהגעתי אל המאמר או בענין הנבואה ומשלחה ולשונותיה, וזה כלל מה שאזכרה לך מזה הענין, ונתחיל בעניינים אחרים בעזרת שרי:

נשלם החלק השני במיעתא דשמיא

האלמנים: עצמיות טבעיות. ככר ציבורו ציבורו לספר הכוזרי (ציר"ך לחמשי) שכל הפעולות היות צעולס להם הם צאמר מחמשה חלוקות שהם חלשות טבעיות מקריות דלותיות צחירות, חלשות הם מעשה נסים שחן לטבע, טבעיות הם הפעולות הנעשים צמחיה טבע, מקריות הם הנעשים צמקרה כמו שידחה איש צחלקוק ונשצרה דגלו, ולויות הם הפעולות התלויות לעינים אשר ישנה אותם האדם על תלות נפשו צלזון לצד צחירה שכלית כמילוף וגזל. וזולתם העדינים לטעמים, צחירות הם הפעולות אשר ישנה אותם האדם צחירה שכלית להשיג עוצ חמית. ושם נאמר כי כל אלה חמשת חלוקי הפעולות יש להם סבות חמיות דנות על דרך ההשתלשלות, והסבה הראשונה להם הוא החלית כי הוא זה אשר המילא אלה הסבות החמיות. והנה יאמר הכרז"ל כי על זה הדרך יסודשו כל חמית ודבור וחיות וקריאה ושלמות של האל ית' אשר ידובר גם על חצנת מחלקות האחרונים, כי הכוונה צם על הסבה הראשונה אשר צדך ההשתלשלות פעל ועשה הפעולה והוא צור ונעשו, וכמו שאין חיל כצדקאלר נציזים, כן אין דג יונה נציז: